

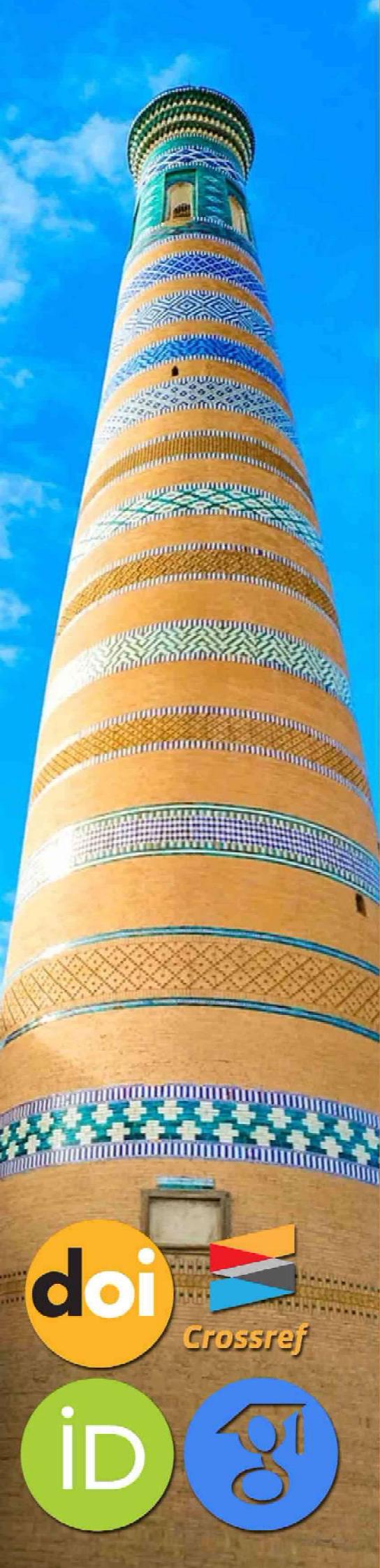

Tadqiqot **uz**

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Хуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

No14
31 марта

conferences.uz

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 14-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
5-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
14-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ ОНЛАЙН
КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЕ
ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-5**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN 14-MULTIDISCIPLINARY
ONLINE DISTANCE CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND
PRACTICAL RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-5**

ТОШКЕНТ-2020

УЎК 323(575.1)(063)

КБК 66.3(5Ў)я43

Й-18

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 14-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 31 марта 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 219 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётта жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга багишланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илгор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳтил қилинган конференцияси.

Маъсул мұхаррир: Файзиев Шоҳруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши -

Юсувалиева Рахима, профессор в.б., ю.ф.н. (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар -

Норматова Дилдора Эсоналиевна, доцент (Фарғона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар -

Чарисев Турсун Хуваевич, доцент (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни-

Уринбоев Хошимжон Бунатович, доцент (Наманган мухандислик-қурилиш институти)

5.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни -

Воҳидова Мехри Хасанова, PhD (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

6.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар -

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилояти халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

7.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар -

Абдумажидова Дилдора Раҳматуллаевна, PhD (Тошкент Молия институти)

8.Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши -

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

9.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши -

Бобохонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

10.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар -

Нормирзаев Абдуқаюн Раҳимбердиевич, доцент (Наманган мухандислик-қурилиш институти)

11.Физика-математика фанлари ютуқлари -

Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич, доцент (Наманган мухандислик-технология институти)

12.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар -

Маматова Нодира Мухтаровна, т.ф.д., доцент (Тошкент давлат стоматология институти)

13.Кимё фанлари ютуқлари -

Рахмонова Доно Қаҳхоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

14.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар -

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

15.Агропроцессинг ривожланиши йўналишлари -

Сувонов Боймурод Үралович, доцент

(Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

16.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар -

Қаҳхоров Ўқтам Абдураҳимович, PhD, доцент (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

**ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ
ИННОВАЦИЯЛАР**

1. Ismoilova Lola Berdiyorovna,	UMUMTA'LIM MAKTABALARIDA SAVOD O'RGATISH DARSLARINI TASHKIL ETISHNING METODIK ASOSLARI.....	12
2. Ismoilov Xusniddin,	YENGIL ATLETIKA INSONNING HAR TOMONLAMA RIVOJLANISHIDAGI AHAMIYATI.....	14
3. Jabborova Munira Saydullayevna, Usmonqulova Shaxlo Malikovna	BOSHLANG'ICH SINFLARDA ZAMONAVIY AXBOROT TEXNOLOGIYALARINI JORIY ETISH ISTIQBOLLARI.....	16
4. Jamolova Xolida,	JADVALLARDAN FOYDALANISH - SO'Z TURKUMLARINI O'RGANISHNING SAMARALI USULI SIFATIDA.....	18
5. Jorayev Abdusator Abduvohidovich,	BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INNOVATSION ZAMONAVIY O'QITISHDA O'YINNING AHAMIYATI.....	20
6. Jo'rayeva Gulnoza Jamshidovna	QORA RANGDA YASHIRINGAN FALSAFA.....	22
7. Jo'raqulova Zubayda	BOSHLANG'ICH SINFLARDA INTEGRATSIYALASHGAN DARSLARNING MAQSAD VA VAZIFALARI.....	24
8. Jo'rayeva Sayyora Raxmatovna,	BOSHLANG'ICH SINFLARDA ILG'OR PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR DAN FOYDALANISH ORQALI FANGA OID KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH.....	26
9. Jumaeva Gulmira,	GEOGRAFIYA DARSLARIDA SUHBAT, TOPISHMOQ VA GEOGRAFIK DIKTANTLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI.....	28
10. Jumaniyozova Oysha Bekdurdiyevna	BOSHLANG'ICH SINFLAR MATEMATIKA DARSLARIDA ARIFMETIK AMALLARINI O'QITISH JARAYONIDA O'QUVCHILARDA OG'ZAKI VA YOZMA HISOBBLASHLAR USULLARI.....	30
11. F.Nabiiev, Sh.X.Mamajonova	MATEMATIK SAVODXONLIK VA UNING DARAJALARI.....	32
12. Jumayeva Shiringul Ismoilovna, Qo'chqorova Nurjahon Qurbanovna	BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING INTELLEKTUAL QOBILIYATLARINI RO'YOBGA CHIQARISHDA O'QITUVCHI MAHORATINING O'RNI.....	34
13. Jurayeva Gulsora	BOSHLANG'ICH SINFLARDA TESTLARDAN FOYDALANISHNING O'ZIGA XOS JIXATLARI.....	36
14. Komila Karimova	KASBIY KOMPETENTLIK - O'QITUVCHINING ENG MUHIM XUSUSIYATI.....	38

15. Karimova Mashhura Raufovna

BOSHLANG'ICH SINF MATEMATIKA TA'LIMINI IJODIY TOPSHIRIQLAR ORQALI TASHKIL ETISH.....39

16. Каримова Мақсада Шокировна,

ХОРИЖИЙ ТИЛЛАРНИ ЎҚИТИШДА ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАР КЎЛЛАШ УСУЛЛАРИ.....41

17. Karriyeva Gulyor Zarifboy qizi

KIMYO FANINI O'QITISHDA "CHARXPALAK" INTERFAOL USLUBIDAN FOYDALANISH.....43

18. Kasimova Dilfuza Abdullajanovna,

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA MATEMATIKA FANINI O'QITISHDA INNOVATSION TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH.....45

19. Kuranboyev Azim

MAKTABDA RUS TILINI O'RGATISHNING ZAMONAVIY SAMARALI METODLARI.....47

20. Kushbakova Muqaddas Orifovna

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA AXBOROT KOMMUNIKASION TEKNOLOGIYALARI VA MULTIMEDIA VOSITALARIDAN FOYDALANISH.....49

21. Madaliyeva Dilso'z Ismatulloyevna,

BOSHLANG'ICH SINFLARDA KO'RGAZMALILIKNI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY DASTURIY VOSITALARDAN FOYDALANISH.....52

22. Majitova Gulbahor,

BOSHLANG'ICH SINFLARDA AXBOROT KOMMUNIKATSION TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH.....54

23. Mamadaliyeva Zamira Abdunabiyevna,

O'QUVCHILARDA KITOB MUOMALASINI RIVOJLANTIRISH ORQALI KITOBOXONLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH.....56

24. Mamadaliyeva Anvara

BOSHLANG'ICH SINF DARSLARIDA PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH MASALALARI.....58

25. Mamadiyarova Mo'tabar Zokirovna,

BOSHLANG'ICH TA'LIM DARS SAMARADORLIGINI OSHIRUVCHI METODLAR VA DIDAKTIK O'YINLAR.....60

26. F.Nabiiev, M.T.Jumanova

PISA TIZIMI BU NIMA O'ZI?.....62

27. Mamayusupova Laylo Tashpo'latovna

A STORY-TELLING APPROACH TO TEACHING ENGLISH TO YOUNG LEARNERS.....64

28. Мақсадова Нодира Алижановна, Хусанова Наима

ИНКЛЮЗИВ ШАРОИТИДА ИШЛАШДА ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ УЧУН АУДИТОРИЯ МАШФУЛОТЛАРИНИНГ ЎРНИ.....66

29. Mardonova Shahlo Sulaymonovna

PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALARINI TA'LIM JARAYONLARIDA O'RNI.....70

30. J.MATCHANOV	
PROFESSIONAL TA'LIMDA SIFATNI BAHOLASHNING KOMPETENTLIKKA YO'NALTIRISH ZARURATI.....	71
31. Mahkamova Xolida, Qodirov Sirojiddin	
BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIGA BO'LINISH BELGILARI MAVZUSINI O'QITISHNI SAMARALARİ.....	75
32. Maxmudova M.A., Tog'ayeva G.E., Nasirova Sh. N.	
KOMPYUTER TEKNOLOGIYALARINI MATEMATIKA FANLARINI O'QITISHDA QO'LLANILISHI.....	77
33. Maxsudova Zulxumor,Maxsudova Zeboxon	
DARS SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALAR DAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI.....	79
34. Mingliyeva Lola Rovshanovna	
BOSHLANG'ICH SINF ONA TILI VA O'QISH DARSLARIDA LUG'AT USTIDA ISHLASH METODIKASI.....	80
35. Mirzakulova Feruza Muhibdinovna	
BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING NUTQ MALAKALARINI SHAKLLANTIRISH.....	82
36. Мирзаева Гулшод Бархановна	
ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИГА ИННОВАЦИОН ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ВА АХБОРОТ-КОММУНИКАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ТАТБИҚ ЭТИШ.....	83
37. Mo'minova Ziyoda Olimjonovna,	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA NOAN'ANAVIY O'QITISH USULLARIDAN FOYDALANISH.....	85
38. Mo'minova Farog'at Madaminovna, Jumaboyev Mirzoxid Murodovich	
TABIYY FANLARNI O'QITISHDAGI MUAMMOLAR.....	87
39. Mo'minova Xajibibi Urinboyevna	
USING INNOVATIVE AND PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF TEACHING.....	88
40. Mukhammetkharisova Albina Ilgizovna	
USING GAMES AS A TOOL IN TEACHING VOCABULARY TO YOUNG LEARNERS.....	89
41. Муллаева Зиёдаӣ,	
БОШЛАНГИЧ ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА ИННОВАЦИОН ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ-ТАЪЛИМ СИФАТИНИ ОШИРИШ ОМИЛИ.....	91
42. Mukimova Sakhiba,	
MOTIVES FOR CREATING DIGITAL LEARNING MATERIALS.....	93
43. Umaraliyeva Kimyoxon, Musayeva Oyдинoy	
MAKTABDA ONA TILINI O'QITISHDA MA'NODOSH SO'ZLAR VA ULARNI O'QITISH METODIKALARI.....	95
44. N.X.Hamdamova	
BOSHLANG'ICH SINFDA INNOVATION USULLAR DIDAKTIK VA TA'LIMIY O'YINLARDAN FOYDALANISH.....	97
45. Nabiiev Baxodir	
KOINOT TUZILISHI BOBI MAVZULARINI ZAMONAVIY AXBOROT TEXNALOGIYALAR DAN FOYDALANIB O'QITISH.....	99

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

---

46. Nabiyeva S.Q., Nasirova Sh. N.	
O'QUV JARAYONINI SAMARADORLIGINI OSHIRISH OMILLARI.....	100
47. Nagashboyeva Feruza Urunboyevna	
KIMYO FANINI O'QITISHDA ZUKKO INTERFAOL USULIDAN FOYDALANISH.....	101
48. Narzullayeva Hilola Izzatullayevna,	
BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA KASBLARGA OID TUSHUNCHALARNI SHAKLLANTIRISH.....	103
49. Narzullayeva Sadoqat Tolibovna	
BOSHLANG'ICH TA'LIM TIZIMIDA FANLARARO ALOQANING AHAMIYATI.....	105
50. Nasriddinova Mahbuba, Raximova Muazzam	
GEOGRAFIYA FANIDAN MASSHTAB MAVZUSINI O'QITISH METODIKASI.....	107
51. Nazarova Gulbahor	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA INNOVATSION TA'LIM ASOSIDA DARSLARNI TASHKIL ETISH.....	109
52. Nazarova Shaxlo Halimovna	
BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING MANTIQIY FIKRLASH VA IJODKORLIK QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH.....	111
53. Nazarov Tohir Toshpo'lotovich, Muhammadiyev Xalilulloh Tursunqul o'g'li	
HARBIY JAMOA PSIXOLOGIYASI VA SHAXSIY TARKIBNI JIPSLASHTIRISHDA OFITSERLAR FAOLIYATINI HISOBGA OLİSH.....	113
54. Negov Sulton Shuxratovich,	
SOG'LIQNI MUSTAHKAMLASHDA JISMONIY TARBIYANING ROLI.....	115
55. Norboyeva Muborak,	
TINISH BELGILARINING QO'LLANILISHI O'RGATISH ORQALI YOZMA SAVODXONLIKNI YAXSHILASH MASALLARI.....	117
56. Nurova Dilfuza Shodiyevna,	
BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARNI INNOVATSION METODLAR ORQALI O'QITISH.....	119
57. Ochilova Muslima	
BOSHLANG'ICH SINFDA NUTQ O'STIRISH MASHQLARINI O'TKAZISH...121	
58. Очилова Шафоат	
БОШЛАНГИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИНИ ТАНҚИДИЙ ФИКРЛАШГА ЎРГАТИШДА ИННОВАЦИОН МЕТОДЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ.....	123
59. Odilova Dono Sodiq qizi,	
BOSHLANG'ICH SINF BOSQICHIDA TABIIY BILIMLARNI KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ASOSIDA O'QITISH.....	125
60. Olloberganova Shoira Shixnazarova	
ONA TILI DARSLARIDA BADIY ASAR MATNIDAN FOYDALANISH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH.....	127
61. Ortiqova Madina Hamzayevna	
BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA KITOBOXONLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH OMILLARI.....	129

62. Ostonova Gulruh Faxriddin qizi	
BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING O'QUV FAOLIYATIGA MOSLASHISHIDA O'QITUVCHINING INNOVATION FAOLIYATI.....	131
63. Otajonova SHoira Baxtierovna, Masharipova Nafisa Aminovna	
BOSHLANG'ICH SINF ONA TILI MASHG'ULOTLARIDA "KIM CHAQQON" O'YIN TEKNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH.....	133
64. Otajonova SHoxista Baxtierovna, Sapayeva Tuxtajon Sapayevna	
BOSHLANG'ICH SINF ONATILI DARSLARI JARAYONIDA "SO'ZDAN - SO'Z YASASH" USULIDAN FOYDALANISH.....	135
65. Ozodova Madina Hamzayevna	
TAYYORLOV GURUHI BOLALARINI MAKTAB TA'LIMIGA TAYYORLASHDA SHARQ VA G'ARB ALLOMALARINING QARASHLARI.....	137
66. O'rino D.	
YETTI IQLIM TO'G'RISIDA TA'LIMOT.....	139
67. Palvonova Karomat Xudayarovna	
TARIX FANIDAN "AMIR TEMUR DAVLATINING ENG ASOSIY STRATEGIK VAZIFALARI" MAVZUSIDAN KEYS-STADI.....	141
68. Nozima Po'latova	
BOSHLANG`ICH SINF O'QUVCHILARINI BILISH JARAYONLARINI RIVOJLANTIRISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH YO'LLARI.....	142
69. Po'latova Ma'muraxon Qazaqjanovna,	
BOSHLANG'ICH SINFLARNING DARSLARIDA INNOVASTION TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING DOLZARBLIGI.....	144
70. Qalandarova Zamira Raximovna, Ruzmetova Gulora Qadamboyevna	
ONA TILI VA ADABIYOT FANNINI O'QITISHDA "DEBATLAR" TEKNOLOGIYASI - YOZMA BAXSLAR INTERFAOL USULIDAN FOYDALANISH.....	146
71. Qayumova Mahorat, Ravshanova Aziza	
INTELLEKTUAL SALOHIYATGA EGA YOSHLARNI TARBIYALASH - DOLZARB VAZIFAMIZ.....	147
72. Qirg'izbayeva Zarifaxon Abduvaitovna,	
BOSHLANG'ICH SINFDA O'QISH DARSLARINI SAMARALI TASHKIL ETISH.....	149
73. Qobilova Shohida Muhidinovna,	
BOSHLANG'ICH SINFDA SIFATNI O'RGATISH METODIKASI.....	151
74. Qodirova Dilorom Bekberganovna, Masharipova Muqaddas Samandarovna	
BOSHLANG'ICH SINF ONA TILI DARSLARIDA FE'L SO'Z TURKUMINI O'RGATISH METODIKASI VA SAMARALI YO'LLARI.....	153
75. Qodirova Rayhon Zaripovana	
BOLALARINI MAKTABGA TAYYORGARLIK MAZMUNI.....	154
76. Qurbonova Zubayda,	
RIVOJLANTIRUVCHI TA'LIM YO'NALISHIDA O'QUVCHI SHAXSIGA PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR.....	155
77. Quvondiqova Iroda Vohizovna,	
BOSHLANG'ICH TA'LIM JARAYONIDA INTERAKTIV METODLARDAN FOYDALANISH.....	157

78. Quziboyeva Quraloy Sultonqulovna	
BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING YOSH DAVRIGA XOS XUSUSIYATLARI VA ULARNI IJOBIY TOMONGA YO'NALTIRISHDA O'QITUVCHINING ROLI.....	159
79. Radjabayeva Rayxon Sultanbayevna	
TA'LIM TIZIMIDA AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINING O'RNI.....	161
80. Rahimjonova Oltinoy Qodirjonovna,	
BOSHLANG'ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH.....	163
81. Ramazonova Nozima Faxriddin qizi,	
BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARI MUSTAQIL FIKRLASH KO'NIKMASINI INNOVATSION USULLAR ASOSIDA SHAKLLANTIRISH.....	165
82. Rasulova Anora G'afurovna	
KO'PAYTIRISH VA BO'LISHNI O'RGANISHDA TARIXIY MATERIALLARDAN FO'YDALANISH USULLARI.....	167
83. Rasulova Zarnigor,	
VOCABULARY ASSESSMENT.....	169
84. Ravshanova Surayyo Rustamovna	
MASHG'ULOTLARNI O'TKAZISHDA KEYS TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH.....	171
85. Рахимова Хуршида Давлатшоевна	
ИННОВАЦИОН ТЕХНИКА ВА ТЕХНОЛОГИЯЛардан САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ.....	173
86. Raximova Dilafruz Ismoilovna,	
BOSHLANG'ICFH SINFLARDA O'QUVCHILARNI MATN TUZISHGA O'RGATISH.....	175
87. Raximova Dilfuzा,	
BOSHLANG'ICH SINF ONA TILI DARSARINI LOYIHALASH JARAYONIDA O'QUVCHILARNI FAOLLASHTIRISH PRINSIPLARI.....	177
88. Raximova Maloxat Baxtiyorovna	
MATEMATIKA FANINI O'QITISHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI.....	178
89. Raximova Yulduz Maqsudovna	
BOSHLANG'ICH SINF O'QISH DARSLARI JARAYONIDA O'QUVCHILARNING NUTQIY FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISHNING AHAMIYATI.....	180
90. Rizoyeva Gulruh Mirjonovna,	
BOSHLANG'ICH SINF MASHG'ULOTLARIDA O'QUVCHILARNI KREATIV RIVOJLANTIRISH.....	181
91. Ro'ziyeva Zilola,	
BOSHLANG'ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA INNOVATSION USULLARDAN FOYDALANISH.....	182
92. Ro'zmetova Laylo Xudoyorovna	
BOSHLANG'ICH SINF O'UCHILARINI BA'ZI ARIFMETIK AMALLARNI HISOBBLASHLARGA O'RGATISH METODLARI.....	183
93. Ruzmetova Guliston Baxtiyorovna, Masharipova Nilufar Bazarbayevna	
SHAXSLARARO MUNOSABATLAR XUSUSIYATLARINI O'RGANISH.....	185

94. Sadirova Gulnoz,	O'QUVCHILARNI BAHOLASH - ULARNING FAOLLIK OMILI.....	186
95. Safarova G. R., Nasirova Sh. N.	TA'LIM JARAYONIDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH.....	188
96. Saidova Lobar,	BOSHLANG'ICH TA'LIMDA DARS SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYADAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI.....	189
97. Сайдова Майсара Аҳмадовна,	БОШЛАНГИЧ ТАЪЛИМДА ИЛФОР ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАР ТИЗИМИНИ ҚЎЛЛАШНИНГ АМАЛИЙ АҲАМИЯТИ.....	191
98. Salayeva Xurshida Ruzmetovna, Vaisova Zulfiya Qurambayevna	BOSHLANG'ICH SINFLARDA "HASHAROTLARNING TABIATDA VA INSON HAYOTIDAGI AHAMIYATI" MAVZUSINING O'RGANISHDA SINKVEYN METODIDAN FOYDALANISH.....	192
99. Muhammadbobur Salimov	LIDERNING GURUHDAGI NIZOLARNI BARTARAF ETISHDAGI ROLI.....	193
100. Saliyeva Madina Pirmanovna	READING INTERVENTIONS FOR STRUGGLING READERS IN THE UPPER ELEMENTARY GRADES.....	195
101. Samandarova Farida O'ktamovna	SHAXMAT - AQL CHIROG'I.....	197
102. Sanayeva Munisa Namonovna	BIOLOGIYANI O'QITISHDA MUSTAQIL ISHLARNI TASHKIL ETISHNING MAZMUNI.....	198
103. Sanayeva Shohista,	BOLA RUHIYATINI SHAKLLANISHINING IJTIMOIY PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI.....	200
104. Sarimsoqov Odiljon, Bozorov Qodirjon	MAKTAB O'QUVCHILARIGA SCRATCH DASTURLASH TILINI O'RGATISH METODIKASI. DASTURLASH ASOSLARI.....	202
105. Saydullaeva Xusnora Utkirovna	EXPERIENCE OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE SKILL OF SPEECH COMMUNICATION OF A UNIVERSITY STUDENT OF AN UNPHILOLOGICAL PROFILE.....	204
106. Sayyora Qazaqova, Darmonjon Madaminova	BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINI TEXNOLOGIYA FANIDA QURISH-YASASHGA O'RGATISH.....	205
107. Shabanova Vazira Tulayevna,	YOSH BASKETBOLCHILARDA QO'L KUCHINI EKSPERIMENTAL NOSTANDART MASHQLAR YORDAMIDA SHAKLLANTIRISH SAMARADORLIGI.....	207
108. Shamsiyeva Maksuda,	THE ROLE OF TECHNOLOGY IN DEVELOPING READING AND WRITING SKILLS OF STUDENTS.....	208

109. Шарифова Моҳинур Анвар қизи, БОШЛАНГИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИДА МУСТАҚИЛ ЎҚИШ КЎНИКМАСИНИ ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАР АСОСИДА ШАКЛАНТИРИШ.....	210
110. Sharofaddinov Shixnazar Anvarovich, ZAMONAVIY O'QITUVCHI MAHORATINI SHAKLLANTIRISH TA'LIM-TARBIYA SAMARADORLIGI OMILI.....	212
111. Shermatova Kamolaxon Zoxidovna COMMUNICATIVE APPROACH TO TEACHING FOREIGN LANGUAGES....	215
112. Shermetova Sadoqat Azadovna FIZIKA FANINI O'QITISHDA "DAVRA SUHBATI", "MUAMMOLI VAZIYAT" USULLARIDAN FOYDALANISH.....	217
113. Shukurova Nafisa, TA'LIM VA TARBIYA JARAYONIDAGI INTERFAOL METODLARNING O'RNI.....	218

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ ИННОВАЦИЯЛАР

UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA SAVOD O'RGATISH DARSALARINI TASHKIL ETISHNING METODIK ASOSLARI

Ismoilova Lola Berdiyorovna,
Navoiy viloyat Uchquduq tuman 20-maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada umumta'lism maktablarida boshlang'ich sinflar uchun eng asosiy mashg'ulot bo'lgan savod o'rgatish darsalarining metodik jihatlari haqida fikr yuritilgan. Savod o'rgatishning uslubiy bosqichlari va bu jarayonlarda boshlang'ich sinf o'quvchilarining foydalanishlari mumkin bo'lgan metodik tavsiyalar yoritilgan.

Kalit so'zlar: mashg'ulot, savodxonlik, fonematik eshitish, bo'g'in, alifbo.

Umumta'lism maktablari boshlang'ich sinflarda o'quvchilarining savodxonligi to'g'ri rivojlantirish, o'quvchilarining umumiylamolotiga, ularda do'stlik, o'rtoqlik kabi xislatlarni milliy qadriyatlarni shakllantirish, jamoa ichida o'zini boshqarish, mehnatsevarlik, halollik, rostgo'ylik, o'qishga ongli munosabatda bo'lish kabi ijobjiy xususiyatlarni tarbiyalashga ko'maklashuvi lozim. Maktabda savod o'rgatish davri sentabrdan dekabrgacha davom etadi. Savod o'rgatish jarayoni ikki davrni: alifbogacha tayyorlov davri va alifbo davriga ajratiladi.

Bu davrda bolalarning fonematik eshitish qobiliyatları o'stiriladi, o'quvchilarining atrof-muhit haqidagi tasavvurlari boyitiladi. Boshlang'ich ta'linda o'qish va yozishga o'rgatish tilshunoslik, pedagogika, adabiyotshunoslik va metodika sohasida erishilgan yutuqlarga asoslangan, takomillashgan hozirgi zamon analitik-sintetik tovush metodi vositasida amalga oshiriladi hamda o'quvchilar nutqini rivojlantirishni nazarda tutadi. Darsda o'quvchilar gapni so'zlarga, so'zni bo'g'lnlarga, bo'g'inni tovushlarga ajratadilar, so'zdagi tovushlarni tartibi bilan aytishni o'rganadilar, o'rganilgan tovushlarni o'zaro bog'lab so'z tuzish va o'qish yuzasidan mashq qiladilar. Bolalar tovushlarni yozuvda harf bilan ifodalash, harflardan bo'g'in va so'z tuzishga, ularni o'qishga o'rganadilar. Gap va bog'lanishli matnni ongli, to'g'ri, bo'g'inlab ravon o'qish, so'ngra so'zni butunicha sidirg'a o'qish malakasini egallaydilar.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'qish va yozishga o'rgatish baravar olib boriladi. Yozuvda tovushlarni harflar bilan belgilashga, harflar va bo'g'lnlardan so'z tuzishga, so'z va gaplarni yozma to'g'ri shakllantirishga, talaffuzi bilan yozilishida farq qilmaydigan so'zlarni va qisqa gaplarni eshitib yozishga, gapning birinchi so'zini, kishilarining ismini, shahar, qishloq, ko'cha nomlarini, ayrim hayvonlarga atab qo'yilgan nomlarni bosh harf bilan yozishni bilib oladilar. Savod o'rgatish darslarida o'quvchilarining boshqalar nutqini diqqat bilan tinglash va nima haqida gapi rayotganini tushunib olish ko'nikmalari o'stiriladi. Bolalar sinfdoshlari oldida gapi rayotganini, o'qituvchining savollariga javob berishga, topshiriqlarni mustaqil bajarishga, bilmagan va o'zlar qiziqqan narsalar to'g'risida so'rab bilib olishga, o'qiganlarini qayta hikoyalashga, o'zlar kuzatgan, ko'rgan kinofilmlar hamda eshitgan va o'qigan hikoya, ertaklari, kuzatgan rasmlari haqida hikoya qilib berishga o'rganadilar.

Shuningdek, savod o'rgatish davrida o'quvchilar olgan bilim va hosil qilingan ko'nikmalar birlgilikda o'qish jarayonida maxsus sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlarida bolalar adabiyoti namunalari bilan tanishtirishga tatbiq etiladi. Savod o'rgatish davrida sinfdan tashqari o'qish haftada bir marta o'tkaziladi va unga o'qish darsalarining ikkinchi qismidan 15-20 daqiqa ajratiladi. O'qish va yozishga o'rgatish darslarida bolalar ruhiyatini hisobga olgan holda ish turlarini mukammallashtirish talab etiladi, dam olish mashqlari o'tkaziladi. Metodik qo'llanmalarda berilgan didaktik o'yinlardan foydalaniib, bir turidan boshqa turiga o'tiladi va o'quvchilar toliqishining oldi olinadi.

Savod o'rgatish davrida o'quvchilar o'qituvchi rahbarligida tabiatdagi o'zgarishlar, kishilarining turli mavsumda bajaradigan mehnatlarini kuzatadilar va shular asosida hikoya tuzishni o'rganadilar. Bu davrda olib boriladigan barcha ishlarda oila va maktab hamkorligining uzviyligi, o'zaro muomala madaniyati alohida ahamiyat kasb etadi. O'qish va yozish nutq faoliyatining turi. Maktabda o'qitish elementar o'qish va yozishga o'rgatishdan boshlanadi. "Alifbe"ga asoslangan holda qisqa vaqt ichida o'quvchilar o'qish va yozishga o'rgatiladi, ya'ni o'qish va yozish ko'nikmasini egallaydilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

Yo'ldoshev J.G., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari.-T, 2001.

Bozorov E.B., Musurmonova O.A. O'qituvchi ijodkorligi davr talabi. - T.:O'qituvchi.1991.
Jo'rayev R.H., Zunnunov A. Ta'llim jarayonida o'quv fanlarini integratsiyalashtirish omillari.
O'qituvchilar uchun o'quv qo'llanma. -T.: Sharq, 2005.
Mengliyev B., Xoliyorov O'. O'zbek tilidan universal qo'llanma. -T:. 2013-yil
Hamroyev M.A. O'zbek tilidan ma'ruzalar majmuasi. -T: 2013-yil

YENGIL ATLETIKA INSONNING HAR TOMONLAMA RIVOJLANISHIDAGI AHAMIYATI

Ismoilov Xusniddin,
Namangan viloyati, Namangan tumani,
30-maktabning jismoniy tarbiya fani o'qituvchisi
tel:+998 94 1546665

Annotatsiya

Ushbu maqolada o'quvchilarda shakllanadigan fanga oid kompetensiyalar: Sog'lomlashtiruvchi mashqlarni bajarishni tushunish va qo'llay olish kompetensiyasi: yengil atletika insонning har tomonlama rivojlanishidagi ahamiyati va yengil atletika mashqlarini bajarish orqali jismoniy sifatlarni rivojlantirishi haqida ma'lumotlar berilgan.

Yurtimizda sog'lom va barkamol avlodni voyaga yetkazish, davlat siyosatining ustivor yo'nalishlaridan biri bo'lib, oilada, jamiyatda sog'lom turmush tarzini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Ta'lim muassasalarida jismoniy tarbiya darslarining sifatini yaxshilash, sport turlarini rivojlanishirish va ommaviyligini oshirish, iqtidorli sportchilarini tanlash dolzarb masalalardan biridir. O'quvchilarda jismoniy tarbiya va sportning tarbiyaviy ahamiyati to'g'risida ulug' allomalarimizning qoldirgan noyob asarlari va ularning o'gitlariga bog'liq bo'lib, ularning ulkan xizmatlarini o'rganish va uni amalga tatbiq etish bugungi kunning, ayniqsa pedagogika fanining dolzarb vazifasi hisoblanadi. Xalqimizning kelajagi, mustaqil O'zbekistonning istiqboli ko'p jihatdan o'qituvchiga, uning savyasiga, tayyorgarligiga, fidoiligiga, o'quvchilarни o'qitish va tarbiyalash ishiga bo'lgan munosabatiga bog'liq. Yosh avlodni kelgusida yurt mavqeini yuksaklarga ko'taruvchi, davlat sarhadlarini mustahkamlovchi va har jihatdan kuchli, bilimli, aqli o'g'il-qizlar bo'lib yetishishlari uchun ularning jismonan barkamol bo'lishlariga e'tibor qaratilmog'i lozim. Shunday ekan, umumiy o'rta ta'lim mакtablarida jismoniy tarbiya darslarini mukammal yo'lda qo'yish, yuqori malakali va kasbiy mahoratlari mutaxassis-o'qituvchilarini bu jaryonga jalgan lozim bo'ladi. Jismoniy tarbiya darsi jaryonida o'quvchilar jismoniy tarbiya va sport sohasida zarur nazariy bilimlarni olishlari bilan bir qatorda, mashqlarni amaliy bajarishlari va ularni qo'llay olish ko'nikma va malakalariga ega bo'lishlari lozim. Bu o'quvchining jismoniy tarbiya darslariga, sinfdan tashqari mashg'ulotlarga ongli munosabatda bo'lishiga, jismoniy tarbiya va sport vositalaridan o'z faoliyati davomida foydalanishiga yordamlashadi. Jismoniy tarbiya darslarida jismoniy mashqlardan to'g'ri foydalanish, o'quvchilarning jismoniy rivojlanishi va tayyorgarligiga ijobjiy ta'sir etadi, harakatga bo'lgan ehtiyojini ma'lum darajada qoplaydi.

O'quvchilarga tennis to'pini uzoqlikka uloqtirishni o'rgatishni quyidagicha o'tkazish mumkin. Tennis to'pini ushslash beshta barmoq bilan siqib ushlanadi. Tennis to'pini yugurib kelib uloqtirganda eng ko'p uzoqlikka erishish mumkin. Yugurib kelganda tennis to'pi bukilgan qo'lida bo'lib, ko'krak oldida yoki kaft ustida tutiladi. Tennis to'pini uloqtirishning asosiy farqi bu asbobning xususiyatiga va uni ushslash usuliga bog'liq bo'lib, uloqtirish harakatlari ancha erkin va yengilroq boshqariladi. Tennis to'pining uchish vaqtida pastlash payti shunchalik ozki, hatto unga e'tibor berilmasa ham bo'ladi. Yugurib kelish vaqtida tennis to'pi tutgan qo'lni taranglatmaslik kerak. Tezlanish bilan bajariladigan yugurib kelish tezligi uloqtiruvchining tayyorgarligiga bog'liq. Bu tezlik uloqtirishga tayyorlanishni va uloqtirishning o'zini bajarishga qiyinchilik tug'dirmaydigan bo'lishi kerak. Tennis to'pini orqaga olib borish va uloqtirish to'rt qadamda bajariladi. Yugurib kelayotganda tennis to'pi odadta oldinda bosh yon tomonida tutiladi, to'pni qo'lni orqaga olib borish o'ng oyoq bilan uni pastga tushirishdan boshlanadi va to'p uloqtirish oddiy tosh uloqtirish usulida bajariladi. To'pni orqaga olib borishni o'ng oyoq bilan qadam qo'yishdan boshlab, yuqoridaq orqaga pastga bajarish mumkin. Uloqtiruvchi to'pni orqaga olib borishda uloqtirish yo'nalishiga qarama - qarshi tomonqa biroz engashishi va o'ng yelkani pastga tushura turib, yelka kamarini burish kerak. To'pni orqaga olib borish chalishtirma qadamning boshlanishi bilan tugaydi.

Xulosa qilib aytganda, 8-sinf o'quvchilariga yengil atletika mavzusini o'tishda tennis to'pini turgan joydan uzoqlikka uloqtirishni o'rgatishni quyidagicha tashkillayman: Chiziqdan 5 qadam orqada nazorat chizig'i belgilanadi. Ungacha uloqtiruvchi koptoqni qo'lida ushlab turadi, so'ng yugurish paytida qo'l xarakatini boshlaydi. Nazorat chizig'iga oyog'in qo'yib, navbatdagi ikki qadam davomida qo'lni orqaga uzatadi va bir vaqtning o'zida uloqtirish tomoniga yonbosh bilan buriladi. Bu qadam keng va dadil bo'lishi kerak. Qo'lida to'p bilan xarakatlanadi. Qo'lni yelkadan orqaga to'pni uzatish yoki barmoqlarni oldinga-orqaga, o'ziga qulay xolda xaraqatlantirish xam mumkin. Uchinchi qadam - o'ng oyoq va chap oyoq bilan keng qadam tashlanadi (koptok qo'lida bo'ladi). Chap oyoqdan-o'ng oyoqqa o'tiladi, bunda o'ng oyoq chap oyoqning oldiga chiqariladi

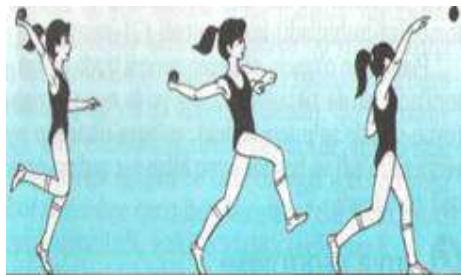
yoki qo'yiladi. Beshinchı qadam - o'ng oyoq va chap oyoq keng xamla bilan bir vaqtning o'zida gavdani burib, ko'krakni uloqtirish yo'nalishiga qaratiladi. Yugurib kelib chiziqni bosmasdan uloqtirish. Uchinchi qadam - o'ng oyoq va chap oyoq bilan keng qadam tashlanadi (koptok qo'lida bo'ladi).

Foydalaniman adabiyotlar:

1.Karimov I.A. "O'zbekiston bolalar sportini rivojlantirish jamg'armasini tuzish to'g'risida" Toshkent, 2002 yil 24-oktyabr.

2.Abdullaev.A, Xonkeldiev.Sh. "Jismoniy tarbiya nazariyasi va uslubiyati" T- 2005

3.Salamov R.S. Sport mashg'ulotining nazariy asoslari. O'quv qo'llanma Tosh. 2005.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA ZAMONAVIY AXBOROT TEXNOLOGIYALARINI JORIY ETISH ISTIQBOLLARI

Jabborova Munira Saydullayevna
Xovos tuman 9-maktab o'qituvchisi
E-mail: xov9maktab.uzmail.uz
Usmonqulova Shaxlo Malikovna
Xovos tuman 1-maktab o'qituvchisi

Annotatsiya

Maqolada zamonaviy axborot texnologiyalarini qo'llashda maktabgacha va boshlang'ich ta'lim tizimida ta'lim mazmunining samaradorlilik ko'satkichlarini oshirish haqida fikr yuritilgan. Kompyuter texnologiyalari yordamida o'qitish qo'shimcha interaktiv materiali sifatida xizmat qilishiga qaratilgan

Tayanch so'zlar: ta'lim jarayoni, axborot kommunikasiya tenologiyalari, kompyuter savodxonli.

Hozirgi kunda Respublikamizning barcha ta'lim-tarbiya muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayonini olib borishda zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini qo'llash masalalari ustida ishlar olib borilmoqda. Mamlakatimizda ta'lim tizimida maktab fanlarini o'qitishda axborot kommunikasiya tenologiyalari dan samarali foydalanish dolzarb masaladir. Aynan axborot texnologiyalari ta'limning universal vositasi hisoblanib, nafaqat o'quvchilarda bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirish imkonini beradi, balki shaxsiy xususiyatlarini rivojlantirish, bilishga qiziqishlarini qondiradi. Axborotni taqdim etishning vositalari va usullarini qo'llash - hozirgi axborot texnologiya vositalari kuchli rivojlangan sharoitda ulardan to'g'ri va samarali foydalanish, axborotlarni tanlash, saralash, saqlash, qayta ifodalash ko'nikmalarini hosil qilinadi. Bu jarayonda kompyuter savodxonligi alohida ahamiyat kasb etadi.

O'qitishning maqsadlari, mazmuni, metodlari, vositalari va formalari metodik sistemaning asosiy komponentlaridir. Bugungi kunda o'qitishning metodi va mazmuni muammosini hal etish oldingilardan farq qiladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari timsolida ularning kompyuter savodxonligini oshirishda fanlar misolida oladigan bo'lsak, masalan, matematik tafakkurini o'stirishda informatikani qo'llash bugungi kun muammolaridan biridir, o'quvchilar matematikani o'rganishni davom ettirishga tayyorlanadilar. Son tushunchasi, geometrik figura, ifoda, funksiya, tenglama, geometrik yasash, koordinata va vektor haqida boshlang'ich tushunchalar boshlang'ich sinfda o'rgatiladi. Boshlang'ich ta'lim o'quv darslarida axborot majmui - ma'lumotnomalar, ensiklopediyalar, virtual kutubxonalar, geografik xaritalar, rasmlar, chizmalar, animatsiyalar, matnlar, tasviriy axborotning statistik va dinamik ifodalari, ovozli obrazlardan (yozilgan ovoz, musiqa va boshqalar) foydalanish mumkin.

Yuqorida keltirilgan axborot kommunikasiya tenologiyalari savodxonlik elementlariga ega bo'lishlik - ta'lim jarayoniga axborot kommunikasiya tenologiyalarini samarali joriy etishning tashkiliy bir qismi hisoblanadi. Bugungi kunda o'qituvchilarning axborot kommunikasiya tenologiyalari sohasiga oid kasbiy mahoratini oshirish yo'naliishida asosiy e'tibor ularning kompyuterdan foydalanuvchi sifatida tayyorlashga qaratilgan.

O'qituvchilar axborot kommunikasiya tenologiyalari savodxonligiga ega bo'lish bilan chegaralanib qolmasdan, axborot kommunikasiya tenologiyalari vositalaridan ta'lim samaradorligini oshirish yo'lida to'g'ri foydalanish metodikasi bilimiga ham ega bo'lishlari zarur. Ya'ni, har bir fan o'qituvchisi o'zining darsida axborot kommunikasiya texnologiyalari vositalaridan didaktik vosita sifatida foydalana olishlari zarur. Shu sababli, malaka oshirish kurslarida muammo yechimi hal etish uchun nafaqat kompyuter savodxonligiga oid mashg'ulotlarni, balki AKTdan foydalanish metodikasiga oid mavzularni "Fanni o'qitishda AKTdan foydalanish" mutaxassislik darslarida ham o'qitish va amaliy mashg'ulotlar orqali tinglovchilarning bajarish imkoniyatlari zamin yaratmog'imiz maqsadga muvofiq bo'ladi.

Axborot kommunikasiya tenologiyalaridan dars jarayonida foydalanish metodikasiga oid ko'nikmalarga matn va jadval muharrirlari yordamida pedagogik vositalar yaratishda ularning didaktik imkoniyatlaridan foydalanishni (matn muharririda son va raqamlar kiritish, jadval muharririda geometrik grafiklarini yaratish va b.) ta'kidlab o'tish mumkin. Bundan tashqari ushbu metodika darsning qaysi qismida, qancha vaqt davomida foydalanishni nazarda tutadi.

Ushbu fikrlarni tasdig'i sifatida YUNESKO tomonidan ishlab chiqilgan "O'qituvchilarning axborot - kommunikatsiya texnologiyalariga oid bilimlarga ega bo'lishlik bo'yicha tavsiyalari"ni keltirish mumkin. Mazkur tavsiyalarda ham zamonaviy o'qituvchining texnologik jihatdan savodxon bo'lishligi va o'quvchilarda ushbu ko'nikmalarni shakllantirish yetarli emasligi alohida ta'kidlanadi.

Zamonaviy axborot texnologiyalarini qo'llashda maktabgacha va boshlang'ich ta'lim tizimida ta'lim mazmunining samaradorlilik ko'sratkichlarini oshirish maqsadini ko'zlagan holda uning muvaffaqiyatga erishishning asosiy omili sifatida quyidagicha amallarni to'g'ri tashkil etishga e'tibor berish lozim:

- mutaxassis kadrlar salohiyatining zamon talabiga mos bo'lishi;
- barcha ta'lim bosqichlari va ta'lim muassasalari bilan samarali natijaviylikni ta'minlay olish darajasidagi uzviy hamkorlikning to'g'ri yo'lga qo'yilishi va nazoratga olinishi;
- metodist va fan o'qituvchilari o'zaro hamkorlikda ijobiy natijani ko'zlagan va kafolatlagan holda ta'lim - tarbiya jarayoniga yondashishi;
- zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalaridan muntazam xabardor bo'lishi va uni ijodkorlik, mohirlik san'ati ila amaliyatga joriy etishi;
- yuksak intellektual salohiyatlari yoshlarni tarbiyalashni bosh maqsad etgan holda ularning ham imkoniyat darajalari va qobiliyatlarini hisobga olishi;
- o'qituvchi kasbiga innovatsion yondashgan holda jarayonlarga ko'rgazma va didaktik jihozlarni foydalanishda xilma - xillikka e'tibor qaratishi;
- o'quvchilarning bo'sh vaqtini to'g'ri taqsimlay olishi;
- axborot texnologiyalari haqida ma'lumotlarni mazmunan maqsadga muvofiq fanlar kesimida to'g'ri taqdim etish mahoratiga ega bo'lishi;
- malaka oshirish tizimida doimiy ravishda o'qituvchilarning kursdan keyingi faoliyatini o'rganish va ularning yutuqlarini namuna sifatida tatbiq etish;
- muntazam ravishda reja asosida shahar va tumanlar kesimida ilmiy - amaliy konferensiya va seminarlarni tashkil etish;
- tarbiyachi va o'qituvchilarning ish - tarjibalarini ommalashtirish va ularni malaka oshirish tizimida kurs tinglovchilari bilan davra suhbat, uchrashuvlar o'tkazish orqali faolligini rag'batlantirishga e'tibor berish;
- umumta'lim maktablarida boshlang'ich ta'lim o'qituvchilari tomonidan fan oyliklarini o'tkazishda axborot texnologiyalardan foydalana olish darajalariga e'tibor berish va baholash;
- tarbiyachi va o'qituvchilar tarafidan tayyorlangan taysiya, ishlanmalarning zamon talabiga mosligini tahlil etgan holda mualliflik huquqini saqlab, amaliyatga tatbig'i ni nazoratga olish lozim.

Zamonaviy axborot - kommunikatsion texnologiyalaridan kichik maktab yoshidagi bolalarda o'yin darslarini tashkil etish va fan xonalarining jihozlangan holatini moslash, internet va axborot vositalaridan ma'lumotlar olish va ulardan foydalanish; chet tilini o'rganishda, shuningdek, bugungi kunda 1 - sindfa 7 ta fan kesimida multimediali ta'lim dasturlari asosida unumli qo'llash kabi dolzarb muammolar o'z yechimini topmoqda. Fanlar kesimida yaratilgan elektron darslik va qo'llanmalar sonini qozoq tilida ham namunalarini multimediya va animations shakkarda ishlab chiqish, uni amaliyatga joriy etish - yechimini kutayotgan dolzarb masalalardan biridir. Qishloq joylarda maktabgacha ta'lim muassasalarining ko'pchiligidagi mayjud bo'lмаганлиги vajidan 1 - sindf o'quvchilari orasida nuqsoni bor bolalar ham uchramoqdaki, bu holat o'qituvchi faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatib, ular bilan ko'proq mashqlar bajarishni taqoza etmoqda. Modomiki, kompyuter texnologiyalari o'qitishning samarali vositasi bo'lib, ta'lim tizimidan korreksion mashg'ulotlar o'tkazishning qo'shimcha interaktiv materiali sifatida xizmat qilar ekan, nutqida nuqsoni bor maktabgacha yoshdag'i bolalar ta'limining samaradorligi axborot - kommunikatsion texnologiyalari asosidagi logopedik mashg'ulotlarga ham bog'liq. Kichik maktab yoshidagi bolalarning nutqining asosiy komponentlari: fonetik, fonematis, leksik - grammatis, nutqni rivojlantirish, shakkllantirish va korreksiyalash uchun mo'ljallangan bo'lishi maqsadga muvofiq. Animatsion dasturlarda berilgan mashg'ulotlar ularning havas va rang - barangliklarga bo'lgan qiziqishlarini orttirib, bevosita qo'l harakatlari bilan mashqlar bajarishga intiladi.

Xulosa qilib aytish kerakki, zamonaviy o'qituvchi axborot kommunikasiya tenologiyalaridan foydalanishda hamkorlik qilish, vujudga kelgan muammolarni hal etish, bilimlarni izlash, turli manbalardan olgan ma'lumotlarni tanqidiy nuqtai nazardan tahlil qila olish va umumlashtirish kabi ko'nikmalarni shakkllantirishda "har bir bola alohida bir sayyora" degan tushuncha mohiyatiga bugungi kunning eng dolzarb masalasi sifatida kompetensiyaviy yondashsa - bu asosiy yutug'imizdir.

Adabiyotlar ro'yxati

R. Ishmuhamedov, M. Yuldashev. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar . - Toshkent. 2013.

Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. - T.: Sharq, 1998. - 64b.

Umumta'lim fanlari metodikasi. Ma'naviy - ma'rifiy, ilmiy, metodik nashr. 2013-yil sonları

JADVALLARDAN FOYDALANISH - SO'Z TURKUMLARINI O'RGANISHNING SAMARALI USULI SIFATIDA

**Jamolova Xolida,
Navoiy viloyat Qiziltepa tuman 10-maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchisi**

Annotatsiya: Ushbu maqolada grafikli organayzerlardan boshlang'ich sinflarda so'z turkumlarini o'rganishda foydalanish bo'yicha metodik tavsiyalar misollar yordamida yoritilgan. Mavzuga mos jadvallardan foydalanish ta'lim sifatini oshishida ahamiyatli ekanligi haqida fikrlar bildirilgan.

Kalit so'zlar: dars, so'z birikmasi, sxema, jadval.

O'qituvchi o'quvchi ma'naviyatining me'mori. Biz bilamizki, o'qituvchi o'z ijodiy va ilmiy salohiyatidan kelib chiqqan holda darsni turli plakat va ko'rgazmalar bilan boyitishi mumkin. Boshlang'ich ta'larning ona tili darslarida o'quv materiallarni sxemalar va shartli belgilardan iborat ko'rgazmalar, modellar asosida ham tashkil etish yaxshi samara beradi. Davr talabidan kelib chiqib jadvallardan kampyuter texnologiyalari vositasida, turli elektron shakllarda taqdim qilish ham mumkin. Ilmiy asosga ko'ra biror narsa yoki tushunchani xotirada saqlab qolish uchun shu narsa yoki tushunchaga oid bo'lgan detalga e'tibor berish tavsiya etiladi. Biror so'zni esda saqlash uchun shu so'zga o'xshash so'zni eslab qolish, biror narsani ko'rib eslab qolish uchun rangi va shakl-shamoyiliga e'tibor berish kabi. Ona tili darslarida foydalanish uchun zaruriy chizma va sxemalar yetarli emas, deya hisoblagan holda 2-sinf ona tili darsligida berilgan so'z turkumlariga doir mavzularini yoritish uchun quyidagi sxemalarni tavsiya qilsa bo'ladi. "Shaxs va narsa nomini bildirgan so'zlar" mavzusi uchun:

t/r	Yoritilgan mavzu	So'rog'i	Ifodalab kelgan so'zlariga misol
1.	Kishilarning ismini bildirgan so'zlar	Kim?	Ishchi, shifokor, otboqar
2.	Narsalarning nomini bildirgan so'zlar	Nima?	Uy, chumchuq, chumoli, ot

1-shakl

Ushbu mavzu o'tilgach o'quvchilardan bir nechtasini sinf doskasiga chaqirib quyidagi sxemada mavzuni mustahkamlatish mumkin.

t/r	Kim? so'rog'iga javob bo'ladigan so'zlarga misollar	Nima? so'rog'iga javob bo'ladigan so'zlarga misollar
1.	Namuna: sartarosh	Namuna: baliq
2.		

2-shakl

Bu usul oddiy yozib olishdan yaxshiroq samara beradi va tekshirish uchun qulay hisoblanadi. 2-sinf o'quvchilari uchun ot turkumidan yangi nazariy ma'lumot otlardagi ko'plik kategoriyasi hisoblanadi. Birlik va ko'plikni o'rgatishda jadvalidan foydalanish yaxshi samara berishi mumkin. Albatta, bu usuldan to'laligicha barcha mavzularda foydalanish kerak, degan fikrdan mutlaqo yiroqimiz.

t/r	Bitta shaxs yoki narsaning nomi	Ikki yoki undan ortiq narsa yoki shaxs nomi
1.	Namuna: Ona	Namuna: Onalar
2.		

Bilamizki, darslarda turli qiziqarli metodlardan foydalanish o'quvchilarni zeriktirib qo'ymaydi. Unda qiziqish uyg'otadi. Yana shuni aytish mumkinki, chizmalardan, sxemalardan juftliklarda ishlarda, guruhlarda ishlashda foydalansa ham bo'ladi.

Jumladan, mavzular kesimida joy olgan "Shaxs yoki narsaning harakatini bildirgan so'zlar" mavzusini o'tish uchun juftliklarda ishlash usulini tavsya etamiz. Buning uchun ottfel shaklidagi jadvalni tavsya etamiz.

t/r	Shaxs yoki narsaning nomini bildirgan so'zlar	Shaxs yoki narsaning harakatini bildirgan so'zlar
1	O'qituvchi	gapiradi, dars o'tadi, o'qiydi, yozadi, yuradi
2.	O'quvchi	tinglaydi, yozib oladi, o'tiradi, so'zlab beradi

Shuni aytish kerakki, sinfning psixologik xususiyatlaridan, ularning faollik darajasidan kelib chiqqan holda shunga o'xshash jadvallardan ayrim mavzularni o'tish jarayonida foydalansa bo'ladi. Bu mashqlarda berilgan ma'lumotlarni boyitish, kengaytirish o'qituvchining xohishi bilan amalga oshirilishi shart, lekin kengaytirilgan mashqlar darsning maqsadli shakllantirilgan qismlariga halal bermasligi, reglamentdan chiqmasligi, oldindan belgilangan muddatdan ortsagina bo'sh qolgan muddatni to'ldirish uchun kiritilishi maqsadlidir. Aks holda pedagogik maqsadga erishish darajasini bilmaganimiz holda kamaytirib yuborishimiz mumkin. 2-sinf ona tili darsligida sifat turkumini o'rganish uchun, samaradorlikni oshirish uchun aqliy hujum metodini chizma asosida yoritsa bo'ladi. Bu mashqni biz darslikdan tashqari mustahkamlash qismi uchun tavsya qilamiz. Bunda o'quvchilar fasllarning o'ziga xos jihatlarini sharhlaydilar. Oqibatda ularda fikrlesh ko'nikmasi shakllantiriladi, badiiy tafakkuri yuksaladi. Badiiy boy tafakkur egalari bunyodkorlik qobiliyatiga ega bo'lishi shubhasizdir.

t/r	Fasllar nomlari	Fasllarning o'ziga xos belgilari
1.	Bahor	Go'zal, ajoyib, yam-yashil, gulli (bog'), musaffo (osmon), iliq
2.	Yoz	Issiq, shirin (mevalar), ko'm-ko'k bog'lar....
3.	Kuz	Salqin, sariq (yaproqlar), xazonli (yo'llar)
4.	Qish	Sovuq, oppoq (qor), ayozi (kun)

Xulosa o'rnila aytish mumkinki, ona tili fanidan 1-2-sinf darsliklarida berilgan materiallar amaliy ahamiyatga ega. Jadvallar esa buni o'rganishda juda asqotishi, o'rganish jarayonini tezlashtirishi va osonlashtirishi, ma'lumotlar osonlik bilan bolaning ko'z o'ngida gavdalanishi bilan xarakterlanadi. Shulardan kelib chiqib aytish mumkin: jadvallar o'qituvchi - o'rgatuvchi va o'quvchi ? o'rganuvchining ta'lif jarayonidagi yaxshi yordamchisidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

Bozorov E.B., Musurmonova O.A. O'qituvchi ijodkorligi davr talabi. - T.:O'qituvchi.1991.

Mengliyev B., Xoliyorov O'. O'zbek tilidan universal qo'llanma. -T:. 2013-yil

Hamroyev M.A. O'zbek tilidan ma'ruzalar majmuasi. -T:. 2013-yil

Umumta'lif maktablarining 1-4-sinflari uchun mo'ljallangan darslik. So'nggi nashri.

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA INNOVATSION ZAMONAVIY O'QITISHDA O'YINNING AHAMIYATI

Jorayev Abdusator Abduvohidovich,
Namangan viloyati, Namangan tumani,
30-maktabning boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi
tel:942725029

Annotatsiya

Ushbu maqolada o'quvchilarni intellektual salohiyatini o'stirishda o'yinning ahamiyati haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: o'quvchi, boshlang'ich, zamonaviy, yondashuv, texnologiyalar

Bugungi kunda ilm-fan, texnika va ishlab chiqarish sohalarining tez sur'atlarda jadallik bilan rivojlanishi barcha ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya sifatini mazmun jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, ayniqsa, "...boshlang'ich ta'limning sifatini oshirish, ta'lim standartlari, o'quv dasturlari, darslik va qo'llanmalarni takomillashtirish, ilg'or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish masalalari"ning 1 dolzarblii talab etilmoqda. Bu esa o'z o'rniда har bir tizim xodimi, jumladan, boshlang'ich sinf o'qituvchilari zimmasiga yanada yuksak mas'uliyat va vazifalarni yuklaydi. Boshlang'ich ta'limda innovatsion zamonaviy o'qitishning metodikasi barkamol, komil insonning madaniyatini shakllantirishga qaratiladi. Boshlang'ich sinflardagi interfaol usullar o'quvchilarni harakatga keltiruvchi, olg'a boshlovchi, taraqqiy ettiruvchi kuchdir. Boshlang'ich sinflarda interfaol usullardan eng samaralilaridan ona tili yoki o'qish darslarida "Muammo" texnologiyasini qo'llash qo'llash foydalidir. O'yin o'qitish jarayonida o'quvchilar qiziqishini, ularning qobiliyati, fikrlash va faolligini rivojlantiridi. Chuqur o'ylangan va yaxshi o'tkazilgan o'yin til materialiga (leksika, grammatika, fonetika) kirish va uni mustahkamlashni osonlashtiradi hamda tegishli bilim va ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. O'yin nutq faoliyatining (eshitish, gapirish, o'qish, yozish) har hil turlarini o'qitishda samarali vosita hamdir. O'quvchilar muayyan natijalarga erishishda quvonch, zavf va qoniqishni his etadilar. O'yinlardan o'qitishning barcha bosqichlarida foydalanish mumkin. Boshlang'ich sinf o'quvchilari rivojlanishining psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda ta'kidlash lozimki, o'yin o'z- o'zidan eslab qolishga ko'maklashadi. Shunday qilib, o'yinning har hil turlaridan foydalanish chet tillarini o'qitishning muvaffaqiyatli va samarali metodlaridan hisoblanadi. Bundan tashqari, ta'limiy o'yinlar - bu o'quvchilarning darsdagи shunday faoliyat turiki, bu jarayonda topshiriqlar o'yin shaklida hal qilinadi. O'yin bolalarning qiziqishi va faolligini uyg'otadi hamda ularning qiziqarli faoliyat davomida o'zlarini ko'rsatish imkonini beradi. Aynan o'yinda bolalar ijtimoiy funktsiyalarini, odob me'yorlarini o'rganib oladilar, har tomonlama rivojlanadilar. O'yinning rivojlanishdagi ahamiyati uning tabiatida mavjudi, chunki o'yin - bu doimo hissiyotlardir. Qaerda hissiyot bo'lsa - shu yerda faollik, diqqat va tasavvur bo'ladi, u yerda fikrlash qobiliyati o'sadi. Boshlang'ich ta'limda o'yin ijodiy faoliyatning bir shaklidir. Bunda o'quvchi ijtimoiy va moddiy borliqni bilish hamda anglash asosida emotsiunal - xissiy, intellektual-axloqiy rivojlanadi. O'yinlarda bolaning xulqi erkin shakllanadi va ijtimoiylashadi. O'yin faoliyati elementlaridan ta'lim jarayonida keng foydalaniladi. Ular ishbop oyinlar, didaktik o'yinlar, rolli o'yinlar, kompyuter o'yinlari shular jumlasidandir. Didaktik o'yinlar ta'limiy maqsadlarni amalga oshiradigan va ularga moslashtirilgan bo'ladi. Bundan tashqari, ta'limiy o'yinlar - bu o'quvchilarning darsdagи shunday faoliyat turiki, bu jarayonda topshiriqlar o'yin shaklida hal qilinadi. O'yin bolalarning qiziqishi va faolligini uyg'otadi hamda ularning qiziqarli faoliyat davomida o'zlarini ko'rsatish imkonini beradi. O'yinlar faqat didaktik vosita bo'lmay, bola hayotining asosiy shaklidir. Shuning uchun biz o'yinning nozik tomonlarini egallamay turib, o'yin faoliyatini boshqarishini o'rganmay turib oldimizda turgan mas'uliyatlari vositalarni hal qila olmaymiz. "Baxtli tasodif", "Zakovot" va boshqa shu kabi intellektual o'yinlar o'quvchilarni aqlini charxlaydi va ularda aqliy rivojlanish xosil bo'ladi. Ma'lumotlar - o'quv ishlariда bilish tavsifiga ega, lekin, eng avvalo darsdan tashqaridagi ishlarda u muhim tarkibiy qismidir. Qoidaga ko'ra, ular o'quvchidan jumboqni yechishni, topishmoqni topishni, eng asosiysi - predmetni bilishni talab qiladi. Didaktik o'yin qanchalik mahoratli tuzilgan bo'lsa, didaktik maqsad shunchalik mohirona yashiringan bo'ladi. O'yinda joylashtirilgan bilimlarni o'quvchi o'zi bilmagan holda, beixtiyoriy ravishda, o'ynab turib o'zlashtiradi. O'yinlarning aniq bir turi, tasnifi mavjud emas. Ko'p hollarda o'yinlarni ta'lim mazmuni bilan bog'langan holda tanlanadi, masalan, sensor qabul qilishga oid o'yinlar, filologik o'yinlar, tabiat bilan tanishtirishga oid o'yinlar va boshqalar.

Masalan: So'zni ayt o'yini birmuncha qiyinroq bo'lib, bu turdagи o'yinlarda predmetlardan foydalanish shart emas. Bu kabi o'yinlarda bolalar o'z taassurotlariga suyanishlari kerak bo'ladi. Shuningdek, bu turdagи

o'yinlar bolalarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi va bolalar o'zлari mustaqil muhokama qilish, boshqalarning fikriga tayanmagan holda hulosalar chiqarish, mantiqiy hatolarni payqashni o'rganadilar.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, tajribalarimiz asosida dars mashg'ulotlarida qiziqarli mavzuga mos o'yinlarni qo'llash orqali ta'lim-tarbiya berish yo'llariga doir fikrlarimizni bayon etamiz. O'ylaymizki, u o'quv mashg'ulotlari samaradorligini oshirishda hamkasblarimizga amaliy yordam beradi. Shuningdek, o'quvchilarni o'z yo'nalishini tanlash va mustaqil hayotga tayyorgarlik ko'nikmalarini shakllantirishdek mas'uliyatli vazifani bajarishda ularning yaqin ko'makchilardan biriga aylanadi.

Foydalilanilgan adabiyotlar:

- 1.Gazman O.S. Rol igri v formirovanii lichnosti shkolnika // Sovet. pedagogika, 1982.
- 2.Krasilnikova V.S., Grosheva Z.N. Detskie igri v Velikobritanii - M., 1992
- 3.Selevko G.K. Sovremennie obrazovatelnie texnologii. M., 1998.

QORA RANGDA YASHIRINGAN FALSAFA

Jo'rayeva Gulnoza Jamshidovna

Buxoro Davlat Universiteti San'atshunoslik fakulteti I-kurs talabasi.

Telefon: +998(97)0807076

ANNOTATSIYA

Maqolada ranglarga bo'lgan munosobat, ranglarni ajrata olish , ayniqsa ruhshunoslarning qora rang haqidagi fikr mulohazalari bayon etilgan.

Kalit sozlar: qorong'ilik, zim-zoyo, zimiston, qo'rquv, hayrat, tafakkur

Qadim-qadimdan insoniyat ranglarga alohida ramziy ahamiyat berib kelgan. Har bir jon o'z mohiyatiga monand rangni beixtiyor his etadi, unga ixlos qo'yadi, zarar kelganda sonsiz ranglar ichidan ayni shuni ajratib oladi. Ranglarga munosabat odamning o'z-o'zini tuzukroq anglab olishga yordam beradi. Buning uchun avvalo eng yaxshi va eng yomon ko'rgan rangni aniqlab olmoq kerak.

Bolalik chog'lari qorong'ilikdan cho'chimagan odam bo'lmasa kerak. Nega shunday? Qorong'ilik o'zicha hech bir ziyan yetkazolmaydi-ku! Bola buni anglamaydi - qo'rqa veradi. O'zi anglamagani holda qorong'ilikdagi noayonlikdan qo'rqa di. Qo'rqqani uchun ham yotish oldidan tun, qorong'ilik, zimiston haqida beixtiyor o'ylaydi. Tashqaridagi qorong'ilikni ko'rmaslik uchun ko'rpgaga burkanib oladi (ko'rpa osti tashqaridan-da zimistonroq ekanini o'ylamaydi). Burkanib olgach ham tinch yotmaydi. Ko'zlarini chirt yumib ustidan kafti bilan yopadi. Ko'z oldi zim-zoyo, tun-qorong'i, zimiston, qora bo'shliq.

Asta-sekin ana shu bo'shliqda niyoyatda mayda oqish zarralar hosil bo'la boshlaydi, zarralar bir nuqtada paydo bo'lgani zahoti go'yo portlovchi moddadek atrofga yoyiladi. Hovuz o'rtasiga tosh irg'itilsa, to'lqinlar tevarak qirg'oq tomon teng halqalar yasay-yasay tarqagani singari, oq zarralar halqasi kengayadi va ko'zdan yo'qoldi. G'oyib bo'lgani hamon markaziy nuqtada yana oq zarralar yig'iladi.

Endi bola qo'rqa maydi, u hayratlanib, ko'zlarini chirt yumgani holda ko'rayotgan ajib manzarani tushunolmay oq zarralar uzoqlasha yo'qolayotganda juda-juda olislarga qaragisi keladi.

Inson mudom eng olisdagi narsalarni ko'rishga, fahmlashga urinadi. Qo'rquv va g'ayrat omixtalashib ketgan bolalik tasavvuri vujuddagi ana shu moyillikka qorong'ilikdan panoh izlaydi. Bamisoli eng sirli, sehrli mo'jizalarga javob qorong'ilikdan topiladigandek tuyuladi.

Kishi ulg'aygani sayin dunyo javobsiz savollardan iborat ekanligini anglay boradi. Ixtiyor beixtiyor o'zini, o'zligini, muhitni, dunyonni, falakiyotga qattiqroq tikilibroq, sinchiklabroq qaraydi, razm soladi.

Har qalay kunduz osmoniga tikilishdan ko'ra tungi samoga ming bir savollar bilan termilish ko'proq odamlarga xos. Bulutlar, oy, yulduzlar, yulduzlardan-da olisroqdagi qorong'iliklar "Meni bilasanmi?", deb savolga tutayotganga o'xshaydi. Tikilaverasan, tikilaverasan, qora tuynuklar qadar yetgan tafakkur (u qadar olislikni ko'rishga ko'z kuchi qodir emas) ne-ne o'tib yana, yana va yana qorong'ulik qa'riga intilaveradi.

Ko'z vazifasini tafakkur o'z zimmasiga oladi. Tafakkur esa chegara bilmaydi. Tafakkurning shakl-shamoyili yo'l hayrat sanamini egallagan shuur omon ekanki, tinim bilmaydi - qorong'ilikni anglashga intilaveradi.

Anglash, bilih, idrok etish qorong'ilikni charog'onlashtirish demakdir. Aql chirog'i yorita olgan joyda mavhumlik bo'lmaydi, zulmat barham topadi.

Ne ajabki, filer va aql chirog'i inson miyasida yoqiladi. Miya esa - qora quti. "Miya - qora quti" deydi shoirlar. XX asr avangard rassomchiligining asoschilaridan biri Aleksandr Maleyivich miyani "qora to'rburchak" shaklida tasavvur qilgan edi.

"Qora quti", "qora to'rburchak" tashbexlaridagi qora rang naqadar keng, naqadar ezgu, naqadar yorug' ma'nolarni anglatishi esa yuqorida zamin qadar bayon etildi.

"Qora quti" insonni tinimsiz "qora to'rburchak"ning eng markaziy nuqtasiga tikiishga undaydi. Inson tabiatan ana shu qorong'ilikning ko'z va shuur ilg'amas tub qatlamlaridan o'ziga tinchlik bermayotgan savollariga javoblar izlashga intiladi, intiladi, intilaveradi.

Qora rang uzlat, tanqid, fidokorlik ramzi. Shu rangga moyil kishilar har narsaga tanqid o'lchov bilan yondoshadilar, har narsa to'g'risida keskin, hatto qaltis mulohaza yuritadilar. Shu bois hayot bilan bellashuvda ko'p mag'lubiyatga uchraydilar. Ammo, ichki erkni saqlab qolaman degan kishi ba'an ilojsiz narsalardan kecha bilishi ham kerakdir.

Ayrim ruhshunoslarning ta'kidlashicha, u yoki bu odamning qaysi rangni yoqtirishiga qarab, ularning fe'l-atvorining asosiy xususiyatlarini aniqlash mumkin.

Qora rang badbin va izzattalab kishilarning sevgan rangidir. Bunday kishilar kam kuladi, tund bo'lib yuradi, ishq bobida o'zbilarmon, bir ko'z qarashda sevib qolaveradigan bo'ladi.

Agar qora rangni yoqtirsangiz, ko'pincha uni ajoyibroq ko'rinish uchun tanladingiz deb o'ylash mumkin. Yo'q? Nima bo'lganda ham siz nozik hissiyot, yashirin hayot tarziga moyil ekanligingiz bilan ajralib turasiz. Balandparvoz faylasufona fikr yuritishni yaxshi ko'rasiz. Odamlar bilan, ayniqsa, rahbarlar bilan "apoq-chapoq" bo'lib, tezdatil topishaolasiz.Qisqasi, siz to'qimadi plomatsiz.

Kishi ruhiyatini o'rganishning turli-tuman usullari bor. Biroq, fe'l-atvorning qandayligini mashinangizning rangiga qarab bemalol aytib berish mumkin ekan.

Qora rangdagi mashinalarni yoqtiruvchi kishilar uchun jamiyatdagi nufuzi birinchi darajada turadi. Ular sof vijdonli va qat'iyatli kishilardir. Ularning tanish-bilishlari ko'pchilikni, yaqin do'stlari esa ozchilikni tashkil qiladi. Kundalik hayotda bunday kishilar tashkilotchi, uyda va ishda tozalik, tartibni yaxshi ko'radilar.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak har bir rangda falsafa yashiringan.

Foydalilanilgan adabiyotlar:

- 1.Rangshunoslik.S.S.Bulatov
2. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi
3. www Ziyonet.uz
- 4.Google

BOSHLANG'ICH SINFLARDA INTEGRATSIYALASHGAN DARSLARNING MAQSAD VA VAZIFALARI

Jo'raqulova Zubayda

Navoiy viloyat Xatirchi tuman 46-umumta'lim məktəb,
boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich boshlang'ich sinflarda integratsiyalashgan darslarning maqsad va vazifalari haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'z: integratsiya, ta'limni integratsiyalash, integratsiyalashgan darslar

Hozirgi kunda boshlang'ich məktəb ta'limini integratsiya qilish haqida ko'p gapirilmoqda. Bu tushuncha kichik məktəb o'quvchisi atrofidagi olamni bir butunligicha qabul qilish, uning uchun tabiatshunoslik, rus tili, musiqa va boshqa o'quv fanlari nomi emas, balki atrofidagi olam obyektlarining tovushlar, ranglar, hajmlarning turli-tumanligining qiziqarliligi bilan harakterlanadi. Bolalarning tabiat va kundalik hayotdagi barcha narsalarining bog'liqligini ko'rishga o'rgatish kerakligini o'qituvchi sezadi, biladi. Shunday ekan, ta'lim integratsiyasi hozirgi zamon talabiga javob beradimi, uni qanday tashkil etish kerak kabi savollar dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Ta'limni integratsiyalash fikri xalq ta'limida tabaqa lashtirish va individuallashtirish bilan birga muhokama qilina boshlandi. Agar kichik məktəb ta'limini tabaqa lashtirish asosida kitob, darslik va boshqa adabiyotlar bilan mustaqil ishlashga tayyorgarlik darajasi hamda kichik məktəb yoshida qiziqishlarni faol shakllantirishni taqozo etsa, integratsiyaning asosi qilib, turli fanlarni o'rganish obyektlari bo'lgan ba'zi umumiyligi tushunchalarni chuqurlashtirish, aniqlashtirish va kengaytirish mumkin. Ta'limni integratsiyalashtirishdan ko'zlangan asosiy maqsad boshlang'ich maktabdayoq tabiat va jamiyat haqidagi tasavvurni yaxshi shakllantirish va ularning rivojlanishi qonunlariga o'z munosabatini bildirishga yo'naltirishdan iboratdir. Shuning uchun ham kichik məktəb o'quvchisi predmet yoki voqe-a-hodisalarini bir necha tomonidan ko'rishi muhimdir. Asosiy fanlarni o'zlashtirish va olamdag'i bor narsalar qonuniyatlarini tushunishda predmetlar ichidagi va predmetlararo aloqalarini o'rgatish ta'limni integratsiyalashga yondashuvning metodik asosidir. Bunga turli darslar tushunchalariga ko'p marta qaytish, ularni chuqurlashtirish va boyitish, shu yoshga tushunarli bo'lgan muhim belgilarni aniqlash orqali erishish mumkin. Shunday qilib, yaxshi shakllangan, tuzish va o'tkazish tartibiga ega bo'lgan, tarkibiga shu o'quv predmetiga tegishli bo'lgan tushunchalar guruhi kiritilgan har qanday dars integratsiyaga asos qilib olinishi mumkin.

Biroq, integratsiyalangan darsga boshqa fanlar, boshqa o'quv predmetlari bilan bog'liq tushunchalar tahlil qilinishining natijalari kiritiladi. Masalan, "qish", "sovut", "bo'ron", kabi tushunchalar o'qish, rus tili, tabiatshunoslik, musiqa, tasviriy san'at darslarida ko'rib chiqiladi. Tushunchalarning tahlil qilinishi boshqa o'quv darslarida o'zlashtirilgan bilimlarga murojaat qilinadigan darslar integratsiyalangan hisoblanadi. Dars ijodiy, erkin bo'lishi bilan birga, yaxlit, mantiqan ketma-ket, o'ziga xos o'tish metodologiyasiga ega bo'ladi. Umumiyligi tushunchalariga qo'yadigan boshlang'ich maklabdagi ko'p tushunchalar tabiatshunoslik, rus tili, musiqa, tasviriy san'at va boshqalar uchun umumiyyidir. Hozirgi kunda bir qator o'quv predmetlari uchun umumiyligi bo'lgan tushunchalar orasidagi aloqalarni o'rnatish psixologik va metodik asos bo'lgan integratsiyalangan darslar tizimini ishlab chiqish va sinovdan o'lkazish lozim. Shu bilan birga predmetlararo aloqalar dars tarkibi darajasida o'rgatilishi va zarur o'qitish vositalari bilan ta'minlanishi kerak.

Integratsiyalashgan darslar - interaktiv ta'lim tizimi bo'lib, integrativ bilimlarni chuqurlashtirish va kengaytirish asosida ko'rgazmali mahoratni vujudga keltirish sirlarini o'rganadi. Ko'rgazmali ta'lim tizimi turli xildagi turlar, shakllar, usullar, obyektlar asosida qurilgan.

Integratsion kursning maqsad va vazifalari məktəb tabiiy-ilmiy ta'lim tizimida tavsiflanadi. Bilimning integratsiyalashgan (ko'rgazmali) tarmog'ida integratsiyalashning usul va vositalari: ta'lim rejasidagi o'qitish joyida vaqtning hajmiga qarab, shu kursni to'la o'zlashtirish vaqtini o'quvchilarining o'zlashtirish darajasi ko'p maqsadli va rang-barangliligi bilan tavsiflanadi. Har bir o'quv predmetini o'qiyotgan paytda o'quvchilarga to'g'ri keladigan psixik qo'zg'alish hosil qilishi, bu materialni o'zlashtirilishiga katta yordam beradi, uni tez yodda saqlashga, emotsiyonal anglashga, fikrlash qobiliyatining o'sishi, nutq va tasavvurning rivojlanishiga olib keladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida fikrlash qobiliyatining har xil turlarini shakllantirish integratsiyaning negizi hisoblanadi.

Asosiy fanlarni o'zlashtirish va olamdag'i bor narsalar qonuniyatlarini tushunishda predmetlar ichidagi

va predmetlararo aloqalarini o'rnatisht ta'limni integratsiyalashga yondashuvning metodik asosidir. Bunda turli darslar tushunchalariga ko'p marta qaytish, ularni chuqurlashtirish va boyitish, shu yoshga tushunarli bo'lgan muhim belgilarni aniqlash orqali erishish mumkin. Shunday qilib, tarkibiga shu o'quv predmetiga tegishli bo'lgan tushunchalar guruhi kiritilgan har qanday dars integratsiyaga asos qilib olinishi mumkin.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA ILG'OR PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH ORQALI FANGA OID KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH

Jo'rayeva Sayyora Raxmatovna,
Navoiy viloyat Karmana tuman 3-umumta'lim məktəb
Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Yangi tahrirdagi davlat ta'lif standarti va amaldagi məktəb dasturlarida o'quvchi egallashi lozim bo'lgan materiallar ancha murakkab bo'lib, bolalarning bu bilimlarni bosqichma-bosqich egallab olishlarini, kengaytirib va rivojlantirib borishlarini taqozo etadi. Respublikamiz xalq ta'lifi oldida turgan asosiy vazifa har tomonlama kamol topgan sog'lom, qobiliyatli, o'z Vatani va xalqiga sodiq insonlarni tarbiyalash va ularni voyaga yetkazishdan iboratdir. Bu ulug' maqsadni ro'yobga chiqarish xalq ta'lifi tizimida faoliyat ko'rsatayotgan barcha o'qituvchilarning o'z ishiga ijodiy yondashish, har bir ishda yuksak samaradorlikka erishish zamonaviy pedagogik usullarni qo'llab darslarni samarali tashkil etishni talab qiladi. Qolaversa, boshlang'ich ta'lif yosh avlodga ta'lif-tarbiya berishning poydevori hisoblanadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchisining kasbiy salohiyati va ma'lumot darajasi, uning bolalar psixologiyasi va ma'lumot darajasi hamda hozirgi zamon boshlang'ich ta'lif metodikasini yaxshi bilishi ta'lif sifatini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24-yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagı ma'rzasida yoshlar tarbiyasi to'g'risida: ...farzandlarimiz uchun zarur sharoitlar yaratish, yangi-yangi ta'lif-tarbiya, madaniyat, san'at va sport maskanlarini barpo etish, yosh oilalar uchun uy-joylar qurish, yoshlarni ish bilan ta'minlash, ularni tadbirkorlik sohasiga keng jalb etish bo'yicha boshlagan ishlarmizni yangi, yuksak bosqichga ko'taramiz. Biz ta'lif va

tarbiya tizimining barcha bo'g'indan faoliyatini bugungi zamon talablari asosida takomillashtirishni o'zimizning birinchi darajali vazifamiz deb bilamiz. Yosh avlod tarbiyasi haqida gapirganda, Abdurauf Fitrat bobomizning mana bu fikrlariga har birimiz, ayniqsa, endi hayotga kirib kelayotgan o'g'il-qizlarimiz amal qilishlarini men juda-juda istardim. Mana, ulug' ajdodimiz nima deb yozganlar:

"Xalqning aniq maqsad sari harakat qilishi, davlatmand bo'lishi, baxtli bo'lib izzat-hurmat topishi, jahongir bo'lishi yoki zaif bo'lib xorlikka tushishi, baxtsizlik yukini tortishi, e'tibordan qolib, o'zgalarga tobe va qul, asir bo'lishi ularning o'z ota-onalaridan bolalikda olgan tarbiyalariga bog'liq". Qarang, qanday bebahol, oltinga teng so'zlar! Bugungi kunda yon-atrofimizda diniy ekstremizm, terrorizm, giyohvandlik, odam savdosи, noqonuniy migratsiya, "ommaviy madaniyat" degan turli balo-qazolarning xavfi tobora kuchayib borayotganini hisobga oladigan bo'lsak, bu so'zlarning chuqur ma'nosi va ahamiyati yanada yaqqol ayon bo'ladi. Haqiqatan ham, hozirgi vaqtida yoshlar tarbiyasi biz uchun o'z dolzarbli va ahamiyatini hech qachon yo'qotmaydigan masala bo'lib qolmoqda. Bugungi tez o'zgarayotgan dunyo insoniyat oldida, yoshlar oldida yangi-yangi, buyuk imkoniyatlar ochmoqda. Shu bilan birga, ularni ilgari ko'rilmagan turli yovuz xavf-xatarlarga ham duchor qilmoqda. G'arazli kuchlar sodda, g'o'r bolalarni o'z ota-onasiga, o'z yurtiga qarshi qayrab, ularning hayotiga, umriga zomin bo'lmoqda. Bunday keskin va tahlikali sharoitda biz ota-onalar, ustoz-murabbiyilar, jamoatchilik, mahalla-ko'y bu masalada hushyorlik va ogohlilikni yanada oshirishimiz kerak. Bolalarimizni birovlarning qo'liga berib qo'ymasdan, ularni o'zimiz tarbiyalashimiz lozim. Buning uchun yoshlarimiz bilan ko'proq gaplashish, ularning qalbiga qulq solish, dardini bilish, muammolarini yechish uchun amaliy ko'mak berishimiz kerak. Bu borada uyushmagan yoshlar bilan ishlashga alohida e'tibor qaratishimiz zarur. Bu vazifalarni amalga oshirishda biz asrlar mobaynida shakllangan milliy an'analarimizga, ajdodlarimizning boy merosiga tayanamiz.

O'quvchiga bilim berish, har bir dars mazmunini boyitish, qiziqarli mashg'ulotlarni dars jarayoniga singdirishni talab qiladi. Ruhshunoslarning aniqlashicha, boshlang'ich sinf o'qituvchilari o'qituvchining oddiy tushuntirishi orqali egallab olgan ma'lumotlarga qaraganda turli xil ruhiy kechinmalar orqali o'zları mulohaza yuritib, mustaqil bajargan ishlari vositasida o'zlashtirilgan bilimlarini uzoq esda saqlab qoladilar. Chunki o'quvchi mustaqil mashqlarni bajarishda faoliyat ko'rsatib, ilgari olnan bilimlariga tayangan holda ko'plab o'quv materiallarini xayolidan o'tkazadi. O'xshash hodisalarni taqqoslaydi. O'zicha mulohaza yuritib mustaqil hukm chiqaradi. O'qituvchilarning tayyor holda bergan ma'lumotida esa o'quvchi fikrlash faoliyatini to'la ishga kirishmasdan to'g'ri javobni o'zlashtirib oladi. O'xshash hodisalarga duch kelishi bilan o'qituvchi bergan bilimni amaliyotga taqbiq qilishda qiynalib qoladi. Davlat ta'lif standarti va amaldagi məktəb dasturlarida o'quvchi egallashi lozim bolgan materiallar ancha murakkab bo'lib, bolalarning bu bilimlarni bosqichma-

bosqich egallab olishlarini, kengaytirib va rivojlantirib borishlarini taqozo etadi.

Foydalaniman adabiyotlar ro'yxati

1. Mirziyoyev Sh.M. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanalari marosimdag'i ma'ruzasi. "Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash - yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi" "Xalq so'zi" gazetasi 98-soni, 2016-yil 8-dekabr.
2. M.Inoyatova, A. Nosirov, M Divanova, G.Boymurodova, A.Baxromov, M.Rasulova, F. Abduqussova Boshlang'ich ta'lif sifatini oshirishda zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarni qo'llash Toshkent - 2014
3. Safarova, Tal'at Boshlang'ich ta'limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar: O'quv qo'llanma/ T. G'afforova. -T.: Tafakkur 2011 - 160 b
4. www.zyonet.uz

GEOGRAFIYA DARSALARIDA SUHBAT, TOPISHMOQ VA GEOGRAFIK DIKTANTLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Jumaeva Gulmira,
Navoiy viloyat Qiziltepa tuman
3-maktab geografiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada geografiya darslarida mavzuga oid suhbat, topishmoq va geografik diktantlar tuzish va ulardan dars jarayonida hamda sinfdan tashqari ishlarni tashkil etishda foydalanishlari mumkin.

Kalit so'zlar: Kompas, ekvator, yozuvsız xarita, geyzer, atmosfera, grenlandiya.

Geografiya - tabiiy fanlar sultonı. U ulkan, saxiy ulug'vor va betakror Yer deb atalmış hayot makoniga aylangan borliqni o'rganuvchi fandir. Bu fanni o'rganishga har bir ziysi o'z qarashlari bilan yondoshadilar. Bugungi kunga kelib, geografiya fanini takomillashtirishga katta e'tibor qaratilmoqda. Geografiya darslarini hayotga bog'lab o'tish, qiziqarli va ijodiy tashkil etish har bir o'qituvchidan mahorat talab etadi. Geografiya darslarida "Geografik suhbat" metididan foydalanish yaxshi natija beradi. Suhbat metodi har xil mavzuga mos ravishda tashkil etilishi mumkin. Bu metod orqali olingen bilimlar yanada mustahkamlanadi, hatto kichik sahna ko'rinishlari tarsida ham foydalansa bo'ladi. Masalan: Ikki o'rtoq suhbat.

Do'stim, ufqning 4 tomoni bor, shundaymi?

Shunday.

Qani aytningchi bu tomonlarni qanday ko'rsatkichlarga qarab aniqlash mumkin?

Agar kompos asbobi bo'lsa uning yordamida, bo'lmasa quyosh va yuluzlarga qarab, shuningdek mahalliy belgilarga qarab ham aniqlash mumkin.

Kungaboqar va shu kabi yorug'liksevar o'simliklarga qarab ham aniqlash mimkinmi?

Albatta mumkin. Kungaboqar ertalab sharqqa, tushda janubga, kechga yaqin g'arbg'a va yarim tunda shimolga qaraydi.

Mavzularga oid mana shunday suhbatlardan foydalanish o'quvchilarning esidan chiqmaydigan ma'lumotlar bilan tanishishiga yordam beradi.

Topishmoqlar o'zbek va jahon xalqlarining qadimgi xalq og'zaki ijodlaridan biri hisoblanadi. Ularda asosan tabiatning turli hodisalari, jismlari juda aniq tasvirlanadi. Bu topishmoqlar o'z o'rnida hammani qiziqtiradi va topqirlikka undaydi. Topishmoqlardan darslarda samarali foydalanish o'quvchini fanga bo'lgan qiziqishlarini, zukko va fikrlar teranligini oshiradi. O'qituvchiga esa o'quvchilarni ichki dunyosini o'rganishga, ularning individual xususiyatlarni aniqlashga yordamlashadi.

Yer yuzida shunday nuqta bor,
Kecha-kunduz farqlanmas unda,
Yulduzi ham so'nmaydi zinhor,
Charaqlaydi kunda ham tunda.

(Shimoliy qutb)

Yer sharini qoq ikkiga bo'laman.
Parallelga menparallel bo'laman.

(Ekvator)

To'g'ri rang bersang unga,
Axborot berar senga.

(Yozuvsız xarita)

Xaritada yashil rang,
Qanday joy ekan qarang.

(Tekislik)

Qizaradi so'nmaydi,
Usiz giyoh unmaydi.

(Quyosh)

Yerning tabiiy yo'l doshi
Oydindagi so'z boshi.

(Oy)

Dunyodagi eng uzun g'or
Nomida hayvon ham bor.

(Mamont g'ori)

Vulqonga o'xshaydi-ku
Qaynoq suv puflaydi u. (Geyzer)

Silkitar u yer postin
Nima ekan bu do'stim. (Zilzila)

Qani aytchi sen Kamol
Eng katta qaysi orol. (Grenlandiya)

U qit'aga o'xshaydi
Orollarni qo'shmaydi.
"Hazar" ham uning nomi
U ko'llarning sulton. (Materik)
(Kaskiy)

Suvlar unga mehmondir
U beshinchchi ummondir. (Atmosfera)

Geografik diktant

Biz sinfimiz bilan sayohatga chiqdik. Avval --2-- shimolga yurib -ga
duch kelgik. Undan o'tib, katta ga ro'baro' bo'ldik. chetidagi
 yonida dam oldik. suvidan ichdik. Songra yonidan o'tib,
 ga tushdik. Oxiridan yana --4-- ga chiqib uyga qaytdik.

Xulosa qilib shuni aytish kerakki, geografiya darslarida o'quvchilarni qiziqishini orttirish maqsadida geografik topishmoqlardan, geografik diktant kabilardan foydalanilsa maqsadga muvofiq bo'lib o'quvchilarni fikrlash qobiliyatlari o'sadi, ularning izlanishlari ortib boradi.

BOSHLANG'ICH SINFLAR MATEMATIKA DARSALARIDA ARIFMETIK AMALLARNI O'QITISH JARAYONIDA O'QUVCHILARDA OG'ZAKI VA YOZMA HISOBBLASHLAR USULLARI.

Jumaniyozova Oysha Bekdurdievna

Urganch tumani 16-son maktab

boshlang'ich sinf o'qituvchisi.

Annatotsiya: Boshlang'ich sinflar matematika og'zaki va yozma hisoblashlar usullari va ularning xossalariini o'rganish jarayonida mashqlar va misollardan foydalanish asosida og'zaki va yozma hisoblashlar usullarini tarkib toptirish texnologiyalariga doir tasavvurlari yaratiladi.

Kalit so'z: Og'zaki, yozma, o'nlik, yuzlik, konsentr, komponent, ko'paytma.

Birinchi sinfda o'quvchilar "o'nlik" va "yuzlik" konsentrlerida sodda va murakkab sonli ifodalar ustida qo'shish va ayirish amallarini bajaradilar. Ularga doir sodda va murakkab masalalarni ifoda tuzib yechishga o'rganadilar. Ikkinci sinfdan boshlab o'quvchilar ko'paytirish va bo'lismaliga doir sodda va murakkab sonli ifodalar ustida amallar bajaradilar ular dastlab ko'paytirish va bo'lismalining komponentlari bilan tanishadilar.

1) $a ? b = c$ a - ko'paytuvchi, b - ko'paytuvchi, c - ko'paytma

2) $a : b = c$ a - bo'linuvchi, b - bo'luvchi, c - bo'linma.

Ular bu amallarga doir misol masala va topshiriqlarni bajarib sonli ifoda haqidagi bilimlarini mustahkamlaydilar.

Umuman olganda har bir son sonli ifodadan tashkil etadi, ya'ni har bir sonni 4 ta amal bo'yicha turli ko'rinishlarda yozish mumkin, lekin uning ko'rinishi turlicha bo'lganligi bilan mazmuni o'zgarmasligini o'quvchilarga ko'rsatish mumkin.

Masalan: 20 sonini qo'shish amali orqali turlicha ko'rinishlarda ifodalash mumkin. $15 + 5$; $16 + 4$; $10 + 10$; $18 + 2$; $17 + 3$;

Ayirish amali orqali: $30 - 10$; $28 - 8$; $21 - 1$;

Ko'paytirish amali orqali: $10 \cdot 2$; $4 \cdot 5$; $5 \cdot 4$; $2 \cdot 10$;

Bo'lismaligi orqali: $40 : 2$; $60 : 3$; $80 : 4$ va h.

Demak o'quvchilarga har bir sonni sonli ifoda ko'rinishida turlicha yozish mumkinligini ko'rsatib o'tishimiz mumkin.

Og'zaki hisoblashga doir mashg'ulotlarning samaradorligi mashqlarning hajmi va mazmunigaga emas, balki ularning berilishi va tekshirilishi, o'quvchilarning bilimini sinash, og'zaki va yozma mashqlarning almashtirib turilishiga ham bog'liqdir. Og'zaki hisoblash malakalarining uzlusiz takomillashtib borishi uchun og'zaki va yozma hisoblash usullarini qo'llashda to'g'ri munosabat o'rnatish, chunonchi og'zaki hisoblash qiyin bo'lgandagina yozma hisoblash zarur.

O'quvchilarning topshiriqni eshitib qabui qilishlarida o'qituvchi topshiriqni o'qib beradi, ular esa eshitadi. Bunda asosiy kuch xotiraga qaratiladi, bunday mashqlar juda foydali bo'lib eshitish xotirasini rivojlantiradi.

Maktab amaliyolida ko'p ishlataladigan bu usul shunga olib boradiki, bu ishda hamma o'quvchi birdek faol ishtiroy etmaydi. Shuning uchun, darsda bunday sust ishtiroy etadigan o'quvchilar sonini yanada kamaytirish maqsadida ko'rish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan mashqlar ko'proq kiritilishi lozim. Lekin

bunday mashqlar soni ham me'yorida bo'lishi kerak, chunki o'quvchilar faqat shu turdag'i mashqlarga o'rganib, boshqa turdag'i mashqlarda qynalishlari mumkin.

Bolalarning og'zaki hisoblash malakalarini har doim tekshirib turish kerak.

O'qishning uchinchi haftasida bolalar "18 ichida bir xonali sonlarni o'nlikdan o'tib qo'shish" mavzusini o'rganadilar. Bu davrda quyidagi mashqlarni bajarishlari mumkin:

1. 9 va 4 sonlarining yig'indisini toping.
2. 6 ni 5 ta; 9 ni 3 ta orttiring.
3. 19 soni 50 dan qancha kichik?
4. Hisoblang: $60 + 26$

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Toshmurodov B. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitishni takomillashtirish T.: O'qituvchi, 2000 yil

2. Jumayev M.E., Tadjiyeva Z.G'. Boshlang'ich sinflarda matematikadan fakultativ darslarni tashkil etish metodikasi T.: TDPU 2005 yil

3. Jumayev M.E. Bolalarda matematik tushunchalarni rivojlantirish nazariyasi va metodikasi (KHK uchun) T.: Ilm-Ziyo 2005 yil

MATEMATIK SAVODXONLIK VA UNING DARAJALARI

F.Nabihev NVXTXQTMOHM o'qituvchisi,
Sh.X.Mamajonova Namangan viloyat, To'raqo'rg'on tuman,
24-maktab o'qituvchisi, tel: 945021784

Annotatsiya: PISA tadqiqotlarida 15 yoshdagi o'quvchilarning matematik tayyorgarligini tekshirish mazmuni matematik savodxonlik tushunchasi bilan bog'liq.

Kalit so'zlar: kompetentsiya, matematik savodxonlik, kommunikativ kompetensiya, PISA

Matematik savodxonlik deganda o'quvchilarning quyidagi qobiliyatlari tushuniladi: atrofdagi haqiqatda yuzaga keladigan muammolarni aniqlash va matematikadan foydalanib hal qilish; bu muammolarni matematika tilida ifodalash; matematik faktlar va usullarni qo'llash orqali ushbu muammolarni hal qilish; ishlatalgan usullarni tahlil qilish; qo'yilgan muammoni hisobga oлган holda oлинган natijalarni tushuntirish, talqin qilish; natijalarni, yechimlarni shakllantirish, ularni ifodalash va qayd etish. Shunday qilib, PISA topshiriqlarida o'quvchilarga odatiy bo'limgan matematik ta'lim vazifalari taklif etilgan. Bu vazifalar atrofdagi hayotning turli jihatlariga taalluqli haqiqiy muammoli vaziyatlarga yaqin bo'lib, maktab hayoti, jamiyat, o'quvchilarning shaxsiy hayoti, kasbiy faoliyat, sport va hokazolar haqida ma'lumot beradi. Bu vazifalar ularni hal qilish uchun ko'proq yoki kamroq matematikani talab qiladi. Tadqiqot kontseptsiyasiga muvofiq, har bir topshiriq turli mamlakatlardagi o'quvchilarning matematik tayyorgarligini taqqoslash uchun ishtiroychi mamlakatlarning kelishiilgan qaroriga asosan tanlangan to'rtta kontentdan biriga to'g'ri keladi: miqdorlar; fazo va shakl; o'zgarishlar va munosabatlar; noaniqliklar.

O'quvchilarning matematik savodxonligi holati, tanlangan mazmun sohasining materiallariga ega bo'lishdan tashqari, "matematik kompetentlik"ning rivojlanish darajasi bilan ham tavsiflanadi. O'quvchilarning matematik kompetentligi "matematika bo'yicha bilim, ko'nikma, tajribasi va qobiliyatlari majmui" sifatida baholanib, matematikadan foydalanishni talab qiluvchi turli muammolarni muvaffaqiyatli hal etish imkonini beradi. Tadqiqotlarda matematik kompetentlikning uchta darajasi: qayta tiklash darajasi, aloqalar o'rnatish darajasi, mulohaza yuritish darajasi belgilangan. Tadqiqotda matematik kompetentlik darajasini aniqlash uchun quyidagi faoliyat turlari aniqlanadi: a) qayta tiklash (takrorlash), ta'riflar va hisob-kitoblar; b) muammoni hal qilish uchun zarur bo'lgan aloqalar va integratsiya; c) matematik modellashtirish, mantiqiy fikrlash, umumlashtirish va intuitsiya.

Bu faoliyat turlari o'sib, kuchayib borish tartibida keltirilgan. Biroq, bu keyingi faoliyat turini amalga oshirish uchun avvalgi turlarni mohirona o'zlashtirish kerak degani emas. Masalan, matematik fikrlashni boshlash uchun hisob-kitoblarni o'zlashtirish kerak emas.

PISA TOPSHIRIQLARI TAHLILI

1. Matematik savodxonlikning birinchi darajasi: qayta tiklash (takrorlash), ta'riflash va hisoblashlar. Birinchi darajadagi kompetentsiyalar ko'plab standartlashtirilgan testlarda, shuningdek, qiyosiy xalqaro tadqiqotlar bilan, asosan, javoblarni tanlab olish topshiriqlari kabi vazifalar shaklida sinovdan o'tgan faoliyatlarini o'z ichiga oladi. Bu kompetentlik darajasi turli faktlarni bilish, xossalarni qayta tiklash, tengdosh matematik ob'ektlarni taniy olish, standart algoritm va tartiblarni amalga oshirish, standart usullari va algoritmik ko'nikmalardan foydalanish.

2. Matematik savodxonlikning ikkinchi darajasi: muammoni hal qilish uchun zarur bo'lgan aloqalar va bog'lanishni aniqlash. Ikkinci darajali kompetentsiyalar qo'yilgan oddiy muammolarini hal qilish uchun matematikaning turli sohalari, bo'limlari va mavzulari orasida bog'lanishlarni aniqlashni o'z ichiga oladi. Bu vazifalarni standart vazifalarga kiritib bo'lmaydi, lekin ularda ko'rileyotgan vaziyat chuqurroq matematik bilimlarni talab qiladi. Ushbu kompetentsiya darajasida o'quvchilar topshiriq shartiga ko'ra berilgan ma'lumotlarni taqdim etish va bu vazifaga muvofiq muammoni qo'yish ko'nikmalariga ega bo'lishlari kerak bo'ladi. Matematika turli bo'limlari materiallari orasidagi aloqalarni o'rnatishda o'quvchilardan tushunchalarni, shartlarni, isbotlarni, tasdiqlarni, misollarni farqlash va ularni o'zaro bog'lash qobiliyatiga ega bo'lishlari talab etiladi. Ushbu kompetentsiya darajasi shuningdek turli belgilar bilan rasmiylashtirilgan tilda yozilgan yozuvlarning mazmunini tushuntirish va sharhlash, ularni umumiyl tilga tarjima qilish qobiliyatini ham o'z ichiga oladi. Ushbu kompetentsiya darajasiga bog'liq bo'lgan vazifalar nuqtai nazaridan, o'quvchilar vaziyatning o'ziga xos xususiyatlariga bog'liq qaror qabul qilishni talab qiladigan muayyan holatni taklif qilishadi.

3. Matematik savodxonlikning uchinchi darajasi: matematik modellashtirish, mantiqiy fikrlash, umumlashtirish va intuitsiya. O'quvchilar kompetentlikning uchinchi darajasida taqdim qilingan vaziyatni

matematik modellashtirish talab qilinadi: masala shartida berilgan ma'lumotlarni tahlil qilish, o'rganish va mustaqil ravishda matematik modelini talqin qilish, muammoni hal qilish uchun matematikadan foydalanish, matematik mulohazalar yordamida hal qilish yo'lini topish, zaruriy matematik dalillar, isbot va umumlashtirishlar. Ushbu faoliyat tanqidiy fikrlash, tahlil va mushohada yuritishni o'z ichiga oladi. O'quvchilar nafaqat taklif etilayotgan muammolarni hal qila olishlari, balki uni masaladagi vaziyatga mos ravishda shakllantirishlari, shuningdek, matematikaning ilm-fan sifatidagi mazmun va mohiyatini chuqur tushunishlari kerak. Ushbu kompetentlik darajasi matematik savodxonlikning eng yuqori cho'qqisi bo'lib, uning markazida turadi, baholash va sinov jarayonida katta qiyinchiliklar tug'diradi. U bo'yicha erishilgan natijalarni baholash uchun javoblari tanlanadigan testlardan foydalanish maqsadga muvofiq emas. Bu daraja uchun javobi ochiq bo'lgan topshiriqlar mos keladi. Bunday topshiriqlarni ishlab chiqish va baholash juda qiyin vazifa hisoblanadi.

Elektron ta'llim resurslari:

<http://www.pedagog.uz> - Toshkent davlat pedagogika universiteti veb sayti.

<http://www.ziyonet.uz> - Ijtimoiy axborot ta'llim portali,

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING INTELLEKTUAL QOBILIYATLARINI RO'YOBGA CHIQARISHDA O'QITUVCHI MAHORATINING O'RNI

Jumayeva Shiringul Ismoilovna,
Qo'chqorova Nurjahon Qurbonovna,
Navoiy shahar 10-umumta'l'm məktəb
Boshlang'ich sinf o'qituvchilari

*Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining intellektual qobiliyatlarini ro'yobga chiqarishda o'qituvchi mahoratining o'rni haqida so'z yuritilgan.
Kalit so'z: boshlang'ich sinf, intellekt, intellektual qobiliyat, mahorat, intellektual imkoniyat*

Qadimdan eng ulug' dargoh hisoblanmish məktəbni ezbilik ostonasi, bilim va tafakkur koshonasi, kelajakning ilk poydevori, deydilar. Darhaqiqat, bugun məktəb quchog'ida egallangan puxta bilim ertangi tinch va farovon hayotimizning mazmunini belgilaydi. Ayniqsa, endigina məktəbga qadam qo'yan bola uchun məktəb g'aroyib maskan, o'qituvchi mehribon va bilimdon inson bo'lib tuyuladi. Uning murg'akkina qalbidan shirindan-shirin o'ylar o'ta boshlaydi. Ustozining mehridan yanada qonish uchun uning ko'zlariga termulib, "Men, albatta yaxshi

o'qiyman, chiroqli yozaman, shunda ustozim hammadan ham meni ko'proq yaxshi ko'radilar" degan ichki bir havas bilan o'tiradi. Ammo biroz vaqt o'ta boshlagach, ya'nı o'quv mashg'ulotlari boshlangach, haligi havas bilan ko'zları porlab turgan o'quvchilarining hammasida ham o'qishga bo'lган qiziqishi bir xilda emasligi sezila boshlaydi. Darslarni o'zlashtira olmaslik ularni passiv, uyatchan tortinchoq bo'lishlariga sabab bo'ladi. Shuning uchun ham boshlang'ich sinflarda o'qituvchi mahorati nihoyatda muhim ahamiyatga ega. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi o'quvchining yosh va psixologik hususiyatlarini puxta o'rgangan holda ta'limgartarbiya jarayoni samaradorligini oshirish ustida tinimsiz izlanishi zarur. Bunda o'qituvchi mahorati alohida ahamiyat kasb etadi.

Mahorat - bu o'qituvchining ijodkorlik darajasi bo'lib uning 4 xil darajasini ko'rsatish mumkin.

O'qituvchining sinf o'quvchilari bilan elementar o'zaro ta'sirni tashkil qila olish darajasi.

O'quvchilar erkin holatda o'qituvchi bilan muloqotga kirisha olsalar unda o'zaro ta'sir amalgal oshadi va o'qituvchi o'zaro teskari aloqa jarayonida o'z kamchiliklarini anglab oladi va ta'limgartarbiya korreksiya kiritadi. Bunda o'qituvchi asosan tayyor tavsiyalar asosida ishlaydi va ijodkorlik uncha ko'zga ko'rinxaydi.

Optimallashtirish (qulaylashtirish) darajasi. Bu oldindan rejalashtirilgan ta'sir bo'lib, o'qituvchi tanish metod usullar, ta'limgartarbiya mazmuni, shakli va boshqalarni mohirlik bilan belgilaydi va boshqaradi.

Evristik daraja. Bunda o'qituvchi o'quvchilar bilan jonli muloqot sharoitida ular uchunum ijodiy imkoniyatlar yaratadi, yangi usul va vositalarni ishga soladi, birdan kutilmagan paytda pedagogik vazifalar echimimi topish yo'llaridan foydalanadi.

5. Shaxiy - mustaqil daraja. Bunda o'qituvchi to'liq mustaqil bo'lib, o'z ishida tayyor metod va usullarga o'zi yaratgan yangiliklardan qo'shib foydalanadi. Bulardan o'qituvchi o'quvchilarining shaxsiy xususiyatlari, bilim va rivojlanish darajalarini hisobga olgan holda foydalanadi. U yaratgan ijodiy ishi uning o'ziga taalluqli bo'lган ish turidir. Asosiy maqsad esa o'quvchining barcha imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish, uni bilimlarni erkin va puxta egallahlariga erishishdir.

O'quvchi haqida "bilimsiz" degan shoshilinch xulosa chiqarish yaxshi natija bermaydi. Chunki insondagi intellektual qobiliyatlar ba'zan darrov yuzaga chiqmaydi. Mashhur rus yozuvchisi N.V.Gogolning o'qituvchilari mutlaqo bilimsiz deb, ota-onasiga uni etikdo'zga shogirdlikka berishni maslahat beradilar.

Yoki mashhur olim Moskva matematika maktabining asoschisi, matematika fanida yangi yo'nalish yaratgan akademik N.N.Luzin o'rta məktəbda matematikani yaxshi bilmay repititor yordamida o'qigan. Repititor Luzinni matematikaga mutlaqo qobiliyatsiz deb hisoblar edi. Keyinchalik o'qish, o'rganish natijasida mashhur olim bo'lib etishgan. Məktəblar hayotida ham ba'zan boshlang'ich sinfdə bo'sh o'zlashtirgan o'quvchilar yuqori sinflarda a'lachi o'quvchiga aylanadilar. Bu ba'zi insonlarda intellektual qobiliyatning kechroq yuzaga chiqishidan dalolatdir.

Shuning uchun ham boshlang'ich sinf o'qituvchisi o'z ustida tinimsiz izlanishi, o'z-o'zini to'liq anglagan holda pedagogik mahorat sirlarini egallab borishi, o'z-o'zining tanqidchisi bo'lishi, kamchiliklari ustida tinimsiz ishlashi lozim. Boshlang'ich sinf o'qituvchisi bir necha o'quv predmetidan dars berishi sababli fanlararo aloqani yaxshi bilishi va dars jarayonida integrallashtirib

o'qitish usulidan oqilona foydalanishi ta'limgartarbiya yaxshi natija beradi.

O'qituvi o'quvchining o'qish motivini rvojlantirish ustida tinimsiz izlanishi lozim. Buning uchun darsda didaktik o'yinlardan samarali foydalanishi, pedagogik mahoratning yuqorida ko'rsatilgan uchinchi va to'rtinch darajalarini ishga solishi yaxshi natija beradi. Didaktik o'yinlar o'quvchilardagi tortinchoqlik, xato qilishdan qo'rqish kabi sifatlarga barham beradi. Qiziqarli didaktik o'yin o'quvchilarning faollandashuviga ta'sir ko'rsatadi, o'quvchida mustaqil fikrlash sifatini rivojlantiradi.

Ta'lim jarayonida o'quvchilarning mustaqil izlanishga yo'llash o'quvchilar intellectual qobiliyatining rivojlanishiga yaxshi ta'sir ko'rsatadi. Masalan, o'qish darsidan biror mavzu o'rganilgandan keyin o'quvchilar diqqati ana shu mavzu ustida ishlashga qaratilishi lozim. Ya'ni, "Matnni o'qing, notanish so'zlar ma'nosini aniqlang", "Matn mavzusini va asosiy mazmunini

aniqlang", "Matnni mazmuniga ko'ra qismalarga bo'ling va har bir qismga sarlavha qo'ying", "Matnni qayta hikoyalash uchun rejaning qoralamasini tayyorlang. Uni matn bilan solishtiring. Qarang: rejangizda hamma muhim tomonlar o'z aksini topganmi? Reja punktlari mazmunan bog'langanmi? Rejada mavzu va matnnning asosiy mazmuni o'z aksini topganmi?", "Reja takrorlanmayotganiga ishonch hosil qiling", "Matnni qayta hikoyalashda shu rejadan foydalanish mumkinligini tekshiring" kabi topshiriqlar berilishi o'quvchilarda mavjud bo'lgan obiliyatlarning ishga solinishiga yaxshi yordam beradi. Bunday ish turida o'quvchi mustaqil ishlaydi o'zining intellektual imkoniyatlarini ishga soladi. Unda intellektual imkoniyatlar uyg'onadi. Intellektual imkoniyatlar ishga tusha boshlagach esa asta-sekin avvalgi passivlik, uyalish va tortinchoqlik kabi holatlardan asar ham qolmaydi.

Xulosa qilib aytganda mustaqil vatanimiz kelajagi intellektual kuchli. Bilimli, mustaqil fikrlaydigan tadbirkor va tashabbuskor kadrlarga bog'liq. Bunday kadrlar esa maktablarda tarbiyalanadi. Bunday kadrlarni tayyorlashga mas'uliyatli bo'lgan o'qituvchilar esa pedagogik mahorat sirlarini tinimsiz o'rganishlari zarur

BOSHLANG'ICH SINFLARDA TESTLARDAN FOYDALANISHNING O'ZIGA XOS JIXATLARI

Jurayeva Gulsora

Namangan viloyati To'raqo'rg'on tumani 29-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur magolada test haqida tushuncha, boshlang'ic sinflarda xususan, matematika fanlaridan testlardan foydalanish masalalari, ularning afzalliklari test savollaridan namunalar yoritilgan.

Kalit sozlar: test, matematika, burchak, to'rtburchak, uchburchak, shakl, o'quvchi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyev ta'kidlaganlaridek, Xalq ta'lifi sohasidagi ta'lif standartlari va o'qitish uslublarini ilg'or xorijiy tajribalar asosida, o'quvchining individual qobiliyatini ro'yobga chiqarish nuqtai nazaridan qayta ko'rib chiqiladi. "Farzandlarimizning qobiliyatini ro'yobga chiqarishga bolalikdan e'tibor berib, ularning kamoloti uchun barcha imkoniyatlarimizni safarbar etsak, yurtimizdan yana ko'plab Beruniylar, Ibn Sinolar, Ulug'beklar yetishib chiqadi. Men bunga ishonaman" degan fikrlari asosida umumta'lif maktablarida o'quvchilarining bilimini xolisona nazorat qilish va baholash bo'yicha bir necha islohotlar olib borildi.

Shuningdek, umumta'lif maktablarida xususan boshlang'ich sinflarda o'quvchilarining darsdagi faolligini oshirish, ularning intellektual salohiyatini rivojlantirish dolzarb masala hisoblanadi. Ularning fikrlash qobiliyatlarini kengaytirishda, og'zaki va yozma hisoblashni rivojlantirishda esa test topshiriqlarining o'rni beqiyos.

Boshlang'ich sinflarda matematika fanidan o'quvchilarining bilimini nazorat qilishda tayyorlanadigan nazorat topshiriqlari o'quvchilarining qobiliyatları, aqlini, fikrlashini, masalalar mazmunini hamda kompetensiyasiyasini shakllantirish hamda tahlil qilish mahoratini rivojlantirish asosiy o'rinni egallaydi.

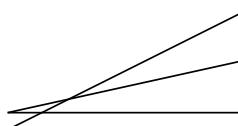
Matematika fanidan tayyorlanadigan test sinovlari asosan mustahkamlash darslarida o'tkaziladi. Kundalik mashg'ulotlar jarayonida multimedya darslarida mavzuga mos qisqa testlardan foydalanish mumkin.

Bu usul mavzuning ular ongiga mustahkam muxrlanib qolishiga, ma'lumotlarni uzoq vaqt yodda tutushlarida yordam beradi.

Ekranda ovoz asosida eshitib, dastur orqali tayyorlangan test savollariga javob berishlari natijasida o'quvchilarining fanga bo'lgan qiziqishlari yanada ortadi hamda darsdagi faolligi ortadi.

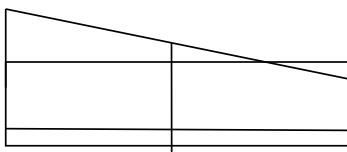
Matematika fanining qiziqarli ekanligini ta'kidlagan holda, ular bilimini mustahkamlash uchun namuna sifatida quyidagi testlar topshiriqlarni keltiriladi:

1.Rasmida nechta burchak bor?

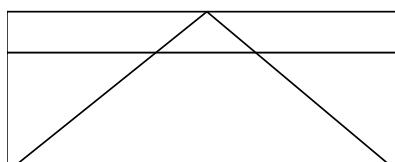
- A) 1ta   b) 3 ta   d) 2 ta

2.Shaklda nechta to'rtburchaklar tasvirlangan

- A) 4 ta   B) 3 ta   D) 7 ta

3.Shaklda nechta uchburchaklar bor?

- 7ta   B) 3 ta   D) 6 ta

Yuqorida keltirilgan test savollaridan foydalanish natijasida o'quvchilarda turli chizmalar bilan, mashqlar bilan ishlash ko'nikmasi shakllanadi, ularda mavzu bo'yicha bilimini mustahkamlashda o'qituvchiga yengillik yaratiladi.

Tuzilgan test savollarida matematika fanining barcha o'quv fanlari bilan uzviy bog'liqlik asosida faoliyat ko'zda tutilgan. Matematika fani nafaqat hisob-kitob uchun, balki barcha o'quv fanlarining puxta o'zlashtirishda zamin yaratadi.

Natijada boshlang'ich sinf o'qituvchidan testlar bilan ishlashdan tashqari eng ilg'or pedagogik texnologiyalarga tayangan holda faoliyat yuritishga majbur etadi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, boshlang'ich sinflarda umumta'lim fanlaridan tuzilgan testlardan unumli va barcha nazorat (joriy, oraliq, yakuniy) darslarda doimiy ravishda foydalanish, o'qituvchi oldindan belgilagan hamda kutilgan natijaga va dars samaradorligiga erisha oladi.

Foydalaniman adabiyotlar

1. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldag'i PF-4947 sonli Farmoni.
2. Mardanova F.I. Matematikadan test topshiriqlari. O'qituvchi. Toshkent-2012 yil

II Elektron Ta'lif resurslari

www.pedagog.uz

www.zyonet.uz

www.edu.uz

KASBIY KOMPETENTLIK - O'QITUVCHINING ENG MUHIM XUSUSIYATI

Komila Karimova

Bag'dod tumani 55-maktab o'qituvchisi

Tel: 90-150-84-19

Annotatsiya. Ushbu maqolada pedagogning kasbiy ishchanligi, qobiliyati va pedagogik faoliyatdagi moslashuvchanlik xususiyatlari to'g'risida bayon etilgan.

Kalit so'zlar. Kompetentlik, individual hodisa, irodaviy sifatlar, intellektual salohiyat, hissiy sifatlar, amaliy ko'nikmalar.

Jamiyatda ta'limgiz tizimini rivojlantirishning strategik yo'nalishi - bu insonning turli sohalarida maqsadli mustaqil faoliyati asosida uning intelekt va axloqiy rivojlanishidir. Jahonning rivojlangan davlatlari qatori mamlakatimizda ham ta'limdagi islohotlar jarayonida mustaqil ta'limgi rag'batlantirish muhim yo'nalish sifatida kelmoqda. Pedagogning kasbiy layoqatlilikini tarbiyalash fenomenini tadqiq qilishga bir qator olimlarning ishlariда o'z ifodasini topgan. Bu mualiflar kasbiy layoqatlilik - ishonchlilik sifatlari bilan birligida o'qituvchining kasbiy - individual hodisa sifatida pedagogik madaniyatini tavsiflaydi degan fikri olg'a surganlar. O'z navbatida, kasbiy layoqatlilik tushunchasi, V.A.Slastenin ta'kidlaganidek, pedagogning pedagogik faoliyatini amalga oshirishga nazariy hamda amaliy tayyorligining birligini ifodalaydi va uning kasbiy shakllanganligini tavsiflaydi.

Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchisining kasbiy kompetentligini shakllantirish pedagoglarni tayyorlashdagi murakkab muammolar qatorida o'ziga xos o'rinni tutadi. Ayniqsa ta'limgi modernizatsiyalash bilan bog'liq islohotlarning joriy bosqichida kasbiy pedagogik faoliyatga moslashish muammosi yanada yaqqol namoyon bo'lmoqda. Bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarini amaliy, psixologik, metodik, tadqiqotchilik turlari bilan bir qatorda kasb ta'limi o'qituvchisini kasbiy kompetentligini shakllantirish bilan boyib bormoqda.

Kasbiy kompetentlik tashhisi kasbiy shakllanishning mohiyatli xarakteristikalariga diagnostik, kommunikativlik, boshqaruv va proaktiv o'quvlar guruhlarini kiritish lozim. Pedagogning bilish faoliyati ko'p jihatdan o'rganilayotgan narsalarning murakkabligi, dinamikasi, nostandardligi, ijtimoiy hodisalarini ajratib turadigan chegaralarning ta'siri, ularni izlash, noaniqlik bilan belgilanadi, bu esa kuzatuvchanlik, suhbatdoshning ichki dunyosini modellashtirish malakasini nazarda tutadi. Mazkur holda o'z-o'zini tartibga solish xususiyatlari o'z bilim va malakalarini doimo takomillashtirish zarurati, boshqa odamlarga qaratilgan o'z hatti-harakatini qathiy muvofiqlashtirish uquvi bilan tavsiflanadi.

Pedagogning kasbiy tarbiyalanganlik layoqatlilikini tadqiq qilishga bag'ishlangan asarlarda uning quyidagi turlari bilan farq qilinadi:

- maxsus tarbiyalanganlik layoqatliligi - kasbiy faoliyatini yetarlicha yuqori darajada egallaganlik, o'zining kelgusi kasbiy rivojlanishini loyihalash qobiliyati;

- ijtimoiy tarbiyalanganlik layoqatliligi - birligida kasbiy faoliyatni, hamkorlikni va shuningdek, mazkur kitobda qabul qilingan kasbiy muloqat uslublarini egallaganlik, o'z kasbiy kasbi natijalari uchun ijtimoiy mas'ullik.

Kasb ta'limi o'qituvchisining kasbiy kompetentligi, irodaviy sifatlar, intellektual salohiyat, hissiy sifatlar, amaliy ko'nikmalar, o'z-o'zini boshqara olish layoqatlarining o'zaro bog'liqligi va shaxsning ijtimoiy-madaniy faoliydarajasini aks ettiruvchi individual sifatlar asosida shakllantiriladi.

"O'qituvchining kasbiy kompetentligi" tushunchasiga berilgan ta'rif va tavsiflarni umumlashtirib, uni quyidagicha talqin etish mumkin: O'qituvchining kasbiy kompetentligi - pedagog faoliyatida kasbiy kompetentlik muhim jihatlaridan biri bo'lib, pedagogning faqatgina kasb va kasbiy faoliyatni amalga oshirish bilan bog'liq barcha ehtiyoj, qobiliyat, mahorat, bilish va qiziqishlarini ifodalaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

Mannonov J. Kasbiy kompetentlik tashhisi kasbiy shakllanishning mohiyatli xarakteristikalar. II-Xalqaro ilmiy-amaliy internet-konferensiya. 30-31-may. 2014.

Abdurahimov Q. Ta'limgiz tizimida kasbiy kompetentlik tushunchasining tahlili. Namangan davlat universiteti ilmiy axborotnomasi. 2020. 1-son. 296-304-b.

BOSHLANG'ICH SINF MATEMATIKA TA'LIMINI IJODIY TOPSHIRIQLAR ORQALI TASHKIL ETISH

Karimova Mashhura Raufovna

Buxoro viloyati G'ijduvon tumanidagi

28-ummumiy o'rta ta'lif maktabi

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Yurtboshimiz Sh.M. Mirziyoyev - Yoshlarimizning mustaqil fikrلaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz" 1 -degan edilar. Shunday ekan hozirgi kunda ta'lif sohasidagi bo'layotgan o'zgarishlarning bari o'sib kelayotgan yosh avlodning kamol topishi uchun xizmat qilmog'i lozim.

Boshlang'ich sinf matematika ta'lidiagi ijodiy topshiriqlar o'quvchilarning kreativ tafakkurini rivojlantirish uchun xizmat qiladi. Eng avvalo bolalarda maktabga tayyorgarlik davridayaoq matematik tasavvurlarni shakllantirishda ijodiylikka e'tibor qaratish lozim. Negaki bu bolalarning maktabga ya'ni 1-sinfga qadam qo'yishi bilan alifbe va yozuv darslari qatorida matematika darsi ham o'tilishi boshlanadi. Bu paytda bolalarda tayyorgalik davrida ijodiy tashkil etilgan mashg'ulotlarning samarasini o'laroq matematikaga qiziqish kuchli bo'ladi. Boshlang'ich sinf matematika ta'limi ijodiy tashkil etishda asosan mantiqiy topshiriqlardan keng foydalaniadi. Mantiqiy topshiriqlar o'quvchilarni mustaqil fikr yuritish, mulohaza qilish, topshiriqdagi berilgan ma'lumotlarni chuqur tahlil qilishga undaydi. Boshlang'ich sinf matematika darsliklarining barchasida mantiqiy topshiriqlar o'quvchilarning yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda tanlangan va kiritilgan. Asosan 3-sinf matematika darsligi (S.Burxonov, O'.Xudoyorova. Toshkent-2016) tarkibida har bir dars uchun alohida ijodiy topshiriq berilgan. Bu matematika darslarining barini ijodiy tashkil etish imkonini beradi. Bu darslarni ijodiy tashkil etish uchun yana bir vosita bu masalalardir. Matematik ta'lif jarayonindan masalalardan foydalananish qadim zamonalardan beri qo'llanib kelinayotir. Shuning uchun ham matematika darslarida matematik masalaning roli va o'rni haqida gap borganda quyidagi uch bosqichni ko'zda tutish maqsadga muvofiqdir.

1966- yili xalqaro matematiklar simpoziumida matematik masala va misollarni yechish o'quvchilarning faqatgina matematik faoliyatlarini shakllantiribgina qolmay, balki ana shu fanga doir bilimlarni o'zlashtirish va uni amaliyotga tadbiq qilishiga ham xizmat qiladi, deyiladi.

Hozirgi davrda masala yoki misollar yechish orqali matematik ta'lif jarayonini olib borishning metodik usul va vositalari ishlab chiqilgan va bu usullar haqida ko'pgina ilmiy metodik va didaktik adabiyotlarda yaratilgan. Matematik tushunchani masala yoki misollar yordamida kiritish va uning tub mohiyatini o'quvchilarga tushuntirish murakkab bo'lgan pedagogik jarayondir. Shuning uchun ham bir muktab o'qituvchisi dars jarayonida bajartiradigan masalani tanlash yoki uni tuzishda juda ham ehtiyyot bo'lishi kerak. Tuzilgan masalalarni dars jarayonida qo'llanilishi o'quvchilarning o'zlashtirish qobiliyatlarini hisobga olgan holda bo'lishi kerak. Har bir dars jarayonida bajartiriladigan masala yoki misol darsning maqsadiga mos kelishi kerak. Agar darsda o'qituvchi o'quvchilarga biror yangi matematik tushunchani o'rgatmoqchi bo'lsa, tuziladigan masala yoki misol ana shu tushuncha mohiyatini ochib beruvchi xarakterda bo'lsa, ko'zlangan maqsadga erishiladi.

Hozirgi zamon didaktikasida A.D.Semushin, K.I.Neshkov va Yu.M.Kolyagin, J.Ikromov, T.To'laganov va N.G'aybullaev kabi metodist matematiklar matematika kursidagi masala va misollarning bajaradigan funksiyasini quyidagicha turlarga ajratishadi:

Masalaning ta'limi funksiyasi.

Masalaning tarbiyaviy funksiyasi.

Masalaning rivojlantiruvchi xarakterdagi funksiyasi.

Masalaning tekshiruv xarakterdagi funksiyasi.

O'quvchilar masalalar yechishga zarur malakalarni egallashlari uchun turli hayotiy berilgan va izlanayotganlar orasidagi ma'lum bog'lanishlarni tushungan holda topishga o'rgatish kerak. Masalalar yechish malakasini hosil qilishda masalani tahlil qilishning umumiyligi metodini o'quvchilar qanday egallab olganliklari va bolalar o'zlarini mustaqil masala yechimini topishlariga yordam beradigan vositalarni qanday o'zlashtirganliklari muhim ahamiyatga ega. Bu vositalar masala shartini bir vaqtida analiz qilib qisqa yozish, yechish rejasini tuzish, yechimini tegishli og'zaki yoki yozma tushuntirishlar bilan yozish, yechimning to'g'riligini tekshirishdan iborat. Yuqoridagilardan ko'rinadiki, o'quvchilarning matematika fanidan oladigan bilimlari puxta bo'lishi uchun quyidagi shartlarni bajarilishi zarur.

O'quvchilarning matematikaga qiziqishlarini shakllantirish;

Tushuntirilgan mavzu materialini o'quvchilarning mantiqiy asosda o'zlashtirishlariga erishish;

Matematika darslari davomida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash faoliyatlarini hosil qilib borish;

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev. Sh.M. „Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini bиргаликда barpo etamiz". Toshkent „O'zbekiston"-2016.
2. Alixanov.S „Matematika o'qitish metodikasi" (Oliy o'quv yurtlari uchun darslik) Cho'lpon nomidagi nashriyot -matbaa ijodiy uyi. Toshkent-2011.
3. Jumayev M.E. „Matematika o'qitish metodikasidan praktikum" (O'quv qo'llanma) Toshkent „O'qituvchi"- 2004.

ХОРИЖИЙ ТИЛЛАРНИ ЎҚИТИШДА ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАР ҚЎЛЛАШ УСУЛЛАРИ

**Каримова Мақсада Шокировна,
Навоий вилоят Нурота туман 11- умутаълим мактаб
Инглиз тили фани ўқитувчиси**

Аннотация: Мақолада хорижий тилларни ўқитишда инновацион технологияларни қўллаш усуслари ҳақида фикр юритилган.

Калит сўз: технология, тарбия, бошқарувчилик маҳорати

Педагогика фани бугунги кунда маълум бир юксалиш босқичига кўтарилимоқда. Бунинг албатта объектив сабаблари мавжуд. Тарбия мақсадининг ҳар бир даврда турлича бўлиши ижтимоий тузум, мафкуравий фарашларнинг ўзгариши билан bogлиқ. Ижтимоий-иқтисодий, илмий техникавий ривожланиш давомида тарбия мақсадига эришиш жараёнига нисбатан педагогик ёндошувлар ҳам турлича бўлган. Демак, таълим тарбиянинг мақсади, унинг амалга ошириш жараёни назарий ва амалий жиҳатдан такомиллашиб бориши билан педагогика фани замонавий тус ола бошлади. Бизнинг замонавий педагогикамиз бугунги кунда айнан шундай ҳолатни бошдан кечирмоқда.

Тарбия - шахснинг маънавий ва жисмоний ҳолатига мунтазам ва мақсадга мувофиқ таъсир этиш ва педагогик жараёнда таълим мақсад-ларини амалга ошириш учун педагог ва тарбияланувчиларнинг маҳсус ташкил этилган фаолияти.

Технология - бу ишлаб чиқариш жараёнида ашёлар, материаллар, ярим тайёр маҳсулотларни тайёрлаш, қайта тайёрлаш, ашёнинг ҳолати, хусусияти, шаклини ўз-гартириш методлари тўпламидири.

Педагогик технология эса - олдиндан лойиҳалаштирилган педагогик жараённи амалиётда режали ва бир маромда татбиқ этиш ёки педагогик масалани ечишга қаратилган педагогнинг узлуксиз ўзаро боғланган ҳаракатлари тизимири;

Иккинчидан таълим ва тарбия методларининг у ёки бу тўпламини қўллаш билан bogлиқ бўлган педагогнинг узлуксиз, ўзаро шартланган ҳаракатлари тизимири;

Учинчидан - педагогнинг ютуқларига кафолат берадиган аниқ ишлаб чиқилган ва қатъий илмий лойиҳалаштирилган педагогик ҳаракат;

Тўртингчидан таълим шаклларини оптималлаштиришга қаратилган, техника ҳамда инсон омиллари, унинг ўзаро ҳамкорлиги асосида ўқитиш жараёни ва билиmlарни эгаллаш, яратиш, қўллаш ҳамда белгилашнинг тизимли методидир. бир сўз билан айтганда - таълим моделларини оптималлаштириш мақсадида, инсон ва техника ресерслари ва уларнинг ўзаро таъсирини ҳисобга олган ҳолда, бутун ўқитиш ва билиmlарни ўзлаштириш жараёнини яратиш, қўллаш ва аниқлаш тизимири

Ўқитувчи ўз мутахассислиги бўйича билимидан қатъий назар, ўқув жараёнига қадам кўяр экан, педагогик ва психологик билиmlар, технология ва ўқитиш методикалари йигиндиши бўлган зарур педагогик минимумларни эгаллаган бўлиши шарт. Шу билан бир қаторда таълим самарадорлигини оширишга қаратилган инновацион технологияларни ҳаётга қўллай олиш кўникма ва малакаларини доимий шакллантириб бориши зарур.

Дарс самарадорлигини оширувчи омилларга ўқитувчининг педагогик ва бошқарувчилик маҳоратини, ташкилотчилик қўбилиятини, ўқув ресурсларининг мақсадга мувофиқ ишлатилишини, ва айниқса вақтни тўғри ва аниқ тақсимлай билишни киритиш мумкин.

Дарс самарадорлигини белгиловчи энг муҳим омил ўтилаётган дарсда мақсаднинг тўғри шакллантирилишидири. Агар дарс мақсади тўғри, аниқ, вақт бўйича чегараланган бўлса, ва мақсадга эришиш имкониятлари реал бўлса ва ўқитувчи маҳоратли бўлса мана шундай дарс самарали деб ҳисобланади.

Бундан ташқари дарсларни комбинацияланган усулда олиб бориш ҳам дарсни ранг-баранг ва самарадор бўлишига ёрдам беради. Комбинацияланган дарс бу турли хил комбинацияларни бир вақтда дарснинг мақсадига мос, узвийликни таъминлаган ҳолда, ўқув мақсадларин амалга ошириш учун дарс типларини ва интерфаол усулларнинг бир турини иккинчи тури билан комбинациялаб олиб бориш ҳисобланади. Масалан ўқитувчи ўзининг маҳоратига ишонса дарс жараёнида ишчанлик ўйинларини ролли ўйинлар билан бирлаштириши, ёки янги билиmlарни ўзлаштиришга мўлжалланган дарсда ҳамкорликда ўқитиш тамойиллари асосида индивидуал ишлаш билан, кичик гуруҳда ишлаш методини бир вақтда ишлатиши ҳам комбинация-ланганликка мисол бўлади.

Интерфаол дарс таълим сифатини кафолатлайди. Чунки интерфаол таълим жараёнида ўқитувчининг асосий вазифаси ўқувчини ўқитиш эмас, таълим жараёнини бошқариш ва ўқувчига шароит яратиб беришдан иборат бўлиб, ўқувчининг вазифаси ўрганилаётган ҳар қандай билим, кўникмаларни ўзи, ўрганилаётган муаммонинг ечимини ўзи қидириб топишидан иборат.

Муаммо ўқувчи томонидан ечилганлиги учун ҳам ўқувчининг ўзлаштириши кафолатланади. Интерфаол усусларни қўллашда албатта вақтдан чиқиб кетиш муаммолари ҳам бўлади. Бунинг учун педагогик маҳоратнинг мавжудлиги катта аҳамият касб этади.

Агар педагог ҳақиқий изланувчан, янгиликка интилувчан, талабалар билан тўғри дўстона мухит яратса олса, ҳар қандай интерфаол услугдаги дарс давомидаги муаммоларни ҳал қила олади. Бунинг учун интерфаол услугдаги дарсни талаб даражасида тўғри ташкил этса ижобий натижага эриша олади.

KIMYO FANINI O'QITISHDA "CHARXPALAK" INTERFAOL USLUBIDAN FOYDALANISH

Karriyeva Gulyor Zarifboy qizi
Xonqa tumani 6-sonli məktəbnin
kimyo fani o'qituvchisi

Annotasiya: Hozirgi kunda ta'lif jarayonida interfaol uslublar (innovation pedagogik va axborot texnologiyalari) dan foydalanib, ta'limning samaradorligini ko'tarishga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan-kunga kuchayib bormoqda.

Kalit so'z: Charxpalak, qog'oz, savol, ruchka, vaziyat, axborot, pedagogik.

"CHarxpalak" usulini qo'llash o'quvchilarni faol darsga qatnashishi va xamkorlikda ishlashini ko'zda tutadi. O'quvchi esa butun guruh bilan ishlaydi. Yana ish o'yinlari o'quvchi nutqi, fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi, mulohaza yuritishni shakllantiradi.

Ish o'yini amaliy mashg'ulotda o'tkaziladi. Ish o'yinini o'tkazish uchun kerak:

1. Savol yoki vaziyatli masala biletlari
2. Toza qog'oz varagi
3. Turli rangli ruchkalar

Ish o'yinini qo'llash usuli:

guruh o'quvchilari 4 guruhchaga bo'linadi

xar bir guruhcha boshqa-boshqa stollarga o'tiradi

xar bir guruhchadan bitta o'quvchi bilet oladi

xar bir guruxcha uchun savol yoki vaziyatli masala bir xil

guruxcha o'quvchilari oq qog'oz xamda xar xil rangli ruchka oladi

qog'ozning o'ng yuqori burchagiga guruhcha o'quvchilari ismi, famiyaliyasi, guruh raqami, dars mavzusi, savol yoki masala yoziladi.

xar bir guruxcha savol yoki masalani muxokama qilib, so'ng javobni yozadilar

javobga 20 min ajratiladi

javob yozilgan varaqlar o'quvchiga topshiriladi. O'quvchi javoblar topshirilishini ketma-ketligini belgilaydi. Ballar jamlanganda inobatga olinadi.

Gurux o'quvchilari xamma guruxchalar yozgan javoblarni muxokama qilib, eng to'g'ri va to'liq javobni tanlanadi.

Eng to'g'ri va to'liq javob yozgan va birinchi bo'lib topshirgan guruxcha maksimal - 30 ball oladi, keyingi guruxcha - 20 ball va oxirgi topshirganlar - 15 ball oladilar.

Ish o'yinlariga qo'yilgan ballar darsning umumiy baliga qo'shiladi.

Darsni mustahkamlash vaqtida "CHarxpalak" metodidan foydalanib aminokislotalarni sinflanishini o'quvchilardan so'rash mumkin.

Aminokislotalar klassifikatsiyasi

Aminokislotalar nomlari	Atsiklik aminokislotalar			TSiklik aminokislotalar		Amino Kislotalar
	Monoamino monokarbon aminokislotalar	Dikarbon amino kislotalar	Diamino kislotalar	Aromatik amino-kislotalar	Geterosiklikamino kislotalar	
Asparat Lizin Valin Tirozin Triptofan Treonin Glitsin Prolin Glutamate						

Foydalanilgan adabiyotlar

- 1.N.N. Azizxodjaeva Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. - T.: Moliya, 2003.
2. A. Mutalibov, E. Murodov va boshqalar, Organik kimyo Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 10- sinfi uchun darslik T.: G'ofur G'ulom, 2017.

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA MATEMATIKA FANINI O'QITISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Kasimova Dilfuza Abdullajanovna,
Namangan shahar, 64-maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchisi
tel: 972129942

Annotatsiya

Ushbu maqolada boshlang'ich ta'linda matematika fanini o'qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish, o'quvchilarining o'quv istagi va mahoratini shakllantirib, ularni barcha darslarda faol ishlashga jalg qilish, ta'limga bo'lgan qiziqishlarini oshishi to'grisida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: texnologiya, boshlang'ich, foydalanish, ta'lim, AKT, zamonaviy

XXI asrning har bir ma'rifatlari, ziyoysi axborot texnologiyalarini yaxshi egallagan bo'lishi shart. Chunki, bugungi kunda axborotlarning asosiy qismi qog'ozsiz - elektron shaklda bo'lib, ulardan foydalana olmagan kishi XX asr boshidagi o'qishni ham, yozishni ham bilmaydigan kishiga o'xshab qolishi mumkin. Zamonaviy axborot-kommunikatsion texnologiyalari rivojlangan davrda bilim oluvchilarining tasavvurini kengaytirishda, dastlabki bilimlarni rivojlantirish va chuqurlashtirishda, qo'shimcha ma'lumotlar bilan ta'minlashda axborotning elektron shaklining ahamiyati beqiyos, albatta. Umumiy o'rta ta'limning birinchi bosqichi-boshlang'ich sinflarda matematika ta'limni o'quvchilarining mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish va rivojlanishiga, o'z fikrlarini mustaqil bayon qila olishga, egallagan bilimlarni ijtimoiy faoliyatlarida qo'llashga hamda ta'limning ikkinchi bosqichlarida o'qishlari uning matematik tayyorgarlikni va ko'nikmaning shakllanishiga xizmat qiladi. Matematika fanini o'qitish 1-sinfданоq mifik darsliklariga kiritilgan bo'lib, u o'qitishda bo'lajak pedagoglar zamon talablari asosidagi innovatsion texnologiyalardan foydalanishimiz dars davomida multimedia vositalaridan ko'rgazmali qurollardan va metodlarni qo'llab dars tashkil qilishimiz maqsadga muvofiq bo'ladi. O'quvchilarining matematik qobiliyati esa darsda, matematika to'garaklarda, sinfdan tashqari mashg'ulotlarda, olimpiadalarda namoyon bo'ladi.

Boshlang'ich matematik ta'lim oddiy sanash, hisoblash, sodda arifmetik masalalar yechishga o'rgatish bilan chegaralangan. Boshlang'ich matematik ta'lim jarayonida fanga oid kompetensiyalar doirasida fan dasturida ko'zda tutilgan mavzular bo'yicha matematik ma'lumotlarni o'rgatish, ularni eslab qolish va qayta tushuntirib berish orqali shakllantirilgan bilimlar asosida ularni tanish vaziyatlarda qo'llashga oid ko'nikmalar, egallangan bilim va shakllangan ko'nikmalarni notanish vaziyatlarda qo'llash va yangi bilimlar hosil qilishga oid malakalarni shakllantirish bilan bir qatorda egallangan bilim, ko'nikma va malakalarni kundalik faoliyatda qo'llash qobiliyatiga oid kompetensiyalarni shakllantirishni ham nazarda tutadi. Innovatsion va axborot texnologiyalarini ta'lim jarayoniga tadbiq qilishni zamonaviy axborot dunyosining rivojlanishidagi mantiqiy va zaruriy qadam deb xarakterlash mumkin. Kompyuterlarning o'quv jarayoniga jadal kirib kelishi pedagoglar hayotida misli ko'rilmagan darajada o'qitishning yangi turlarini, shakllarini keltiribchiqardi. Boshlang'ich ta'linda axborot texnologiyalaridan foydalanish ikkita asosiy masalani yechish bilan bog'liq: bolalarni yangi texnikaviy vositalardan foydalanishga o'rgatish va o'quvchilarining o'qish va o'qishdan tashqari faoliyatida yangi imkoniyatlarini ochish va takomillashtirish maqsadida kompyuter texnologiyalaridan foydalanish. Darslarda axborot texnologiyalaridan foydalanish pedagoglar oldiga quyidagi talablarni qo'yadi: - zamonaviy pedagog kompyuterdan foydalanishni bilish; - kompyuter yordamida o'qitish vositalaridan foydalana olish va uni o'quv jarayoniga tadbiq qilish ko'nikmalariga ega bo'lish; - o'z bilimini kompyuterli o'qitish bo'yicha doimo takomillashtirib borishi va h.k. Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi ta'lim-tarbiya ishlarini yuqori saviyada tashkil qilish: - mashg'ulotlarni davlat ta'lim standartlariga muvofiq holda tashkil qilish va olib borish; - darslarni zamonaviy pedagogik usullar va AKT vositalari asosida tashkil qilish; - ta'limni tarbiya bilan uzviy holda olib borish, o'quvchilarining ma'naviy-ma'rifiy ongini shakllantirish va h.k. kabi vazifalarni oqilona hal etish lozim. Multimedia texnologiyalari grafika va grafikaviy ta'lim jarayonlarini modellashtirish va ularni tasavvur qilish, murakkab vazifalarni yengillashtirish, mantiqiy fikrlashga undovchi materiallarni tayyorlash imkonini beradi hamda o'quvchilarining fanga qiziqtira olishi va yangi mavzularni o'zlashtirishga zamin yaratadi. Har bir o'qituvchi o'quvchilarining yoshini hisobga olgan holda, o'quvchilarining fikr mulohazalarini kengaytirish, ko'zlangan maqsadga tezroq erishish niyatida dars jarayonida ta'lim tizimiga yangi usullarni joriy etishi, so'ngi pedagogik texnologiyalardan foydalanib doimiy o'z ustida ishlashiga to'g'ri keladi. O'qituvchining asl maqsadi o'quvchilarining o'quv istagi va mahoratini shakllantirib, ularni barcha darslarda faol ishlashga jalg qilish, ta'limga bo'lgan qiziqishlarini hamda mustaqillik tuyg'usini shakllantirishdir. Bugungi kunda ta'lim jarayonida bir necha xil pedagogik texnologiyalar faol tarzda qo'llanib kelinmoqda. Bunday pedagogik

texnologiyalarga quyidagilarni misol tariqasida keltirishimiz mumkin: muammoli o`qitish texnologiyalari, integratsiyalashgan o`qitish texnologiyalari; Axborot texnologiyalari; Modulli o`qitish texnologiyalari; Rivojlantiruvchi o`qitish texnologiyalari; tabaqaqlashgan o`qitish texnologiyalari; faol (majmuaviy) o`qitish texnologiyalari; o`yinli o`qitish texnologiyalari; hamkorlikka asoslanga o`qitish texnologiyalari; mediata`lim texnologiyalari va boshqalar.

Xulosa qilib aytganda, boshlang`ich ta`lim tizimini modernizatsiyalashda axborot texnologiyalari yutuqlarini keng joriy etish ham muhim omil sanaladi. Bunda ta`lim sifati ortadi. Axborot texnologiyalari yutuqlari ayni paytda o`quvchilarni zamонавиy madаниятга oshno etish vositasi bo`lib xizmat qiladi, axborotlashgan jamiyat sharoitida bu alohida dolzarblilik kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.N.N.Azizzo`jaeva. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. - T.: Yozuvchi nashriyoti, 2006.
- 2.Boshlang`ich ta`lim jurnalı. 2006-2007 yillar

MAKTABDA RUS TILINI O'RGATISHNING ZAMONAVIY SAMARALI METODLARI

Kuranboyev Azim 38-maktab
Namangan Viloyati Yangiqo'rg'on tumani
+998972176413

Annotatsiya: ushbu tezisda maktab o'quvchilariga rus tilini samarali o'rgatish, ularga bu tilde ravon so'zlashish ko'nikmalarini shakllantirish uslublari haqida so'z yuritmoqchimiz.

Kalit so'zlar: tinglash metodi, grammatika, so'z birikmalari, Stiv Kaufman uslubi, LingQ metodi, Benny Luis metodi

Bugungi kunda maktab o'quvchilariga rus tili fanidan darslar dts talablarida o'tilsada bu tilde erkin va ravon so'zlashish malakasi shakllanishi qiyin bo'lmoqda ushbu muammoni hal qilish uchun har bir pedagog dars jarayonida turli pedagogik tehnologiyalarni qo'llashi va quyida keltiriladiga ayrim muammo va kamchiliklarni hal qilgan holda dars o'tishi natijalarni samarali bo'lishiga xizmat qiladi. Darslarni tashkil etishda quyidagi muhim qoidalarni qo'llash samarali dars o'zlashtirishni ta'minlaydi.

Stiv kaufman uslubi: bu uslubning mohiyati shundan iboratki o'quvchi til o'rganishda 90% etiborini tinglashga qaratadi. 10% etibor esa so'zlashish va ramatik qoidalarga qaratiladi. Yani bu usulni psixologlar quyidagicha talqin qilshadi. 2-3 yoshgacha bolalar gapirmaydi ular so'z boyligi to'plashadi. Ularni so'z boyligi botiniy ongi yetarli deb hisoblagandagina so'zlashishni boshlashadi. Demak darslar jarayonida berilgan vaqt dan unumli foydalanib o'quvchilarga audiolar, rus tilidagi kichik dialoglar, o'quvchining yoshiga mos kinofilmardan parchalar qo'yib, ularni tinglashlariga sharoit yaratish lozim. Bunda o'quvchi eshitayotgan so'z va iboralarni tushunishi shart emas u eslab qolsa bo'ldi. Bu metodni boshlang'ich sinf o'quvchilariga qo'llash mumkun.

Qiziqarli ma'lumot uslubi: bu uslubning mohiyati shundan iboratki o'quvchi rus tilidagi eshitayotgan, o'qiyotgan va tinglayotgan ma'lumotiga qiziqishi lozim. Bugungi kungi darsliklarimizdagi hamma mavzular haqida bunday deya olmaymiz. Bugun ahborot dunyosi shu darajada rivojlandiki o'quvchilarning qiziqishi va dunyoqarashi endi biz rus tili darsliklarida o'rganayotgan mavzularga doim ham mos tushavermaydi. Poliglotlarning fikricha o'quvchi til o'rganishda mavzuga qiziqmasa unga qancha vaqt sarflamang bari befoya. Demak darslarni tashkillashtirishda o'quvchilarga qiziq bo'lgan shouular, qo'shiqchilar, filmlar haqida rus tilida qisqa ma'lumotlar berish orqali ularni qiziqshalarini jalb qilish mumkun. Topshiriq sifatida birorta shunday matnni rus tilidan o'zbek tiliga yoki aksincha holda tarjima qilishni berish mumkun. Bu metod yuqori sinf o'quvchilariga qo'llanilganda samarasini yuqori bo'ladi.

AKT ni qo'llash: bu usul juda ham samarali metod hisoblanadi. Bu usul yordamida o'quvchilar mustaqil ravishda shug'ullanishlari ham mumkun. Ijtimoiy tarmoqlar hususan youtube tarmog'ida rus tilini o'rgatuvchi minglab o'zbekcha darslarni topish mumkun. Bundan tashqari darslarni tashkil qilishda "LingQ" dasturlaridan keng foydalanish maqsadga muvofiq. Bu metod yuqori va boshlang'ich sinflar uchun mo'ljallangan.

Doman-Shichida metodi: bu metodning mohiyati shundan iboratki o'quvchiga so'z yodlatishda rasmlı kartalardan foydalaniadi. Bu usul yordamida yuzlab rasmlı flash kartalar tayyorlanadi o'quvchiga 10 sekund yordamida ko'rsatiladi va uch marotaba ruscha nomi va o'zbekcha nomi qaytariladi. Bu metod boshlang'ich sinflar, bog'cha yoshidagi bolalar va yosh bolalarga

Benny Luis metodi: bu usul "Tinglash va qaytarish" usuli deb ham yuritiladi. Bu usulning mohiyati shundan iboratki: rus tilidagi audio kitoblar va dialoglarni o'quvchi tinglaydi va ularni qaytaradi. Bu usul sinalgan usullardan hisoblanib usul muallifi Benny Luis 12 tilda so'zlasha oladi va u italyan tilini shu uslubda bir yil ichida o'rganib o'z usulini samarasini yana bir bor isbotladi. Bu metoddan yuqori sinf o'quvchilar, talabalar, erkin til o'rganuvchilar foydalanishlari mumkun

Rus tilini maktab o'quvchilariga o'rganishda yo'l qo'yiladigan hato va kamchiliklar: bugungi darslarda yo'l qo'yiladigaeng kata kamchiliklardan biri bu Grammatik qoidalarga mukkasidan ketish hisoblanadi. Yuzlab qoidalari, qo'shimchalar, o'quvchilarda rus tilini o'rganish qiyin ish qilib ko'rsatadi. Yuqoridagi usullarni darslar jarayonida qo'llash til o'rganishni odatiy usulidan ko'ra ancha samarali hisoblanadi. Ta'lim berishda jazolash bu usul til o'rgatishda butunlay samarasiz hisoblanadi. Til o'rganish bevosita o'quvchining botiniy ongi bilan bog'liq bo'lgan jarayon hisoblanadi. O'quvchi o'zini til o'rganishga layoqatsiz deb qabul qilishi mumkun. Bu asorat yillar davomida kuchini saqlaydi. Shu sababdan jazolash o'rniiga boshqa yo'llarni qo'llash shart. Bu metodlarni qo'llashda quidagi qoidani yodda saqlash kerak: butunlay ushbu metodlarga etibor berish ham DTS talablarini bajarilmasligiga olib kelishi mumkun. Shu sababdan dars ishlanma tayyorlayotganda vaqt

belgilasda ushbu usullarga hamvaqt ajratib ketish va o'quvchini yoshini hisobga olgan holda ulardan birini qo'llangandagina samara beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

Alisher Abdusalomov: rus tilini o'rganishni samarali usullari
<https://kids-flashcards.com/ru/online-flashcards> internet sayti

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA AXBOROT KOMMUNIKASION TEXNOLOGIYALARI VA MULTIMEDIA VOSITALARIDAN FOYDALANISH

Kushbakova Muqaddas Orifovna
Boyovut tuman 23-maktab o'qituvchisi
Tel: +998995921900

Annotatsiya

Maqolada maktabdagи ta'lіm jarayonida elektron taqdimot-darsda slaydlardan ko'rgazmali material sifatida foydalanish o'qituvchi to'g'risida ma'lumotlar keltirilgan. Boshlang'ich ta'lіm tizimida yangi pedagogik texnologiyalar, shu jumladan, axborot texnologiyalari bilim olish motivini rivojiantirishi haqida qisqacha yoritilgan.

Tayanch so'zlar: ta'lіm jarayoni, axborot kommunikasion texnologiyalari, multimedia, elektron darslik, elektron taqdimot.

Jamiyatimizda fan-teknika taraqqiyoti keng miyosda takomillashib borayotgan ekan, bugungi yoshlarimiz ongi va tafakkurini zamon bilan uyg'unlashgan holda rivojlantirib borish muhimdir. Bu bevosita axborot kommunikatsion texnologiyalar bilan chambarchas bog'liqdir. Zamonaviy ta'lіmdа axborot texnologiyalarisiz o'quv faoliyatini tasavvur qilib bo'lmaydi. Ta'lіm jarayonida axborot texnologiyalaridan foydalanish dars samaradorligini oshirish bilan bir qatorda o'quvchilarining bilish jarayonlarini ham rivojlantiradi.

Boshlang'ich ta'lіm tizimida yangi pedagogik texnologiyalar, shu jumladan, axborot texnologiyalari bilim olish motivini rivojlantirishga katta yordam beradi. Axborot texnologiyalari asosida tashkil etilgan darslar tashkiliy usullari, o'tkazish metodlariga ko'ra o'quvchi ehtiyojiga mos tushishi kerak. Chunki bunday darslar bola ruhiyatiga yaqinroq bo'ladi. O'quvchilarining o'quv materiallarini o'zlashtirishga bo'lgan qiziqish, xohish va istaklarini qo'zg'atish asosida maqsadga erishish motivasiya bo'lib, bu o'qituvchi va o'quvchilarining o'zaro ichki yaqinlashuvidir.

Axborot - kommunikatsiya texnologiyalari - bu bilim, dalil va qonunlarni taqdim etishda barcha imkoniyatlarni o'zida jamlab olgan usul va metodlar demakdir. Har qanday texnologiya bu axborot texnologiyalari bo'lib, uning negizini ma'lumotlarni qabul qilish va qayta ishslashni tashkil etadi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi o'quv texnologiyasining bevosita yetkazuvchisi sifatida dars jarayonini qiziqarli olib borishi lozim. Dars berayotgan sinfiga taalluqli didaktik materiallarni, darsliklarni, uslubiy qo'llanmalarni va elektron o'quv vositalarini ham mukammal o'rganishi, ularni darslarda qo'llay olishi darkor.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilar axborot texnologiyalari vositalari bilan ishslash uchun quyidagi ko'nikmalarga ega bo'lishi lozim:

- ishchi dastur va texnologik xaritalar tuzish;
- ma'ruza matnlari va amaliy mashg'ulotlar bilan bog'liq topshiriqlarni tayyorlash;
- metodik ko'rsatmalar va nazorat savollarni tuzish;
- o'zlashtirish natijalarini tahlil qilish.

Yurtimizda ta'lіm tizimi insonparvar g'oyalarga asoslangan bo'lib, bola shaxsini ta'lіm jarayoni markaziga qo'yib, uni jismonan va aqlan rivojlantirishni, unda insoniylik fazilatlarini shakllantirishni asosiy maqsad, deb belgilanmoqda. Ushbu maqsadga erishish uchun har bir o'qituvchi bola shaxsining rivojlanish qonuniyatları, o'ziga xos xususiyatlari hamda bu jarayonni to'g'ri tashkillashtirish haqidagi bilimlarga ega bo'lishi zarur. Mamlakatimizda ta'lіm tizimida boshlang'ich sinf fanlarini o'qitishda axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish dolzarb masaladir. Aynan axborot texnologiyalari ta'lіmning universal vositasi hisoblanib, nafaqat o'quvchilarga bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirish imkonini beradi, balki shaxsiy xususiyatlarini rivojlantirish, bilishga qiziqishlarini qondiradi. Zamonaviy o'qituvchilar o'z faoliyatlarida axborot kommunikatsion texnologiya vositalari, xususan, elektron darslik va multimedialardan foydalangan holda saboq berishlari dars jarayoniga yangi texnologiyalarni joriy etish bilan ta'lіm samaradorligini oshirishi hamda bir qator muhim afzallik jhatlariga egaligi haqidagi ko'plab fikrlar paydo bo'lmoqda. Ma'lumki, boshlang'ich ta'lіm - ta'lіm tizimining poydevori hisoblanib, o'quvchilarni o'qitish sifati unga bog'liq bo'ladi va bu boshlang'ich maktab "ko'nikmalar maktabi" bo'lib keladi, ya'ni o'quvchi ta'lіm olish uchun o'qish, yozish, hisoblash kabi asosiy ko'nikmalarini o'zlashtirishi kerak bo'lgan ta'lіm bosqichi sifatida qaralgan. Hozirgi vaqtida boshlang'ich maktab boshqacha tasavvur etiladi. Bugungi kunda u ta'lіm tizimida bolaning birinchi tajribasi - ta'lіm olish kuchlarini sinash joyi bo'lib qolishi kerak. Ushbu bosqichda faollilikni, mustaqillikni rivojlanterish, idrok etish faolligini saqlab qolish va bola ta'lіm dunyosiga shaxdam kirib borishi uchun sharoitlar yaratish, uning emotsiyonal

xususiyatlarini mustahkamlash muhim. Bugungi kunda o'quvchilarning aynan mana shu sifatlari ta'limgarayoniga AKT ni joriy etish bilan rivojlanayotganligining guvoysi bo'lmoqdamiz.

Ta'limgarayonida axborot texnologiyalarini qo'llashda yuzaga keladigan hissiy ta'sirlar o'quvchilarning diqqat-e'tiborini bir joyga, ya'ni o'rganilishi rejalishtirilgan o'quv materiali ustiga jamlashga imkon beradi, bolalarning qiziqishlarini orttiradi, o'rganishga bo'lgan ijobji hissiyotlarni qo'zg'aydi. Psixologiya va pedagogika sohasida olib borilgan tadqiqotlardan ma'lumki, kompyuter bolalarning ijodiy fikrlashlarini shakllanishiga ham sabab bo'lishini hamda o'quv materiallarini yuqori saviyada anglash, o'zlashtirish va talqin qilish qobiliyatlarini rivojlantirishini ham ko'rsatib berdi. Zamonaivi axborot texnologiyalaridan o'rinni va unumli foydalanish o'quvchilarning bilish jarayonlariga quyidagicha ta'sir qildi:

- o'quvchilarning ixtiyoriy bo'limgan e'tiborlarini ham kuchaytiradi;
- tushunchalar va nazariy xulosalar chiqarishga o'tishni ta'minlaydi;
- g'oya va mantiqiy elementlarga obraz ko'rinishini beradi;
- o'quv materiallarini o'zlashtirish bosqichida ijodiy fikrlashga yordam beradi;
- O'quv materialini tez va oson o'zlashtiradi;
- o'tilgan materiallarni takrorlash va mustahkamlash jarayonida faollikni oshiradi;
- interaktiv (o'zaro) ta'sir orqali o'quv materiallarini o'zlashtirishga qiziqish uyg'otadi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi o'quv texnologiyasining bevosita yetkazuvchisi sifatida, yangiliklardan boxabar bo'lgani holda, dars jarayonini qiziqarli olib borishi lozim. Dars berayotgan sinfiga taalluqli didaktik materialarni, darsliklarni, uslubiy qo'llanmalarni va elektron o'quv vositalarini ham mukammal o'rganishi, ularni darslarda qo'llay olishi darkor.

Boshlang'ich sinflarda axborot texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilarning kayfiyati, qiziqishlari, hayot tarzi, dunyoqarashi, tafakkuri, aqliy va kasbiy ko'nikmalarini namoyon qiladi. Internet texnologiyalarining kirib kelishi o'quvchilarga axborot manbalaridan foydalanish imkonini beradi, mustaqil ishlar samaradorligini oshiradi, ijodkorlik, malaka va ko'nikmalarini egallah va mustahkamlash uchun yangi imkoniyatlar beradi, ta'limning yangi shakllari va metodlarini amalga oshirishga sharoit yaratadi.

Kadrlar tayyorlash Milliy dasturining asosiy talablaridan biri axborot texnologiyalarini ta'limgarayoniga keng tatbiq etib, o'quvchilarni mustaqil bilim olishga, erkin fikrlashga o'rgatishdan iboratdir.

Boshlang'ich ta'limgarayonida multimediyadan foydalanish o'qituvchiga:

- darsni zamonaivi tarzda modellashtirish;
- bilimlarni chuqurlashtirish uchun qo'shimcha ma'lumot va axborotlarga ega bo'lish;
- nazariy va mustaqil ishlashni tayyorlash imkonini beradi.

Boshlang'ich ta'limgarayonida multimediyadan foydalanish o'quvchilarga:

- fanga qiziqish uyg'otish, o'z bilimlarini nazorat qilish va mustahkamlash;
- ensiklopedik ko'rinishdagi axborotlarni tezkor olish;
- mavzuni o'rganishda o'zi uchun qulay bo'lgan tezlik va o'zlashtirish darajasini tanlash;
- zamonaivi axborot - kommunikatsion texnologiyalarga jalb qilish, uni egallah va unga doimiy ishlashga bo'lgan ehtiyojni shakllantirish imkoniyatlarni beradi.

Multimedia - bu obyekt va jarayonlarni an'anaviy matn shaklida emas, balki fotorasm, video, chizma, animatsiya, ovoz yordamida namoyish qilishdir.

Multimediali darslar quyidagi didaktik masalalarni hal qilishga yordam beradi:

- fan bo'yicha asosiy bilimlarni o'zlashtirish;
- o'zlashtirilgan bilimlar izchilligini ta'minlash;
- o'z - o'zini nazorat ko'nikmasini shakllantirish;
- bilim olishga bo'lgan ehtiyojni rivojlanirish;
- o'quvchilarni o'quv materiali ustida mustaqil ish olib borishlarida o'quv - metodik yordam ko'rsatish.

Boshlang'ich sinflarda fanlarni multimedia texnologiyalari asosida o'qitish katta samara beradi. Buning uchun esa mashg'ulotlarning har bir mavzusi bo'yicha dars ishlanmalari yaratilishi lozim. Ana shu ishlanma asosida barcha mavzularga oid axborot texnologiyalari vositalari yordamida bayon etilishi lozim bo'lgan nazariy va amaliy materialarning elektron taqdimoti shakli tayyorlanadi. Dars ishlanmalariga taqdimot slaydlar tayyorlanib, videoproyektorlar orqali o'quvchilarga tushuntirilsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Multimediali taqdimot naqaqt matnli va ko'rgazmali balki ovozli, animatsiyali bo'lishi o'quvchilar tomonidan mavzuni mukammal o'zlashtirishda katta ahamiyatga ega bo'ladi.

Axborot - kommunikatsiya texnologiyalarining ta'limgarayoniga joriy etilishidan asosiy maqsad - aynan zamonaivi axborot muhitini uchun xarakterli bo'lgan o'quv faoliyatlarining yangi turlarini yaratishdir.

Xulosa qilib shuni aytish joyizki, ta'limgarayonini tubdan isloh qilishdan ko'zlangan bosh maqsadimiz - barkamol insonni shakllantirish orqali o'z kelajagimizni ta'minlashdan iboratdir. Boshlang'ich sinflarni o'qitishda axborot - kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilarni kerakli axborotni

tanlashni, uni saqlab qolish va taqdimotlar tuzish yoki turli xildagi loyihalarni ishlab chiqish va bajarishda keyingi ishlardan foydalanishni bilib oladilar. 2 - sinfdanoq o'quvchilar faqat daftardagina emas, balki bevosita kompyuterda ham topshirilarni bajara oladilar. O'quvchilar kompyuter bilan ishlashda birinchi ko'nikmalarini oladilar, o'zlarining nazariy bilimlarini doimiy chuqurlashtirib va amaliy ko'nikmalarini takomillashtirib boradilar.

Darhaqiqat, kelajagimiz egalari bo'l mish yosh avlodni tarbiyalash, biz pedagoglardan ma'suliyat talab qiladi. Ayniqsa, keljak avlodda mustaqil fikrlash, mantiqiy fikr yuritish kabi ko'nikmalarini hosil qilish bugungi kun o'qituvchisining asosiy vazifasidir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

Azizho'jayev N. O'qituvchi tayyorlashning pedagogic texnologiyasi. Toshkent. TDPU. 2000

M.Allamova. Boshlang'ich ta'lif o'quv fanlarining nazaryasi va o'qitish metodikasi bo'yicha ma'ruza matnlari va amaliy mashg'ulotlar majmuasi.

Internet ma'lumotlar. WWW. "Ziyonet".uz tarmog'idagi ma'lumotlar.

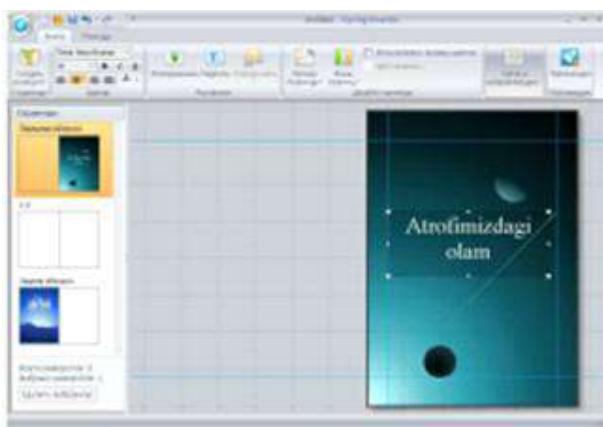
BOSHLANG'ICH SINFLARDA KO'RGAZMALILIKNI RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY DASTURIY VOSITALARDAN FOYDALANISH

Madaliyeva Dilso'z Ismatulloevna,
Navoiy viloyat Navbahor tuman 21-umumta'lim maktab,
Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich sinflarda ko'r gazmalilikni rivojlan Tirishda zamonaviy dasturiy vositalardan foydalanishning ahamiyati haqida so'z yuritilgan.

Umumiyl o'rta ta'larning boshlang'ich sinfida olib boriladigan "Atrofimizdag'i olam" fanidan davlat ta'lim standartining umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'lim muassasalari bitiruvchilariga qo'yiladigan malaka talablarida o'quvchilarda shakllantiriladigan tayanch kompetensiyalar elementlari ko'rsatib o'tilgan. Milliy va umummadaniy kompetensiyaga ko'ra "O'zi yashaydigan joyning maftunkor tabiat, tarixiy obidalarini, dam olish maskanlarini asrab avaylash va ularning qadriga yetish", va "O'zi yashaydigan joyning maftunkor tabiat, tarixiy obidalariga doir albomlar tayyorlay olish"

kompetensiyalarini rivojlan Tirish uchun o'quvchilarga

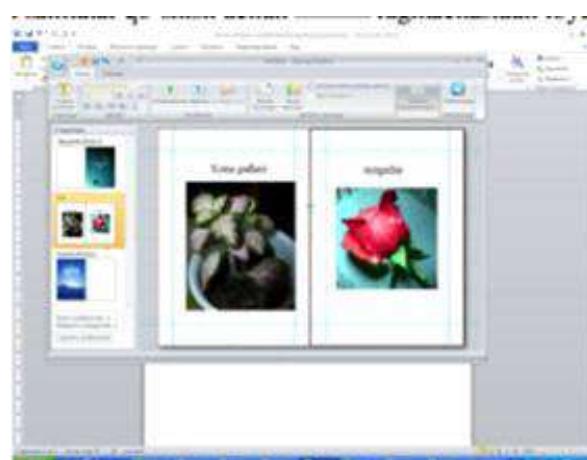
elektron ko'rinishdagi albomlarni tayyorlab namoyish etish zamonaviy innovatsion darslarni loyihalovchi o'qituvchilarning bugungi kundagi vazifasidir.

Bunday ko'rinishdagi elektron kitob shaklidagi nisbatan oson tayyorlanuvchi elektron albomlarni tayyorlash ketma-ketligini taklif etamiz.

Buning uchun ISpring Suite dasturining ISpring Kinetics ilovasini ishga tushiramiz :

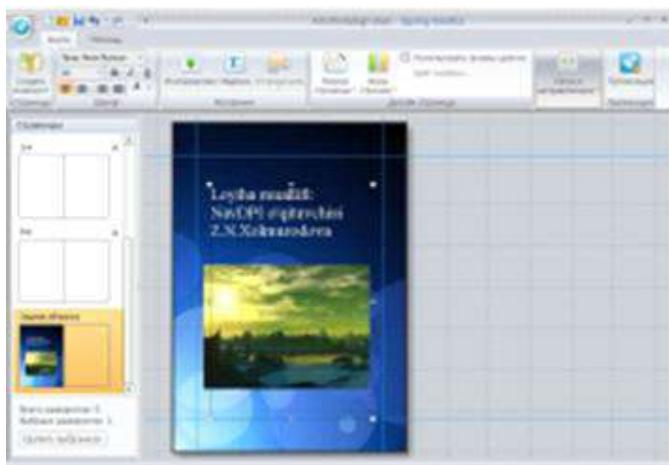
Ushbu oynadan Книга qismini isha tushirib, yaratilayotgan albom-kitobimiz uchun yuz qismining fonini tanlab(Фоны страниц), tugmasi yordamida markazdan "Atrofimizdag'i olam" matnini kiritamiz:

Yuza qismi tayyor bo'lgach, albom-kitobimizning ichki sahifalarini tayyorlab boramiz. Yangi sahifalar qo'shish uchun tugmachasidan

foydalanimi Shundan so'ng, albom-kitobning oxirgi sahifasini tayyorlaymiz:

Albomimizga kerakli materiallarni joylashtirib bo'lgach xotiraga saqlab, tugmachasi yordamida

yuklanuvchi fayl ko'rinishiga o'tkazamiz. Ushbu tayyor bo'lgan dasturiy mahsulotni biror Internet brouzeri yoki mediaplayer dasturlari yordamida o'shib foydalanishimiz mumkin.

Pedagogik dasturiy vositalar - kompyuter texnologiyalari yordamida o'quv jarayonini qisman yoki to'liq avtomatlashtirish uchun mo'ljallangan didaktik vosita hisoblanadi. Ular ta'lim jarayonini samaradorligini oshirishning istiqbolli shakllaridan biri hisoblanib, zamonaviy

texnologiyalarning o'qitish vositasi sifatida ishlataladi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1.O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasbhunar ta'limining davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida" qarori,T. 2017 yil.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA AXBOROT KOMMUNIKATSION TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

Majitova Gulbahor,
Navoiy viloyat Qiziltepa tuman 5-maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bugungi boshlang'ich sinf o'qituvchlariga dars jarayonini tashkil etishda qo'yilayotgan talab hisoblangan axborot texnologiyalaridan hamda internet tarmog'idan foydalana olishi va o'quvchilarning zamonaviy bilimlarni puxta egallashiga, ma'nan yetuk shaxs bo'lib etishishiga o'rgatishdan iborat bo'lgan masalalar yoritilgan.

Kalit so'zlar: texnologiya, Internet tarmog'i, kompyuter, kommunikatsiya,

Ta'larning barcha tizimida axborot kommunikatsion texnologiyalaridan foydalanish zamonaviy ta'limgartibyaning muhim sharti hisoblanadi. Shuningdek, boshlang'ich ta'limgartibyaning muhim sharti hisoblanadi. Jumladan, Microsoft, Power Point dasturlari yordamida yaratilgan taqdimotlar juda muhim hisoblanadi. Taqdimotda asosiysi - axborotliligi, ko'rgazmaliligi, qiziquvchanligi hisoblanadi.

Ta'larning barcha tizimida axborot kommunikatsion texnologiyalaridan foydalanish zamonaviy ta'limgartibyaning muhim sharti hisoblanadi. Shuningdek, boshlang'ich ta'limgartibyaning muhim sharti hisoblanadi. Jumladan, Microsoft, Power Point dasturlari yordamida yaratilgan taqdimotlar juda muhim hisoblanadi. Taqdimotda asosiysi - axborotliligi, ko'rgazmaliligi, qiziquvchanligi hisoblanadi.

Axborot olishning boshqa bir usuli - dars davomida bevosita Internetdan axborot olish hisoblanadi. Internetdan avvaldan kerakli materialni topish, darsda esa uni o'quvchilarga ko'rsatish mumkin. Ishni o'rganilgan material bo'yicha dialog ko'rinishida olib borish mumkin.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari Internetdan mustaqil foydalanishni, kerakli axborotni tanlashni, uni saqlab qolish va taqdimotlar tuzish yoki turli xildagi loyihalarni ishlab chiqish va bajarishda keyingi ishlarida foydalanishni biladilar. 2-sinfda o'quvchilar faqat daftarda emas, balki bevosita kompyuterda ham topshiriqlarni bajara oladilar. O'quvchilar kompyuter bilan ishlashning birinchi ko'nikmalarini oladilar, o'zlarining nazariy bilimlarini doimiy chuqurlashtirib va amaliy ko'nikmalarini takomillashtirib boradilar.

Bolani axborot bilan ishlashga, o'qishga o'rgatish - zamonaviy boshlang'ich sinflarning muhim vazifasi hisoblanadi. Boshlang'ich sinflar ta'limgartibyanida axborot kommunikatsion texnologiyalaridan foydalanishning faqat asosiy yo'naliishlari shakllanadi. O'quvchilarning sinfdan tashqari ishlarini tashkil etishda axborot texnologiyalaridan keng foydalanish birinchi navbatda, bu turli hisobotlarni tayyorlash, sinfdan tashqari tadbirlarni o'tkazish va shu kabilardan iborat bo'ladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun yaratilgan elektron darslik, qo'llanma va taqdimotlardan o'quv jarayonida keng foydalanilmoqda. Elektron qo'llanmalarining "Macromedia Flash", "Gif animation", "Microsoft Front Page", "Adobe Photoshop", "3 D Max", "Microsoft Power Point" kabi dasturiy vositalardan foydalanib yaratilganligi qulaylik tug'dirmoqda. Chunki ular harakatli, rangli, ovozli tasvirlar yaratish imkonini beradi. Bu esa boshlang'ich sinf o'quvchilarining mavzuni tez tushunib olishga, o'zlashtirish sifatini oshishiga yordam beradi.

Ona tili, o'qish, matematika va tabiatshunoslik fanlarini o'qitishda axborot texnologiyalari yordamida turli xil ko'rgazmali slaydlardan dars jarayonlarida foydalanish mumkin. Masalan:

O'qish va ona tili fanlarida katta ekrannda harflarni, so'zlarni bir-biriga qo'shib o'qish, so'ogra kichik ertak va hikoyalarni o'qish, harflarni to'hri va chiroyli yozishsh;

Matematika fanida oddiy amallardan foydalanib, slaydlar yordamida masalalar yechish, turli xil hisob-kitobli o'yinlar tashkil qilish;

Tabiatshunoslik fanidan tabiatda hodisalar haqidagi sodda slaydlar yordamida tushunchalar berish mumkin.

Elektron taqdimotlardan darsda namoyish va ko'rgazma material sifatida foydalanish o'qituvchiga katta yordam beradi. O'quv materialining elektron taqdimotda animatsiyalar shaklida berilishi o'tilayotgan mavzuni tushunishni yengillashtiradi va ko'rgazmalilikni oshiradi. Namoyish slaydlarini o'quvchilarga tarqatma material sifatida ham berish mumkin. Bunga misol qilib 4-sinf ona tili darslarida foydalanish uchun yaratilgan "Kelishiklar" mavzusidagi elektron taqdimotni aytish mumkin.

Elektron darslikdan mustaqil ta'lim olishda va o'quv materiallarni har tomonlama samarali o'zlashtirishda foydalanish mumkin. Elektron darslikda fanning o'quv materiallari o'quvchiga interfaol usullar bilan, psixologik va pedagogik jihatlar, zamonaviy axborot texnologiyalari, audio va video animatsiyalar imkoniyatlaridan o'rinni foydalilanildi.

Bugungi kun o'qituvchisiga qo'yilayotgan talab shundan iboratki, dars jarayonida axborot texnologiyalarini qo'llay olishi va o'quvchilarining zamonaviy bilimlarni puxta egallashiga, ma'nani yetuk shaxs bo'lib etishishiga o'rgatishdan iborat.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

Azbarov Yu.T. Bolalarni sevish san'ati. T.:O'qituvchi.1991. 138-b.

Azizzxo'jayeva N.N. O'qituvchi tayyorlashning pedagogik texnologiyasi. -T.: TDPU. 2000. 52.b.

Jumaev M.E., Yuldasheva M.Yu., Mingbaeva B.U., Mamatova G.A., Levkina M.F. Boshlang'ich ta'lim fanlarini o'qitish metodikasi O'UM. Nizomiy nomidagi TDPU huzuridagi XTXQTUMOHM., 2017.

G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Mamatova G., Boqiyeva H. Husnixat va uni o'qitish metodikasi. -T.: TDPU, 2013. - 70 b.

O'QUVCHILARDA KITOB MUOMALASINI RIVOJLANTIRISH ORQALI KITOBXONLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH

Mamadaliyeva Zamira Abdunabiyevna,
Namangan viloyat, Norin tuman,
7-maktab o'qituvchisi, tel: 994622377

Annotatsiya: Boladagi barcha tarbyaviy hislatlar dastlab oilada shakllanadi, demak kitobxonlik ham o'z oilasi a'zolari ko'magi va ta'sirida yuzaga keladi, rivojlanadi. Kitobxonlikning yaxshi yoki sust rivojlanishida oiladagi boshqa a'zolarning kitobga, o'qishga munosabati katta ta'sir ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Kitobxonlik, axborot, tarbiya, mutolaa.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti "Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlanтирish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ibot qilish bo'yicha komissiya tuzish to'g'risida" farmoyish imzoladi.

"Mustaqillik yillarda mamlakatimizda ta'lif muassasalarini uchun o'quv adabiyotlari yaratish va o'quvchilarga etkazishning mustahkam tizimi yaratildi, bunda O'zbekistonda ta'lif berilayotgan ettita tilda darslik va o'quv qo'llanmalari nashr etilmoqda. Axborot-resurs va axborot-kutubxona markazlarining moddiy-texnika bazasi yangilanib, zamonaviy elektron kutubxonalar tizimlari faoliyat ko'rsatmoqda", - deyiladi farmoyishda.

Jamiyatimizda kitobxonlik masalasiga yondoshuv turli davrlarda turlicha bo'lgan. Har bir davrning o'z ehtiyojidan kelib chiqib, kitobxonlik darajasi belgilangan. Binobarin, har qanday davlatning kuch-qudrati o'z fuqarolarining ongliligi bilan belgilanar ekan, bunda albatta kitobxonlik masalasiga alohida e'tibor berilgan. Bugungi kunda "Mutolaa madaniyati", "Kitobxonlik madaniyati", "O'qish madaniyati" kabi atamalar bilan qo'llanilib kelayotgan ijtimoiy hodisalar axborot olish madaniyatining tarkibiy qismlaridir. Axborot olish madaniyati badiiy adabiyotni to'g'ri tushunish, undan estetik zavq olish, shuningdek, ilmiy adabiyotlar, barcha turdag'i resurslar bilan ishslash, ma'lumot-bibliografiya va barcha turdag'i axborot materiallaridan o'zini qiziqtirgan ma'lumotlarni qidirib topish, cheksiz axborot okimlari orasidan kerakli, muhim bo'lgan ma'lumotlarni ola bilish, o'z kasbiy malakalarini oshirishda foydalanish, axborot-kutubxona muassasasidan to'g'ri foydalanish yo'llarini o'rganish ham axborot olish madaniyati tushunchasi doirasiga kiradi. Axborot olish madaniyatini to'liq egallagan shaxsga nisbatan esa kitobxon terminini qo'llash o'rinnlidir. Ta'lif o'qitish, o'qish, rivojlanish mujassam amalga oshiriladigan jarayondir. Axborot olish madaniyatini tarbiyalash ta'lif jarayonida amalga oshadi. Egallagan bilimlar o'quvchilarni izchil shakllantirib borishni ta'minlaydi. Ta'lif jarayonining mazmunini tashkil qiluvchi bilim, ko'nikma va malakalar faqatgina sinfda o'qitiladigan darslarda shakllanib kolmasdan, balki sinfdan tashkari, anikrogi axborot-kutubxona muassasalarida mustaqil tarzda shugullanish orqali egallanadi. Axborot-kutubxonachilik ishidagi mavjud tajriba shuni ko'rsatadiki, axborot olish madaniyatini tarbiyalashning eng samarali vositasi - axborot-kutubxonachilik bilimlarining o'quvchilar orasida targ'ib qilishdir. Buning eng samarali yo'llaridan biri bo'lib axborot-kutubxonachilik darslarini tashkil etish hisoblanadi. Axborot olish, u bilan ishslashning asosiy usullari haqida ma'lumot berish axborot-kutubxonachilik darslarining negizini tashkil etadi. Ushbu darslarda axborot bilan ishslash, kitob bilan tanishish, kitobni bevosita o'qish, eng muhimi, uni uqish, o'rganish malakalarini singdirib borilishi kerak. Shuningdek, elektron kutubxonadan foydalanish, elektron kataloglar, ma'lumotlar bazalari haqida axborotga ega bo'lish, ulardan foydalanishni o'rganish kabilalar kiradi. Bu esa o'z-o'zidan amalga oshadigan, jo'n narsa emas, albatta. Buning uchun axborot-kutubxona muassasalarini mutaxassislaridan juda keng bilim, mahorat talab qilinadi. Axborot-kutubxonachilik darslarini qay tarzda tashkil etish mumkin, degan savolga ham javob berib o'tish lozim. Tajriba shuni ko'rsatadiki, axborot-kutubxonachilik darslarini o'tkazish uchun sinfdan tashqari darslar va tarbiyaviy soatlardan alohida soatlari ajratib olish mumkin. Dars jadvali tuzishda asosan sinflar soni, nazariy va amaliy dars soatlari, o'qituvchi va kutubxonachi o'tkazadigan soatlari, darsni o'tkazish joyini, ya'ni sinfda yoki axborot-kutubxona muassasasida o'tkazilishini aniqab olish zarur. Ayni paytda bir necha tashkiliy masalalarni ham hal etish zarur. Chunonchi, ko'pgina o'qituvchilar dars berish uslubiyotini yaxshi egallagan bo'lalar-da, axborot-kutubxonachilik sohasida yetarli bilim va malakaga ega bo'lmaydilar. Kutubxonachilar esa aksincha. Shu sababli ham o'qituvchilarga axborot-kutubxonachilik sohasidan ma'ruzalar o'qib, ularni axborot-kutubxonalar faoliyati bilan tanishtirish, kutubxonachilarga esa dars o'tish qoidalari, uslubiyotini o'rgatish muhimdir. Bizningcha, hozirgi kun talablaridan kelib chiqqan holda o'quvchilarda axborot olish madaniyatini tarbiyalashning o'ta muhimligini hisobga olib axborot-kutubxonachilik darslarini ommalashtirish, yo'lga qo'yish zarur. Avvalo, buning uchun masalaning tashkiliy jihatini hal etish, ya'ni axborot-kutubxonachilik darslarini yo'lga qo'yish yuzasidan qaror qabul qilish, shu qarorga asosan umumiy o'rta ta'lif muassasalarini va axborot-

kutubxona muassasalar faoliyatini muvofiqlashtirish, axborot-kutubxonachilik darslarini tashkil etish va o'tkazishning aniq shakllarini ishlab chikish zarur.

Boladagi barcha tarbyaviy hislatlar dastlab oilada shakllanadi, demak kitobxonlik ham o'z oilasi a'zolari ko'magi va ta'sirida yuzaga keladi, rivojlanadi. Kitobxonlikning yaxshi yoki sust rivojlanishida oiladagi boshqa a'zolarning kitobga, o'qishga munosabati katta ta'sir ko'rsatadi. Ota-onha har bir ishda, jumladan kitobga munosabatva uni o'qishda ham bolalariga o'rnak bo'lishlari lozim. Oilada bola kitobxonligining faollashuvida shaxsiy kutubxonadagi kitoblarni birgalikda o'qish va ularni muhokama qilish; ota-onaning boladan har bir javob haqidagi shaxsiy tushuncha va fikrini so'rash, bu fikrni bildirish uchun bolaning kitob haqida mushohada yuritishni o'rganish (aniqrog'i o'rganish) muhimdir.

Kitobxon - o'quvchi oilada o'rgangan hayotni kitobdagi hayotiy voqealar bilan boyitib, hayot haqidagi tushunchalari, insoniy fazilatlar, yaxshilik, qadriyatlarni, avlodlari hayoti bilan faxrlanish, Vatanga muhabbat, do'stga sadoqat, hurmat, mehnatsevarlik, sabr-tokatlilik fazilatlari yuksalib boradi. Bu borada eng katta yordamchi badiiy adabiyotdir. Badiiy adabiyotda har qanday voqe-hodisa badiiy obrazlardan, ta'sirchan shaklda ifodalandiki, unda o'smir yoshdagagi kitobxon ko'p fazilatlarni o'rganish, ma'nan boy shaxs bo'lib shakllanishi mumkin.

Elektron ta'lif resurslari:

<http://www.hozir.org>.

<http://www.zionet.uz>. - axborot ta'lif portali.

BOSHLANG'ICH SINF DARSALARIDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH MASALALARI

Mamadaliyeva Anvara

Namangan viloyati Namangan shahri

70-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada mamlakatimizda ta'lif tizimida olib borilayotgan islohotlar, boshlang'ich ta'lif darslari o'qituvchilarining pedagogik faoliyati bo'yicha fikr mulohazalar. Boshlang'ich ta'lifda pedagogic texnologiyalardan foydalanish masalalari, didaktik o'ynlardan namunalar yoritilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lif, pedagogic texnologiya, didaktik o'ynin, pedagogic faoliyat, bilim, ko'nikma, malaka, ijodiy yondashuv, muloqot.

Mustaqil Respublikamizda uzuksiz ta'lif tizimini tubdan isloh qilishdan ko'zlangan muhim vazifalardan biri o'qitishning ilg'or, zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini, interfaol usullarini ta'lif jarayoniga joriy etish orqali har tomonlama yetuk, mustaqil fikrlovchi, intellektual salohiyati yuqori bo'lgan raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashdan iboratdir.

Shu sababli bu sohaga oid ta'lif mashg'ulotlarini olib borish ishlarini takomillashtirish, zamon talablariga moslashtirish oldimizda turgan muhim vazifalardan hisoblanadi. Jumladan, boshlang'ich ta'lif tizimida ham oquvchilarga ta'lif berishda o'qitish usullarini takomillashtirish, bunda o'quvchining faolligini oshirish yuqorida aytilgan asosiy vazifalardan biridir.

Shuning uchun ham keyingi paytlarda bu jarayonga alohida e'tibor qaratilmoqda. Kuzatuvlarimiz, pedagogik tajribalarni o'rganish shuni ko'rsatdiki, maktabda ayniqsa, boshlang'ich sinf darslarida zamonaviy usul hamda zamonaviy pedagogik texnologiyani keng yo'lda qo'yish juda katta ahamiyatga ega.

Xususan, boshlang'ich ta'lif darslari o'qituvchilarining pedagogik faoliyatni interfaol metodlar asosida tashkil etish borasidagi mahoratlari darajasi quyidagi ko'rsatgichlarga muvofiq belgilanadi:

-Boshlang'ich ta'lif darslari o'qituvchilarini tomonidan yangi pedagogik texnologiya nazariyasi, uning mohiyati, ta'lif-tarbiya jarayonini loyihalash, boshlang'ich ta'lif o'quvchilarining bilim, ko'nikma va malakalari darajasini oldindan tashhishlash, ular tomonidan tashkil etilayotgan o'quv faoliyati mazmunini nazorat qilish, ularning bilim, ko'nikma va malakalarini baholash, pedagogik faoliyat samaradorligini aniqlash borasidagi nazari bilimlarning o'zlashtirilishi;

-Boshlang'ich ta'lif darslari o'qituvchilarida boshlang'ich ta'lif o'quvchilarini bilan muloqotni muvaffaqiyatli tashkil etish, pedagogik faoliyatga nisbatan ijodiy yondashuv, pedagogik vaziyatlarni baholay olish va ularga muvofiq xatti-harakatni tashkil etish malakalari shakllanganligi;

-Pedagogik faoliyat mazmuni, ko'lami, sur'ati hamda samaradorliginin yuqori darajasi.

"Ajoyib xaltacha" didaktik o'yini

O'yining maqsadi. O'quvchilarga tanish bo'lgan mevalarning nomi, shakli to'g'risidagi bilimlarini aniqlash va mustahkamlash haqida mevalarning rangi bilan tanishtirish

O'yining qo'llanilishi. O'qituvchi o'quvchilarni bitta-bittadan stol oldiga chaqirishadi. Chaqirilgan o'quvchi xaltadan bironta mevani oladi va uning nomini, shaklini, rangini aytadi. Xuddi shu o'yinni bahorgi, yozgi mevalar va sabzavotlar bilan ham o'tkazish mumkin. O'quvchilarning sabzavot va mevalar to'g'risidagi tasavvur va tushunchalarini aniqlash hamda mustahkamlash uchun "Buni tatib ko'r" didaktik o'yinini ham o'tkazish mumkin.

"Shunday daraxtni top" didaktik o'yini

O'yining maqsadi. Daraxtlarning barglarini farqlashga o'rgatish.

Kerakli materiallar. O'quvchilarga tanish bo'lgan daraxtning bargini ko'rsatib so'raydi, bu barg qaysi daraxtdan uzilgan. Boalar o'sha daraxtning oldiga borib ko'rsatishlari kerak. O'yin shu tariqa o'quvchilar hamma tanish daraxtlarni ko'rsatib bo'lgunlaricha davom etadi.

Xuddi shu o'yinni xonada quyidagicha variantda o'tkazish mumkin. O'qituvchi hamma o'quvchilarga tanish daraxtlarning rasmi, o'sha daraxtning mevasi tasvirlangan kartochkalarni tarqatadi. O'qituvchi qaysi mevani ko'rsatsa, boalar oldilaridagi meva tasviri tushirilgan kartochkani o'sha daraxt shoxiga ilib qo'yishlari kerak.

Bunday didaktik o'yining topishmoqli varianti boalarda yaxshi qiziqish uyg'otadi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, dars jarayonida pedagogic texnologiyalardan foydalanish orqali o'quvchilarni intellektual salohiyatini ruyobga chiqarish va ularning har tomonlama rivojlangan shaxs etib voyaga yetkazishda muhim omillardan biri bo'lib xizmat qiladi.

Foydalaniman adabiyotlar

1. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldag'i PF-4947 sonli Farmoni.
- 2.R.Mavlonova, N.X.Raxmonulova. Boshlang'ich ta'limda innovatsiya. Metodik qo'llanma, TDPU, 2007.
- 3.T. G'afforova. "Boshlang'ich ta'limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar" T.: TAFAKUR. 2011. 154 b

BOSHLANG'ICH TA'LIM DARS SAMARADORLIGINI OSHIRUVCHI METODLAR VA DIDAKTIK O'YINLAR

Mamadiyarova Mo'tabar Zokirovna,
Navoiy viloyat Xatirchi tuman 42-umumta'lim maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Zamonaviy ta'larning yangi tizimi va mazmunini shakllantirish uchun ilg'or texnologiyalarni hamda o'quv tarbiyaviy jarayonining didaktik ta'minotini yaratish, ta'limgazmuni innovatsion yondashuvlar asosida tashkil etish kerak. Bu muhim vazifani ijobjiy hal etilishi ta'limgazmoni tashkil etishga nisbatan yangicha yondashuvni taqoza qiladi. Boshlang'ich ta'limgazmining barcha bosqichlarida ta'limgazmonining samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi omillarni izlab topish bu borada eng maqbul omillar ishlab chiqmoq lozim.

Bilamizki, dars jarayonida mavzuni qiziqarli va tushunarli tarzda ifodalashga barcha metodlardan foydalanimiladi.

Ammo o'quvchini faollashtirishda didaktik o'yinlar hamda ko'rgazmali qurollarni qo'llash yanada samara beradi. Umuman, o'quvchilarining darsga qiziqishini oshirish, mustaqil fikrlesh qobiliyati, sindoshlari bilan do'stona munosabatini shakllantirishda, ma'naviy ongi o'stirishda didaktik o'yinlar va turli ko'rgazmali qurollarning ahamiyatini alohida ta'kidlash zarur. O'quvchi turli ko'rgazmalar bilan ishlayoganda mustaqil fikrini bildiradi, ijod qiladi, dunyoqarashi kengayadi, eng asosiysi, hayotga, atrofida bo'layotgan hodisalarga qiziqishi ortadi. Darsning turli metodlarga asoslanib o'tilishi esa dars unumdorligini oshiradi. O'quvchiga darsning mazmuni oson yetib boradi, dars maqsadini tez tushunib oladi.

"Maqollar zanjiri" o'yini

Iqtidorli o'quvchilar tomonidan bulbul haqida she'r, qo'shiq aytildi. Tabiatda bilbulning shoxda sayrayotgani tasvirlangan holat video lavhada beriladi. Bulbul haqida maqollardan aytish mashqi o'tkaziladi.

"Bulbulga bog' yaxshi, kaklikka tog"".

"Bulbul chamanni sevar, odam vatanni".

"Quvnoq harflar" o'yini.

Bu o'yinni o'tkazish uchun she'rni eng fodali yoddan aytgan 8 nafar o'quvchi tanlanib xattaxta yoniga taklif qilinadi. O'qituvchi stolida teskari ho'latda qo'yilgan Q, O', R, G', O', N, I, M kesma harflardan bittadan tanlab olishadi. "Qo'rg'onim" so'zini o'quvchilar qarsak yordamida tovush chiqarib hosil qiladilar.

O'quvchilarga umumlashtiruvchi savollar beriladi.

- 1."Qo'rg'onim" so'zi nechta harf va tovushdan iborat? (8 ta harf, 8ta to'vush)
2. So'z necha bo'g'inli ekan? (3 bog'inli, 3-unli tovushlar soni)
3. 8 va 3 ning ayirmsasini toping. (5-undosh to'vushlar soni)
4. "Qo'rg'onim" so'zining ma'nosi nima ekan? (Vatan)

"Qismning butuni" mashqi (O'quvchilar 4 guruhga bo'linadi. Xat jild tarqatiladi. Uning ichida O'zbekiston, Amir Temur, Ulug'bek, Alisher Navoiyning rasmlaridan biri va matndan kesilgan gaplar solingen bo'ladi. Kesilgan gaplar mazmuni qaysi rasmga mos kelishi ajratib olinadi, qolgan rasmlar xatjild ichiga solib qo'yiladi. Har bir guruhdan sardor tayinlanib, taqdimot o'tkaziladi.)

Boshlang'ich ta'limgazmuni umumta'lim maktablarining bosh bo'g'ini bo'lgani sababli ana shu jarayonda o'quvchi shaxsining mukammal rivojlanib borishiga ko'proq e'tibor berish lozim. Bu esa boshlang'ich sinf o'qituvchilaridan juda katta mas'uliyat talab qildi. Ular maktab ostonasiga endigina qadam qo'ygan o'quvchilarni maktab hayotiga ko'niktirib, zamonaviy bilim olishlariga yo'l ochib beradilar. Bolalarning o'qishga munosabatlari, aqliy salohiyatlari ana shu davrda shakllanadi. Bu esa boshlang'ich sinf o'qituvchilarining pedagogik texnologiyalarini qo'llay olish mahoratiga asoslanadi. Pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslar tashkiliy usullari, o'tkazish metodlariga ko'ra o'quvchi ehtiyojiga mos tushushi kerak. Bunday usullarda tashkil etilgan darslar bola ruhiyatiga yaqinroq bo'lib hisoblanadi.

O'quv materiallarini o'zlashtirishga bo'lган qiziqish, xohish va istaklarini qo'zg'otish asosida maqsadga erishish motivatsiya bo'lib, bu o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro ichki yaqinlashuvidir. Ta'llim jarayonida o'quvchilarning o'qish motivini rivojlantirish katta ahamiyatga ega bo'lib bu o'quvchilarni ta'llim jarayoniga qiziqtiradi, darsga faol qatnashishga, bilimlarni egallashga undaydi. Interfaol metodlar o'qish motivini rivojlantirishga katta yordam beradi.

PISA TIZIMI BU NIMA O'ZI?

**F.Nabihev NVXTXQTMOHM o'qituvchisi,
M.T.Jumanova Namangan viloyat, To'raqo'rg'on tuman,
46-maktab o'qituvchisi, tel: 945021784**

Annotatsiya: Bu dasturdan qatnashishdan asosiy maqsad testlarni o'tkazish yoki o'quvchilarini testga tayyorlash emas, o'quvchilarimizda XXI asr ko'nikmalarini shakllantirish raqobatbordosh kadrlarni yaratish uchun mustahkam zamin yaratish hisoblanadi.

Kalit so'zlar: kompetentsiya, matematik savodxonlik, PISA.

XXI asr - informatsion texnologiyalar asri. Bu asr o'z mutaxassislaridan umuman oldingidan farq qiluvchi kompetensiyalarni talab qiladi. XX asrda va undan oldin kuchli xotira, ensiklopedik bilim, o'z sohasida iloji boricha ko'proq ma'lumotni bilgan mutaxassislarni yuqori qadrlangan bo'lsa, endi bu bilimlar hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lmay qoldi. Qidiruv tizimlari, onlayn ensiklopedialar, sohalar bo'yicha mukammal onlayn ma'lumotlar bazalari yaratildiki, endi bu ma'lumotlarni eslab qolish zaruriyati ikkinchi planga tushib qoldi.

Hozirgi zamon mutaxassisida bu bilimlarni tahlil qilish, ulardan yangi ma'lumotlarni hosil qila olish, xalq tili bilan aytganda "kosa tagidagi nimkosa"ni ko'ra olish kompetensiyasi birinchi o'ringa ko'tarilayapti.

PISA testlari xuddi shu o'zgarishlarni ta'lif tizimida aks ettirish, maktab o'quvchilarining haqiqiy hayotda kerak bo'ladigan hodisalarini tahlil qilish, ulardan xulosa chiqarish va muloqotga kirishish ko'nikmalarini qay darajada egallayotganini, ta'lif tizimining bu o'zgarishlarga qanchalik moslashayotganini aniqlash maqsadida o'tkaziladi.

Bu dasturdan qatnashishdan asosiy maqsad testlarni o'tkazish yoki o'quvchilarini testga tayyorlash emas, o'quvchilarimizda XXI asr ko'nikmalarini shakllantirish raqobatbordosh kadrlarni yaratish uchun mustahkam zamin yaratish hisoblanadi.

PISA (inglizcha - Programme for International Student Assessment) - o'quvchilarining ta'lif sohasidagi yutuqlarini baholash bo'yicha xalqaro dastur bo'lib, dasturning asosiy maqsadi - 15 yoshli o'quvchi yoshlarning o'qish savodxonligi, matematik savodxonlik va tabiiy fanlar bo'yicha savodxonlik darajalarini turli xil testlar ko'rinishida baholashdan iboratdir. Ushbu loyihibar o'quvchi yoshlarning ijodiy va tanqidiy fikrlashlariga, olgan bilimlarini hayotda qo'llay olish qobiliyatlariga baho berish va keyinchalik bu ko'nikmalarni hosil qilishga undashdir. Ushbu dastur 1997 yilda joriy etilgan bo'lib, har uch yilda bir marta o'tkazib kelinadi, birinchi marta 2000 yilda o'tkazilgan bo'lib 43 ta mamlakatdan o'quvchi yoshlar o'z bilimlarini sinab ko'rishgan. Yillar kesimida oladigan bo'lsak 2003 yilda 41 ta mamlakatdan, 2006 yilda 55 ta mamlakatdan, 2009 yilda 75 ta mamlakatdan, 2012 yilda 65 ta mamlakatdan, 2015 yilda 71 ta mamlakatdan va 2018 yilda-78 ta mamlakatdan o'quvchi yoshlar ishtirok etishganini ko'rishimiz mumkin. Dastur mamlakatdagi jami 15 yoshli o'quvchi yoshlarning 3% ni qamrab oladi. Har 3 yilda bitta fan yunalishiga afzallik berilib, 2000 yilda ilk bor o'qish savodxonligiga urg'u berilgan holda o'tkazilgan. Demak, uch yilda bir marotaba o'tkazilishini inobatga oladigan bo'lsak 2021 yilda matematik savodxonlikka urg'u beriladi.

Savol tug'iladi, nima uchun PISA xar uch yilda va 15 yoshlilar o'rtasida o'tkaziladi? PISA dasturining asosiy maqsadi mamlakatlar ichida ta'lif siyosati sohasidagi qarorlar qabul qilishni qo'llab-quvvatlashdan iboratdir. Uch yillik sikllar davomida dasturni amalga oshirilishi esa o'z navbatida mamlakatlarga o'z vaqtida axborot berish, tegishli dasturlarning ta'sirini tahlil qilish uchun ma'lumotlarni taqdim etish imkoniyatini yaratib beradi. Agarda dasturni o'tkazish davriyligi qisqa davrlarda amalga oshirilsa, o'zgarish va yangiliklarning rivojlanishi yoki yetarli ma'lumotlarni to'play olmaslikni va o'z navbatida ish unumdarligini kamayishiga olib keladi. Aynan 15 yoshli o'quvchi yoshlar o'rtasida dasturni amalga oshirilishini sababi esa ushbu yoshda aksar iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkilotiga a'zo davlatlarning o'quvchi yoshlari majburiy ta'limga oxirgi bosqichiga o'tishadi.

Ushbu dasturning mukammalligi shundaki, ushbu dastur butun dunyo bo'yicha aynan 15 yoshli o'quvchi yoshlarning bilim va ko'nikma darajalarini o'chovchi yagona dastur bo'lib xizmat qiladi. Aytish mumkinki, o'quvchi yoshlar butun bir maktab hayoti davrlarida o'zlarini uchun kerak bo'lgan barcha bilim va malaka ko'nikmalarini yetarli darajada o'zlashtira olishmaydi. PISA dasturi esa o'quvchi yoshlarni nafaqat bilim va malaka ko'nikma darajalarini balki ularning katta hayotga tayyorgarlik darajalarini motivatsiyalash, ishontirish va o'qish strategiyalarini mustahkamlanishiga asos bo'lib xizmat qiluvchi dastur hisoblanadi. Bugungi kunda PISA dasturi PISA boshqaruv kengashi qarori asosida ta'lif vazirliklari javobgarligi ostida ishlab chiqilgan va amaliyotga joriy qilingan dastur asosida ishlab kelmoqda. Kengash a'zoligi tarkibiga barcha qatnashuvchi a'zo

davlatlar va shuningdek sherikchilik maqomidagi hamkor davlatlar kirishadi. Bugungi kunda ushbu maqomga faqatgina Braziliya sazovordir. Kengashga a'zo davatlarning vakillari hukumat vakillari va ilmiy-pedagog xodimlardan tashkil topgan. Kengash PISA uchun siyosatning ustuvor yunalishlarini belgilaydi va amalga oshirish jarayonida ushbu ustuvorliklarga rioya etilishini nazorat qiladi. Bu ma'lumotlar tayyorlash, tahlil qilish va hisobot berishning ustuvor yunalishlari va standartlarini belgilash, shuningdek, PISAni amalga oshirish uchun asos bo'ladigan ish hajmini aniqlashni o'z ichiga oladi. 2000-2015 yillar oralig'ida o'tkazilgan tadqiqot natijalari bizga shuni ko'rsatdiki, bugungi kunda Sharqiy Osiyoda- Xitoy, Koreya, Singapur, Yaponiya, Yevropada-Finlyandiya, Estoniya, Shveysariya, Polsha va Niderlandiya kabi mamlakatlarning o'rta ta'lif tizimi yaxshi rivojlangan bo'lib, bizdan ushbu davatlarning ta'lif tizimidagi ijobiy tomonlarini tahlil qilishni va qiyoslashni davrni o'zi taqozo etmoqda. PISA dasturi tadqiqotlari davomida biz PISAgaa'zo davlatlar ta'lif tizimida bo'layotgan o'zgarishlarni o'zaro taqqoslash va qiyoslash, ta'lif sohasida strategik qarorlar qabul qilishni va o'z navbatida maktablarimizda berilayotgan bilim saviyasi o'quvchi yoshlarimizni katta hayotda o'z yo'llarini topishida munosib xizmat qilmoqdamni kabi savollarga javob topishimizga amaliy yordam ko'rsatadi.

Elektron ta'lif resurslari:

<http://www.google.uz/post/pisa-test-nima>

<http://www.zyonet.uz. - Ijtimoiy axborot ta'lif portali,>

A STORY-TELLING APPROACH TO TEACHING ENGLISH TO YOUNG LEARNERS

Mamayusupova Laylo Tashpo'latovna

Teacher of English of General Secondary school 24

Chirchiq district Tashkent region

Laylo34@bk.ru

+998903509088

Abstract This study investigated the effects of the storytelling approach on improving of EFL learners' vocabulary knowledge. To this end, 30 upper-beginner EFL learners (out of a population of 134) were selected by means of an OPT test and were assigned to 2 groups: 1 experimental and 1 group. The participants were selected from among young EFL learners who were between 8 and 14 years old.

Keywords: language teaching, motivation rate, storytelling approach, vocabulary knowledge

The educational value of using stories and the technique of storytelling have always been undisputed throughout the world. Nowadays, more and more EFL teachers of young learners are using carefully selected stories from the world of children's literature because stories provide appealing materials for young learners linguistically, psychologically, cognitively, socially, and culturally (Celce-Murcia, 2001). EFL teachers use stories to supplement their core materials or to create self-contained units of work that constitute mini-syllabuses (Brown, 2007). In this way, a story provides the starting point and rich context to develop a wide variety of related language and learning activities involving children creatively and actively in an all-round whole curriculum approach (Ellis & Brewster, 2002). Besides, the analysis of the stories can be a potential tool to improve more critical awareness towards social relation in the society (Faircloth, 2009). Most notably, using a story-telling approach in Iran may help EFL learners use their imaginations and learn the participants being taught more enthusiastically. This can, in turn, lead to a better learning outcome on the part of EFL learners-in this case, young EFL learners. Children are considered natural language learners; according to the natural approach (Krashen, 1982), they can learn faster and with much less difficulty than adults, but they should be exposed to natural learning environments, and to special teaching practices that make learning a meaningful, enjoyable, and lifelong process. Teaching should be focused on children and on the development of their communicative skills that will enable them to communicate meanings and messages in real social contexts (Faircloth, 2009).

Statement of the Problem

Teaching EFL does not simply consist of giving instruction to EFL learners in the development of linguistic elements, but also helping them understand sociocultural aspects, enabling them to engage in real and effective communication. One way to expose students to sociocultural differences is through the use of literature. According to Duff and Maley (1990), the use of literature in the classroom offers advantages of (a) offering a wide range of styles, and vocabulary, (b) dealing with matters that concern children and are related to their personal experiences, and (c) being familiar with multiple interpretations and opinions, bringing about genuine interaction and participation in the classroom.

4.1 Participants The participants were selected from among young EFL learners who had registered for English classes in Paya Language Center, Isfahan, Iran. Sixty upper-beginner level learners were selected based on the institute's placement test. They were all low-intermediate learners of English between 10 and 14 years old. This proficiency level was chosen as a majority of young language learners in Isfahan and, specifically in Paya Language Center, are young upper- beginner learners. This study intended to help improve young language learners' proficiency level and to enhance their learning quality. To this end, two groups were formed: one experimental and one control group, each with 30 participant. However, the learners were divided into four groups: two experimental and two control groups

4.2 Materials and Instruments The materials were mainly prepared by the teacher/researcher. Based on the units of Backpack books taught in this study, some stories were prepared by the teacher/researcher along with a visual presentation using the PowerPoint software. Thus, the data-show hardware was required in the classroom. Moreover, the teacher's notes were used to compare the interest and motivation of the participants in class activities. Finally, a standard posttest for the Backpack series was used at the end of the semester.

The outcomes of the study also support the assertions of Haven (2000) that storytelling motivates EFL students to be active learners, for they are engaged in a meaningful activity in the class. However, the study does not claim that storytelling and story writing are the only teaching strategies that enhance the potential

of learning new words, nor does it claim to have found the single solution to changing the current dearth of an effective vocabulary approach in English classes in Iran.

References

- 1.Abrashid, R. (2012). Vocabulary learning among less proficient young adults using children's Stories. Mextesol Journal, 35(1), 15-28.
- 2.Brown, H.D.(2007).Teaching by principles: An interactive approach to language pedagogy.New York:
- 3.Addison Wesley Longman, Inc. Burling. (1982). Literature in the language classroom. Cambridge: Cambridge University Press.
- 4.Castro, M. (2002). The magic world of storytelling: Some points for reflection. PROFILE, Issues in Teachers' Professional Development, 3, 52-54.

ИНКЛЮЗИВ ШАРОИТИДА ИШЛАШДА ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ УЧУН АУДИТОРИЯ МАШГУЛОТЛАРИНИНГ ЎРНИ

Мақсудова Нодира Алижановна

Наманган давлат университет докторанти

Хусанова Наима

Наманган шаҳар 52-мактаб бошлангич таълим ўқитувчиси

Тел: +998978120055

maqsudovanodira@gmail.ru

Аннотация: Мақолада таълим муассасаларида инклюзив таълимни жорий этиши ва бўлажак педагогларни инклюзив таълимга тайёрлаш технологиялари ёритилган. Инклюзив шароитида ишилаша педагогик технологиялардан фойдаланиши учун аудитория машгулотларининг ўрни қай даражада эканлиги, инклюзив таълимга булган эҳтиёжлар; ушбу таълим шаклини амалга оширишида халқаро ташкилотларнинг вазифалари; инклюзив таълимнинг хуқуқий асослари, ресурс педагог ва унинг вазифалари кайд ётилган.

Калит сўзлар: инклюзив таълим, курсулум, куррикий, ўқув дастур, таълим усуллари

Инклюзив таълим - бу мактабнинг барча болалар учун таълим бериш қобилияти. Бу таълимни инсоннинг асосий хуқуқи сифатида тушунишга асосланган. Инклюзив таълим адолатли ва тенг хуқуқли жамият учун пойдевор бўлиб хизмат қиласида ва барча таълим сиёсати ва амалиётини бошқариши керак.

Болаларнинг ўзларининг маҳаллий ҳамжамиятидаги умумтаълим мактаблари ва болалар боғчаларига муваффақиятли қўшилиши учун уларга керак бўлганда ёрдам берилиши керак. Бунинг учун болалар қила оладиган нарсаларни эмас, балки нима қила олишини кўриш ва тушунишни талаб қиласи. Ўқитувчилар, ўқитувчилар ёрдамчилари ва барча ёрдамчи ходимлар, агар болалар оддий дарсларда биргаликда ўқишича, болалардан бир хил ўқув мақсадларига эта бўлишлари шарт эмаслигини тушунишлари ва қабул қилишлари керак. Мактаб раҳбарлари ва маҳаллий маъмуриятнинг ёрдами ҳам зарур. Инклюзив бошлангич мактаб ва болалар боғчасида таълим индивидуал ютуқларга ва болани ўқитишга қаратилган. Ўқитувчилар ўзларининг ролларига янгича қарашлари ва "инклюзив ўқитувчи" бўлишни ўрганишлари керак.

Ўқитувчи учун мактабнинг ишида нимани билиш керак?

Ўқитувчилар биргаликда ўқишичин

Ўқитувчилар маҳсус таълим эҳтиёжлари нима эканлигини тушунишлари керак.

Ўқитувчилар дастурлар ва материалларни мослаштириш имкониятига эга бўлиши керак.

Ўқитувчилар барча болаларни қандай ўқитишни билишлари керак.

Ўқитувчилар синф билан яхши муносабатларни сақлаб тура олишлари керак.

Ўқитувчилар оила ва бошқа касб әгалари билан ҳамкорлик қила олишлари керак.

Куркулумнинг мазмунининг фойдаланиши ва асосийлаштириш ўқитиш дастури нима?

Ўқув дастури улар ўргатадиган ва ўргатадиган нарсадир (таркиб); у қандай қилиб талабага топширилади (ўқитиш ва ўқитиш усуллари); у қандай баҳоланади (масалан, имтиҳонлар); ишлатилган манбалар (масалан, китоблар).

Куррикий мазмуни нима?

Таркиб - бу ўқитувчи ўргатадиган нарса. Таркиб- бу бола нимани ўрганиши, нимани билиши, тушуниши ёки қила олиши. Таркибда ўқув муҳитида ўрганадиган фактлар, тушунчалар ва кўнилмалар мавжуд. Таркиб мазмунли ва болаларнинг эҳтиёжлари ва қизиқишиларига асосланган бўлиши керак.

Дастурнинг фойдаланиши нима?

Ўқитувчилар болаларнинг билим олишлари ва натижаларга эришишлари учун таркибни бирон бир даражада ўзгарирадилар.

Ўқитиш ва ўқитишнинг усуллари

Ўқитувчилар ўзгариши мумкин:

- Таълим усуллари - болаларга қандай қилиб янги маълумотлар тақдим этилиши.

- Ижро усуллари - бу болалар таркибни ўзлари тушунишлари учун қандай усуллар ва ёки фаолиятлардан фойдаланадилар.

Ўқитишининг табақаланиши, барча болаларнинг эҳтиёжларини қондириш учун ўқитувчини ўқитишидаги алоҳида ўзгаришларни англатади. Таълимнинг бундай ўзгартирилган усуллари турли хил таълим эҳтиёжларига эга ва ўкув услублари бўлган болаларга ўкув дастурининг мазмунини ўзлаштиришга ёрдам беради. Буни турли даражаларда бажариш мумкин. Ўқитувчилар битта бола билан, кичик гуруҳда ёки бутун синфда ўқишни фарқлайдилар. Дифференция ҳар бир талаба учун алоҳида, боғлиқ бўлмаган фаолиятни тақдим этишни англатмайди, балки барча талабалар зарур кўникмага эга бўлишлари ёки маълум бир гояни тушунишлари учун талабаларнинг эҳтиёжларига асосланган ўзаро боғлиқ фаолиятни ташкил этишни англатади. Болаларнинг қобилиятлари жуда бошқача бўлиши мумкин. Ушбу усул ўқитувчидан ҳар бир бола қандай қилиб энг самарали ўрганишини ва қандай қилиб мослашишни, боланинг индивидуал эҳтиёжларини қондириш учун ўқитиши ўсулларини ўзгартиришни аниқ билишини талаб қиласди. Ўқитувчи турли хил ўкув воситаларидан, масалан, китоблардан, лента ёзувларидан ва амалий материаллардан фойдаланиши мумкин. Дифференциал таълим ўкувчиларга битта материални ўрганишининг кўплаб турли хил ўсулларини тақдим этади, бу ҳар бир боланинг муваффақиятли бўлишига ёрдам беради.

Режалаштириш босқичлари

Режалаштиришда кейинги босқичлар самарали табақалаштирилган ўрганиш учун зарурдир.

Биринчи босқич

Ўкув материали ёки ўқитувчининг болани ўрганишини истаган малакаси ҳақида тўлиқ ва аниқ тасаввурга эга бўлинг.

Иккинчи босқич

Бола аллақачон нимани билишини ва таркиб ҳақида нималарни билмаслигини баҳоланг.

Учинчи босқич

Қайси ўкув усуллари ва материаллари ушбу боланинг ўзига хос таълим эҳтиёжларини муваффақиятли ҳал қилишини ҳал қилинг.

Тўртинчи босқич

Ўқувчининг билими ва кўникмаларини, у айнан нимани ўрганганлигини тўгри баҳолаш ўсулларини ишлаб чиқиши.

Турли хил таълим услублари турлари.

Мултисенсор ўкув усуллари

Болалар барча сезгилар ёрдамида ўрганадилар: визуал, эшитиш, сезги ва бошқалар. Баъзи болалар маълум сезгилар ёрдамида яхшироқ ўрганадилар. Ҳар бир болада турли хил қучли ва имтиёзли комбинациялар мавжуд.

Инклузив мактабда мусиқа ва санъат бир вақтнинг ўзида яхлит ва илмий ўкув муҳитини яратиш учун ишлатилиши мумкин. Ўқитувчи турли хил ўқитиши ўсулларидан фойдаланган ҳолда керакли мавзу билан боғлиқ бир қатор тадбирларни таклиф қиласди, масалан, бутун синфда дарс бериш, кичик гуруҳларда ёки якка тартибда машгулот ўтказишиди.

Мисоллар:

Визуал ўқитиши ўсуллари

- Фотосуратлар ва расмларни кўриш ва ўқиши учун юбориши
- Ўқувчиларга ўзлари фаолиятда қарашлари учун видеофильмлар яратиш
- рол ўйнаш
- Синф деворларига плакатлар, расмлар ва фотосуратлар
- Харитани қузатиш
- Фильмларни намойиш қилиш
- Компьютер ўйинлари
- Расмлардаги компьютер ҳикоялари
- Имо-ишоралардан фойдаланиш
- Фотосуратлар ва чизмаларда индивидуал тафсилотларга эътиборни жалб қилиши.

- Ҳарфлар ёки сўзларни айлантириш.

- Сўз ва ҳарфларни ранглаш

Эшитиш воситаларини ўқитиши ўсуллари

- Мунозара
- Ҳикояларни тинглаш
- Мусиқа ёки қўшиқларни тинглаш

Тез-тез овоз чиқарип ўқиши
Рақамлар ва ҳарфларни қофиялаш
- Маҳорат дарси пайтида кўшиқ қуйлаш
- Таълим беришда овоз баландлиги ва тембрини ўзгартириш
- Матн ёки ҳикояни тақрорлашни сўраш.
- Кўғирчоқ театрни - кўғирчоқлар турли овозларда гапиришади
    Рақамларни қарсак чалиш, сонлар ва бўгинларни ўрганиш
- Сўзлар ёки исмлардаги бўгинлардан ажратиб олиш
- "Телефон" ўйини сўзларни бир-бирларига етказиш
Таъсирил ва кинестетик ўқитиши усуслари
- Тегиши ва ҳис қилиши учун турли хил нарсалар билан таъминлаш
- Рақс
- Сакраш ва бошқа ҳаракатлар
    Рол ўйнаш ва театр
- Ҳаракатларни ҳикоя қилиш, пантомима
- Жавоб берадиганда ўрнидан туришни сўраш
- Жавоблар учун ҳикоя қилиши учун ўйинчоқлар ва буюмларни бериш
- Маккажӯхори, қум ёки тузга ёзиш ва чизиш
    Мусиқа ва ритм дарсларнинг ажралмас қисми сифатида фойдаланиш
    Ўқиши ва жавоб бериш учун лой ва пластилиндан фойдаланиш
- Ўқувчилар сўзлардаги ҳарфларнинг ўлчамини кўрсатиш учун ҳаракатлар қилишади, масалан, агар бу ҳарф катта бўлса, қўлларини бошнинг тепасига кўтариш ёки тирсакларини эгиб, агар ҳарф кичик бўлса, елкаларига тегиши ва ҳоказо.
- Пантомима: ҳавода ёзиш
- Рангли бўрдан фойдаланиш: йўлакка ҳарфлар ёзиш
- Рассомчилик: талабалар асфалтга чўтка ва сув билан бўяшлари мумкин
Баъзида ўқитувчилар ўқитиши усусларини фарқлаш қийин деб ўйлашади. Аммо бу ундаи эмас. Ўқитиши усусларини фарқлаш бўйича баъзи маслаҳатлар.
- Ҳамкорлик қилинг: ҳамкасбингиз билан машгулотнинг янги шаклини тайёрланг. Фикрларингизни гапиринг. Ҳамкасларнинг фикрини сўранг. Мунозара қилинг.
- Болаларга танлаш имкониятини ва вақтими беринг. Таклифлар билан рўйхатларни тузинг ва уларга ўзларига ёқадиган иш усулини танлашларига рухсат беринг.
- Таймердан фойдаланинг - болаларга қанча вақт режалаштирилганлигини ва вазифани бажариш учун қанча вақт режалаштирилганлигини беринг.

Гуруҳларда, ролли ўйинларда, умуман, машгулотларда жуда муҳимдир. Л. Выгоцкий ёзганидек, боланинг маданий ривожланишидаги ҳар бир функцияси саҳнада икки маротаба, икки жиҳатдан пайдо бўлади, биринчи навбатда ижтимоий, кейин психологик, биринчи навбатда одамлар орасида психпесифик категория, сўнгра бола ичидаги интрапсихик категория сифатида. Бу ихтиёрий эътиборга, мантиқий хотирага, тушунчаларни шакллантиришга, иродани ривожлантиришга тенг даражада қўлланилади. Ҳар қандай юқори руҳий функция ички бўлиб, у икки одамнинг ижтимоий муносабатларидан олдин ижтимоий ҳолат эди.

Ўқитувчи бола билан қандайdir йўл билан ўқиши, у билан ҳамкорлик қилиш ва унга нафақат маърузалар ўқиши керак, бола билан интерфаол алоқада бўлиш зарур. Ушбу алоқа бола учун ҳиссий, қизиқарли бўлиши керак, кўплаб муаммоли вазиятларни ва уларни ҳал қилиш усусларини ўз ичига олиши керак. Бола ижтимоий муносабатларнинг фаол иштирокчисидир ва ижтимоий муҳит унинг ривожланишининг манбай ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети Ҳакимова Муҳаббат Файзиевна маҳсус ёрдамга муҳтоҷ ўқувчиларни касб-хунарга тайёрлашнинг педагогик асослари (ақли заиф ўқувчилар мисолида) 13.00.0 0 Маҳсус педагогика Педагогика фанлари доктори илмий даражасини олишучун ёзилган диссертация автореферати. 2010 йил
2. ЮНЕСКО. Руководство по инклузии: обеспечение доступа к образованию для всех. Париж. 2005.
3. ISSA. Documenting Educational Reform: the Step Case Study project. Open Society Institute. Soros Foundations Network. 2006
4. Шомахмудова Р.Ш. "инклузив таълим"(халқаро ва ўзбекистондаги тажрибалар)ташкент-2011

PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARINI TA'LIM JARAYONLARIDA O'RNI.

MARDONOVA SHAHLO SULAYMONOVNA
NAVOIY VILOYATI KARMANA TUMANI 25-IXTISOSLASHTIRILGAN
MAKTAB INTERNATI BOSHLANGICH SINF OQITUVCHISI
salimjonov.hazrat.1998@gmail.com

Anotatsiya: olimlar va amaliyotchilarini o'rganish jarayonini "texnologiklashtirish" ga urinishdi. ta'limga kafolatlangan natijaga ega bo'lgan ishlab chiqarish-texnologik jarayonga aylantirishga qaratilgan. Shu munosabat bilan pedagogika yo'nalishi - ta'limga texnologiyalarini.

Kalit so'zlar: Pedagogik texnologiya ta'limga loyihalashtirish, tashkil etish va o'tkazish va boshqalar.

Pedagogikaning o'zi. A.Makarenko pedagogik jarayonni "pedagogik ishlab chiqarish" ni maxsus ravishda tashkil etishga chaqirdi, "pedagogik muhandislik" ni rivojlantirish muammolarini yaratdi. U quyidagilarni qayd etdi: "Bizning pedagogik ishlab chiqarishimiz hech qachon texnologik mantiqqa asoslanmagan, balki har doim axloqiy targ'ibot mantig'iga asoslangan.

Muayyan ijodiy kishilikning rivojlanishi shunchalik alohida va shu bilan birga, hayot sharoitlarining birlashuviga bog'liq bo'lib, shaxsning o'zgarishi bilan o'ziga xos ta'limga texnologiyalarini tasavvur qilish qiyinligini tasavvur qilish qiyin. Shunga qaramay, ilm-fan sohasida tizim yoki tizim usuli sifatida "pedagogik texnologiyalar" ga o'xshash ta'rif berishga doimiy urinishlar davom etmoqda. Masalan, YuNESKO "pedagogik texnologiyalarni texnik va inson resurslarini hisobga olgan holda bilimlarni o'qitish va o'qitish jarayonini, shuningdek, ta'limga shakllarini optimallashtirishga qaratilgan o'zaro hamkorlikni yaratish va qo'llashning tizimli usuli sifatida sharhlaydi".

Pedagogik texnologiyalarga bag'ishlangan ko'plab xorijiy nashrlarda quyidagi ta'rif mavjud: "pedagogik texnologiya nafaqat ta'limga texnik vositalaridan yoki kompyuterlardan foydalanish emas, balki texnikani ishlab chiqish va qo'llash orqali ta'limga samaradorligini oshiradigan omillarni tahlil qilish orqali ta'limga jarayonini optimallashtirish usullari va usullarini ishlab chiqishdir.

Yuqoridagi ta'riflarga asoslanib, pedagogik texnologiya ta'limga loyihalashtirish, tashkil etish va o'tkazish uchun o'quv va pedagogik hamkorlikdagi o'quv modeli va talabalar va o'qituvchilar uchun shart-sharoitlarsiz so'zsiz ta'minlashning yaxshi modelidir. Pedagogik texnologiya ta'limga jarayonining to'liq nazorat qilinadigan g'oyasini amalgalashirishni o'z ichiga oladi.

Sohada samarali tadqiqotlarni tahlil qilish ta'limga texnologiyalarini, V.Guzeev, doktor pad. Fanlar, ular atrofida to'plangan to'rt asosiy g'oyani belgilaydi:

didaktik birliklarni kengaytirish;
ta'limga natijalarini rejalshtirish va ta'limga farqlash;
o'quv jarayonini psixologlashtirish;
kompyuterlashtirish.

Ta'limga texnologiyalarini kontseptsiyasiga nazariy nuqtai nazarlarni tahlil qilish faoliyat yondashuviziz o'rganishning asosiy texnologiyalarining umumiyligi xususiyatlarini ta'kidlab, ularni an'anaviy didaktikalardan farqlash va quyidagi tarzda tizimlashtirishga imkon beradi.

Nazariya ta'limga faoliyati barcha texnologiyalarning psixologik asoslarini sifatida baholanadi(aniq yoki bevosita). O'qituvchi va o'quvchilarining ta'limga faoliyatning to'liq tsikli (sezgirlik, tushunish, memorisatsiya qilish, qo'llash, sintez qilish, yangi axborotni tizimlashtirish) jarayonlarini amalgalashirishga qaratilgan faoliyati, ularning ketma-ketligi maqsadlarga erishishga olib keladi. Bu erda asosiy g'oya shundaki, o'quvchi o'zini o'zi o'rganishi kerak va o'qituvchi buning uchun shart-sharoitlarni yaratishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar.

Mirziyoyev Sh. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. - T.: O'zbekiston, 2017.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1997-yil 29-avgustdag'i "Ta'limga to'g'risida"gi Qonuni.

PROFESSIONAL TA'LIMDA SIFATNI BAHOLASHNING KOMPETENTLIKKA YO'NALTIRISH ZARURATI

J.MATCHANOV

Pedagogik innavasiyalar, kash-hunar ta'limi boshqaruva hamda
pedagog kadrlarini qayta tayyirlash va malakasini oshirish
Instituti katta o'qituvchisi, mustaqil tadqiqotchi.

Telefon: +998971561985
E-mail: javlonbek-1985@mail.ru

Annotatsiya.

Ushbu maqolada professional ta'lim tizimida ta'lim sifatini baholash jarayonini kompitentlikka yo'naltirish bugungi kun talablaridan biri ekanligi va asosiy zaruratligini asoslashga bag'ishlangan. Maqolada bugungi kundagi professional ta'lim tizimi bitkazuvchilariga mehnat bozorida talab qilinayotgan kompetensiyalar va ularni rejalashtirish, asoslash va rivojlantirish jarayonlari boyicha so'z borgan.

Tayan so'zlar: Таълим сифати, сифатни бахолаш, касби та'лим, компетенсиya, ко'nikmalarga yo'nalgan ta'lim..

Аннотация.

Данная статья посвящена обоснованию того факта, что процесс оценки качества образования в системе профессионального образования является одним из современных требований и основной необходимостью. В статье рассматриваются компетенции, необходимые выпускникам современной системы профессионального образования на рынке труда, а также процессы их планирования, обоснования и развития.

Ключевые слова: оценка качества, профессиональное образование, компетенция, сформированность.

Annotation.

This article is devoted to substantiating the fact that the process of assessing the quality of education in the vocational education system is one of today's requirements and a basic necessity. The article discusses the competencies required of graduates of today's vocational education system in the labor market and the processes of their planning, justification and development.

Key words: quality assessment, vocational education, competence, formedness.

Zamonaviy ta'lim menejmenti nazariya va amaliyotsha o'quv jarayonining sifatini baholash va boshqarish asosiy muammolardan biri bo'lib kelgan va shunday bo'lib qolmoqda.

Ta'lim sifatini baholash deganda qabul qilingan mezonlar asosida ta'lim xizmatlarida o'lchovni aniqlash natijasi tushuniladi, u umumlashtirilgan natija ko'rinishida ifodalanadi, o'quvchilar bilimlari sifati, ularni o'qitish darajasi va o'qituvchining haqiqiy samaradorligini aks ettiradi.

Hozirgi paytda professional ta'lim sifatini baholashda nazariy yondashuvlar qayta ko'rib chiqilmoqda, "malaka" an'anaviy barqaror tushunchalarini "kompetensiya" tushunchalariga almashtirish amalga oshirilmoqda.

Bugungi kunda tadqiqotchilar professional ta'lim sifatini baholash muammosini muhokama qilar ekan, pedagogika va ta'lim menejmenti sohasidagi olimlar ta'limni bilimlar tizimiga qisqartirishlar kiritish noqonuniy ekaniga qo'shiladilar. Binobarin ular tomonidan qo'shimcha integrativ ko'rsatkichlar taklif etimoqda: hayot faoliyatda o'z-o'zini nazorat qilish istagi (B. Gershunskiy), shaxsiy rivojlanish ko'rsatkichlari (V. Zagvyazinskiy), o'zini anglash, ta'lim, faol fuqarolik va boshqalar (V.A. Karakovskiy).

Bugungi kunda ta'limining zamonaviy paradigmasi kontekstida talabalar ta'limi sifatini bir o'lchovli usuldan ko'p o'lchovli o'lchovga o'tish zaruriyati paydo bo'ldi. Bu talablarni professional (boshlang'ich, o'rta) ta'limning davlat ta'lim standartlari talablariga muvofiq vazifa va funktsiyalarni bajarishni o'rganish uchun integral parametr sifatida baholash mumkin.

Professional ta'limning mazmuni va sifati, uning mavjudligi, muayyan shaxsning ehtiyojlariga muvofiqligi zamonaviy jamiyatning intellektual salohiyatining holatini belgilaydi.

- Professional ta'lim sifatini baholashning asosiy omillari odatda:

- professional kompetensiya-vazifalarni bajarishda bilim, ko'nikma, amaliy tajriba, professional faoliyat muammolarini hal qilish asosida muvaffaqiyatlari ishlash qobiliyati;

- shaxsiy kompetensiyalar - mehnatsevarlik, halollik, sadoqat, o'zini tanqid qilish, energiya, qat'iyatlilik, mehnatsevarlik, tashabbuskorlik, qat'iyatlilik, mustaqillik, o'zini o'zi tarbiyalash, mehnatsevarlik, intizom, samaradorlik, ijodkorlik, potentsial qobiliyatlar - oshkor etilmagan, ammo kelajakda paydo bo'lishi mumkin

bo'lgan fazilatlarni kiritish mumkin.

Professional ta'limgarning joriy etilgan davlat ta'lim standartlarida belgilangan kompetentsiyalarni o'qitish jarayonida shakllanish dinamikasini baholash eng dolzarb masala hisoblanadi.

Kompetentsiyali yondashuvni amalga oshirishda kasbiy faoliyatga imkon qadar yaqin bo'lgan sharoitlarda oily ta'limgacha bo'lgan professional ta'lim muassasalarining bilim, ko'nikma va malakani shakllantirish jarayonini baholash vazifasi paydo bo'ladi va bunda o'quv jarayonida talabalarining haqiqiy yutuqlarini baholash talab qilinadi.

Ta'lim jarayonining samaradorligi va sifatini baholash mezonlarini ishlab chiqish va asoslash eng murakkab va etarlicha rivojlangan nazariy muammolar qatoriga kiradi. Bu holatni quyidagicha izohlash mumkin:

- nazariy va amaliyotchilar tomonidan qo'llaniladigan va me'yoriy hujjatlarda qayd etilishini talab qiladigan baholash faoliyatining yagona nazariyasining yo'qligi;

- mezonlar indikatorlarini loyihalash asoslarini ishlab chiqishning umumiyy strategiyasini aniqlashda qiyinchiliklar, ularni amalga oshirishmasdan o'quv jarayonini boshqarish, nazoratini olib borish va tartibga solish mumkin emas;

- haqiqiy natijalarini sifatini xolis baholash.

Bugungi sharoitda ish beruvchilar va buyurtmachilar tomonidan professional ta'lim muassasalarini bitiruvchilar uchun ta'lim sifatini baholash jarayonlarini tashkil etish tavsiya etiladi. Yirik kompaniyalar bitiruvchilar va ishchi xodimlar uchun mustaqil sertifikatlash markazlarini va baholash markazlarini tashkil qilishi maqsadga muvofiq.

Baholash markazining asosiy maqsadi-kelajakdag'i malakali ishchi va mutaxassislarini ham faoliyatlarini baholash va olingan natijalar asosida ushbu malakali ishchi va mutaxassislarini qanday kompetentsiyalarni rivojlantirish zarurligini aniqlash bo'lishi zarur. Personalni kompetenligini oshirib borish bevosita ishlab chiqarish samaradorlini ta'minlovchi omildir.

Baholash vositalarini to'g'ri tanlashdan asosiy maqsadlar:

- bitiruvchini (potentsial xodimni) maqbul tanlash;
- hodimlarning kelajakdag'i salohiyatini aniqlash;
- vaziyatni boshqarishning maqbul usullarini tanlash va treninglar;
- ehtiyoj asosida o'qitish va rivojlanishni rejalashtirish uchun asoslarni yaratish.

Kompetentsiyani amaliy baholash vositalari quyidagilardan iborat bo'lishi lozim: "tezkor" (eng ishonchli ma'lumotni taqdim eting), o'zgaruvchan (ma'lum kompetentsiyalar to'plamining rivojlanish darajasini tekshirish imkoniyatini beradi), asl (orginal).

Professional ta'limi muassasalarini bitiruvchilarining sifatini baholash usullari ta'lim xizmatlari istemolchilarining individual talablari va imkoniyatlariga muvofiq sifatli ta'lim berish muammosini hal qilish imkonini beradi.

Baholash markazlari ikkita asosiy texnikadan foydalanishlari maqsadga muvofiq:

1. Birinchi turi - malaka asosida baholash metodologiyasi

Malakaga asoslangan baholash ish turlarini ularni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan ko'nikma va tajriba darajasiga muvofiq tasniflaydi. Bunday baho bilan ko'nikmaga bog'liq bo'lgan bir qator omillar mavjud bo'lishi mumkin, ularning har biri o'z mutaxassisligi yoki mutaxassisligiga muvofiq kasbiy malaka darajalariga mos keladigan o'z miqyosi va darajalariga ega.

Bunday yondashuv kasbiy faoliyatiga emas, balki ko'proq uning shaxsiga e'tibor qaratadi. Ko'pincha ushbu yondashuv texnik va sanoat ishlarida qo'llaniladi.

Ushbu yondashuv bilan bog'liq muammo shundaki, kirish omillariga e'tibor berish, natijalar berilganda ko'nikmalar mukofotlanishini anglatadi; Ko'nikmalar faqat samarali ishlatilgan taqdirdagina qadrlanishi kerak va buni tahlil qilish va baholashda e'tiborga olish kerak.

2. Ikkinci tur - bu kompetentsiyalarga asoslangan baholash usuli.

Hozirgi vaqtida professional ta'lim sifatini ta'minlash kompetentsiyaga asoslangan yondashuv orqali amalga oshirilishi kerak.

Kompetentsiyalarga asoslangan baholash, uning muvaffaqiyati bajarilishi uchun zarur bo'lgan kompetentlik darajasini hisobga olgan holda ishning ahamiyatini o'lchaydi. Kasbiy faoliyatni bunday baholashning kontseptual asosi shundan iboratki, har xil turdag'i ishlarni samarali bajarish uchun zarur bo'lgan kompetentsiyalar darajasi ushbu ishning nisbiy qiymatini o'lchashdir. Kompetentsiyaga muvofiqlikni baholash shaxsga qaratilgan bo'ladi.

Kompetentsiyaga muvofiqlikni sifatli baholash belgilari:

- Asosliligi - Baholashning vositalari va shakllari mashg'ulot maqsadi bo'lgan harakatlar yoki kompetentsiyalarga aniq baho berishi kerak;

- Ishonchlilik - barcha talabalarining kompetentsiyalarini baholash uchun bir xil sharoitlarni yaratish

kerak: ular axborot tizimlariga kirish huquqiga ega bo'lishi kerak; baholovchilar natijaga boshqalar emas, balki talabalar tomonidan aniqlik kiritilishini ta'minlashlari kerak.

- Muvofiglik - baholash usullarining mavjud manbalarga mosligi;
- Moslashuvchanlik - baholash talaba tayyorlanganda, u egallagan kompetentsiyalarini namoyish qilishga tayyor bo'lganda amalga oshiriladi;

Ushbu uslubni baholash jarayoni quyidagilarni o'z ichiga oladi:

-Rejalashtirish - bu kompetentsiyalarning rivojlanishini to'liq va etarli darajada aks ettiradigan dalillarni to'plash usulini rejallashtirish, shuningdek baholash usullarini tanlash jarayonidir. Baholash jarayonini rejallashtirayotganda, baholashning turlari, shakllari va usullarini aniqlash lozim, shuningdek printsi pni sedan chiqarmaslik kerak: Baholashning mazmuni va usullari baholangan kompetentsiyaga mos kelishi kerak.

-Asoslar to'plash - talabalar va baholashni o'tkazuvchi shaxs talabalarning kompetentsiyalarni o'zlashtirish uchun dalillarni to'plash jarayoni;

-professional ta'limi muassasalari bitiruvchilarining kasbiy faoliyatini monitoring qilish;

-baholash to'g'risida qaror qabul qilish - baholovchi kompetentsiyaning rivojlanishini isbotlash uchun dalillar etarli yoki etarli emasligini hal qiladi.

Baholash markazlarida kompetentsiya darajasini baholash, qoida tariqasida, uchta usulda amalga oshiriladi:

-Intervyu (intervyu) - baholashning eng keng tarqalgan usuli. Intervyu sizga shaxsni shaxsan baholash va testlar yordamida amalga oshirib bo'lmaydigan savollarni kerakli ketma-ketlikda berish imkonini beradi.Bu personalning tashabbusi va aql-idrokiga baho berish, shuningdek, uning xatti-harakatlarining xususiyatlarini kuzatish imkonini beradi. Tajriba shuni ko'rsatadiki, suhabatning foydali bo'lishi uning qanchalik yaxshi o'tkazilishiga bog'liq. O'tkazilgan tadqiqotlarning aksariyatida intervyu natijalarining ishonchliligi va asosligi nuqtai nazaridan past baho berilgan;

- So'ravnomo- muayyan ishning asosiy texnik vositalaridan biri. Savol berish jarayonida so'rov uchun tanlangan guruhning har bir a'zosi savol-javob shaklida savollarga yozma ravishda javob berishga taklif qilinadi.

-Test sinovlari- nafaqat professional ta'lrimuassasalari bitiruvchilarining umumiy va kasbiy kompetentsiyalari bo'yicha tasavvurni shakllantirishi, balki butun ta'lim tizimini baholash uchun keng imkoniyatlar ochadigan vositadir. So'nggi yillarda odatdagi yopiq turdag'i sinov jarayonlarini ochiq turdag'i testlar bilan almashtirish tendentsiyasi kuzatilmoqda.

Kompetentsiyalarni rivojlantirish markazlari ham muxim ahamiyat kasb etib,bu markazlarda, shuningdek, baholash markazlarida natijalar bir qator aniq kompetentsiyalar bo'yicha baholanadi. Rivojlanish markazida mutaxassisning rivojlanishiga, uning hozirgi yoki kelajakdag'i mavqeiga e'tibor qaratiladi va yakuniy natija ushbu muammoni hal qilishga qaratilgan bo'lishi shart.

Kompetentsiyalarni rivojlantirish markazlari- bu shaxsning uning rivojlanish ehtiyojlarini aniqlash uchun uning kasbiy faoliyat sohasidagi kuchli va kuchsiz tomonlarini aniqlash uchun baholash markazining texnologiyalaridan foydalanadigan, qondirish kasbiy faoliyat samaradorligini va martaba o'sishini tezlashtiradigan markazlardir. Kelajakda mazkur markazlar vazifasini bizning sharoitda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 6 sentabrdagi PF-5812 sonli "Professional ta'lim tizimini yanada takomillashtirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida" gi farmonidan kelib chiqib,O'zbekiston Respublikasi Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi qoshidagi Kasb-hunarga o'qitish markazlari amalga oshirishi mumkin.

Kompetentsiyalarni rivojlantirish markazlari o'z rivojlanishingizni qaerdan boshlashni, ish samaradorligini qanday oshirishni tushunishga yordam beradigan diagnostika vositasi vazifasini majarishi zarur.

Kompetentsiyalarni rivojlantirish markazlarining samaradorligiga kompetentlik darajasini oshirish uchun quyidagilar zarur:

- bitta ish turini yoki har xil turdag'i ishlarni samarali bajarish uchun muhim bo'lgan kompetentsiyalar yoki kompetentlik darajalarini aniqlash. Bu baholangan kompetentsiyalarning umumiy sonini kamaytiradi: Oltita yoki sakkizta muhim kompetentsiyalar ma'lum bir faoliyat natijalarini baholash uchun etarli.

-muayyan ish turini yoki ish guruhini bajarishda zarur bo'lgan xatti-harakatlarni qamrab oladigan to'plamni aniqlash.

Kompetentsiyalarni rivojlantirish markazlari sizga keng ko'lamli xatti-harakatlar standartlarini o'rganishga imkon beradi, ayniqsa personal yangi kompetentsiyalar va yuqori lavozimmi egallash uchun umumiy kompetentsiyalar va shaxsiy imkoniyatlarni baholash uchun imkonini beradi.

Professional ta'lim o'quv muassasalarining ma'lum darajadagi kompetentsiyalarni shakllanishini oqilona baholash uchun quyidagilardan foydalanish mumkin:

- kompetentsiyalarning ahamiyati, o'rtacha reytinglar va ularning jiddiylik darajasi uchun maxsus mezonladan. Ushbu baholashlardagi muhim farqlar-bu bilimlilik ko'rsatkichlari yoki individual kompetentsiyalarning past darajadagi rivojlanish darajasidir. O'rtacha ballar yuqori bo'lishi mumkinligiga qaramasdan, umuman olganda, reytinglar o'rtasidagi tafovutga asoslanib, agar ushbu nomuvofigliklar 1 balldan oshsa, asosiy

kompetentsiyalarning etarli darajada shakllanmaganligi haqida xulosa qilish mumkin. O'rtacha 5 balldan yuqori bo'lgan kompetentsiyalar juda muhim deb hisoblanishi mumkin;

- Kompetensiya klasterlari* va xulq-atvor ko'satkichlari bo'yicha shakllanishini baholash mezonlari. O'quvchilarning umumiy va kasbiy mahoratini klasterlar va xulq-atvor ko'satkichlarini shakllantirish darajasini besh balli shkala bo'yicha baholash mumkin; 1 ball - kompetentlik xatti-harakatlarining klasterlari va ko'satkichlarini namoyish etmaydi, 2 ball - kompetensiya xatti-harakatlarining klasterlari va ko'satkichlari qisman namoyish etadi, 3 ball - kompetensiya xulq-atvorining klasterlari va ko'satkichlari to'liq ongsiz ravishda namoyish etadi, 4 ball - kompetensiya xatti-harakatlarining klasterlari va ko'satkichlari to'liq ongli ravishdanamoyish etadi, 5 ball - kompetentsiyaxatti-harakatlarining klasterlari vako'rsatkichlari giper-ifoda etilgan.

Kompetentsiyaning mavjudligi va rivojlanishi o'quv jarayonida muayyan kasb / mutaxassislik bo'yicha talabalarning mehnat potentsiali darjasasi va bitiruvchining mehnat potentsialining erishilgan sifat darjasasi muvosifligini baholashning amaliyligini ta'minlash uchun qulay shart-sharoitlarni yaratadi.

Professional ta'lismi tizimida malakali ishchi va mutaxassislarni tayyorlash sifatini ta'minlash dolzARB ilmiy, nazariy va amaliy muammolardan biridir.

Hozirgi kunda professional ta'lismi bitiruvchilarining raqobatbardoshligi faqat yuqori kasbiy bilimlarga ega bo'lish bilan kafolatlanmaydi.

Bitiruvchilar shu bilan birga, ish beruvchining kasbiy talablariga va yosh mutaxassis murojaat qiladigan lavozimga mos keladigan shaxsiy fazilatlar to'plamiga ega bo'lishingiz kerak. Shu munosabat bilan, professional ta'lismi tizimida bitiruvchilarining prognostik modellarini modernizatsiya qilish zarur, bu esa malakali ishchi va mutaxassislarning kompetensiyalariga qo'yiladigan talablarni aniqroq aniqlash imkonini beradi.

**"Klaster" atamasi fransuzcha so'z bo'lib, o'zbekcha tarjimasi "bog'lam", "guruh", "to'planish" ma'nolarini beradi. "Klaster" nazariyasining asosi bo'lib, Al'fred Marshallning XIX asr oxirida yozilgan "Iqtisodiyot prinsiplari" nomli asarida(1890) ixtisoslashgan tarmoq-sohalarning alohidahududlarda yug'unlashishi to'g'risidagi fikr-mulohazalari hisoblanadi.

Foydalilanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Баллантайн И., Пова Н. Центры оценки и развития. - М.: HIPPO, 2003. - С.14-15.
2. Гершунский Б.С. Педагогические аспекты непрерывного образования // Вестник Высшая школа. - 1987. - № 8. - С. 22-29.
3. Зеер Э.Ф., Заводчиков Д.П. Инновации в профессиональном образовании: Учебно-методическое пособие. - Екатеринбург: ГОУ ВПО Рос. гос. проф.-пед. ун-т, 2007. - 215с.
4. Загвязинский В.И. Теория обучения. Современная интерпретация. - М.: Издатцентр Академия, 2001. - С.57-66.
5. Караковский В.А. Стать человеком: общечеловеческие ценности - основа целостного воспитательного процесса. - М., 1993.
6. Стравик Л. Центры оценки развития. Тренинг наблюдений. Сборник упражнений для обучения наблюдателей, ролевых игроков и экспертов. - М.: HIPPO, 2003. - С.19,22-23,26-27.
7. Уиддет С., Холлифорд С. Руководство по компетенциям. - М.: HIPPO, 2003. - 228 С.

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIGA BO'LINISH BELGILARI MAVZUSINI O'QITISHNI SAMARALARI

Mahkamova Xolida

Namangan viyoti Yangiqo'rg'on tumani

38-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

+998 97 2161535

Mahkamovaxolida1@gmail.com

Qodirov Sirojiddin

Namangan viloyati Yangiqo'rg'on tumani

58-maktab matematika fani o'qituvchisi

Avitsenit@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu tezisda boshlang'ich sinf o'quvchilariga matematika fanidan bo'linish belgilari mavzusini o'qitishning ahamiyati va samaralari haqida so'z yuritamiz. Bo'linish belgilarini o'qitish metodikalari haqida to'xtalib o'tiladi.

Kalit so'zlar: bo'linish belgilari, qoldiqli bo'lism, qoldiq, natural son, raqam tushunchasi.

Boshlang'ich sinflarda ko'paytirish, bo'lism, qoldiqli bo'lism mavzulari o'tiladi. Qoldiqli bo'lism mavzusida bazida o'quvchilar bo'lism amali qoldiq qoladimi yoki yo'qmi degan savolni faqatgina bo'lib ko'ribgina hal qila oladilar. Bundan tashqari bo'lism amallarini bajarishni osonlashtirish uchun, qo'shimcha ravishda bo'linish belgilarini o'rgatib ketish o'quvhchlarga mavzularni o'zlashtirishda va ularni matematika faniga bo'lgan qiziqishlarini oshishiga xizmat qiladi. Bu mavzular bugungi kunda DTS talabiga ko'ra 6-sinf matematika fanida o'rgatiladi. Bu mavzu qiyinchilik tug'dirmaydi. Shunchaki bu mavzudagi qoidalarni o'yin yoki qiziqarli mashg'ulot tarzida o'tib ketishni o'zi kifoya. Bu mavzuni o'tishdan oldin o'quvchilarga quydagi tushunchalarini o'rgatib otamiz. 1. Juft son- ikkiga qoldiqsiz bo'linadigan sonlar, toq son-ikkiga qoldiqsiz bo'linmaydigan sonlar. (bu yerda kitoblarda yozilgan aniq qoidalarni emas shu ko'rinishda berishni o'zi yetarli) 2. Raqam 0,1,2,3,4,5,6,7,8,9 yakka holda raqam deymiz. Raqamlar ko'p hollarda son bo'la oladi. Lekin hamma sonlar ham raqam bo'la olmaydi. Raqamlar bir honalik bo'ladi. (bu yerda ham bergan ta'rifimiz to'liq bo'lismidan chekinamiz). 3.natural son- biz narsalarni sanashda ishlataladigan sonlar Har bir bo'linish belgilarini o'rgatganimizdan so'ng quydagi metodikani qo'llaymiz: ustahkamlash uchun kartochkalar tayyorlaymiz va ularga uch xonali sonlarni yozamiz. O'quvchiga biz o'rgatgan qoidaga ko'ra shu songa bo'linadigan sonlarni tanlab olish vazifasini beramiz. Eng avval ikkiga bo'linish belgisini o'rgatamiz:

2 ga - juft raqam yoki nol bilan tugaydigan sonlar (juft sonlar);

masalan: 52738, 1250;

3 ga - raqamlari yig`indisi 3ga bo`linadigan sonlar,

masalan: 2341245 soni 3ga bo`linadi, chunki uning raqamlari yig`indisi 21 ni tashkil etadi;

4 ga - oxirgi ikki raqami 4ga bo`linadigan son hosil qiladigan yoki nollar bo`lgan sonlar,

masalan: 3971228, 1500;

5 ga - oxirgi raqami 0 yoki 5 bo`lgan sonlar;

masalan: 532425, 2170;

8 ga - oxirgi uch raqami nollar bo`lgan yoki 8ga bo`linadigan son hosil qiladigan sonlar,

masalan: 120000, 111120 ($120 : 8 = 15$);

9 ga - raqamlari yig`indisi 9ga bo`linadigan sonlar,

masalan: 17847 ($1 + 7 + 8 + 4 + 7 = 27$);

10 ga - oxirgi raqami 0 bo`lgan sonlar (shu kabi: 100ga - oxirgi ikki raqami nollar; 1000ga - oxirgi uch raqami nollar va h.k.)

Mavzuni mustahkamlash maqsadida quydagicha masala berishimiz mumkun:

Masala: 93603714 soni 3 ga bo'linadimi?

Yechish: berilgan sonni raqamlari yig`indisini topamiz, raqamlari yig`indisi 3 ga bo'linsa berilgan son ham uchga bo'linadi. $9+3+6+0+3+7+1+4=33$; $33:3=11$ demak berilgan son 3 ga bo'linadi. Bu sonni 9 ga bo'linishini tekshirishni o'quvchiga mustaqil bajartirib ko'rish tafsiya qilinadi.

Masala: 1 dan 30 gacha bo'lgan sonlar ichida nechtasi 5 ga qoldiqsiz bo'linadi?

Yechish: 1-usul: oxirgi raqami 5 va 0 bo'lgan sonlarni aniqlaymiz: 5,10,15,20,25,30 demak ularni soni 6 ta

2-usul: $30:5=6$ 6 ta

Masala. 1 dan 100 gacha bo'lgan nechta son 2ga ham, 3ga ham bo'linadigan sonlar nechta?

Yechish:

2 ga bo'linadigan sonlar miqdori (har ikkinchisi - juft): $100:2 = 50$.

3 ga bo'linadigan sonlar miqdori (har uchinchisi): $100:3 = 33$. (bu yerda qoldiqni ahamiyati yo'qligini takidlab o'tamiz)

Masala: 1 dan 100 gacha sonlar ichida nechtasi 5 ga bo'linmaydi?

Yechish: dastlab 5 ga bo'linadiganlarini aniqlab olaylik $100:5=20$ ta. 1 dan 100 gacha 100 ta son bor. $100-20=80$. 80 ta son 5 ga bo'linmaydi.

FOYDLANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

6-sinf matematika darsligi.

Boshlang'ich ta'lif metodikasi jurnali

Признаки делимости.Vikipediam'lumotlari

KOMPYUTER TEXNOLOGIYALARINI MATEMATIKA FANLARINI O'QITISHDA QO'LLANILISHI

Maxmudova M.A.- katta o'qituvchi, Navoiy davlat pedagogika instituti

Tog'ayeva G.E.- Navoiy shahar 12 -AFChO'IM o'qituvchi

Nasirova Sh. N.-texnika fanlari doktori, dotsent,

Navoiy davlat pedagogika instituti

telefon: +998 91 309 52 77

malohat_1977@mail.ru

Annotasiya. Ushbu maqolada Matematika fanlarini o'qitishda amaliy mashg'ulotlarning bajarilishi nazarda tutilgan.

Kalit so'zlar: Kompyuter, texnologiya, ta'lim, talaba, bilim, AKT, vosita, tizim.

Bugungi tezkorlik bilan rivojlanayotgan davrda mutaxassislikka yondoshilgan o'qitish tizimiga o'tilishi pedagoglardan turli xildagi uslubiyot va texnologiyalarni qo'llagan holda dars o'tish saviyalarini tinmay takomillashtirib borishlarini talab etib kelmoqda. Ta'larning turli tuman uslubiyotlari shakllanib borayotgan paytda o'qituvchi o'qitish jarayoniga innovatsiya texnologiyalari va ularning elementlarini qo'llagan holda darslar saviyasini oshirish imkoniyatiga ega bo'lib bormoqda. Innovatsiya texnologiyalari o'quv jarayonini ratsional loyihalash orqali ta'larning maqsad va vazifalariga erishish samaradorligini oshirishga ko'maklashadi. O'quv jarayoniga kirib kelayotgan barcha yangi texnologiyalar talabalar tomonidan ijobji qabul qilinayotganligi tahsinga sazovordir. Shu sababli ularning yangi texnologiyalarga qiziquvchanlik va faol bilish faoliyatlariga yo'naltirish muhimdir. Pedagoglarning bevosita rahbarliklari ostida talabalar kompyuter texnologiyalarini ta'lim olish jarayoniga qo'llashni o'rganib, egallagan bilimlarini o'quv jarayonidagi masalalarni va keyinchalik esa mehnat faoliyatlari davrida keng qamrovli vazifalarni hal etishda qo'llay oladigan bo'lismadi.

Kompyuter texnologiyalarini o'quv jarayoniga, ayniqsa matematika fanlarini o'qitishda qo'llanilishi o'zining yuqori samarasini bermoqda. Shuni ta'kidlash lozimki, bugun kunda talabalarning fanlarni, ayniqsa tabiiy fanlarni o'zlashtirish darajasi pasayib borayotganligi kuzatilmoqda. Buning sabablari: dasturiy o'quv materiallarining murakkablashib borayotganligi, dars soatlarining qisqarishi tufayli materiallarni o'zlashtirish uchun vaqt etishmasligi, o'quv jarayonida qo'llaniladigan zamonaviy jihozlarning etarli emasligidir.

Mamlakatimizda ta'lim jarayonini modernizatsiya qilish yo'lida pedagog xodimlar tomonidan ta'larning yangi uslubiyotlari, vositalarini tadbiq etish borasida izlanishlar olib borishlari davr talabiga aylanmoqda.

Bu maqsadlarga erishish uchun matematika fanini o'qitishda quyidagilarni hal etish muhimdir:

- matematikafanini o'qitish jarayonidakompyuterlashtirilgan o'qitishning asosiy prinsiplari vausullarini nazarda tutish;

- ta'lim jarayonini axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga moslashtirib, ularda axborot-kommunikatsiya iboralarini shakllanishini ta'minlab borish;

- ta'lim jarayonida sog'lom muhitli o'qitishni joriy etilishini ta'minlash.

O'quv jarayoniga axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etishga yondoshib, ta'lim sifatini oshirish uchun kompyuter yaratib beradigan imkoniyatlari quyidagilardan iborat:

- ma'ruzalar matnlarining, mavzularning kompyuterli modellarini hamda materiallardan maqsadli foydalanish qulayliklarini yaratilishi;

- vaqtadan unumli foydalanish va uni keskin tejash;

- dars materiallarini ko'rgazmali tarzda tayyorlash va bezash imkoniyatlari asosida o'qitish jarayonini ilmiy ishonchlilagini ta'minlash hamda estetik va ruhan yuqori saviyada tashkillashtirish;

- talabalar diqqatini mavzularning asosiy tushunchalariga yo'naltirilib, elektron materiallarni doimiy ravishda to'ldirib borish, yangilash va kengaytirishning qulayliklari.

Bulardan tashqari kompyuter texnikasi talabalar bilimini nazorat qilish va baholashda ham keng imkoniyatlarni beradi. Eng qulay, samarali va effektli usul - tayyor dasturiy ta'minotlardan - har bir mavzu bo'yicha olingan bilimlar darajasini test usulida aniqlash, tasviriy vositalar hisoblangan animatsiyali, videolavhali, ovozli dasturiy ta'minotlardan foydalanish imkoniyatlari hisoblanadi. Ayniqsa nihoyatda qisqa vaqt ichida matematikada echilishi lozim bo'ladigan misol va masalalarni kompyuterli texnologiyalar vositasida oson va qulay namoyish etilishi mumkin. Matematika fanlarini o'qitishda amaliy mashg'ulotlarning bajarilishi nazarda tutilganligi bilan boshqa fanlardan farq qiladi. Shu joyda kompyuter pedagoglarda samarali yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

Axmedov A., Tayloqov N "Informatika". Akademik litsey va kasb-xunar kollejlari uchun darslik.-T.: "O'zbekiston", 2001.

Maxmudova M.A "Aniq fanlarni o'qitishda multimedia texnologiyalaridan foydalanishning muhim ahamiyatlari." 2016 yil "Sog'lom ona va bola yili"ga bag'ishlangan "Fan va ta'lim-tarbiya - jamiatning intelektual ko'zgusi" mavzusidagi Respublika ilmiy-nazariy va amaliy anjuman Materiallari Nukus 2016-yil 7-dekabr

DARS SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Maxsudova Zulkumor,
Navoiy viloyat Qiziltepa tuman 18-maktab,
Maxsudova Zeboxon,
Navoiy viloyat Qiziltepa tuman 32-maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchilarini

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'qituvchilarini o'qitishda pedagogik texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati haqida fikr yuritilgan.

O'zbekistonimizda mustaqillik sharofati bilan barcha sohalarda tub islohotlar amalga oshirildi, iqtisodiy rivojlantirishning o'zbek modeli, kadrlar tayyorlashning milliy dasturi ishlab chiqildi va bosqichma-bosqich amalga oshirilmoqda. Mamlakatimizda ta'lif sohasiga alohida e'tibor qaratilib, kelajak avlodni tarbiyalash borasida zarur shart-sharoitlar, imkoniyatlar yaratilmoqda.

O'quv-tarbiya ishlari jarayonida o'quvchilarini ijodiy fikrlashga, o'zgaruvchan vaziyatlarga o'rgatish, erkin raqobat asosida faoliyatni tashkil etish hamda ularning amaliy mashg'ulotlarda pedagogik texnologiyalar, axborot texnologiyalari, elektronqardsliklar, versiyalar va multimedialardan foydalana olishi muhimdir. Bu esa o'quvchilarida mutsaqillik, erkin fikrlashni tarbiyalash, o'quv faoliyatini tahlil qilish, itsiqbolda kasbiy mahorat va kompyuter savodxonligini orttirish ularning ichki ehtiyojiga aylantirilishini talab etadi.

Pedagogik texnologiyalar ta'lif-tarbiya jarayonini ilg'or vositalari, metodlar, texnik vositalar, usullariga tayanib takomillashtirish tizimi hisoblanadi. Bu tizim o'qituvchi tomonidan yaratiladi, ta'lif-tarbiya bosqichlarini o'zaro bog'lashga xizmat qiladi. Uning mzmuni va vazifalarini, maqsadini oldindan belgilash, ta'lif-tarbiyaning shakllari va vositalarini tayyorlash, o'quvchida shakllantirish ko'zda tutilgan ma'naviy sifatlarni o'zlashtirishga yo'naltirilgan darslarni rejalashtirish kabilarni o'z ichiga oladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'qitishda o'quvchilarining dunyoqarashini kengaytirish, bilimlarni keng va oson o'zlashtirish maqsadida pedagogik texnologiyalarning usul, vosita va shakllarini to'g'ri tanlab, ulardan foydalinish muhim sanaladi

Boshlang'ich ta'lif davri ta'lif jarayonidagi eng mas'uliyatli davrdir. Bu paytda bolaning savodi chiqishi bilan birga, uning dunyoqarashi shakl-lanadi, tafakkur qilish malakasi rivojlanadi.

Bu davrda bolaning zehnini o'stirishga qaratilgan har bir mashg'ulot bola aqlining tarkib topishi va rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun ham bu davrda, avvalo, ta'lif jarayonini qiziqarli, ta'sirli qilib tashkil etishga, motiv hosil qilish va uni rivojlanishiga e'tibor qaratish lozim. Chunki bu muddat bolaning o'yin faoliyatidan aqliy faoliyatga, ya'ni o'quv faoliyatiga o'tganligi bilan xarakterlanadi.

Ayniqsa boshlang'ich ta'lif jarayonida pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda darslarni qiziqarli olib borish natijasida o'quvchilarini darsga jalb etish samarali bo'ladi. Shunday darslarda bolalar diqqati to'liq jalb etiladi, xotirasi yaxshi ishlaydi. Motivlar o'quvchilarining bilimlarini chuqur egallashlariga yordam beradi. Shuning uchun ham boshlang'ich sinf o'qituvchilarini ta'lif jarayonini qiziqarli motivlar asosida tashkil etishga e'tibor qaratishlari zarur.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini boshqarishga moyil, qiziquvchan, ta'sirchan bo'lganliklari uchun ham o'qituvchidan o'quvchilarining yosh xususiyatlariga mos bo'lgan, darsni oson o'zlashtirishlarini, bilimlarni mustahkam o'rganishni kafolatlaydigan metodlarni tanlashi va foydalinishi talab etiladi.

Pedagogik texnologiyalardan foydalinishda ta'lifning mazmunini belgilash, ta'lif-tarbiyaning shakllari va vositalarini tayyorlash, o'quvchilarining bilimlarni keng egallashi va ma'naviy fazilatlarni o'zlashtirishga yo'naltirilgan topshiriqlar tizimini ishlab chiqish, ta'lifning natijasi va o'zlashtirish darajasini aniqlash ularni ob'ektiv baholash uchun test vazifalarini tayyorlash kabilar tashkil qiladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslari jarayonida erkin va mustaqil fikrlash qobiliyati shakllanadi. Mustaqil fikrlash qobiliyatining shakllanishi natijasida, o'quvchilar atrof olamdag'i, jamiyatdag'i qonunlarni, shuningdek, asardagi ijobjiy va salbiy qahramonlar orqali lar insoniy fazilatlarni anglash, bilimlarni chuqur o'rganish, keng fikrlash, tegishli qarorlar qabul qilish ko'nikmalari shakllanadi.

Darslarni samarali va sifatlari tashkil etish uchun pedagogning tashkiliy hamda uslubiy jihatdan tayyorgarligi va ta'lif olish jarayonini tashkil etishni ta'minlovchi o'quv-uslubiy ta'minotni ishlab chiqish talab etiladi. Taminot bazasida o'quv jarayoniga zamonaviga axborot texnologiyalarini qo'llash imkoniyati bo'lishi muhim.

BOSHLANG'ICH SINF ONA TILI VA O'QISH DARSLARIDA LUG'AT USTIDA ISHLASH METODIKASI

Mingliyeva Lola Rovshanovna

Chirchiq shahar 8- umumi o'rta ta'lif maktabi

II-toifali boshlang'ich sinf o'qituvchisi

+99897744921

Lola-18@bk.ru

Annotasiya: O'quvchilar lug'atini boyitish, ya'ni yangi so'zlarni, shuningdek bolalar lug'atida bo'lgan ayrim so'zlarning yangi ma'nolarini o'zlashtirish ona tilining lug'at boyligini bilib olish uchun o'quvchi o'z lug'atiga har kuni 8-10 tayangi so'zni ona tili darslarida 4-6 ta so'zni qo'shishi, ya'ni shu so'zlar ma'nosini o'zlashtirishi haqida.

Kalit so'zlar: grammatika, ontologiya, satx,

Boshlang'ich sinflar o'quv dasturida ,ona tili, o'qish bolalarning lug'atini boyitish, bog'lanishli nutqni o'stirish, adabiy-estetik tafakkurini kamol toptirish, nutq madaniyatini shakllantirish, nutq ta'sirchanligini ta'minlashning muhim omildir", - deyiladi. Bu vazifalar grammatik mavzularni o'rganish, mashqmatnlarini kuzatish va tahlil qilish, maxsus lug'aviy-grammatik mashqlar orqali bajariladi.

Ona tili o'qitishning bosh maqsadi ham tilning jamiyatda tutgan o'rni, vazifasi bilan belgilanadi. Til - aloqa vositasи, chunki so'zlovchi fikr-mulohazalarini til orqali bayon qiladi, tinglovchi esa til vositalari orqali ro'yogha chiqqan fikrni anglaydi.

Ona tili fani o'quvchilarni fikr bayon qilish va uni uqib olish faoliyatiga tayyorlaydi. Fikr til vositasida ro'yogha chiqadi, shu sababli har bir kishi tilni va undan foydalanishni bilishi zarur. Tilni bilishning grammatik qonun-qoidalarinirafini o'zlashtirishgina emas, balki ona tilining boy imkoniyatlaridan amaliy foydalana bilish hamdir, ya'ni fikrni og'zaki va yozma shaklda to'g'ri, tushunarli va savodli ifodalay bilishdir. Bunga erishish uchun ona till darslarida lug'at ustida ishslashga alohida e'tibor qaratish lozim.

Lug'at ishida so'zning ma'nosi, talaffuzi va imlosi e'tiborda tutiladi. Bular ustida ishslashdan asosiy maqsad ehtiyoj sezilgan paytda o'quvchilarning ulardan nutqda foydalanishlariga erishish, o'zgalar nutqini anglashlarini ta'minlashdir. Buning uchun o'qituvchi ona tili va o'qish darslarida qo'llangan har bir so'zning va ta'limiy jarayonlarda: ekskursiya, o'zaro suhbat, turli tadbirdarda ishlatilgan so'zlarning ma'nosiga e'tibor bilan qarashi, ularning qaysilari maxsus ishslashni taqozo etishini belgilab olishi kerak.

Tilning lug'at boyligini o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishi nchun ona tili va o'qish darslarida so'zlar va ularning ma'nolari quyidagicha tanishtiriladi: „Ona tili" darsligida xabib (do'st), dar-parda (onya o'rniiga shaffof qog'oz yopishtirilgan derazaparda), mag'rur (kekkagan, mag'rur - kamtar), kamol (har tomonlama yetuk, to'kis, kamol topmoq - xazon bo 'Imoq), xaroba (qarovsiz qolgan vayrona), qardosh (do'st, birodar, qarindosh-urug'), safdosh (harbiy 7 xizmatda birga, tashkilotda birga), sarkarda (qo'mondan, lashkarboshi), zeb (bezak, ko'rk, husn), qasr (hashamatli saroy, ko'shk) kabi so'zlarga duch keladilar. Bunday so'zlarning ma'nosini sinonimlar keltirib kengaytirish yo'li bilan qarama-qarshi ma'noli so'zlar bilan izoh berish yo'li bilan, gap tuzish orqali ma'nosini yechish, rasmlar orqali tushuncha hosil qilish yo'li bilan tushuntirish mumkin. Bunday ishslash o'quvchilarda so'z ma'nolariga nisbatan sezgirlikni yuzaga keltiradi O'quvchilar ko'p ma'noli so'zlarning bir ma'nosini tushunsa, boshqa ma'nosini bilmasliklari mumkin. Bolalar so'zlarning hamma ma'nolarini birdaniga o'zlashtirib ololmaydilar. Ularning ma'nosini o'zlashtirish bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. 1-2-sinflarda o'quvchilar ko'p ma'noli so'zning bir-ikki ma'nosi bilan tanishsa, 3-4-sinflarda yana boshqa ma'nolarini bilib oladi. Tilning barcha sathlari: fonetika, leksika, so'z tarkibi, morfologiya, sintaksis (boshlang'ich sinfda bu bo'limlar „Tovushlar va harflar", „So'z", „Gap", „Bog'lanishli nutq" deb nomlanadi) ni o'rganish jarayonida tasviriy ifodalar, iboralar, ma'nodosh, shakldosh, zid ma'noli so'zlarning ma'nolari turli ish turlari asosida tuslnntirib boriladi. Masalan, „niyati buziiq" iborasini tushuntirishda quyidagicha savol va topshiriqlardan foydalaniladi:

- Bu iborani „soat buzuq" birikmasi bilan taqqoslang.
- Qaysi biri o'z ma'nosida qo'llanyapti? (soat buzuq)
- Qaysi birikma boshqa ma'noda qo'llanyapti? (fikri buzuq)
- „Niyati buzuq" birikmasi qanday ma'noni ifodalayapti? (O'quvchilar o'ylab, niyati yomon kishilarni „niyati buzuq" deyishadi, deb izoh beradilar).

Ko'rinaridi, taqqoslash usuli so'z ma'nolarini izohlashda samarali ususanaladi. „Quloch otib", „tanbeh yedi", „ko'zi o'ynar", „qalbi olov", „ril topishdi" kabi iboralarning ma'nosi ustida ham shu tarzda ishlanadi.

1-sinf darsligida „Xiva ona tarix tilmochi”, „urush yo'lini taqqa bekiulik”, „biz ma'nosiga zeb bersak”, „rediskaga akaman”,], karvon bo'lib kelamiz” („Turnalar”), „chehrasiga tabassum yugurdi”, „bahor oq bulutni yetaklab ketdi”.

2-sinf darsligida „dov-daraxtning soch-soqolin qirishdi”, „Biz oqlagan daraxtlar oppoq paypoq kiyishdi” kabi badiiy-tasviri til vositalari ustida ishlash o'quvchini so'z va iboralardan nutqda to'g'ri va o'rinni foydalanishga undaydi, nuqtaning emotSIONalligini oshiradi.

Adabiy tilga oid ba'zi so'zlar o'quvchilar nutqida kam qo'llanadi. Bu so'zning ma'nosini o'quvchi yetarli darajada tushunmaydi. Uning ornida oddiy so'zlashuvga doir, eskirgan yoki shevaga oid so'zlarni qo'llaydi. O'qituvchi ularni kitobiy so'zlar bilan almashtirish uchun nutqda qo'llashga majbur etadigan vaziyat yaratishi, ehtiyojni yuzaga keltirishi zarur. Masalan, jim - tinch - osuda - osoyishta, yurakdan - dildan, soat strelkasi - soat millari, garmdori - qalampir, daqiqa - daqiqa, rayon - tuman kabi.

Foydalangan adabiyotlar ro'yxati.

1. Qosimova K. va boshq. Ona tili o'qitish metodikasi. - T.: "Nosir", 2009
2. Qosimova K. Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi. -T.: "O'qituvchi", 1995.
3. Qarshiboev H. va boshq. Muommali ta'limgi tashkil etish yo'llari. - Guliston, 2004.

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING NUTQ MALAKALARINI SHAKLLANTIRISH

Mirzakulova Feruza Muhtdinovna
Guliston Davlat Universiteti talabasi
Telefon: +998949231140
mirzakulovaferuza113@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida ona tili darslari va pedagogik-psixologik metodlar yordamida nutq malakalarini rivojlantirish yoritilgan.

Kalit so'zlar: o'qish va yozish malakalari, nutq o'stirish bilim va malakalari, talaffuz.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach, barcha sohalarda tub o'zgarishlar ro'y berdi. Bu o'zgarishlar uzlusiz ta'lif tizimiga ham tegishli bo'lib, umumiyligida ta'lif tizimiga alohida mas'uliyat yuklaydi. Yosh avlod shaxsini shakllantirish vazifasini esa, umumiyligida ta'lifning samarali pedagogik - psixologik metodlarini yaratib, amaliyotga joriy etmasdan turib amalga oshirib bo'lmaydi.

Ma'lumki, boshlang'ich sinf o'quvchilarini yuqori sinflarda tayyorlash uchun nutq qobiliyatini o'stirishda ona tili muhim o'rinni tutadi. 2011-2012 yillarning sarhisobiga qaraganda, pedagogik texnologiyalarning 110 dan ortiq turi yaratilgan bo'lib, shundan 36 turi metodik jihatdan ta'minlanib, ta'lif jarayoniga foydalanish uchun tavsiya qilindi. Ayniqsa, bugungi zamonda qo'shimcha ta'lif talablaridan kelib chiqib, ta'lifning ana shu texnologiyalarini o'z o'rnidagi mahorat bilan qo'llagan holda tovush va so'zni to'g'ri talaffuz ettirish bola shaxsining shakllanishida katta tarbiyaviy ahamiyatga egadir.

Boshlang'ich sinflar ona tili dasturida belgilangan muhim talablardan biri - o'quvchilar nutqini o'stirishdan iborat. Chunki, o'quvchilar nutqining qaydarajada ekanligi ularning o'qish va yozish malakalari, o'z fikr-mulohazalari, tasavvur tushunchalarini boshqalarga yetkaza olishlariga bog'liq. Nutqi rivojlangan o'quvchilar faqat o'qish va yozuv darslaridagina emas, balki boshqa darslarda ham bilimlarni puxta o'zlashtirishga to'laqonli erishadilar. Nutqi yaxshi rivojlanmagan o'quvchilar esa, dars mavzularini o'zlashtirishda qiynaladilar. Shuning uchun ham ona tili dasturining barcha bo'limlariga nutq o'stirish vazifalari singdirilgan. Bu mas'uliyatlari vazifani amalga oshirishda boshlang'ich sinflarda ta'lif-tarbiyaning samaradorligini ta'minlash, jumladan, ona tili darslarida puxta bilim, ko'nikma va malakani hosil qildirish muhum ahamiyatga ega.

Boshlang'ich sinflarda "Sifat so'z turkumi"ni o'rganish dastlabki bosqich sanaladi. O'quvchilar sifat mavzusini ongli ravishda o'zlashtirib, ma'lum so'z boyligiga, og'zaki va yozma nutqidan to'g'ri foydalanish malakasiga, tegishli sifatni sinonim bilan almashtirib yozish ko'nikmasiga ega bo'lishlari hamda imlo xatolarisiz o'z fikrini bayon qilishlari kerak.

Ma'lumki, boshlang'ich sinf o'quvchilarining individual xususiyatlarini hisobga olgan holda, bog'lanishli og'zaki va yozma nutq o'stiriladi. Sifat mavzusini jadvallar, tarqatmalar, texnik vositalardan foydalanib o'tish darsning samaradorligini ta'minlaydi. Sifat mavzusini o'tishda darslikdagiga qoida, mashqlar bilan chegaralanib qolmaslik kerak. Imkon darajasida qo'shimcha adabiyotlardan, ayniqsa, "G'uncha", "Gulxan", "Bilimdon", "Bilimlar dunyosi" kabi jurnallardagi ma'lumotlardan o'quvchilarning didi, qiziqishlari va bilim saviyasiga mos ravishda foydalanish maqsadga muvofiqdir. Narsa belgisi deganda: a) shakliga ko'ra - katta bog'; b) rangiga ko'ra - sariq pilla; v) xil-xususiyatiga ko'ra - yumshoq paxta; g) mazasiga ko'ra - nordon limon; d) harorat darajasida ko'ra - issiq ovqat; e) xarakter ifodalanishiga ko'ra - ziyrak o'quvchi; j) xoslik bildirishiga nisbatan - devoriy soat; z) payt bilan bog'liq belgi - tungi smena. Sifatlar doim otga bog'lanib, qanday?, qanaqa?, qaysi? kabi savollardan biriga javob bo'lib keladi.

Xulosa o'rnidagi shuni ta'kidlash lozimki, o'qituvchi mavzuning o'quvchiga to'laqonli tushunarli bo'lishini ta'minlashi uchun dars jarayonida o'quvchi shaxsini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik texnologiyalardan, interfaol usullardan unumli foydalanish va shu bilan o'quvchilarning individual xususiyatlarini rivojlantirish - ta'lif samaradorligi hamda sifatini oshirishda katta yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Ўзбекистон Республикасининг "Таълим тўғрисида"ти Қонуни ва "Кадрлар тайёрлаш миллий дастури" - Т.: 1997.
2. Эшмухаммедов Р. ва бошқалар. Таълимда инновацион технологиялар. -Т.: 2008.
3. Фузаилов С. ва бошқалар. 2-синфлар учун бошлангич синф она тили дарслиги. -Т.: 2012.

ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИГА ИННОВАЦИОН ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ВА АҲБОРОТ-КОММУНИКАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРНИ ТАТБИҚ ЭТИШ

Мирзаева Гулшод Бархановна,
Навоий шаҳар 12-умумтаълим мактаб
Бошлангич синф ўқитувчиси

Аннотация: Мақолада бошлангич таълим жараёнига инновацион педагогик технологияларни ва аҳборот-коммуникацион технологияларни татбиқ этиши ҳақида сўз юритилган.

Калим сўз: АКТ, инновацион метод, педагогик технология, электрон дарслик

Кадрлар тайёрлаш миллий дастурида таълим беришнинг илгор педагогик технологияларини, замонавий ўқув-тарбия жараёнини дидактик жиҳатдан таъминлаш асосий вазифаларидан бири сифатида кўрсатилган.

Ўқув-тарбия жараёнининг асосий шакли бўлган дарснинг самарадорлиги уни қандай ташкил этилишига боғлиқ. Бу эса ўз навбатида, дарсда фойдаланиладиган таълим методларининг уйгунлигини таъминлашни талаб этади. Бунинг учун дарс жараёнида ўқитувчи билан ўқувчилар орасида ҳамкорлик, ўзаро мулоқот қилиш ва ижодий фаоллик кўрсатиш учун қулайлик яратиши керак. Шунинг учун ҳам бошлангич таълим олдига янги мақсадларнинг қўйилиши дарснинг янги структурасини ишлаб чиқиши талаб қилмоқда. Шу билан бир қаторда, бошлангич таълим жараёнига самарадорлик даражаси илмий жиҳатдан асосланган инновацион педагогик технологияларни татбиқ этиши зарурияти кучаймоқда.

"Инновация" инглизча "Innovation" сўзидан олинган бўлиб, "янгилик" деган маънони билдиради. Инновацион технологиялар орқали педагогик жараёнга, ўқитувчи ва ўқувчи фаолиятига янгилик, ўзгартиришлар киритиши амалга оширилади. Инновацион технологияларни амалга оширишда интерфаол методлардан фойдаланилади. "Интерфаол" инглизча "interactive" сўзидан олинган ("inter" - "ўзаро", "act" - "ҳаракат") бўлиб, "ўзаро ҳаракат қилмоқ" деган маънони билдиради.

Интерфаол методларнинг ўзига хослиги шундаки, улар фақат ўқитувчи ва ўқувчиларнинг биргаликда фаолият кўрсатиши орқали амалга оширилади.

Бошлангич синф ўқувчиларида ўқув-билив фаолиятининг компонентларини босқичмабосқич шакллантириш муҳим аҳамиятга эга. Шунинг учун ҳар бир дарс ўқитувчи томонидан лойиҳалаштирилиши, таркибий қисмлари аниқ чегараланган бўлиши зарур. Дарсда ўқитувчи ҳар бир ўқувчи билан ўзаро мулоқот ва ҳамкорлик ўрната олиши, диалогга киришиши учун қулай шароит яратилиши муҳим аҳамиятга эга. Бошлангич таълим самарадорлигини ошириш учун ўқувчиларни ўйин фаолиятидан ўқув-билив фаолиятига ўтишларини таъминлашга хизмат қиласиган инновацион методлар мажмууни яратиш талаб этилмоқда.

Педагогларнинг аҳборот-коммуникацион технологиялардан фойдаланиш бўйича тайёргарлиги бир неча компонетларни ўз ичига олади. Улардан бири аҳборот-коммуникацион технологиялардан фойдаланиши асослари ва уларни касбий фаолиятда қўллаш методикасини эгаллаш ҳисобланади. Товушлар ва мультимедиялар билан ишлаш мультимедия воситалари деб аталағидан маҳсус техник ва ускунавий асбоблар ёрдамида амалга оширилади, "Мультимедия" атамаси "кўп тармоқли муҳит", "мультимуҳит" маъноларини англатади. Мультимедия деганда, турли шаклдаги маълумотларни қайта ишловчи воситалар мажмууси тушунилади. Электрон қўлланма энг биринчи навбатда бу - янги ўқув маълумотларни намойиш этиш, анъанавий таълим усулида чоп этилган қўлланмаларни мазмунан тўлдирувчи, кўргазмали воситаларга анимация берувчи, мавзуни аудиовизуал (кўриш ва эшитиш) тўлдирувчи, эгалланган билим ва кўнікмаларни текшириб кўришга имкон берувчи компьютер-информациян дастурий восита бўлиб, унда мультимедия имкониятларидан кенг фойдаланилади. Деярли ҳар бир таълим муассасаси кутубхоналарида мультимедия принципларига асосланган электрон маълумотномалар, энциклопедиялар, таржимонлар ва лугатлар мавжуд.

Бошлангич синф ўқитувчилари электрон энциклопедиялардан очиқ дарслар давомида самарали фойдаланишлари керак. Дарс жараёнида кўйидаги турдаги аҳборот-коммуникацион технологиялардан фойдаланишга эътибор берилади:

- янги мавзуни баён этиш ёки мустаҳкамлаш учун слайдлар;
- айрим мавзуларни баён қилиш учун ҳар бири 5-10 минутли бўлган мультимедиялар;

- деярли барча мавзуларни баён қилиш учун ҳар бири 5-10 минутли бўлган мультимедиялар;
- турли машқларни, амалий топшириқларни бажаришга мўлжалланган ўйинли мультимедиялар.

Булардан ташқари, ўқувчилар мустақил шуғулланишлари учун электрон дарсликлар яратиш кўзда тутилади. Электрон дарсликда айрим муҳим мавзулар ёки деярли барча мавзулар баёни, ундаги машқлар, топшириқлар, тестлар мультимедия орқали берилади. Унда турли машқлар, топшириқлар ва тестлар ўйинли мультимедиялардан иборат бўлади.

Электрон дарсликлар ўқувчиларни билим олишга қизиқтиради, ўзлари устида мустақил ишлашга ўргатади, бўш вақтларини мазмунли ва фойдали ўтказишга ёрдам беради.

- Бошлангич таълим жараёнида мультимедиядан фойдаланиш ўқитувчига:

- дарсни замонавий тарзда моделлаштириш;
- билимларини чукурлаштириш учун қўшимча маълумот ва ахборотларга эга бўлиш;
- назарий ва мустақил ишлашни тайёрлаш имконини беради.

- Бошлангич таълим жараёнида мультимедиядан фойдаланиш ўқувчиларга:

- фанга қизиқиши ўйготиш, ўз билимларини назорат қилиш ва мустаҳкамлаш;
- энциклопедик кўрининишдаги ахборотларни тезкор олиш;
- мавзуни ўрганишда ўзи учун қулай бўлган тезлик ва ўзлаштириш дарражасини танлаш;
- замонавий ахборот-коммуникацион технологияларга жалб қилиш, уни эгаллаш ва унга доимий ишлашга бўлган эҳтиёжни шакллантириш имкониятларни беради.

Бошлангич синфларда ўқув фанлари бўйича мультимедияяга асосланган дарс ишланмаларини ўқитувчи томонидан тайёрлаш жуда катта меҳнатни талаб этади. Бу ишларни ўқитувчиларнинг ҳаммаси ҳам уddaрай олмавермайди. Шунинг учун мультимедияяга асосланган дарс ишланмаларини марказлаштирилган ҳолда тегишли мутахассислар томонидан тайёрлаб берилиши мақсадга мувофиқ. Мультимедияяга асосланган дарс ишланмаларини марказлаштирилган ҳолда тайёрлаш

ахборот-коммуникацион технологияларни биладиган, яъни мультимедияни тайёрлай оладиган мутахассислари билан шу ўқув фанининг мутахассислари биргаликда амалга оширилиши керак.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Каримов И.А. Юксак маънавият-енгилмас куч. -Т.: "Маънавият", 2008 й.
2. Фарберман Б., Илгор педагогик технологиялар.-Т.: "Фан", 2000 й.
3. Курбонов Ш., Сейтхалилов Э. Таълим сифатини бошқариш. -Т.: "Турон-Иқбол", 2006й
4. Саидхамадов Н, М. Очилов. "Янги педагогик технология моҳияти ва замонавий лойихаси". - Т.: ХТБ РТМ, 1999й.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA NOAN'ANAVIY O'QITISH USULLARIDAN FOYDALANISH

**Mo'minova Ziyoda Olimjonovna,
Namangan viloyati, Yangiqo'rg'on tumani,
37-maktab boshlang'ich ta'lif fani o'qituvchisi
tel: 949028384**

Annotatsiya

Ushbu maqola boshlang'ich sinflarda noan'anaviy o'qitish usullaridan foydalanishning ahamiyati haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich, noan'anaviy, o'yin, didaktik,

So'nggi yillar orasida yosh avlodga ta'lif-tarbiya berish, kasbga o'rgatish, aqliy va ma'naviy kamol topishlarini tashkil etishda jiddiyo'zgarishlar sodir bo'ldi. Ayniqsa boshlanqich sinflarda ta'lif- tarbiyaning maqsad va vazifalari yangilandi. Mazkur o'zgarishlarning bir qismi mavjud didaktik tamoillarning tarkibidan o'sib chiqqan bo'lsa, yana bir qismi dunyodagi ta'lif tizimi rivojlangan mamlakatlar olimlarining pedagogik tajribalariga suyangan holda paydo bo'ladi. Shu o'rinda ilg'or interfaol metodlarning mamlakatimiz ta'lif sohasiga kirib kelishi alohida e'tibor qaratadigan yo'naliishlardan biri ekanligini qayd etish zarur. Ta'lif jarayonining bosh ob'ekti va sub'ekt sifatida o'quvchi belgilandi. Uning ehtiyoji, qobiliyati, qiziqish va imkoniyatlar, tayyorgarlik darajasi va ta'lif so'nggida erishiladigan natijasi aniqlanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'ziga xos xususiyatlari mavjud. Har bir boshlang'ich sinf o'quvchisida ko'rgan, bilgan narsalar haqida tasavvur bo'ladi. Shuning uchun bu yoshdagi o'quvchilar bilan tashkil qilinadigan didaktik o'yinlar ham bevosita ijtimoiy hayot bilan chambarchas bog'liq bo'lishi talab etildi. Didaktik o'yinlar sirasiga "Davom et", "Baliq tutish o'yini", "Sirli sandiq", "MMM" (maslahat, muhokama, munozara) va hk. Har bir didaktik o'yinning o'z maqsadi va vazifasi bor. Masalan, qaysidir didaktik o'yin o'quvchining topqirlik layoqatini o'sirsa, yana biri mantiqiy fikrlashini, qaysisidir nutqini rivojlantiradi. Didaktik o'yinlardan o'qish va ona tili darslarida ko'proq foydalanilsa, o'quvchilarning bilish faolligi oshadi. Rasmlar asosida matn yaratish. Bu boshlang'ich sinf o'qituvchilari faoliyatida keng qo'llanadigan usul bo'lib, unda syujetli rasm asosida o'quvchilarga kichik matn tuzdiriladi. Odatda, o'quituvchilar ertak, fasllar, kishilar mehnati bilan bog'liq rasmlar asosida matn tuzdiradi. Bunday usulda ishlash sinf o'quvchilarining deyarli bir xil matn tuzish yoki yaxshi o'zlashtiruvchi o'quvchidan ko'chirish kabi salbiy holatlarni keltirib chiqaradi. O'quituvchi shunday holatlarning oldini olish maqsadida sinf o'quvchilarini kichik guruhlarga ajratib, har bir guruhga alohida rasmlar tarqatib matn tuzdirish ham mumkin. O'quvchilarning mustaqil fikrlashini shakllantirishda eng samarador usullardan biri Voqe-hodisalarga munosabat bildirish. sanaladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida voqe-hodisalarga munosabat bildirish malakasi hali shakllanmaganligi uchun bu usuldan foydalanish o'qitvchilarga bir oz bo'lsa-da, qiyinchilik tug'diradi. Har bir voqe-hodisaga munosabat bildirishda o'quvchining o'zi ijodiy va mustaqil fikr yuritadi. Ma'lum bir voqeaga o'zining ijodiy yoki salbiy munosabatini bildiradi. Bu jarayonda o'quvchining so'z boyligi alohida ahamiyat kasb etadi. Agar o'quvchining nutqida ma'nodosh, shakldosh, uyadosh so'zlar ko'p bo'lsa, voqeani tasvirlash jarayoni rang-barang bo'lib, ta'sirchanlik oshadi. Mazkur usulning vazifasi ham o'quvchilarning so'z boyligini oshirishga xizmat qilish. Ushbu usul uchun tanlanadigan mavzular bevosita o'quvchilarining o'zlarini ishtirok etgan, o'z ko'zlarini bilan ko'rgan shu bilan birga, ular tasavvur qila oladigan voqe-hodisalar bo'lishi lozim. Masalan, "Ta'tilda", "Mening maktabim", "Oila", "Do'stlikda hikmat ko'p", "1 oktyabr -Ustoz va murabbiylar kuni" va hk.

Noan'anaviy o'qitish usullaridan foydalanishdan maqsad darsning samaradorligini oshirish tamoyillari nimadan iborat degan savolga quyidagicha javob berish mumkin: Noan'anaviy o'qitish eng sodda qulay usul bo'lib mustaqil fikrlashni o'rgatadi va o'quvchilarning bilim boyligini oshiradi. Interfaol darslarni tashkil etishda o'quv jarayonida yakka tartibda, juft bo'lib ishslash, guruhlarda ishslash, izlanishga asoslangan loyihibalar, rolli o'yinlar, xujjalalar bilan ishslash, axborot manbalari bilan ishslash, ijodiy ishslashdan foydalanish mumkin. Ulardan: juftlikda ishslash; korusel; kichik guruhlarda ishslash; akvarium; tugallangan gaplar; aqliy hujum; Broun harakati; daraxt yechimi; o'z nomimdan so'zlayman; fuqarolar eshitivi; rolli o'yinlar; press metod; o'z pozitsiyasini egallah; munozara; debatlar; katta davra. Ulardan foydalanishda qandaydir bir maqsadni ko'zda tutib, muammoni keltirib, o'quvchilarni shu jarayonda ishslashga tayyorlab, uni ma'lum malakalarga ega bo'lgan holatlarda qo'llanilsa, kutilgan natijalarni olish mumkin. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining har bir darsni tashkil etish uchun turli didaktik o'yinlardan foydalanishlari yaxshi samara beradi. Chunki 6-7

yoshli bolalar hayotida maktab davri ancha murakkab davr bo'lib, bolalar oldida jiddiy sinov turadi. Bola yangi hayot - maktab hayotiga kirib boradi.

Xulosa qilib aytganda, o'quvchilarning ijodiy izlanishi, mustaqilligi, mantiqiy fikrlashini rivojlantirishda, qo'shimcha bilim olishga bo'lgan extiyojlarini qondirishda ijodiy o'yinlar mo'him rol o'yinaydi. Darsslarni noan'anaviy usul ya'ni interfaol metodlarga tayanib biz yuqorida tavsiya etgan ish tizimidan foydalansak, kutilgan samaraga erishish mumkin, deb hisoblaymiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Adizov B.R. Boshlang'ich ta'llimni tashkil etishning nazariy asoslari. Ped.fan.doktori. diss... avtoref.-T.: 2003
- 2.Davletshin M.G. Zamonaviy maktab o'qituvchisining psixologiyasi. -T.: O'zbekiston. 1999
- 2.Yo'ldoshev J.G'. Yangi pedagogik texnologiya yo'nalishlari, muammolari//Xalq ta'lif, 1999

TABIYI FANLARNI O'QITISHDAGI MUAMMOLAR.

Mo'minova Farog`at Madaminovna

Jumaboyev Mirzoxid Murodovich

Andijon viloyati Marhamat tuman XTB metodistlari

Telefon: +998 91 493 80 64

Annotatsiya. Ushbu maqolada maktablarda tabiiy fanlarni o'qitishda vujudga kelayotgan va maktab o'quvchilarini fanlarni o'zlashtirishlarida qiyinchilik tug'dirayotgan ayrim muammolar va ularni hal etishga takliflar keltirilgan.

Kalit so'zlar. Ta'lim, tabiiy fanlar, qiyinchilik, murakkab, fikr, tushuncha, sodda.

Kirish. O`zbekiston o`zining rivojlanish yo`lini aniq qilib "Harakatlar strategiyasi"da belgilab olgan va bu ishlarni 2017-2021 yillarda amalga oshirish rejasini tuzib chiqqan. Joriy 2020-yilimiz muxtarim prezidentimiz tomonidan "Ilm- ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili" deb e`lon qilinishi ham bejiz emas, chunki hech bir davlat ilm- ma'rifatsiz, ta`lim- tarbiyasiz rivojlnana olmaydi.

Tahlil va natijalar. Ta`limning asosiy bo`g`ini matablar hisoblanadi, sababi bola 3 yoshdan 7 yoshgacha 3-4 yil bog`chada, 7 yoshdan 18 yoshgacha 11 yil matabda ta`lim- tarbiya oladi. Ushbu 11 yil nafaqat ko`pligi bilan, balki, bola shu vaqt davomida bolalik, o`sprinlik, o`smirlilik bosqichlarini bosib o'tishi, unda murakkab fiziologik, psixologik o`zgarishlar bo`lishi hamda shu vaqt davomida u turli xil fanlardan turli murakkablikgagi bilimlarni puxta o'zlashtirishi kerakligi talabi bilan ham ahamiyatlidir.

O`quvchilarga bilim berar ekanmiz shu bir vaqtning o`zida o`qituvchilarimizni "Qanday o`qitsam o`quvchilarim yaxshiroq tushunadi? Qanday usul bilan mavzuni soddalashtirishim mumkin? Ushbu mavzuni qaysi fanlar bilan bog`lashim kerak? Shu mavzuga boshqa fanlar nuqtai nazaridan qanday yondoshish mumkin? -degan savollar o`ylantirib kelmoqda. Ko`p vaqtlardan buyon ushbu savollar pedagogikaning dolzarb muammolaridan biridir. Biz kabi metodistlar ko`p sonli o`qituvchilarning fikr- muloxazalarini umumlashtirgan xolda, quyidagi taklifni kiritmoqchimiz.

Tabiiy fanlar o`z ichiga fizika, kimyo, biologiya va geografiyani olar ekan, ularning barchasi tabiat xodisalari va qonuniyatlarini o`rgatishga qaratilgandir. Shunday ekan ushbu fanlarni mavzular jixatdan bir-biriga moslashtirib o`qitsak, darsliklarni shunga mos ravishda tayyorlasak, o`quvchi hamda o`qituvchilar uchun qanchalar qulaylik va yengillik yaratilar edi. Masalan: geografiya fanidan 7-sinfda "Biogeografik viloyatlar" mavzusi o`qtiladi, aynan shu mavzu biologiya fanidan 10-sinfda o`qtiladi. Biologiyaning "Oqsillar, nuklein kislotalar, uglevodlar mavzulari 9-10-sinflarda, xuddi shu mavzular kimyo fanida ham o`qtiladi, ammo boshqa vaqtida. Kimyo fanidan 9-sinfda "Uglevodlar tarkibi va guruhlarga bo`linishi", "Disaxaridlar", "Polisaxaridlar" mavzulari berilgan va aynan shu mavzular biologiya fanidan 10-sinfda o`qtiladi. Bunday misollarni fizika va kimyo fanlari o`rtasida ham ko`plab keltirish mumkin. Agarda biz ushbu fanlarni darslik kitoblarini yozgan mualliflarni bir joyda to`plab, umumiylar hamkorlikda, hamfikr xolda mavzularini bir-biriga moslashtirgan xolda qayta tuzib chiqa olsak, o`quvchilarga o`zlashtirishiga katta yordam bergen bo`lardik. Bunda o`quvchilar o`zları (o`qituvchinig yordamisiz ham) fanlararo bog`liqlikni tushunishib, mavzularga har bir fan nuqtai nazaridan yondoshib, tushunchalari to`liqroq, chuqurroq bo`lishiga, o`zlashtirishlari osonroq va mukammalroq bo`lishiga erishardik. Bunda geografiyada boshlangan mavzu biologiyada, biologiyada boshlangan mavzu kimyoda, kimyoning mavzusi fizikada davom ettirilardi.

Xulosa. Fikr va tushuncha qanchalar sodda, har tomonlama tushunarli va to`liq bo`lganda, uni o`zlashtirish shunchalar oson bo`ladi. Yoshlikda olingan bilim, toshga o`yilgan naqsh kabitidir. O`quvchining qanday inson bo`lib kamol topishida oila va matabning o`rnini beqiyos.

Foydalilanigan adabiyotlar:

Ochilov M. "Yangi pedagogik texnologiyalar" -Qarshi.: Nasaf, 2000 yil.

Tolipov O`., UsmonboyevaM."Pedagogiktexnologiyalar: nazariyavaamaliyot" -Toshkent.: Fan, 2005 yil

Maktab kimyo fani darsliklari.

Maktab biologiya fani darsliklari.

Maktab geografiya fani darsliklari.

Maktab fizika fani darsliklari.

USING INNOVATIVE AND PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF TEACHING

Mo'minova Xajibibi Urinboyevna
Urganch tumanidagi 2-maktabning
ingliz tili fani o'qituvchisi.

Annotation: English, the official language of the entire world is a very tricky language to teach. In fact every language varies to teach. English is a very old language and has undergone many forms changes from Proto English derived from the Latin and the German culture to the Modern English which was established after in the post Renaissance period. Each version was simpler than its previous. Present day English is the simplest adaptation of a very old Language and yet it is still difficult to teach this language effectively especially to those who speak English as a second language.

Key words: methodology, innovative, process, technology, teaching, learning.

One of the aims of any methodology in foreign language teaching is to improve the foreign language ability of the student. However, traditional methodology is based largely on a reduction of the integrated process of using a foreign language into sub-sets of discrete skills and areas of knowledge. It is largely a functional procedure which focuses on skills and areas of knowledge in isolation. Following on from this, traditional methodologies are strongly associated with the teaching of language which is used in a certain field related to the students' life or work. The same authors illuminate the impact of this approach on the teaching output created; they inform the reader about the proliferation of courses and materials designed to teach English for science, medicine, agriculture, engineering, tourism and the like , which actually meant that the content of the course was limited to the specific vocabulary and grammar of the chosen field. For example agricultural courses included exclusively agricultural vocabulary and all grammar was presented only in an agricultural context. Vocabulary, phrases, and sample sentences from other fields and activities, even from the realm of specifically communicative English, were excluded.

The teacher's main role is to "help learning to happen," which includes involving students in what is going on by enabling them to work at their own speed, by not giving long explanations, by encouraging them to participate, talk, interact, do things.The language student is best motivated by practice in which he senses the language is truly communicative, that it is appropriate to its context, that his teacher's skills are moving him forward to a fuller competence in a foreign language. Briefly put, the students are the most active element in this process. The teacher is here not to explain but to encourage and help students to explore, try out, make learning interesting.

Stories form a very integral part of teaching a language. These stories help teach the students about the formation of sentences and how to express their thoughts and a lot of other things and plus they help in keeping the students interest alive as the story's end is something that every student wants to know. It appeals to the inquisitive nature of the students. Any unfinished story always keeps the mind of the reader agitated.

Although this method of using stories has been implemented the procedure of teaching the language through it is generally not right. The evaluation procedure of testing the students in their proficiency over the language is through questions based on the story. This is generally not that effective. Due to this the students generally tend to take up the stories as a chapter rather than looking at it as an interesting read. A story is supposed to appeal to the creative part of the brain. It helps us be more imaginative, by trying to visualize the things that are happening inside the story.

References:

1. Ames, C. 1984. Competitive, co-operative and individualistic goal structure: A motivational analysis. R. Ames and C. Ames (eds), Research on Motivation in Education, Vol. 5, pp. 117-207.
2. Ames, C. and Archer, J. 1988. Achievement goals in the classroom: Students' learning strategies and motivation process. Journal of Educational Psychology, 80, pp. 260-270.

USING GAMES AS A TOOL IN TEACHING VOCABULARY TO YOUNG LEARNERS

Mukhammetkharisova Albina Ilgizovna

Teacher of English of General Secondary school 24

Chirchiq district Tashkent region

Abstract Over the last few decades, teaching English become a phenomenon especially to young learners. The aim of this paper is to prove that games are effective tools when devised to explain vocabularies and they make it easier to remember their meanings. This paper deals with a literature review of teaching English vocabulary to young learners using games.

Keywords: young learners, games, vocabulary, practical challenges, practical implications

Over the last few decades, teaching English become a phenomenon in Saudi Arabia, especially to young learners. English is taught as a main subject in kindergarten and elementary schools. Like any other children, Saudis accept new foreign languages easily, but they get bored very fast if the teacher is teaching them using the old conventional methods and techniques. Teachers are responsible for finding out interesting and attractive ways to teach and motivate their students. According to Harmer (2008), teachers of young learners should spend plenty of time examining and understanding how their students operate and think. Teaching young learners is very difficult compared with teaching teenagers or adults because young learners get distracted very fast. Children love to have fun and play, so teachers should choose suitable teaching methods that cater to children's nature. Games are one of the methods that could be used in order to avoid boredom in the classroom. They have a special role in any foreign language teaching. Both students and teachers will benefit from including games during class time. Furthermore, teachers may achieve all the educational outcomes through applying the use of games especially when teaching vocabulary. Although language structure is considered "the skeleton of the language," it agreed that vocabulary is "the vital organs and flesh" (Harmer, 1991). Vocabulary is the basic part and a key element to learn any language. Teaching vocabulary through the use of games has become crucially important for English language learners because they sustain enjoyment and interest in learning and encourage using the language in a fearless and creative manner. This paper is divided into four parts. The first part deals with a literature review of teaching English vocabulary to young learners using games. The second part discusses the importance of using games in teaching vocabulary and in what way using them is helpful. The third part investigates the practical implications of using games to teach vocabulary that includes the implementation of vocabulary games and some examples of games that could be used to teach vocabulary to children. The fourth part examines challenges teachers face when teaching vocabulary using games to young learners.

2.1 Teaching Young Learners In the following section, young learners will be defined and factors that might influence their maturity will be briefly mentioned. Characteristics of young learners and some points to be consider when teaching young learners will be discussed as well. After that, teaching English to young learners and the reasons for teaching the language at elementary level will be mentioned.

Teaching Vocabulary Using Games Halliwell (1991) argued that due to the creative language skill young learners bring into the classroom, teachers have to provide them with a communicative atmosphere where they could express themselves.

Rixon (1981) stated that understanding games will help teachers in finding and creating games that make their students learn while they play. In this section, a definition of the word game will be explained and reasons for using games when teaching young learners will be presented. Advantages and disadvantages of using games in teaching the vocabulary of the language will be put forth as well.

When teaching young learners vocabulary using games, teachers must be patient in finding new and interesting ways so that students enjoy learning. Games can help young learners to learn their vocabulary effectively. As www.ccsenet.org/elt English Language Teaching Vol. 9, No. 7; 2016 125 explained above, there are five games amongst many to be used to teach vocabulary e.g. Hot Potatoes, Memory Challenge, Last One Standing, Pictionary, and Bingo. Teacher should consider time and materials when designing or choosing the game. Although games have advantages and disadvantages when used to teach vocabularies, using them will enable young learners to acquire the lesson with fun where they can remember all the vocabulary easily. Though games are very popular among young learners, they should not be overused. They should be chosen appropriately to students' level, interest, and context. Furthermore, it must be concerned with the presented topic and vocabularies. Any game can be effective when it is used suitably to the topic and

is controlled by wise and skilled teacher.

References

- 1 Bransford, J. D., Brown, A. L., & Cocking, R. R. (Eds.). (2000). How people learn: Brain, mind, experience, and school. Commission on Behavioral and Social Sciences and Education. Brown, H. D. (2001).
- 2 Teaching by Principle: an Interactive Approach to Language Pedagogy. New York: Longman. Brumfit, C., Moon, J., & Tongue, R. (1991).
- 3 Teaching English to Children. Collins ELT: London. Cameron, L. (2001).
- 4 Teaching Language to Young Learners. UK: Cambridge University Press. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511733109>

БОШЛАНГИЧ ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА ИННОВАЦИОН ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ-ТАЪЛИМ СИФАТИНИ ОШИРИШ ОМИЛИ

**Муллаева Зиёдаой,
Навоий вилояти Хатирчи тумани
20-умутаълим мактаб бошлангич синф ўқитувчиси**

Аннотация: Мақолада бошлангич таълим тизимида инновацион педагогик технологиялардан фойдаланиши-таълим сифатини ошириш омили ҳақида фикр юритилган.

Калит сўз: инновацион технология, педагогик технология, таълим сифати, дидактик ўйин

Маълумки, ҳар қандай технология таълимнинг янги мазмунини шакллантирувчи таълим тамойилларига асосланади ва таълим оловучи шахсини тарбиялаш, унда меҳнат ва муайян йўналишларда касбий кўниммаларни ҳосил қилишга ўйналтирилади.

Ўқитувчининг фаол, самарали фаолият кўрсатишига ўйналтирилган таълим жараёнининг методик ишланмасидан фарқли равища, таълим жараёнини фаоллаштириш ва жадаллаштиришга йўйналтирилган инновацион педагогик технологиялар таълим оловчиларга қаратилади, шунингдек, уларнинг шахсий ва ўқитувчи билан биргаликдаги фаолиятини ҳисобга олган ҳолда ўқув материали ўзлаштиришга шароит яратади, машгулот давомида ўқувчиларнинг фаоллиги ва қизиқувчанлигини мунтазам равища ривожлантириб бориш мақсадини кўзда тутади, ўқув омилларини яратишга асосланган педагогик технология талабларини ўқув фаолиятига тезкор жалб қилиш имконини беради.

Бошлангич таълим таълимнинг бош бўғини ҳисобланади, бу жараёнда ўқувчи шахсини ҳар томонлама мукаммал шакллантириб боришга алоҳида эътибор бериш лозим. Буни амалга оширишда бошлангич синф ўқитувчиларининг масъулияти каттадир. Замонавий педагог таълим бериш жараённида ўқувчиларнинг ижодкорлигини шакллантириб, таълимга бўлган қизиқиш ва ўзига бўлган ишончни уйготиб, ўз навбатида дарс давомида инновацион педагогик технологиялардан мақсадли фойдалана олади.

Бошлангич синф ўқувчилари ақлий ва жисмоний фаолиятини ташкил қилиш ва ривожлантириш мазмунида дидактик ўйинлар алоҳида аҳамият кашф этади. Дидактик ўйинлар ўқувчиларнинг маънавий ва ахлоқий камолотида, уларнинг баркамол инсон бўлиб камол топишида улкан тарбиявий таъсир қуратига эгадир. Дидактик ўйинлар давомида болалар жамоа бўлиб ишлашга, биргалиқда ижод қилишга, ҳамкорликда ва мустақил ишлашга ўрганадилар. Бу жараёнда ўқувчиларда интизомлилик, иноқлик ва ўз навбатида эркин фикр юрита олишлари кузатилади.

Дидактик ўйинлар асосан таълим жараёнини болаларнинг ёш хусусиятлари ва тайёргарликларига қараб самарали ташкил қилишга, уларга билим ва маълумот беришни енгиллаштиришга, таълимда кўргазмалиликни таъминлашга қаратилган бўлиб ўқувчиларни ўқув материаллари билан ортиқча банд қилиб қўймаслик, толиктирмаслик ва зериктирмаслик имкониятини яратади, дастур материалларини ўзлаштиришда куляйлик тұғдиради Шуни алоҳида таъкидлаб ўтиш лозимки дарс давомода фойдаланилаётган дидактик ўйин дарснинг мавзусига мос равища танлаб олиниши мухим аҳамиятга эгадир. Бошлангич синф ўқувчиларини нутқини ўстиришда дидактик ўйинлардан фойдаланиш самарали натижга беради.

Ўқувчиларнинг нутқ бойлигини ошириш, товушларни тўгри талаффуз қилишда ҳам дидактик ўйинлардан фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

Таълим жараёнини инновацион технологиялар асосида замонавий педагогик методлар: ақлий ҳужум, кластер, бумеранг, мунозара, лойиҳа тузиш, моделлаштириш, ролли ўйин, жараёнга йўйналтириш, тадқиқот, тақдимот ўтказиш тарзida ўтиш, кўргазмали ўқув қуроллари, мультимедиа ёрдамида ташкил этилиши таълим самарадорлигини оширади. Таълим тизимида инновацион технологиялардан фойдаланиш маълум бир педагогик-психологик мақсадларга йўйналтирилади ва ўз навбатида ўқувчилар таълим-тарбия жараённида қўйидагиларга эга бўладилар:

- мустақил ишлаш самарадорлигини оширишга;
- табиат-инсон-жамият муносабатларини уйғунлаштириш заруратига;
- фанлараро алоқадорлик ва узвийлик тамойилларини билишга;
- ноанъанавий манбалардан фойдаланиб ўқиши ва ўрганишга;

- ижодий қобилияларини намаён қилишга;
- ўз вақтида янгиликлар, воқеа ва ҳодисалардан хабардор бўлиш ҳамда улардан иш фаолиятида фойдаланишга.

Хулоса қилиб шуни айтишимиз мумкинки, педагогик технологиялардан фойдаланишда таълимнинг мазмунини белгилаш, таълим-тарбиянинг шакллари ва воситаларини тайёрлаш, ўқувчиларнинг билимларни кенг эгаллаши ва маънавий фазилатларни ўзлаштиришга йўналтирилган топшириқлар тизимини ишлаб чиқиш, таълимнинг натижаси ва ўзлаштириш даражасини аниqlаш уларни объектив баҳолаш каби вазифаларни ҳал қиласи.

MOTIVES FOR CREATING DIGITAL LEARNING MATERIALS

Mukimova Sakhiba,
English teacher of the secondary school № 18,
Navai region, Kyzyltepa district

*Annotatsiya: Maqolada raqamli o'quv materiallarini yaratish uchun motivlar to'g'risida fikr yuritilgan.
Kalit so'z: digital leraning, ICT skills, remedial teaching*

We can outline several reasons for producing digital learning material, including the following:

- facilitating instruction
- enriching instruction by using modern media
- improving remedial teaching
- producing and distributing learning material more economically
- developing the quality of learning material and
- developing new teaching methods.

Facilitating the work of teachers. Most of the different phases of teaching work can be significantly eased by using information technology, but only if equipment and digital learning materials are easily accessible and teachers are equipped with sufficient ICT skills. One of the main areas of competition between textbook publishers has been in easing the workload of teachers. This has manifested itself in the production of teacher's manuals, exercise books and overhead presentations. The web pages of textbook publishers already contain many links to servers which support teaching.

The marketing of textbooks in the future will focus on utilizing electronic communities. These communities will also ease the workload of teachers. The pace of development will depend on the extent to which teachers use information technology tools. The publishers of learning material will increasingly offer digital accessories for their textbooks, such as CDROMs and web pages or combinations thereof. These accessories also serve the goal of enriching instruction. Even now the most active teachers already use electronic encyclopedias, language CD-ROMs and simulation games.

Remedial teaching. Creating effective remedial teaching material which would truly help in problem cases is more difficult problem that calls for a significant development effort from those who are able to utilize the results of basic research, use the methods offered by digital media and carry out applied research with teaching methods. The results of many studies indicate that remedial teaching is one of the areas where the use of digital learning material enhances learning outcomes. Software will not necessarily meet all the challenges autonomous learners will face in the future, but it might have a crucial influence with respect to subjects where gaps in basic skills and knowledge would otherwise put an end to learner's meaningful progress.

Economically efficient production and distribution. Investments in digital learning material should also be made because this material offers more efficient production and distribution methods. Education is experiencing a budget crisis, and all means for keeping costs down should be exploited. Even though learning material costs make up only a very small proportion of the total costs of education, it is important to look for ways of saving money in this area as well. In particular, the production and distribution in a digital format of material with a limited distribution would certainly bring savings. Publishers are likewise ready to move into network distribution of small distribution items such as teacher's manuals, overhead transparency sets and other support products.

Developing the quality of learning material. Digital learning material can be used to do many things which cannot be done at all with other formats. Material which is authentic in a new way can be brought to students, and learning material can offer several perspectives on phenomena and thus adapt to various learning styles. By simulating phenomena, learners can be offered an opportunity to interact actively with the information. Improving the quality of learning material is an area of international applied research and development (and Finland participate in it as it does in other international research activities).

Developing new teaching methods. The use of ICT in instruction has also been as an important means for creating new approaches within the field of education. Here the starting point has been the relatively widely adopted view that basic education is no longer capable of providing students with knowledge and skills which suffice for their entire lifetime. As learning will continue throughout people's lives, the importance of self-directed learning will be emphasized. According to this view, education should first and foremost help students to become independent learners, with the transmission of knowledge being of only

secondary importance. A related idea is that the nature of knowledge itself is changing. With respect to an increasing number of issues we must resort to problem solving under uncertain circumstances. Studying should provide people with the skills to formulate questions and find information in situations where nobody is able to provide ready answers.

Literature

Bangert-Downs, R.L. Effectiveness of computer-based education in secondary schools. N.Y. 1985. pp.59-68.

Negroponte, N. Being digital. New York. 1995.

Pelgrum, W.J. The educational potential of new information technologies. Helsinki: SITRA 180. 1998.

Sinko M., Lehtinen E. The challenges of ICT. Finland. 1999. pp.195-199.

MAKTABDA ONA TILINI O'QITISHDA MA'NODOSH SO'ZLAR VA ULARNI O'QITISH METODIKALARI

Umaraliyeva Kimyoxon

Yangiyo'rg'on tumani 60-maktab

Musayeva Oydinoy

Namangan viloyati Yangiyo'rg'on tumani

58-maktab o'qituvchisi

Bekzod0101@gmail.com

+998949084874

Annotatsiya: ushbu tezisda maktabda ona tili fanidan muammoli mavzulardan biri hisoblangan shakldosh so'zlar mavzusini o'qitish metodikasi va mavzuni to'liq yoritish texnologiyalari haqida so'z yuritib o'tamiz.

Kalit so'zlar: sinonim, shakldoshlik, sinonimlar uyasi, sinonimlar qatori.

Ona tili fanini o'qitishda shunday mavzular borki DTS bo'yicha ajratilgan soatlar kam mavzuni esa bu vaqtida o'zlashtirishni imkonli kam. Shakldosh so'zlar bundan keyin sinonimlar deb yuritiladi. Bu mavzuga 5-sinf ona tili darsida 1 soat vaqt ajratilgan. Oliy o'quv yurtlariga kirish imtihonlarida va konkurslardagi test topshiriqlarida bu mavzuga doir testlar biroz murakkabroq. Shu sababdan bu mavzuni chuqurroq o'rgatish lozim. Bi ishni amalga oshirish uchun pedagoglarimiz qo'shimcha mashg'ulotlar, to'garaklar, dars davomida kichik ma'lumotlar sifatida mavzuni olib borishlari lozim. Mavzuni o'tishda mavzuni mustahkamlash uchun, DTM ahborotnomalari va mavzulashtirilgan testlardan foydalanishlari tafsifa etiladi. Dastlab o'quvchilar yo'l qo'yadigan kamchiliklardan biri bilan tanishaylik. Bu kamchilik shakldosh so'zlar tarifida ko'zga tashlanadi. Demak shakldosh so'zlarga-sinonimlarga (bu va bundan keyin sinonimlar deb yuritamiz) ta'rif beraylik:

Bir umumiy ma'noni ifodalovchi so'z yoki qo'shimchalarga sinonimlar deyiladi. O'zaro sinonimik munosabatda bo'lган so'z va qo'shimchalar sinonimlar uyasi yoki sinonimlar qatori deyiladi.

O'quvchilar sinonimlar faqat so'zlarda mavjud deyishadi. Aslida esa sinonimlar qo'shimchalarda ham mavjud. Endi sinonimlar turlarini ko'rib chiqaylik. Ularning turlarini farqlashda o'quvchilarda adashish xolatlari tez-tez uchrab turadi. Sinonimlar turlari:

- Leksik sinonimlar-so'z bilan so'z o'rtafiga sinonimlik.
- Frazeologik sinonimlar-iboralar o'rtafiga sinonimlik. Shakli har xil, ammo ma'nolari bir xil bo'lган iboralar sinonim(ma'nodosh) iboralar deyiladi.
- Gramatik sinoimlar- ayrim qo'shimchalar yoki ko'makchilar va qo'shimchalar o'rtafiga ma'nodoshlik.
- Sintaktik sinonimlar- bir xil ma'noli turli gap bo'laklarini anglatadi.

Kichik eslatma:so'z maqomidagi sinonimlar leksik sinonimlar,qo'shimcha maqomidagi sinonimlar esa affiks sinonimlar deyiladi. Sinonimlik hodisasi faqat bir so'z turkumi doirasida uchraydi. Sinonimlik deyarli barcha so'z turkumida uchraydi. Odatiy darsliklarda va pedagoglar tomonidan shunday ta'rif beriladi. Bu yerda maktab o'quvchilari orasida test topshiriqlari va konkurslarda yo'l qo'yilayotgan xatolardan biri bu sinonimlik hodisasi son so'z turkumida uchramaydi. Buni o'quvchilarga alohida ta'kidlab o'tish shart. Yana bir muammoli holatlardan biri lug'aviy sinonimlar turlari: lug'aviy sinonimlar to'liq va ma'noviy sinonimlarga bo'linadi. To'liq sinonimlar-birorta ma'no qirrasi bilan farq qilmaydi. Ko'pincha turli tillardan o'zlashgan so'zlarda uchraydi.

Ma'noviy sinonimlar-biror ma'no qirrasi bilan farq qiladi, lekin birlashtiruvchi ma'nodoshlar bir xil bo'ladi. Sinonimlarning paydo bo'lish jarayoni: sinonimlar tilde asosan yangi so'zning paydo bo'lishi natijasidayoki tilda mavjud so'zning yangi ma'no ifodalashi natijasida hosil bo'ladi. O'zaro sinonimlik munosabatida bo'lган so'zlar va qo'shimchalar sinonimlar uyasi yoki sinonimlar qatori deyiladi. Bu yerda so'z maqomidagi sinonimlar lug'aviy sinonimlar, qo'shimcha maqomidagi sinonimlar esa affiks sinonimlar sanaladi. Sinonimlarning muhim jihat shundaki, ular nutqda so'zlarni o'rinsiz takrorlanishiga yo'l qo'ymaydi va nutqga putur yetishini oldini oladi. Sinonimlar ko'payish hususiyatiga ega bo'lib, ular tilimizning ichki imkoniyati asosida va boshqa tillardan so'zlar olish yo'li bilan ko'payib boradi va sinonimik qatorlar kengayib boradi. Sinonimlarning yana bir jihat shundaki so'zlar har jihatdan teng kelishi mumkun. Ya'ni ma'no jihatdan farq qilmasligi mumkun. Ular leksik dubletlar deb ataladi. Misol qilib kosmos va fazo so'zlarini olish mumkun. Nutqiy vaziyatlarga aloqador bo'lмаган hollarda sinonim bo'lmay faqat ma'lum gap yoki matn ichida o'zaro sinonim bo'lsa bunday sinonimlar shartli sinonimlar deyiladi.

FOYDALANILGA ADABIYOTLAR RO'YHATI

Ona tili. Mukammal qo'llanma. Sitora Qobilova
Ona tilidan DTS. 2019-2020 o'quv yili uchun.
5-sinf ona tili darsligi.

BOSHLANG'ICH SINFDA INNOVATSION USULLAR DIDAKTIK VA TA'LIMIY O'YINLARDAN FOYDALANISH

N.X.Hamdamova Navoiy VXTXQTMOHM
"Maktabgacha, boshlang'ich va maxsus ta'lif
metodikasi" kafedrasi katta o'qituvchisi

Zamonaviy ta'larning eng muhim unsurlari qadimdan shakllanib kelgan.Ta'lif maqsadi,mazmuni, shakl, uslub va vositalari ta'lif jarayonlari mazmunini tahlil qilish uchun qo'llaniladigan an'anaviy kategoriylar bo'lib hisoblanadi. Aynan shu kategoriylar ma'lum predmet, mutaxassisilik yoki ixtisoslik bo'yicha o'quv - tarbiyaviy jarayonni tashkil qiluvchi pedagog faoliyatining predmeti sifatida yuzaga chiqadi.

Qayd etilgan pedagogik kategoriyalarni maqsadga muvofiq ravishda yo'naltirilgan pedagogik faoliyatning qonuniyat va mezonlarini tizilashtiruvchi omil vazifasini bajaradi. Zamonaviy o'qituvchi dars jarayonida "aktyor" emas, aksincha "rejissyor" bo'lishi kerakligini anglashi lozim. Buning uchun esa u bir necha yangicha ta'lif usullarini yaxshi bilishi kerak.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev "Mustaqil o'ylay oladigan tafakkur yuritib to'g'ri ma'qul ish tuta oladigan vatanparvar shaxslarni shakllantirish va tarbiyalash kerak"deb ta'kidlaydi hurmatli yurtboshimiz o'z nutqlarida.

Darhaqiqat yoshlarni zamonaviy fan - texnikaning,umuman,ilm- fanning yutuqlaridan bahramand qilmasdan turib,ularga yuqori malakali ixtisos egalari bo'lib yetishishlariga zamin yaratma olmaymiz.

Ta'larning kafolatlanganlik natijasi samaradorlikni va maqsadga erishishni belgilaydi. Bundan ko'rinishdiki natija maqsadga qancha yaqin bo'lsa, o'quv - tarbiya jarayoni shuncha samarador hisoblanadi va bu ta'larning zamonaviy texnik vositalari va ilg'or texnologiyalarni amalga oshirishning muhim jihatlaridan bo'lib,ikkinchi talqin, ta'lif - tarbiya jarayoni maqsadi, vositasi, natijasini oldindan o'rganish, qayd etish yo'llari bilan o'qituvchining kafolatlangan natijaga erishishini ta'minlash.Ta'lif jarayonida qo'llaniladigan vositalar ta'lif samaradorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Shunday qilib ta'lif jarayoniga interfaol usullarni qo'llashda o'qituvchi ta'lif jarayonining boshqaruvchisi vazifasida bo'lib, bunda boshqaruv maqsadi ta'larning ob'yekti va sub'yekti sifatida o'quvchiga yo'naltiriladi.

Bayon qilish metodi ona tili darslarida qo'llangan asosiy metodlardan biri bo'lgan. Bunda o'qituvchi bayon qilishdan oldin o'quvchilarining o'rganilayotgan mavzu yuzasidan bilimlarini aniqlab olgan. Bu o'quvchilarini o'qituvchi bayonini kuzatib, tinglab borishga, faol bo'lishga undagan. O'qituvchining bayoni, ya'ni bayon qilish metodida grammatic mavzuning xususiyatidan kelib chiqib, o'qituvchi ma'lumotlarmi o'z so'zlar bilan bayon qilib bergen. Bunda o'qituvchi zimmasiga o'rganilayotgan grammatic mavzuning muhim o'rinnarini aniq, lo'nda, misollar tahlili bilan izchil bayon qilib berish vazifikasi yuklangan. Boshlang'ich sinflarda bayon qilish metodi o'quvchilarining yoshi va eslab qolish holatidan kelib chiqqan holda 3-5 daqiqaga mo'ljallangan, Bayon qilish metodini qo'llash holatlari hozir ham uchraydi.

Suhbat metodi boshlang'ich sinflarda ona tilini o'qitishda keng qo'llaniladigan va shu bosqich o'quvchilar tabiatiga mos metod sanaladi. Suhbat metodi savol javob metodi deb ham yuritilgan. Suhbat metodi o'qituvchidan mavzuning xususiyatini o'zida aks ettirgan o'quv materialini topishni, grammatic mavzuning muhim belgilarini aniqlash, ularning o'xshash va farqli jihatlarini ajratish, o'xshash va farqli jihatlariga qarab guruhlash, umumlashtirishga, xulosa chiqarishga yo'naltirilgan savollar tuzishni, ularni o'quvchilarga izchil berib borishni talab etadi.

Boshlang'ich sinf ona tili darslarida mustaqil ish metodi asosan o'rganilgan mavzuni mustahkanilash qismida mashqlar ishlash jarayonida qo'llaniladi. O'quvchilar o'qituvchining topshirig'i bilan mustaqil ishlarni og'zaki yoki yozma shaklda bajaradilar. Topshiriq qiyin va ko'p vaqt ni olmasligi, o'quvchilar kuchi yetadigan qilib, muayyan vaqt ichida bajarishga mo'ljallangan bo'lishi kerak. Mustaqil ishlash uchun topshiriq 1-sinfdan boshlab beriladi va u asta sekin marakkablashtirilib boriladi. 1-sinfda „Yozgan so'zlariningizni lug'atdan tekshiring“, „Rasmga qarab sabzavot nomlarini alifbo tartibida yozing“, „Rasmni kuzating. Unda tasvirlangan narsalarini aniqlang va ularning nomini yozing“ kabi topshiriqlar beriladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini boshqarishga moyil, qiziquvchan, ta'sirchan bo'lganliklari uchun ham o'qituvchidan o'quvchilarining yosh xususiyatlariga mos bo'lgan, darsni oson o'zlashtirishlarini, bilimlarni mustahkam o'rganishni kafolatlaydigan metodlarni tanlashi va foydalanishi talab etiladi. Bu o'quvchilarining e'tibor bilan kuzatishga - kuzatuvchanlikka o'rgatadi.

Bu metodlarning samarasini o'qituvchining savol topshiriqlari mazmuni grammatic hodisaning muhim tomonlariga yo'naltirilganligiga, izchilligiga, faoliyatni tashkil etish shakllariga, o'quv vositalariga bog'liq boladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari boshqarishga moyil, qiziquvchan, ta'sirchan bo'lganliklari uchun ham o'qituvchidan o'quvchilarning yosh xususiyatlariga mos bo'lgan, darsni oson o'zlashtirishlarini, bilimlarni mustahkam o'rganishni kafolatlaydigan metodlarni tanlashi va foydalanishi talab etiladi.

KOINOT TUZILISHI BOBI MAVZULARINI ZAMONAVIY AXBOROT TEXNALOGIYALARDAN FOYDALANIB O'QITISH

Nabihev Baxodir

Jizzax davlat pedagogika instituti talabasi

Telefon: +998945729684

Annotatsiya. Ushbu ishda koinot tuzilishi haqidagi tushunchalar, sayyoralarning joylashishi, ularning harakatlari axborot vositalari yordamida yoritib berilishiga asosiy e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: kompyuter, koinot tuzilishi, sayyoralar, axborot vositalari.

Hozirgi kunda qay bir sohaga murojat qilmang, albatta kompyuter va axborot komunikatsion texnologiyalarisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Ayniqsa barcha ta'lim muassasalarida ularning o'rni alohidadir. Hozirgi kunda tezlik bilan rivojlanayotga texnika asrida kompyuter va axborot texnologiyarining o'rni alohidadir. Ayniqsa bu texnologiyalarning rivojlanishida fizika fanining o'rni alohidadir.

Multimedia animatsiya modellari o`quvchining ongida fizik jarayonlarning to`liq ko'rinishini shakllantirish imkonini bersa, interaktiv modellar jarayonlarni mustaqil loyixalash, xatolarini tuzatish, mustaqil o'qish imoknini beradi.

Multimedia texnologiyalari odatiydan farqli ko'rgazmali tarzda namoyish etilishi, o'zlashtirilgan bilim darajasini tez nazorat qilish imkoniyati, o`quvchilar bilan ishslashda tashkiliy shakllarning, shuningdek, O'qituvchi uslubiy faoliyatining xilma-xilligi bilan ajralib turadi. Fizik jarayonlarning aksariyati murakkabligi bilan farqlanadi. Obrazlar yordamida fikrlovchi bolalar mavhum umumlashmalarni qiyinchilik bilan o'zlashtiradilar, ko'rgazma va rasmgardagi murakkab hodisa va jarayonlarni tushunishlari qiyin kechadi. Ularda mavhum tafakkurning rivojlanishi obrazlar vositasi orqali shakllanadi.

Fizika fanini o'qitishda axborot texnologiyalaridan foydalanish ta'lim jarayoni samaradorligini ta'minlashda hamda o`quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishlarini orttirish intellektual rivojlanishini ta'minlashga yordam beradi. Bunda ayniqsa, metodik jihatdan takomillashtirilgan va ta'lim jarayoniga tatbiq etilgan ishlanmalar amaliy ahamiyat kasb etadi.

Aynan 9-sinf fizika kursining "Koinot tuzilishi" bo'limida keltirilgan mavzularda ham axborot texnologiyalarini qo'llash orqali o`quvchilarga qiziqarli tarzda yetkazish mumkin. Misol qilib: Quyosh sistemasidagi sayyoralar. Kepler qonunlari mavzusini olaylik. Biz dars jarayonida quyosh sistemasidagi yirik osmon jismлari bo'lgan 8 ta sayyoralarini tabiiy ravishda kuzata olmaymiz. Ular haqida o`quvchilarda tassavur uyg'otishimiz uchun, axborot texnologiyalaridan foydalanamiz. Buning uchun yuqorida ta'kidlab o'tganimizdek Kompyuterimizda joylashgan Amaliy dasturlar tarkibiga kiruvchi Power point dasturi orqali amalga oshiramiz.

Koinot tuzilishi va rivojlanishi haqida hozirgi zamон dunyoqarashlari mavzusida keltirilgan samon yo'li haqida o`quvchilarga tushuncha berishda yuqorida qo'llagan Power Point dasturi orqali juda ajoyib tarzda prezintatsiya holida tayyorlashimiz mumkin. Yoki bundan tashqari kompyuterimizda joylashgan dasturi orqali ham ajoyib tarzda videofilm tayyorlab o`quvchilarga taqdim etsak bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, "Koinot tuzilishi" bobini o'qitishda axborot texnologiyalaridan foydalanishning ta'lim samaradorligini orttirishdagi imkoniyatlari va bu tajriba-sinov boshichlarda amalga oshirilgan ishlar tahlil qilindi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

Umumiyl o'rta ta'limning davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturi.

Turdiyev N.Sh. Fizika. Umumta'lim maktablarining 9-sinfi uchun darslik.

O'QUV JARAYONINI SAMARADORLIGINI OSHIRISH OMILLARI

Nabiyeva S.Q.- Navoiy shahar 8 məktəb o'qituvchi,
Nasirova Sh. N.-texnika fanlari doktori, dotsent,
Navoiy davlat pedagogika instituti
telefon: +998906463609
nosirova_61@mail.ru

Annotasiya. Ushbu maqolada o'quv jarayonini samaradorligini oshirish omillari haqidagi ma'lumotlar keltirilgan. Ta'lim sifatini aniqlashda o'quv jarayonining sifati, o'quv-uslubiy ta'minotining sifati, axborot ta'minotining sifati, o'qituvchilarining tarkib lavozim malakasi, xorijiy tillarni birini bilish sifati, pedagogik ergonomikani sifati asosiy ko'rsatkichlardan hisoblanadi.

Kalit so'zlar: texnologiya, sifat, məktəb, axborotlashdırish, ta'lim, o'quvchi, bilim, AKT, vosita, aloqa, tizim.

Hozirgi vaqtida axborot texnologiyalari, axborot tizimlari, kommunikatsion tizimlar va ekonometrik modellashaşdırish inson faoliyatining hamma sohalarida, jumladan, eng muhim o'rinni muxandislik ta'limi egallaydigan ta'lim xizmatlari sohasida ham yanada muhim rol o'yynamoqda. Ta'lim berish, o'qitish jarayonida, uning shaklidan qat'iy nazar, samarali hamda sifatli bilim berish, mutaxassislar tayyorlash va uning kasbiy malakasini oshirish - jarayonning asosiy shu bilan birga ajralmas qismi hisoblanadi [1].

Ta'lim jarayoni, hamisha o'qituvchilar, tadqiqotchi-uslubchilar va olimlar uchun tadqiqot ob'ekti bo'lib kelgan kelgusida ham shunday bo'lib qoladi. Ularning mehnati bilan pedagogik texnologiyalari tadqiq etiladi, ta'lim jarayoni samaradorligini oshirish uchun ilg'or pedagogik texnologiyalari ishlab chikilmokda, uning davomida bilim olayotganlar malaka va ko'nikmalarga ega bo'ladi, shuningdek, ta'lim jarayonini sifatini aniklash imkoniyati paydo bo'ladi. Ta'lim jarayonida ilg'or pedagogic texnologiyalar talabalarni mustaqil bilim olishga, atroflicha fikrlashga, ijodiy faol ishlashga odatlantiradi. Bunday yutuqlarga erishish uchun interaktiv metodlardan o'rinali va unumli foydalananish o'zining ijobiy samarasini bermoqda. Aynan ta'lim sifati yani turli vositalar va tizimlardan foydalangan holda tayyorlanayotgan mutaxassislarining nisbiy darajasini belgilaydi. Maktablar, litseylar va oliy o'quv yurtlaridagi ta'lim jarayonini tahlili bugungi kunda an'anaviy odatiy usul bilan o'tkaziladi, Ta'limning samarali shartlarini aniqlash uchun ta'lim jarayonini tadbiq qilishda biz tomonimizdan quyidagi tarkibiy qismlar belgilandi:

- ta'limning ulusizligi va talabgorligi;
- o'zaro fanlar orasidagi yani mantiqiy, axborotli, mazmunli bog'liqlilik;
- foydalilanidigan axborot resurslari;
- qo'llaniladigan texnik vositalar, ishlanmalar;
- fan va texnikaning hamma sohalarida tadbiq etish uchun an'anaviy hamda noan'anaviy manbalar;
- bilim bilan amaliyotda tanishish va uni mustahkamlash uchun didaktik vositalar, shuningdek, eksperimental ta'lim sharoitida mashg'ulotlar o'tish uchun auditoriyalarni mos tarzda jixozlash ta'lim jarayonining ajralmas bir qismi hisoblanadi,

Ta'lim sifatini aniqlash ancha murakkab jarayon bo'lib, unga bir butun tizim sifatida qaralsa, u bir nechta qismlardan tashkil topgan bo'lib, har bir qismi o'z vaqtida unda qatnashadigan elementlarning to'plami hisoblanadi.

Ta'lim tizimini sifatini aniqlash ikki bosqichda olib boriladi: birinchisi - har bir qismning sifati alohida-alohida o'rganilib chiqiladi va ikkinchi bosqichda hammasini birga hisoblab chiqiladi. Chunki hisoblash jarayoni iterativ, ya'ni har bir ko'rsatkichi bo'yicha takror-takror olib boriladi. Ya'ni tizimda qatnashuvchi har bir qism uchun uning ekonometrik modeli tuzilib, hamda uni hisoblash usuli aniqlangan bo'lishi kerak. Bunday masala dolzarb hisoblanib avval qismlar uchun va oxiri butun tizim uchun ta'lim sifati aniqlanildi.

Adabiyotlar:

1. Magzumov P.T., Xaldarov X.A., Ilyasov SH.T. Opredelenie effektivnosti uchebnogo protsesssa. Mejd. NPK "Problemy razvitiya avtotransporta i transportnykh kommunikatsiy v sentralno-aziatskom regione", Tashkent, TADI, 2007, 2s.

KIMYO FANINI O'QITISHDA ZUKKO INTERFAOL USULIDAN FOYDALANISH.

Nagashboyeva Feruza Uruboyevna
Urganch tumani 18-sonli mактабning
kimyo fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ta'limning barcha bosqichlariga oid umumiy pedagogik va didaktik talab o'quvchining dasturiy bilim, tasavvur va ko'nikmalari asosida mustaqil ishlash samaradorligini takomillashtirish, ilmiy fikrlashga, o'quv faniga qiziqishini kuchaytiradi.

Kalit so'z: Pedagogik, reaktiv, kimyo, laboratoriya, texnologiya, interfaol.

Kimyo fanini o'qitish bilan bog'liq o'quv muassasalari kimyo xonasi (laboratoriyasi) ning har tomonlama to'liq va mukammal o'quv jixozlari va kimyoviy reaktivlar bilan ta'minlanish darajasi dars samaradorligi bilan bevosita bog'liqdir. O'quvchi tomonidan kimyo darsi jarayonida olingan nazariy bilimlar, asosan, laboratoriya va amaliy mashg'ulotlar yordamida mustahkamlanishi, oson o'zlashtirilishi hech kimga sir emas.

Interfaol texnologiyaga asoslangan ta'lim jarayonida o'qituvchining asosiy vazifasi bu axborot almashinuvni jarayonini yo'naltirish va unga ko'maklashishdir. Buning uchun o'qituvchi quyidagi ishlarni amalga oshiradi:

- o'rganilayotgan fakt, hodisaga nisbatan mayjud bo'lgan turli munosabat, fikrlarni aniqlaydi;
- ishtirokchilarining shaxsiy tajribasi, oldindan ularda shakllangan bilim va tasavvurlarni faollashtiradi;
- ularning faolligini ta'minlovchi usul va shakllardan foydalanadi;
- nazariya va amaliyotni o'zaro bog'laydi;
- ishtirokchilarini o'zaro tajriba almashishga undovchi pedagogik vaziyatlarni shakllantiradi;
- ishtirokchilarning bir-birini tushunishini ta'minlaydi;
- ishtirokchilarida ijodkorlikni rag'batlantiradi.

O'quvchilarga "Elementlar davriy sistemasi" mavzusida tushunchalar beriladi. Ularga elementlar davriy sistemasi haqida tushunchalar beriladi va elementlar nomlari ham aytib o'tiladi. Shundan so'ng davriy sistemadagi elementlar nomlari haqida qisqacha so'raladi.

Zukko metodi asosida guruh a'zolari o'zlarini tanlagan elementlar haqida qisqacha ta'rif berishadi. Bunda ularga elementlar rasmlari ham tarqatiladi. Birinchi bo'lib taqdimotni rasmida noma'lum element nomini birinchi bo'lib aniqlagan o'quvchi guruhi boshlaydi.

Guruhchalar o'z sardorini, guruh nomini belgilashadi.

1-guruhchaga "Mendeleyev", 2-guruhcha "Neptuniy" nomlari tanlangandan so'ng, sardorlar Mendeleyev va Neptuniy elementlariga ta'rif berishadi. O'quvchilar Mendeleyev va Neptuniy elementlarini oq qog'ozga chizib namoyish qiladilar.

Shundan so'ng sardorlar o'z guruhchasining bosh harfi bilan boshlanuvchi

(Mendeleyev "M" va Neptuniy "N") elementlari nomlarini kim ko'p topish bo'yicha bellashadi.

Mendeleyev "M"	Neptuniy "N"
Magniy	Neon
Marganes	Natriy
Mis	Nikel
Mishyak	Nobiy
Molebdin	Necom
Meytneriy	Nobeliy

Eng ko`p elementlar nomini to`g`ri topgan sardor rag`bat oladi.

Ushbu usul o'quvchilarda tahlil qilish va umumlashtirish ko'nikmalarini o'stiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. N.N. Azizzodjaeva Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. - T.: Moliya, 2003.
2. I.R.Asqarov, K.G'Opirov, N.X.To'xtaboyev Kimyo Umumiylig o'rta ta'lif maktablarining 8- sinfi uchun darslik T.: Yangiyul poligraph service, 2019.

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA KASBLARGA OID TUSHUNCHALARNI SHAKLLANTIRISH

Narzullayeva Hilola Izzatullayevna,
Navoiy viloyat Uchquduq tuman 20-maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqola boshlang'ich sinf o'quvchilarning kasbiy bilim va ko'nikmalarini dars va darsdan tashqari mashg'ulotlar jarayonlarida, turli tarbiyaviy tadbirdirlarda muayyan bir tizimlilik asosida amalga oshirishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanishga e'tibor qaratilishi lozomligi haqida yozilgan.
Kalit so'zlar: kasbiy bilim, didaktika, axborot texnologiya, fan, texnika.

O'quvchilar bilan olib boriladigan kasb tanlashga yo'llash ishlarini asosan maktablarda boshlang'ich sinflardan boshlash maqsadga muvofiq hisoblanadi. Tabiiyki boshlang'ich sinflarda kasb tanlash ishlarini o'ziga xos tomonlari bo'lib u mohiyati jihatdan o'rta va yuqori sinflardagidan farq qiladi. Maqolada boshlanich sinf o'quvchilarning kasbiy bilim va ko'nikmalarini dars va darsdan tashqari mashg'ulotlar jarayonlarida, turli tarbiyaviy tadbirdirlarda muayyan bir tizimlilik asosida amalga oshirishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanishga e'tibor qaratiladi. Farzandlarimizda kichik yoshdanoq muayyan kasbhunarga oid tushunchalarni shakllantirilsa, kelgusida ular o'zları sevgan, mehr qo'ygan kasb-hunar sohasining yetuk kadrlari bo'lib yetishadi. Bu jarayonni amalga oshirishdahar bir texnik vosita o'zining aniq didaktik va texnik imkoniyatlari ega. Kichik yoshdagi o'quvchilarda kasb-hunarga oid tushunchalami shakllantirish uchun har bir darsda muayyan kasblar to'g'risida ma'lumot berishda o'quvchilar axborotni o'zining asosiya axborot qobil qilish organlari, ya'nko'zi va qulog'i bilan qobil qiladi. Bu jarayonning samaradorligini oshirishda zamonaviy axborot texnologiya vositalari to'plamidan foydalanish yaxshi natija beradi. Bu to'plamga turli didaktik imkoniyatlarga ega bo'lgan axborot manbalari, o'quvchilar bilimini nazorat qiluvchi vositalar jumladan zamonaviy komp'yuterlar ham kiradi.

Zamonaviy axborot texnologiya vositalari bilan jihozlangan xonada bir vaqtning o'zida ekran va tovush eshitirish vositalaridan foydalangan holda mashg'ulotlar tashkil etilsa, shubhasiz, o'quvchilar axborotni qiziqish bilan qobil qiladilar, uning ko'p qismini eslab qoladilar. Ta'lim jarayonida shunday imkoniyatlarni o'zida mujassamlashtirgan texnik vosita komp'yuterdan foydalanganda axborotni ko'zi bilan ko'rib yaxshi eslab qiluvchi va qulog'i bilan eshitib eslab qoluvchi o'quvchi uchun ham qulay imkoniyat yaratiladi.

Shuningdek, bolalar kasb-hunar to'g'risidagi ma'lumotlarni dars va darsdan tashqaritarbiyaviy tadbirdirlarda, ommaviy axborot vositalaridan, qarindosh-urug'lardan, do'st-birodarlardan, qo'ni-qo'shnillardan, oila a'zolaridan bilib olishadi. Bolalarning keraklibilim va kasb-hunar egasi bo'lishida, xalqimizga, yurtimizga nafi tegadigan shaxs bo'lib ulg'ayishida oila, maktab, mahallaning hamkorligini to'g'ri yo'lga qo'yish lozim.

Bizningcha boshlang'ich sinf o'quvchilarida kasb-hunarga oid tushunchalarni zamonaviy axborot texnologiya vositalari orqali shakllantirish uchun quyidagilarg e'tiborni qaratish kerak:

- mehnat inson hayotining asosini tashkil qilishi, inson mehnatda faqat mehnat orqaligina ulug'lanishi mumkinligi to'g'risida o'quvchilardagi ishonchni shakllantirish;
- o'quvchilarda insonlarning mehnat faoliyati to'g'risidagi va xalq xo'jaligi tarmoqlarining ishlab chiqarish jarayonlaridagi ishchi kasblari to'g'risidagi boshlang'ich tushunchalarni shakllantirish;
- hozirgi bozor iqtisodi shariotida ishbilarmonlik va tadbirkorlik kasblari bo'yichao'quvchilarda boshlang'ich tushunchalarni shakillantirish va ularning mehnat faoliyati haqida ma'lumotlar berish;
- hozirgi zamon fan-texnika taraqqiyoti davrida malakatimiz mehnatkashlarining chuqur bilimga ega bo'lishi to'g'risidagi tushunchalarni shakllantirish;
- o'quvchilardagi kasblarga bo'lgan individual qobiliyat va layoqatni hisobga olish;
- kichik yoshdagi o'quvchilarda kasbga oid tushunchalarni shakllantirishda milliy an'nalardan va sharq mutafakkirlarining fikrlaridan hamda xalq pedagogikasining yutuqlaridan foydalanish;
- kasb-hunarga oid roliklardan samarali foydalanish kichik yoshdagi o'quvchilarda muayyan kasbga bo'lgan qiziqlichlarni tarbiyalaydi, shakllantiradi;
- boshlang'ich sinf o'quvchilarida kasbga oid tushunchalarni shakllantirishda zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarining imkoniyatlariidan yetarlicha foydalanish;
- pedagog, psixolog, mutaxassis olimlar tomonidan kasb-hunar va uni egallash bo'yicha tegishli uslubiy tavsiyalar, o'quv qo'llanmalar, ko'rgazmali qurollar, ishlanmalar, bugungi kun talablari darajasida ishlab chiqilmog'i va joylarga yetkazib berilishi lozim;

- boshlang'ich sinf o'quvchilarida kasb-hunarga oid tushunchalarni shakllantirishda rivojlangan mamlakatlarning ish tajribasini qiyosiy o'rganish, uning milliy mintalitetimizga oid jihatlarini amaliyotga tadbiq etish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, bugungi o'quvchi ertangi kundagi biror bir kasbning egasi. Ularning qiziqish va qobiliyatlarini aniqlab, hozirdanoq aniq maqsad sari yo'naltirilshda zamonaviy axborot texnologiya vositalaridan foydalanilsa kelgusida yetuk, malakali mutaxassis kadrlar tayyorlash bo'yicha yanada yaxshi natijalarga erishiladi. Mamlakatimiz kelajagi o'z sohasining bilimdoni, jonkuyari bo'lgan fidoiy insonlarga gagina bog'liqligi esa hech kimga sir emas.

Foydalaniman adabiyotlar ro'yxati

Toli povaJ.O., G'ofurov A.T.Biologiyata'limi texnologiyalari.Metodikqo'llanma "O'qituvchi" nashriyoti, Toshkent, 2002.

TolipovaJ.O.Biologiyani o'qitishdainnovatsion texnologiyalar.Pedagogikaoliy ta'lim muassasalari talabalari uchun darslik. Toshkent, 2014.

BOSHLANG'ICH TA'LIM TIZIMIDA FANLARARO ALOQANING AHAMIYATI

Narzullayeva Sadoqat Tolibovna
Buxoro viloyati Qorovulbozor tumani
1-umumi o'rta ta'lif maktabi
Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Kalit so'zlar:integratsiya, boshlang'ich ta'lif, ona tili, o'qish, yozuv, uzviylik, dunyoqarash, bog'liqlik, ko'nikma, dars, tushuncha.

Ключевые слова: интеграция, начальное образование, родной язык, чтение, запись, непрерывность, прогноз, соедение, способность, урок, концепция.

Keys words:integration, primary education, mother tongue, reading, writing, interdependence, worldview, dependency, skill, lesson, consciousness.

Annotatsiya:Ushbu maqolada boshlang'ich ta'lif jarayonida fanlararo aloqadorlikning ahamiyati haqida ma'lumot berilgan.

Аннотация: В этой статье дается обзор важности междисциплинарного общения в начальном образовании.

Annotation:This article highlights the importance of interdisciplinary communication in the primary education process.

Bugungi kunda fan rivoji va ishlab chiqarishdagi ulkan o'zgarishlar tufayli kelib chiqayotgan talablar maktab ta'lifi oldiga yangi vazifalarni qo'yemoqda. Buni muhtaram prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyevning ta'lif to'g'risida qabul qilayotgan qaror va farmonlarida ham ko'rib turibmiz. 2017-yil 7-fevralda qabul qilingan Harakatlar strategiyasining 4-yo'nalishida ham ta'lif tizimi to'g'risida fikr yuritilgan. Hozirgi zamон ta'lif berish sistemasi yuqori darajada fan asoslarini o'rnatishga, tafakkurni rivojlantirishga, olamni bir butunlikda anglashga va tasavvur etishga, tevarak atrofda bo'layotgan voqealarni to'g'ri anglashga, ularning mohiyatini anglab oladigan yoshlarni tarbiyalashga yo'naltirilgan. Maktablarda o'rgatiladigan fanlarning tarqoqligi maktab bitiruvchisida bir ko'rinishli (fragmentar) dunyoqarashni keltirib chiqaradi. Maktab umumta'lif fanlarining tarqoq holda o'rgatilishi, ularni bir-biriga uzviy bog'liqlikda o'rgatilmasligi o'quvchilar bilimini to'la bo'lishi va butun borliqni bir butun holda anglashlariga to'sqinlik qilib, o'quvchilarda qiyinchilik uyg'otadi. Olimlarimizning fikricha, integratsiyadidaktikprinsipler qatorigakiradi vauclar orasidayetakchi o'rinn egallaydi. Bunday tushuncha ta'lif tizimida integratsiya masalasini, fanlararo uzviylik va bog'liqlik masalasini yana bir bor ko'rib chiqish zaruratini yuzaga keltiradi. Ta'lif sistemasiga integrasiyanı kiritish mакtab va jamoatchilik o'rtasida turgan ta'lif va tarbiyaga oid vazifalarni hal etishda asosiy vositalardan biridir. Integrasiyalashtirilgan darslar bolalar dunyoqarashida bir butunlikni, voqealar uzviyligini tushunishini tabiatan anglab yetishga o'rgatadi.

Integratsiya- bu fanlarning differensial jarayon davomida yaqinlashuvi va bog'liqligidir. Integratsiya jarayoni fanlar orasidagi aloqani yangi, yuqori sifatda bir-biriga bog'lash bosqichi bo'lib, o'zini yuqori ko'rinishda namoyon etadi. Shuni alohida qayd etish kerakki, integratsiya jarayoni asoslari uzoq o'tmishdagi xalq pedagogikasi va ilmiy pedagogikaga asoslangan. Integratsiya fanlararo bog'liqlikdir. Fanlararo bog'liqlik asoslari tabiatni to'la holda o'quv darsliklarda ko'rsatish va tushuntirish zaruratidan paydo bo'lgan. Ulug' didaktik Yan Amos Komenskiy ta'kidlashicha: "Bir-biri bilan bog'liq bo'lgan hamma narsa, xuddi shunday holda o'rganilishi kerak". Fanlararo bog'liqlik g'oyasiga keyinchalik juda ko'p pedagoglar yondoshib, uni rivojlanishi va umumlashtirilishiga hissa qo'shdilar. D.Lokk g'oyasiga ko'ra: "Ta'lif mazmunining aniqlanishida bir fan boshqa fanlar elementlari va faktlari bilan to'ldirilishi kerak". Pestalossi bir fanning boshqa bir fandan uzoqlashuvi hatto xavfliligini ta'kidlaydi. Bolgariyalik olimlar tabiiy-ilmiy bilimlarni o'z ichiga olgan, 10-12 yoshli bolalarga mo'ljallangan integratsiyalangan kurs yaratishdi. AQSH o'rta maktablarining katta sinflarida o'z ichiga fizika, kimyo, geografiya, geologiya, kristallografiya, tuproqshunoslik, poletalogiya va shu kabilarni o'z ichiga oluvchi "Yerni o'rganish" fani kiritilgan. Chexoslovakiyada ham shunday umumlashtiruvchi integratsiyalangan "Fuqaro tarbiyasi" deb nomlangan kurs katta sinflarda kiritilgan.

Boshlang'ich ta'lilda integratsiyani amalgal oshiruvchi bo'g'in vazifasini o'qituvchining o'zi amalgal oshiradi. U bolalarning arifmetikaga, yozishga, tabiat va ko'pgina boshlang'ich tushunchalarga o'rgatadi. O'z kuch va imkoniyatlari darajasida bu ishni amalgal oshiradi. Boshlang'ich ta'lilda integratsiyani bir-biriga nisbatan yaqin fanlarni birlashtirish asosida ko'rish maqsadga muvofiq. Ta'lifning keyingi pog'onalarida u asosiy fanlarning chegaralarini birlashtirishga harakat qiladi. Boshlang'ich ta'lif-tarbiyani integratsiyalashda ijobjiy va salbiy omillar mavjudligini hisobga olish kerak. Bu omillar integratsiyaning usullarini belgilab beradi. Y.M.Kolegin

va O.L.Aleksenko integratsiyaning salbiy omillarini ko'rsatib beradilar: o'quv predmetlarining chegaralangan soni - olinayotgan katta hajmdagi bilimlarning mazmuni olamning haqiqiy ko'rinishini, qismlarining o'zaro bog'liqligini aks ettirish bilan to'ldirish mumkin. Juda muhim bo'lgan o'qish, yozish va sanoq ko'nikmalarini shakllantirish zarurati. Bu narsalar xuddi fanlarga bo'linib o'qitishni talab qiladiganga o'xshaydi. Lekin o'qish va matematikani o'qitishning an'anaviy tajribasi ham keng integratsion imkoniyatlarni haqida dalolat beradi. Bunda o'qish fan sifatida o'z ichiga faqat badiiy matnlarni emas, tarix, tabiatshunoslik bo'yicha materiallarni oladi. Matematika, arifmetika, algebraik va geometrik materiallarni o'z ichiga oladi. Bunday integratsiya muhim ko'nikmalar hosil qilishga halaqit bermaslik, aksincha, ularni shakllantirishga kafolat beradi.

Integratsiyalangan darsga boshqa fanlar, boshqa o'quv predmetlari bilan bog'liq tushunchalar tahlil qilishning natijalari kiritiladi. Masalan, "qish", "sovuz", "bo'ron" kabi tushunchalar o'qish, rus tili, tabiatshunoslik, musiqa, tasviriy san'at darslarida ko'rib chiqiladi. Tushunchalarning tahlil qilish boshqa o'quv darslarida o'zlashtirilgan bilimlarga murojaat qilinadigan darslar integratsiyalangan hisoblanadi. Dars ijodiy, erkin bo'lishi bilan birga, yaxlit, mantiqan ketma-ket, o'ziga xos o'tish metodikasiga ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sh.M.Mirziyoyev "Harakatlar strategiyasi" 2017.02.07
2. R.Mavlyanova, N.Raxmankulova "Boshlang'ich ta'lif pedagogikasi, innovatsiya va integratsiyasi, Toshkent - "Voris nashriyot"- 2013.
3. R.A.Mavlonova, N.H.Rahmonqulova "Boshlang'ich ta'lifning integratsiyalashgan pedagogikasi", Toshkent - "Ilm ziyo" -2009.
4. T.G'afforova, E.Shodmonov, G.Eshturdiyeva 1-sinf "O'qish kitobi", "Sharq" Nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririysi, Toshkent-2018.
- 5.T.G'afforova, E.Shodmonov, X.G'ulomova 1-sinf "Ona tili", "Sharq" Nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririysi, Toshkent-2018.
6. ZyoNet.

GEOGRAFIYA FANIDAN MASSHTAB MAVZUSINI O'QITISH METODIKASI

Nasriddinova Mahbuba

Namangan viloyati Yangiqo'rg'on tumani 4-maktab

Raximova Muazzam

Namangan viloyati Yangiqo'rg'on tumani 6-maktab

+998972591046

Tozimirzayeva_mahbuba112@gmail.com

Annotatsiya: ushbu tezisda maktabda geografiya fanidan masshtab mavzusini o'qitish metodikasi haqida so'z yuritamiz. Masshtabga doir masalalarini yechish usullari va uni o'rgatish metodikasi haqida so'z yuritamiz. Kalit so'zlar: masshtab, kasr, nisbat, chiziq prorporsiya, egri chiziq, kesmalar o'lchami.

Geografiya fanidan o'quvchilar tushunishiga qiyinlik qiluvchi mavzulardan biri masshtab mavzusi hisoblanadi. Ushbu mavzu 6-siflar uchun geografiya fanidan o'tiladi. Masshtab mavzusini o'rganishdagi qiyinchiliklardan biri bu o'quvchi geografiya darsidan bu mavzuni o'rganishga kelgan vaqtida matematika fanidan bu mavzuni chuqur o'rganish uchun yetarli bilimlar bo'lmasligi hisoblanadi. Bu kamchilikni to'ldirish uchun tajribali geografiya o'qituvchisi masshtab uzunligini hisoblash uchun matematika faniga doir prorporsiya mavzusini o'zlashtirgan bo'lishi, unga doir misol masalalarini qiyalmay yecha olishi zarur. Masshtabga darsliklarimizda turli hil ta'riflar berilgan bo'lsada uni ta'rifini to'liq keltirish uchun "o'zbekiston milliy ensiklopediyasiga" murojat qilaylik.

Masshtab (nem. Maßstab, map - o'lchov va stab - tayoq), miqyos - chizma, plan, aerofotosyomka yoki haritadagi nuqtalar orasidagi uzunlikning joydagi masofalar uzunligiga nisbati. Masshtab sonli, chiziqli va ko'ndalang bo'ladi. Sonli Masshtab kasr yoki nisbat bilan beriladi. Bunda haritadagi 1 sm joyga 1000 sm to'g'ri keladi, demakdir. Chiziqli Masshtab sm larga bo'lingan chiziq bilan ko'rsatiladi. Bu chiziqdagi haritadagi 1 sm ga joyga necha m yoki km to'g'ri kelishi ko'rsatib qo'yilgan bo'ladi. Plan va haritada 2 nuqta orasidagi masofani aniq o'lhash va o'lchan masofalarini harita yoki planga tushirish uchun kundalang Masshtab ham ishlataladi. Kundalang Masshtab ba'zi bir geodezik asboblarda va maxsus lineykalar bilan chizib berilishi mumkin. Geografik haritalarda sonli Masshtab haritadagi bir nuqtaga yoki birorta chiziqqa tegishli bo'ladi, qolgan joylardagi uzunliklar xususiy Masshtab asosida aniqланади. Geografik haritalardagi masofalar xususiy Masshtab bilan maxsus formula yordamida hisoblab chiqariladi.

Bu to'liq ta'rif hisoblanadi. Endi o'quvchiga to'liq tushuntirish uchun biz matematika faniga murojat qilamiz. "Masshtab ma'lum bir chizmani haqiqiy o'lchamiga nisbatidir" bu sodda tarif deyish mumkun.

Masshtab ikki hil ko'rinishda $a:b$ $a > b$ bo'lsa kattalashtirilgan masshab $a < b$ bo'lsa kichraytirilgan masshtab deyiladi.

Endi o'quvchilar qiyinalishi mumkun bo'lgan amaliy masalarga o'taylik.

Masala: xaritada ikki shaxar orasidagi masofa 13 cm ni tashkil qiladi. Bu xarita masshtabi 1:10000 bo'lsa, shu ikki shaxar orasidagi masofa qanchaga teng?

Yechish: bu masalani yechishni o'rgatish uchun biz quyidagi metoddan foydalanamiz. Bu prorporsiya usuli deyiladi. Birinchi qiladigan ishimiz 13 cm ni metrga aylantirib olaylik. $13 \cdot 0,01 = 0,13$ m endi.

1 – 10000 | 0,13 – x | bu yerdan x ni topadigan bo'lsak $x = 10000 \cdot 0,13 \text{ m} = 1300 \text{ m}$. Demak bu ikki shaxar orasidagi masofa 1300 metrga yoki 1,3 km ga teng ekan.

Masala: xaritada masshtab 1:1 000 000 berilgan. Ushbu haritadagi daryoning uzunligi 12,4 cm bo'lsa daryoning haqiqiy uzunligi topilsin.

Yechish: yuqoridaq metod bo'yicha prorporsiya usulidan foydalanaylik: $12,4 \cdot 0,01 = 0,124 \text{ m}$

1 – 1000000 | 0,124 – x | bu yerda x daryoning haqiqiy uzunligi bo'ladi. X ni topadigan bo'lsak: $x = 1000000 \cdot 0,124 = 124000 \text{ metr}$ yoki 124 km ekan. **Izoh:** bu masalalarni $1000000 \cdot 0,124 = 124000$ ko'rinishida ham ishlash mumkun. Prorporsiya metodini qo'llashdan maqsad, turli hil chizmalarda 1: .... O'rniga boshqa son ko'rsatilgan bo'lsa o'quvchilar adashishlari mumkun.

Masala: ikki shaxar orasidagi masofa 1250 metr ekanligi ma'lum. Uni 1:100000 masshtabli chizmadagi o'lchamini toping.

Yechish: $1250 : 100000 = 0,0125 \text{ m}$. buni cm da ifodalasak. $0,0125 \cdot 100 = 1,25 \text{ cm}$.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.
Geografiya darsligi.
Matematika darsligi

BOSHLANG'ICH SINFLARDA INNOVATSION TA'LIM ASOSIDA DARSLARNI TASHKIL ETISH.

Nazarova Gulbahor

Kogon tuman 20-umumta'lim maktabi

boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Tel: 998914462361

Annotasiya: maqolada boshlang'ich sinflarni o'qitishda zamonaviy metodlarning samarasi, boshlang'ich ta'lism to'g'risida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: zamonaviy metodlar, texnologiyalar, boshlang'ich sinflarda ilg'or usullar

Mamlakatimizda uzlusiz ta'lism tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarning asosini jahon ta'limi standartlariga javob bera oladigan ilg'or tajribalarni ommalashtirish hamda ta'lism-tarbiya jarayonida kam jismoniy kuch sarflab, yuqori samaradorlikka erishish yo'lida amaliy faoliyat olib borish tashkil qilmoqda. Hozirgi vaqtida umumiyo'rta ta'lism maktablari o'qituvchilari oldida turgan eng muhim va dolzarb vazifa o'quvchilarning ilm olishga bo'lgan qiziqishlarini orttirish, ularning tasavvurlarini kengaytirishdan iborat. Ana shu ishni amalga oshirish uchun bugungi kungacha bir qator tadbirdilar bajarildiki, natijada umumiyo'rta ta'lism maktablari idagi ta'lism samaradorligining muvaffaqiyatiga zamin yaratildi. Dars samaradorligining muhim shartlaridan biri bu - o'qituvchi va o'quvchilarning birgalikda faolligi va o'quvchilarning butun dars jarayonida faol ishtirot etishidir. Albatta, bu o'rinda o'qituvchiga yangi pedagogik texnologiyalar qo'l kelishi amaliyot ko'rsatib turibdi. Hozirgi zamon har bir fan o'qituvchisi zimmasiga inson, uning jamiyatdagi o'rni va roliga har tamonlama qarash vazifasini yuklaydi. Buning uchun o'qituvchi ta'lism-tarbiyaning yangi shakllari, vositalari va usullarini egallashi va shu bilan birga o'zi zamonaviy pedagogik texnologiyalarni yaratishga, shaxsni tarbiyalashning yangi a'nnaviy, samarali usullarini tanlashga harakat qilishi hamda ijodkor bo'lmog'i lozim. Maktablarda boshlang'ich sinflarni o'qitish masalasi benihoya ahamiyat muhim kasb etadi. Qolaversa maktabga ilk qadam qo'ygan bolajonni ertangi kunda mustaqil va ijodiy fiklaydigan, rivojlangan, miliy ong va tafakkuri o'sgan, eng asosiysi ma'naviy barkamol shaxs, haqiqiy vatanparvar inson bo'lib voyaga yetkazishga ahamiyat berish lozim .

Ta'lism-tarbiya jarayonida mazkur vazifalarni amalga oshirish uchun bugungi kunning pedagog xodimlari har bir darsda qiziqarli, samarali bo'lgan yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanish kerak.

Bizga ma'lumki, boshlang'ich sinfdan o'quvchilarni zeriktirmasdan, bezdirmasdan, o'yinlar asosida dars o'tish muhim hisoblanadi. Buning uchun o'quvchilarga turli xil sahnali ko'rinishlar, qiziqarli o'yinli usullar, krossvordlar, guruuhlar bilan ishlash, bahs-munozaralar usulida dars o'tish lozim.

Boshlang'ich ta'lism oldiga qo'yiladigan vazifalarning to'laqonli bajarilishini nazorat qilish ta'lism bo'yicha DTS talablari asosida amalga oshiriladi, ya'ni bunda integratsiya asosidagi takomillashtirilgan boshlang'ich ta'limga o'tish ta'minlanadi.

Oldimizda jahon fani va madaniyatining eng ilg'or yutuqlarini o'zida mujassamlashtirgan, inson aql - zakovati yaratgan boyliklaridan bahramand bo'lgan yangi avlodni shakllantirish vazifasi turibdi. Faqat shu asosdagina millatning taraqqiyot sari shiddatli intilishini ta'minlovchi vatanparvarlik va yakdillikni vujudga keltirish mumkin.

Boshlang'ich maktab ta'lism va tarbiyasini integratsiyalash muammosi nazariya uchun ham, amaliyot uchun ham muhim va dolzarbdir. Boshlang'ich talimni integratsiyalish masalasiga keyingi paytda bir qancha yondoshishlar bo'ldi: darsni ikki fan o'qituvchisi olib borishi yoki ikki fanni bir darsga birlashtirib, uni bir o'qituvchi tomonidan o'tilishidan to integratsiyalangan kurslar tashkil etish, boshlang'ich ta'lism mazmunini tubdan o'zgartirishgacha.

Ta'lism - inson faolligini belgilaydigan muhim bir tarmoqqa aylanmoqda. Shuning uchun ta'lism tizimida inson faoliyati bilan bog'liq ko'pgina muammolarni hal etish zarur. O'z-o'zidan ko'rinish turibdiki, bu vazifalarni ilmiy-texnika jarayonining o'zgarishi bilan bog'liq ta'lismning yangi nazariyasini yaratish, ya'ni fanni jamiyatning ishlab chiqarish kuchiga aylantirish va amaliy ko'rsatkichlarini rivojlantirish natijasida amalga oshirish mumkin.

Innovatsion texnologiya barkamol insonni shakllantirishni kafolatlovchi jarayonni tashkil qilishning ilmiy-usuliy asosi bo'lib xizmat qiladi. Shu nuqtayi nazardan innovatsion texnologiyalar tahsil oluvchini mustaqil mutolaa qilish, bilim olish, erkin fikrlay olishga o'rgatishni kafolatlaydigan jarayondir. Yurtimizda barcha tarmoqlar kabi axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ham jadallik bilan rivojlanib borishi pedagoglar oldiga yangidan-yangi vazifalarni yuklamoqda.

O'z navbatida boshqa fanlar qatori boshlang'ich sinf o'qituvchisi ham innovatsion texnologiyalardan

foydalanim usullari, vositalari, pirinsip va tamoyillarini bilishi lozim. Hozirda ta'limni yetuk malakali kadrlar bilan ta'minlash zamon talabi bo'lib, ta'limda innovatsion texnologiyalarini qo'llash asosida har bir darsni tashkil etish lozim.

Xulosa o'rnda shuni yozmoqchimanki, innovatsion ta'lim texnologiyalari asosida o'quvchi-yoshlarni ma'naviy-axloqiy sifatlarini tarbiyalash o'qituvchi zimmasiga ulkan mas'uliyat yuklaydi. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni hamda "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi" g'oyalariga ko'ra o'qituvchiga jamiyatimiz tomonidan qo'yilayotgan maqsad - erkin, ijodkor, mustaqil fikr egasi bo'lgan komil inson va malakali mutaxassisni tarbiyalab voyaga yetkazishdan iborat.

Foydalanim adabiyotlar ro'yxati:

Yo'ldoshev J va boshqalar. Zamonaivi dars. Toshkent.; 2007

Hazratqulov U.M, Usmonboyeva M.N, Rustamova S.S. Ta'limni tashkil etishda zamonaivi interfaol metodlar. O'quv uslubiy tavsiya/ Toshkent - 2016

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING MANTIQIY FIKRLASH VA IJODKORLIK QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH.

Nazarova Shaxlo Halimovna

Kogon tuman 20-umumta'lim maktabi

boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Tel: 998914462361

Annotatsiya: maqolada boshlang'ich sinflarni o'qitishda zamонавиј metodlarning samarasi, boshlang'ich ta'lim o'quvchilarini mantiqiy fikrlah va ijodkorlikka yo'naltirish to'g'risida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: mantiqiy fikrlash, ijodkorlik, zamонавиј metodlar, texnologiyalar, boshlang'ich sinflarda ilg'or usullar

Mamlakatimizda ta'lim - tarbiya sifati va samaradorligini zamon talablari darajasiga ko'tarish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Bu borada xalq ta'limi tizimida sifatli ta'limni joriy etish masalasiga so'nggi 2-3 yilda juda katta ishlar amalga oshirildi. Bolani yoshlikdan ta'limga yo'naltirish, uning qirralarini yoshlikdanoq namoyish qilish maqsadida maktabgacha ta'lim tizimi alohida Vazirlik sifatida faoliyat yuritishi yo'lga qo'yildi. Maktabgacha ta'lim tizimida yangi dasturlar asosida ta'lim - tarbiya oлган o'quvchi maktabga kelar ekan, uning bilimlarini yanada rivojlantirish, fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish boshlang'ich ta'lim o'qituvchisidan yuksak mahorat talab etadi.

Boshlang'ich ta'lim umumta'lim maktablarining bosh bo'g'ini bo'lgani sababli ana shu jarayonda o'quvchi shaxsining mukammal rivojlanib borishiga ko'proq e'tibor berish lozim.

Ta'lim jarayonida ilg'or pedagogik texnologiyalarni faol qo'llash, ta'lim samaradorligini oshirish, tahlil qilish va amaliyatga joriy etish bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir.

O'quvchilarining fikr doirasi, ongi, dunyoqarashlarini o'stirish nihoyatda muhimdir. Ana shu vazifani uddalashda innovatsion faoliyatning ustunligi har tomonlama samarali hisoblanadi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mas'uliyatlari yuksak. Ular maktab ostonasiga endigina qadam qo'ygan o'quvchilarini maktab hayotiga ko'niktirib, zamонавиј bilim olishlariga yo'l ochib beradilar. Bolalarning o'qishga munosabatlari, aqliy sa- lohiyatları ana shu davrda shakllanadi. Bu ham boshlang'ich sinf o'qituvchilarining vazifasi muhim ekanligini ko'rsatadi.

Ma'lumki, nutq tafakkur bilan bog'liq, shuning uchun u tafakkur bilan uzziy bog'liq holda o'stiriladi. Darsda o'tilgan matnni o'quvchilar ongli tushinishi, asosiy mazmunini, goyasini anglab yetishi uchun tahlil, sintez, taqqoslash, umumlashtirish kabi mantiqiy usullar qo'llaniladi. O'qilgan matnni tahlil qilishda har xil ish usullaridan foydalilanadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini ijodkorlikka yo'naltirish uchun u o'quvchi bilan birga oqituvchilar ham ijod qilishlari, ular bilan shug'ullanishlari kerak. Ta'limda ilgaridan "Avval hunar o'rgat, keyin shogird o'z xohishicha nimani ijod qilsa-qilaversin" yo'sinida ish tutish rasm bo'lgan.

Shuni yodda saqlash kerakki, ijodkor yaratuvchi shaxsni tarbiyalash-fanga ma'lum bo'lgan bilimlarning o'zinigina o'zlashtirish bilan kifoyalamanmay, olingan bilimlar zamirida yangi bilimlarni kashf etishlari bilan muhimdir.

Hozirda o'quvchining intelektual darajasini, yaratuvchanligini, ijodkorligini, izlanuvchanligini takomillashtirish orqali ularni yangi bilimlarni olishga qaratilmog'i lozim.

Ma'lumotlarga qaraganda, olti yoshgacha bo'lgan bolalar 40% iste'dod potensialiga ega. Sababi bu yoshda inson butun umri davomida egallashi mumkin bo'lgan bilimlarning 70% ini o'zlashtiriladi. Bu yoshdagagi bolalarning salohiyat darajasini belgilashda turli ko'rsatkichlar e'tiborga olinishi mumkin. Ko'pincha ulardagagi nutqiy ko'nikmaning qay darajada rivojlanganligi eng yetakchi ko'rsatkich hisoblanadi.

Ma'lumki, bolada og'zaki nutqning shakllanishi 1-3 yoshdan boshlab, dastavval, ot so'z turkumiga mansub so'zlarni, keyinchalik, sifat va fe'l so'z turkumidagi so'zlarni talaffuz qilishdan boshlanadi. Ravon og'zaki nutq ko'nikmasiga erishish turli bolalarda turlicha muddatda shakllanib, individual tabiatga egaligi bilan ham ajralib turadi. Til va tafakkurning chambarchas bog'liq ekanligini yana bir bor esga olsak, iste'dodli o'quvchilar bilan ishslashda ularning ravon nutqiy malakaga egaligi necho'glik ahamiyatli ekanligini tushunishimiz qiyin emas.

Bolalar eng kichik yoshdanoq ijodkorlik, yaratuvchanlikka moyil bo'lar ekanlar.

Albatta, dunyoda mamlakatlar ko'p, lekin bu olamda betakror ona yurtimiz O'zbekistonimiz yakka-yu yagona. Mana shu go'zal va muqaddas yurt bizga atalgan, uni asrab-avaylash tuyg'usi har birimizning dilimizda jo bo'lishi kerak. Bu borada yurt kelajagi bo'lgan yosh avlod tarbiyasi nechog'lik muhim ahamiyat kasb etishi barchamizga kundek ravshan. Ta'limning o'zbekona usulini shakllantirish, yoshlarmizni o'z iqtidori, qiziqishidan

kelib chiqqan holda to'g'ri yo'naltirish boshlang'ich sinf o'qituvchilari oldida turadigan mas'uliyatli vazifalardan biridir. Shu narsani biz o'qituvchilar anglab olmog'imiz darkor.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

Yo'ldoshev J va boshqalar. Zamonaviy dars. Toshkent.; 2007

Hazratqulov U.M, Usmonboyeva M.N, Rustamova S.S. Ta'limni tashkil etishda zamonaviy interfaol metodlar. O'quv uslubiy tavsiya/ Toshkent - 2016

HARBIY JAMOA PSIXOLOGIYASI VA SHAXSIY TARKIBNI JIPSLASHTIRISHDA OFITSERLAR FAOLIYATINI HISOBGA OLİSH

Nazarov Tohir Toshpo'lotovich

(BuxDU Harbiy ta'lif fakulteti Maxsus tayyorgarlik sikli o'qituvchisi)

tohir@mail.ru (97) 830-15-59.

Muhammadiyev Xalilulloh Tursunqul o'g'li

(BuxDU Harbiy ta'lif fakulteti 1-bosqich talabasi)

xalilulloh@mail.ru (99) 570-52-14.

Ushbu maqolada Harbiy jamoa uning a'zolari o'rtasidagi o'zaro munosabatlar, o'zini tutishning o'ziga xos qoidalari va me'yorlari asosida tashkil topishi, rivojlanishi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Jamoa, guruh, shaxs, muhit, individual, jamiyat, xulq, axloq, o'zaro munosabat, Umumharbiy Nizom, jamoatchilik fikri, kayfiyat.

Shaxsning rivojlanishi uchun imkoniyat jamoada ko'proq bo'ladi. Faqat jamoadagina shaxsning har tomonlama rivojlanishi, o'z iste'dodini ko'rsata olishi uchun sharoit mavjud. Jamoa har bir kishining kuchini oshiradi va mehnat jarayonida har bir shaxsning individual ishchanligini oshiruvchi hayotiy kuch-g'ayrat paydo bo'ladi.

Jamoa o'zaro ishonch, g'oyaviy birdamlik va jamoatchilik muhitida insonlarning o'zaro yaqinlashuvি sharoitida vujudga keladi. Jamoa axloqi egoizm, xudbinlik bilan mos kelmaydi, faqat o'z manfaatlarini o'ylash jamoaga muvofiq emas, jamoa umumxalq va shaxsiy manfaatlar, mehnat kishisining insonparvarligi va chin ma'nodagi insonlar orasidagi o'zaro munosabatlari, mehribonlik, to'g'rilik, oddiylik va kamtarlik, shaxsiy va jamiyat hayotida faol axloqiy faoliyat, insonni yangi mehnat va ijodiy yaratuvchanlikka undovchi, barcha yomon illatlarga, yet xususiyatlarga teskari turuvchi insonlar guruhi.

Har bir inson qandaydir bir jamoa a'zosidir. Jamoa uning tarkibiga kiruvchi har bir insonga doimiy ravishda ta'sir qiladi. O'z navbatida har bir jamoa a'zosi ham jamoadoshlariga va umuman jamoaga ta'sir ko'rsatadi. Bu o'zaro ta'sir jamoa psixologiyasida namoyon bo'ladi. Harbiy jamoa - bu jamoa ko'rinishlaridan biridir. U jamoada yashovchi shaxsiy tarkibning ijtimoiy-g'oyaviy, psixologik muhitini namoyon qiladi, jangchilarning ma'naviyati va jangovar mahoratini shakllantiradi. Harbiy jamoa tarkibi doimiy ravishda o'zgarib turadi. U o'z xususiyatlarini saqlab qolishi uchun unga yangidan qo'shilayotgan kishilar jamoatchilik, g'oyaviylik va axloqiylik tuyg'ularini egallagan bo'lishi zarur. Shundagina harbiy jamoaga bu insonlarning qo'shilishi jamoa jipsligini susaytirmaydi.

Harbiy jamoaga kirish uchun zaruriy tayyorgarlikni har bir inson avvalo mактабдан oladi. Shuning uchun ham harbiy rahbar o'quvchilarni harbiy xizmatga tayyorlashda harbiy jamoaning barcha xususiyatlarini inobatga olishi shart.

Harbiy jamoa boshqa jamoalardan o'z oldiga qo'ygan vazifasi, ona Vatanni qurolli himoya qilishi bilan farq qiladi. Bo'linma jamoasi uning a'zolari o'zlari oldiga qo'yilgan vazifalarni chuqur anglasalargina, haqiqiy harbiy jamoa hisoblanadi. Harbiy jamoaning o'ziga xos xususiyatlari shu bilan bog'liqliki, u o'z oldiga qo'yilgan vazifalarni dushmanga nisbatan kuch ishlatalish, qurol-yarog'lar va harbiy texnikalardan foydalangan holda amalga oshiradi. Shunga muvofiq, harbiy jamoada jamoaning har bir a'zosi o'zida faqatgina mardlik, qat'iylik, bardoshlilik, matonatliliknigina emas, balki harbiy texnika va qurol-yarog'lardan foydalanishning uquv va malakalarini ham puxta egallagan bo'lislari shart.

Harbiy jamoa uning a'zolari o'rtasidagi o'zaro munosabatlar va o'zini tutishning o'ziga xos qoidalari va me'yorlari asosida tashkil topadi va rivojlanadi. Bu qoida va me'yorlar faqatgina kundalik xizmat talablaridan emas, balki jangovar faoliyat ehtiyojlaridan ham kelib chiqadi. Ular umumharbiy Nizomlarda ifodalangan.

Harbiy jamoaning barcha a'zolarida qismga, uning bayrog'iga, quroldosh do'stlariga, boshqa bo'linmalar, qismlar, qo'shin turlari va hamdo'stlik armiyalari jangchilariga, dushmanga nisbatan ma'lum bir munosabatlar paydo bo'ladi. Bu munosabatlar harbiy etika me'yorlarini tashkil etadi, ularsiz barcha jangchilar, jamoa harbiy muhitga ega bo'la olmaydi. Agar bo'linma jangchilarida harbiy qasamyodga va o'z burchiga sodiqlik, an'analarga hurmat, dushmanga nisbatan nafrat tuyg'ulari bo'lmasa, bunday jamoa o'z oldiga qo'yilgan jangovar vazifalarni bajarishga tayyor bo'lmaydi.

Harbiy jamoa quyidagi tarkibiy qismlardan tashkil topadi:

- g'oyaviy intilishning, ishonch va e'tiqodning umumiyligi. Jangchilarning ilmiy dunyoqarashi qanchalik kuchli va chiqur bo'lsa, ular shunchalik ko'prok jamoada rivojlanadi;

- jangchilarning xulq-atvorini boshqaruvchi axloqiy me'yorlarning umumiyligi. Jangchilar uchun bu me'yorlar umumharbiy Nizomlarda mustahkamlanadi;

- ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan hamkorlikdagi faoliyat;
jamoaning har bir a'zosida harbiy mahoratning yoki uni egallashga intilishning mavjudligi.

Jamoaning g'oyaviy ishlari undagi jamoatchilik fikri, kayfiyati va o'zaro munosabatlarning shakllanishiga sezilarli ta'sir qiladi. Bu esa ijtimoiy psixologik muhitning yig'indisini tashkil qiladi. Ulardan jamoaning salohiyatliligi kelib chiqadi. Harbiy jamoalardagi sog'lom fikrlar, kayfiyat, o'zaro munosabatlar manbalarini maktablarda o'tkaziladigan tarbiyaviy ishlar darajasidan izlash lozim. Jamoaning psixologik tuzilmasi, tabiatи haqidagi ma'lum axborotlarni harbiy rahbar jamoadan oladi. Jamoatchilik fikri - jamoa a'zolarining ratsional baholash tizimi bo'lib, me'yoriy ta'sirga egalik va sezilarli qo'zg'atuvchi kuchga ega bo'ladi. Aniqlik, oshkorlik, emotsiyonallik, uzuksizlik, jamoatchilik fikrining talabchanligi har bir inson tuyg'ulari va irodasiga ta'sir qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI .

1. Satibaldiyev A., Karimjonov A. "Harbiy pedagogika" nashriyoti, TDPU Toshkent 2005 y.
2. Abduqodirov A.S., Ahmedov G'. Harbiy xizmat axloqi. O'quv qo'llanma Sharq nashriyoti Toshkent 2007 y.
3. Nasriddinov Ch.R. "Harbiy psixologiya va pedagogika" nashriyoti, TDPU Toshkent 2008 y.

SOG'LIQNI MUSTAHKAMLASHDA JISMONIY TARBIYANING ROLI

**Negov Sulton Shuxratovich,
Navoiy viloyat Karmana tuman 4-umumta'lif mukom
Jismoniy tarbiya fani o'qituvchisi**

*Annotatsiya: Maqolada sog'liqni mustahkamlashda jismoniy tarbiyaning roli haqida fikr yuritilgan.
Kalit so'z: Jismoniy tarbiya, chiniqish, chaqqonlik*

Sog'liq - odamning jismoniy va ma'naviy xususiyatlari yig'indisi, uning uzoq umr ko'rishining va ijodiy rejalarini amalga oshirishning jamiyatimiz baxt-saodati uchun yuqori mehnat unumdarligi, mustahkam oila yaratish, bolalarning tug'ilishi va tarbiyasini amalga oshirishning zarur sharti hisoblanadi.

Kundalik aniq kun tartibi sog'liqni mustahkamllovchi eng yaxshi omildir. Ovqatlanish, uyqu, gigiyenik qoidalarni odad bo'lib qolgan ma'lum vaqtida bajargan ma'qul. Aniq rejim tufayli organizmdagi barcha tizimlar va organlar bir-biriga mutonosib ishlaydi, sarflangan kuch tezroq va to'liqroq tiklanadi, organism kamroq ishdan chiqadi.

Aktiv harakatchanlik organizmni mustahkamlaydi. Hozirgi paytda odamlar kamharakat qiladi. Sanoatda va qishloq xo'jaligida mexanizatsiyalashmagan mehnatning turi brogan sari qisqarib bormoqda, trasnpart vositalari rivojlanib, televiedenie va kompyuterlar kundalik ehtiyojlarga aylanib ketdi.

So'nggi yillarda "gipodinamiya" iborasi toborakeng tarqalib bormoqda. U grekcha "gipo" so'zidan kelib chiqqan bo'lib - kam, "dinamik" esa kuch demakdir. Bu holat ko'pchilik odamlar turmush tarzining harakterli xususiyatiga aylandi. Odamlar orasida asosan yurak-qon tomir tizimi kasalliklari ko'payib ketdi.

Gi podinamiyada yurakning faoliyati va mushaklar tizimi bo'shashadi, tana massasi ortadi. Muskullar bilan psixik kuchlar orasidagi normal nisbatlar buzilishi markaziy asab tizimini ortiqcha qo'zg'lishga olib keladi. Natijada organizmning infeksiyalarga va psixik kuchlanishlarga chidamliligi va ish qobiliyati pasayadi, qarish protsessi tezlashadi. Doimiy ravishda kuchi etedigan jismoniy ishlar organizmni charchatmaydi, balki uni kasalliklarga chidamliligini oshiradi.

Tabiat, toza havo, suv, quyosh bilan doimiy ravishda muloqotda bo'lish, odamga sog'likni mustahkamlashga va kasalliklarga chidamlili bo'lishiga yordam beradi.

Toza havo tarkibida odam organizmi uchun yetarli miqdorda kislorod bo'ladi, bardam va ko'tarinki kayfiyatga, unumli ish qobiliyatiga ega bo'lishga yordam beradi. Nafas olayotgan havo tarkibida kislorod miqdori kamaysa (dim, yaxshi shamollatilmaydigan binoda), tez charchashga, o'zini og'ir his qilishga, boshda simillab og'riq paydo bo'lishiga olib keladi. Afsuski, ko'pchilik insonlar toza havoning afzalliklarini tushunmaydilar. Ularga bino shamollatiladimi yoki yo'qmi, u yerda chekilganmi yoki yo'qmi baribir.

Tabiat manzaralari asab tarahgligini bo'shashtiradi, tinchlantiradi. Aktiv ishdan dengizga, tog'larga, o'rmonga borish, dam olish va cho'milish juda foydali. Dam olishning bunday usullari odamning ruhiyatiga ijobiy ta'sir etadi.

Kun tartibiga rioya qilmaslik, kam harakat qilish, shaxsiy gigiyena qoidalariiga amal qilmaslik, vaqtida ovqatlanmaslik, chekish, spirtli ichimliklarni is'temol qilish singari zararli odatlar sog'liqni zaiflashtiradi. Og'ir sharoitlardagi faoliyat odam organizmiga yuqori talablar qo'yadi, natijada stress rivojlanadi. Odam oldida turgan vazifalarni hal etishi uchun zarur bo'lgan faoliyatini birmuncha yuqori darajada qaytadan qurishni talab etadigan sharoitda odamda zo'r ishchanlik holati paydo bo'ladi. Bu holat odamga ham ijobiy, ham salbiy ta'sir etishi mumkin.

Jismoniy tarbiya sog'liqni mustahkamlash, yuqori ish qibiliyatiga erishishga, hayotiy muhum harakat o'quv va malakalarni egallashga yo'llangan. U odamni unumli mehnat qilishga tayyorlashda munum ahamiyatga ega. Jismoniy xususiyatlardan tashqari (tezlik, kuchlilik, chaqqonlik, chidamlilik), bu vaqtida qimmatli ruhiy xususiyatlar (matonat, iroda, maqsadga intilish, qat'iylik, o'zini idora qila bilish) ham rivojlanadi.

Jismoniy tarbiyaning organizmga ta'siri. Turli muskullar, bo'g'im va boyqlamlarni muntazam ravishda mashq qildirish ularning funksiyasini va koordinatsiyasini kuchli rivojlanadir. Jismoniy mashqlar organlar va organlar tizimini, harakat apparatlarining normal faoliyatini ta'minlaydi, moddalar almashinuvni jarayonlarini yaxshilaydi. Turli xil mashqlarni har kuni ma'lum miqdorda bajarish, o'zini hech qanday bo'shashtirishga yo'l qo'ymay, ularni tog'ri va oldindan belgilangan hajmda bajarishga intilish, odatni, keyin esa axloqiy qoidalarga rioya qilish ehtiyojini shakllantiradi. Shular tufayli odamning intizomiligi ortadi, uning irodasi mustahkamlanadi.

Jismoniy tarbiya organizmga rivojlantiruvchi, takomillashtiruvchi va tuzatuvchi ta'sir etadi. U qaddi-qomatdagi nuqsonlarni - umurtqa pog'onasining qiyyaganligini yo'q qiladi, muskullar yaxshi

rivojlanmaganligini to'g'rilashi mumkin. Har bir yosh va jinslar uchun maxsus mashlar to'plami mavjud bo'lib , ularni tayinlashda har bir organizmning xususiyatlari va estetik talablar hisobga olinadi. Jismoniy mashqlar uyqu holatidan teteklikka tez o'tishiga yordam beradi, chunki markaziy asab tizimini tetiklashtiradi, barcha ichki organlar ishini,birinchi navbatda yurak-qon tomirlar tizimini aktivlashtiradi. Har kuni uyqudan turgandan keyin 10-15 daqiqa o'tgach,badantarbiya bilan shug'ullanish kerak.Uni odatda engil mashqlardan boshlab 10-20 daqiqadan oshirmsalik,bunda yurishdan boshlab asta-sekin nagruzkani oshirish, nafas olish va chiqarishning bir tekisligini kuzatib boorish kerak. Hammasi bo'lib bitta badan tarbiyada 5-8 tagacha mashq bajariladi,ulafni o'zini murakkabliligiga ko'ra 2-3 martadan 8-10 martagacha takrorlash mumkin. Mashqlar ichida ancha jiddiy kuch talab qiladigan,nafas olishni to'xtatadiganlari bo'lmasligi kerak. Har inson badan tarbiya bilan shug'ullanishi va sog'lom turmush tarziga rioya qilishi shart.

TINISH BELGILARINING QO'LLANILISHI O'RGGATISH ORQALI YOZMA SAVODXONLIKNI YAXSHILASH MASALLARI

Norboyeva Muborak,
Navoiy viloyat Navbahor tuman 36-maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich ta'linda o'quvchilarning yozma nutqlarini yaxshilash, ularning sodda gaplarni tuzishdan kichik matnlar yaratishgacha bo'lgan ta'limi yarayonida o'qituvchining oldida turgan uslubiy vazifalar haqida fikr-mulohazalaar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: matn, sintaksis, grammatika, yozma nutq, intonnatsiya.

Bilamizki, boshlang'ich sinfda o'quvchilar barcha bilimlarni fundamental egallaydilar. Shuning uchun ham boshlang'ich sinf o'qituvchisining asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarning yozma savodxonligini oshirish. Yozma nutqni to'g'ri, ifodali, mantiqli bayon qilishda, uni ixchamlashda, yozma nutq qismlarining o'zaro mazmuniy munosabatlarni ko'rsatishda muhim yozuv vositasini tinish belgilari ishlataladi. Matnning mazmuni, ma'nou tulslari, sintaktik qismlari, bu qismlar orasidagi ma'nova va grammatik munosabatlarni aniqlashda tinish belgilarining xizmati muhimdir. Punktuatsion belgilari, bir tomonidan, yozuvchiga o'z yozma nutqini aniq, to'g'ri va ifodali bayon eta olish imkoniyatini bersa, ikkinchi tomonidan, o'quvchiga muayyan matndagi fikrni yozuvchi bayon etganidek, yozuvchining maqsadiga muvofiq tushuna olish imkoniyatini yaratadi: bir tinish belgi yozuvchi tomonidan qanday ma'nova va vazifada qo'llangan bo'lsa, mazkur tinish belgisi o'quvchi tomonidan ham xuddi shunday vazifada tushuniladi.

Tinish belgilari yozma nutqdagi maqsadni aniq ifodalash, uning tushunilishini osonlashtirish uchun qo'llanadi. Yozma nutqning mazmuniy, shakliy va ohang munosabatlarni, sintaktik bo'linishini belgilovchi, uslubiy ravonligini ta'minlovchi ko'rsatuvchi, vositasidir.

Mazmuniy munosabatlari og'zaki nutqda intonasiya yordamida ifodalanadi: yozma nutqda esa punktuasiya vositasida ko'rsatiladi. Ko'rindiki, yozma matnlardagi ma'noni (maqsadni) tinishlar vositasida aniq tasavvur qilish mumkin.

Hozirgi kunda tinish belgilarining xizmati ortib, uning vazifasi va qo'llanish doirasi kengayib bormoqda. Tinish belgilarining yozma nutqda qo'llanishiga oid barcha vazifalarni alohida-alohida ko'rsatmay, ularga xos umumiyligi tomonlarni va yozma nutq jarayonida ko'proq uchraydigan holatlarni ta'kidlash bilan cheklanamiz. Tinish belgilari yozma matndagi mazmuni (ma'noni, maqsadni) taniq ifodalash uchun xizmat qiladi. Ular butun gapga xos umumiyligi mazmuniy munosabatlarni ifodalabgina qolmay. Gap qismlariga xos semantik munosabatlarni ham bildirish xususiyatiga egadir:

Gaplardagi mazmun murakkab bo'ladi bunday paytlarda tinish belgilari qo'sha qo'llanadi: Chambarchas payvandmi shunchalar mehri?! Tinish belgilari yozma matndagi gap bo'laklari, gapning ayrim qismlari va gaplarning o'zaro turli sintaktik munosabatlari (birikishi, bo'linishi, ajralishi, ayrilishi kabilari) ni ko'rsatish uchun qo'llanadi.

Yozma matndagi turli holatlari, ichki his-hayajon va turli mazmuniy tovlanishlarni ifodalash uchun tinish belgilari qo'llanadi. Masalan, undov belgisi ham undov gaplar, ham buyruq gaplar oxiriga qo'yiladi. Buyruq va undov gaplardagi ma'nou tulslari o'z ichida yana turlicha bo'lishi mumkin. Bunday paytlarda undov belgisining qanday ma'nova va vazifada qo'llanganligi matn mazmuniya aniqlanadi. Tinish belgilari yozma matnning tarkibiy va uslubiy jihatlarini to'g'ri belgilash uchun xizmat qiladi. Masalan: Men opamning jildidan qalin kitobni Qur'on bo'lsa kerak-olib pala-partish varaqlayman. (Oybek.) Bunda kirish gap qo'sh tire vositasida ajratilgan. Ma'lumki, kishilar doimo vergul bilan ajratilib, ba'zi hollarda qavsga olinadi. Yuqoridagi misolda qo'sh tire o'rniда qo'llangandir.

Bunda qo'sh tire qo'shimcha vazifani bajarayotir. Tinish belgilarining bunday birini o'rniда ikkinchisining qo'llanishi ishoraviy sinonimiyanı hosil qiladi. Gapning ajratilgan bo'laklari vergul hamda tire vositasida, kiritma qurilmalar tire ham qavs vositasida ajratiladiki, bular ham ishoraviy sinonimiyaning ko'rinishlaridir.

Lekin tinish belgilari har vaqt birining o'rniда ikkinchisi almashinib qo'llanavermaydi. Bunday almashinishing o'z qonuniyatları bor. Agar qo'llanishi lozim bo'lgan bir tinish belgi o'rniغا ikkinchisi noo'rini ishlatsa, gapning sintaktik stilistik qurilishida, gapqismlari orasidagi munosabatlarda, gapdag'i mazmuniy va ohangdorlik holatlarda o'zgalik vujudga keladi.

Hozirgi o'zbek yozuvida tinish belgilari asosan mazmuniy, sintaktik-stilistik vazifani bajaradi. Tinish belgilarining qo'llash doirasi, o'rni va tartibini belgilashda mazkur tilning sintaktik qonuniyatlariga asoslanadi. Yozma matndagi har bir tinish belgi muayyan sintaktik-stilistik hodisani aks ettiradi. Demak, yozma nutqda

tinish belgilarining to'g'ri ishlatalishi adabiy til va nutq madaniyati me'yorlarining takomillashuvi va muqimlashuvi uchun ahamiyatlidir.

Foydalanilgan adabiyyotlar ro'yxati

1. Xodjayev B.X. Innovatsion ta'lism texnologiyalari modulidan ma'ruza matnlari. -T.:2015-y.
2. Qo'ysinov O.A. va b. "Kasb ta'limi metodikasi" fanidan mustaqil ta'limni tashkil etish. - T.: "Yusuf yangi nashr", 2012-y. - 60 b.
3. Jumanazarov S.S., Xaydarov B., Li D., Qayumov Sh. "Kompyuter savodxonligi asoslari". -T.:2014-y. 98bet
- 4.M.E.Jumayev, M.Yu.Yuldasheva, B.U.Mingbayeva, G.A.Mamatova "Boshlang'ich ta'limni o'qitishda zamonaviy yondashuvlar va innavatsiyalar" metodik uslubiy qo'llanma - T.: 2017-y.

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARNI INNOVATSION METODLAR ORQALI O'QITISH

Nurova Dilfuza Shodiyevna,
Navoiy shahar 12-umumta'lim məktəb
Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarni innovatsion metodlar orqali o'qitishning ahamiyati haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'z: boshlang'ich sinf, innovatsion metod, DTS

O'quvchiga bilim berish, har bir dars mazmunini boyitish, qiziqarli mashg'ulotlarni dars jarayoniga singdirishni talab qiladi. Ruhshunoslarning aniqlashicha, boshlang'ich sinf o'qituvchilari o'qituvchining oddiy tushuntirishi orqali egallab olgan ma'lumotlarga qaraganda turli xil ruhiy kechinmalar orqali o'zlari mulohaza yuritib, mustaqil bajargan ishlari vositasida o'zlashtirilgan bilimlarini uzoq esda saqlab qoladilar. Chunki o'quvchi mustaqil mashqlarni bajarishda faoliyat ko'rsatib, ilgari olgan bilimlariga tayangan holda ko'plab o'quv materiallarini hayolidan o'tkazadi. O'xshash hodisalarni taqqoslaydi. O'zicha mulohaza yuritib mustaqil hukm chiqaradi. O'qituvchilarning tayyor holda bergen ma'lumotida esa o'quvchi fikrlash faoliyati to'la ishga kirishmasdan to'g'ri javobni o'zlashtirib oladi. O'xshash hodisalarga duch kelishi bilan o'qituvchi bergen bilimi amaliyotga taqbiq qilishda qiynalib qoladi. Davlat ta'lim standarti va amaldagi məktəb dasturlarida o'quvchi egallashi lozim bo'lgan materiallar ancha murakkab bo'lib, bolalarning bu bilimlarni bosqichma - bosqich egallab olishlarini, kengaytirib va rivojlantirib borishlarini taqozo etadi.

Bugungi Davlat ta'lim standarti va ta'lim tizimi biz boshlang'ich sinf o'qituvchilari oldiga o'ta mas'uliyatlari vazifalar yuklamoqda. O'qituvchi har bir o'tilayotgan darsga ijodiy yondashishi, mashg'ulotlarni ilg'or pedagogik texnologiyalar asosida qurishi, darsning har bir minutidan unumli foydalanishi zarur. Mashg'ulotlarni shunday tashkil etish kerakki, o'quvchi har bir dars davomida egallashi lozim bo'lgan bilimlar hajmini, o'zida hosil qiladigan ko'nikma va malakalarini oldindan belgilab olishi lozim. Bu o'z navbatida o'quvchining mashg'ulotlarga aniq maqsad bilan qatnashishini taqozo qiladi. Chunki o'quvchi darsning oxirida belgilangan maqsadga erishganligini bilish imkoniyatiga ega bo'lishi zarur. Albatta, boshlang'ich sinf o'quvchisiga bilim berish, har bir dars mazmunini boyitish, qiziqarli mashg'ulotlarni dars jarayoniga singdirishni talab qiladi. Bunda oqituvchining dars uchun oldindan puxta tayyorgarlik korishi va darsda foydalanidigan usullari bolalarning mustaqil ishlashiga qaratilishi zarurdir. Chunki o'quvchi mustaqil mashqlarni bajarishda faoliyat ko'rsatib, ilgari olgan bilimlariga tayangan holda ko'plab o'quv materiallarini hayolidan o'tkazadi. O'xshash hodisalarni taqqoslaydi. O'zicha mulohaza yuritib mustaqil hukm chiqaradi. O'qituvchilarning tayyor holda bergen ma'lumotida esa o'quvchi fikrlash faoliyati to'la ishga kirishmasdan to'g'ri javobni o'zlashtirib oladi. O'xshash hodisalarga duch kelishi bilan o'qituvchi bergen bilimi amaliyotga taqbiq qilishda qiynalib qoladi. Davlat ta'lim standarti va amaldagi məktəb dasturlarida o'quvchi egallashi lozim bo'lgan materiallar ancha murakkab bo'lib, bolalarning bu bilimlarni bosqichmabosqich egallab olishlarini, kengaytirib va rivojlantirib borishlarini taqozo etadi. Pedagogik texnologiyalar asosida darslarning tashkil etilishi boshlang'ich sinf o'quvchilarni o'zi bajarayotgan mashg'ulotga nisbatan ongli munosabatda bo'lishga o'rgatadi. O'quvchi har bir mashg'ulot jarayonida ixtiyoriy diqqatini ishga soladi, darsda ilg'orlikka, g'alaba qozonishga intiladi.

Məktəb bola hayotida juda muhim o'rın turadi. Shu davrda u atrof-muhit, jamiyat va kishilar mehnati, məktəb-maorif haqidagi bilimlarni egallaydi. Kecha o'yin bilan band bo'lib, erkin faoliyatko'rsatib yurgan bolaning birdan məktəbning ichki qonun-qoidalariga moslashishi, belgilangan tartib asosida mashg'ulotlarga o'z vaqtida qatnashishi oson kechmaydi. Shu tufayli kichik məktəb yoshidagi bolalar o'yin bilan bog'liq darslarda juda faol qatnashadi. Biz o'qituvchilar buni hisobga olib, darslarga o'yin elementlarini kiritishimiz va undan ta'lim-tarbiyaviy maqsadlarda samarali foydalanishimiz lozim. Bugun məktəbga ilk bor qadam qo'ygan o'quvchining kechagi mashg'uloti o'yin edi. Bolada boshlang'ich sinflarda o'rganiladigan materiallarni o'zlashtirib olishga yordam beradigan epchillik, hozirjavoblik, voqealarini bir-biriga taqqoslash, sinchkovlik kabi ijobjiy xislatlarning shakllanish davri bo'ladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga mo'ljallangan bilimlarning o'zlashtirib olinishiga erishish uchun ana shularga tayanish va uni parvarish qila borish lozim. Bu o'rinda zamonaiviy pedagogik texnologiyalarning o'rni va ahamiyati juda kattadir. "Tasavvur qiling, bola ma'lum amaliy va ruhiy tayyorgarlikdan keyin məktəb o'quvchisi bo'ladi. Uning vazifasi o'zgaradi. Bir kecha - kunduzda o'rtacha 4 soat ta'lim oladi. Kechagi o'yinqaroq bola bugun 40-45 daqiqa davomida diqqatini bir joyga joylab, o'qituvchi bilan

muloqatda bo'ladi. O'quv axborotini qabul qiladi va idrok etadi. Ana shu vaqtida o'qituvchi loqayd, mas'uliyatsizlik qilsa, uning bu holati otaonalarning holati bilan hamohang bo'lib qolsa, ota-onas ham yordam berishdan ojiz, nazorat qilishga "vaqt yo'q" bo'lsa, o'sha o'quvchilar bo'sh o'zlashtiruvchi, tartibsiz yomon o'quvchilarga aylanadilar. O'z kasbining mohir ustasi bo'lgan fidokor o'qituvchi ana shu paytda o'quvchilarni qo'lga oladi, ularning mehrini, ishonchini qozonadi: o'quv mashg'ulotlariga qiziqish uyg'otadi.

Xulosa o'rnidida shuni aytish mumkinki, davlatimiz tomonidan ta'lim tizimini takomillashtirishga bo'lgan e'tibor, bu ulug' xalqimiz, kelajagimiz va ertangi kunimizga bo'lgan e'tibordir. Kelajagimiz vorislari bo'lgan yosh avlodning mustahkam bilim olishlari, olgan bilimlarini kundalik faoliyatda qo'llay olishlariga, komil insonlar bo'lib voyaga yetishlariga imkoniyatlar yaratishimiz, ta'lim tizimiga bo'lgan e'tiborning yaqqol namunasidir. Bu esa buyuk kelajagimizga bo'lgan ishonch garovidir.

BOSHLANG'ICH SINFDA NUTQ O'STIRISH MASHQLARINI O'TKAZISH

Ochilova Muslima,
Navoiy viloyat Navbahor tuman 9-maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchisida fikr uyg'otish, unga aqliy-hissiy ta'sir ko'rsatish natijasida yuzaga kelgan fikrlar tafakkurda muayyan shaklga ega holda nutqqa ko'chishi haqidagi ma'lumotlar berilgan. Shuningdek, fikrning o'quvchi ruhiyati bilan bog'liq shaklga aylanish jarayoni haqida ham fiklar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: nutq, grammatika, punktuatsiya, uslubiyat , diolog.

Nutq o'stirish - boshlang'ich ta'limning o'zak masalalaridan hisoblanadi. O'quvchilar nutqi oilada, maktabda, jamoada o'zaro fikr almashish, suhbat dialog, muayyan mavzuda bahs-munozara, savol-javob shakllarida voqe bo'ladi. Nutq og'zaki va yozma shakllarda ifoda etiladi. O'quvchi tafakkuri, idroki, tasavvuri, his-kechinmalari fikrni qo'zg'asa, nutq ayni o'y-fikrlarni ifoda qilish vositasiga aylanadi. Bunda o'quvchining o'z qarashlarini bayon tarzida ifoda etishi kuzatilsa, yozma nutqda ushbu bayonning grammatik, punktuatsion, stilistik jihatlardan ravon, mazmunli, izchil va to g'ri ifoda etilishi nazarda tutiladi. O'quvchida fikr uyg'otish, unga aqliy-hissiy ta'sir ko'rsatish natijasida yuzaga kelgan fikrlar tafakkurda muayyan shaklga ega holda nutqqa ko'chadi. Shu bois fikrning o'quvchi ruhiyati bilan bog'liq shaklga aylanish jarayoni masalaning psixologik jihatlari hisoblanadi. Tez ta'sirlanuvchan bolalarda his-kechinmalar va fikr ham tez uyg'onadi, ammo bunday holatda ular fikrning ifoda shaklini zudlik bilan topishga qiynaladilar. Natijada o'z fikrlarini pala-partish, tartibsiz, shoshilib ifoda qiladilar, nutqda qator xatoliklarga yo'l qo'yadilar.

Bahs-munozaralardan chetda turuvchi, talashib-tortishishni xushlamaydigan, ochiq muloqotga kirishishdan ko'ra davraning "u tomonida" turishni ma'qul ko'ruchchi, "chetdan kuzatuvchi" bolalarning ta'sirlanishi sust kechsa-da, ular o'rtoqlarining fikrlarini tinglab, o'z qarashlariga solishtirib ko'rgach, munosabat munosabat bildirishlari mumkin. Bunday toifaga kiruvchi o'quvchilar o'z fikrini aytishga shoshilishmaydi, his-hayajonlarini ham yaqqol sezdirmaydilar. Boshqa guruhga mansub o'quvchilar boshlang'ich sinflarda kam uchraydi: ular o'qituvchi bergen savolga o'ylab, shoshilmasdan javob beradilar; o'z fikrlarini og'zaki va yozma nutqda ravon, mazmunli, mantiqli va ta'sirchan ifodalashga intiladilar. Bunday o'quvchilar kitob o'qishni yaxshi ko'radilar, ayniqsa badiiy asarlarni sevib mutolaa qiladilar. Ularning bog'lanishli nutqi kitobxonligi sababli ancha rivojlangan, fikrlash salohiyati yuqori, bayon tarzi izchil, og'zaki va yozma nutqi standart talablarga javob beradi.

Anglashiladiki, bir sinfdagi 20-30 o'quvchi xilma-xil xarakter, idrok, ruhiyat va tafakkur egalaridir. Ularning og'zaki va yozma nutq darajasi ham turli rivojlanish ko'rsatkichlariga ega. Ayni holatni hisobga olib, o'qituvchi har bir o'quvchining nutq darajasi ko'rsatkichlarini belgilab borishi lozim. Har oy oxirida o'quvchi nutqining o'sish darajalari belgilab beriladi. yetarli bo'limgan ko'rsatkichlar bo'yicha o'quvchi bilan alohida ish olib boriladi. Belgilangan darajalardan qaysi biriga o'quvchi imkoniyatlari yo faoliyati javob bermasa, o'quvchi yordamchi topshiriqlar vositasida bu ko'rsatkichni ko'tarishda hamkorlikda ish olib borishi lozim. Shu yo'l bilan o'quvchilarning davlat ta'lim standarti talablariga javob berish samaradorligi ta'minlanishiga erishiladi.

Hamkorlikdagi pedagogik faoliyat mohiyatini ta'lim maqsadlariga erishishdagi o'qituvchi-o'quvchi munosabatlari tashkil qiladi. Bu faoliyatni hamkorlikdagi ijodiy faoliyatga aylantirish ko'zda tutiladi. O'quvchi bilimlarni o'zi intilib, izlanib ehtiyoji va istagiga ko'ra o'zlashtirishga kirishar ekan, uning hamkor - o'qituvchi bu faoliyatning samarali kechishiga ta'sir ko'rsatib boradi; o'quvchi o'qib o'rganishi, o'zlashtirishi zarur bo'lgan bilim va tushunchalar, shakllantirish ko'zda tutilgan ko'nikma va malakalarning tarkib topishida ko'maklashadi. Ammo bu hamkorlik an'anaviy ta'limdagi kabi tayyor bilimlarni tushuntirish yo'li bilan o'quvchiga yetkazishni emas, yangi bilimlar o'zlashtirilishi o'quvchining faolligi asosiga, uning shu bilimlarni o'z faoliyati jarayonida o'zlashtirilishini taqozo etadi. Hamkorlikdagi faoliyat o'quvchini faoliyatsizlikdan ta'lim va tarbiya jarayonining ishtirokchisiga, faol fikrllovchi, amaliy ish olib boruvchi o'qituvchining hamkoriga aylantiradi.

Foydalilanilgan adabiyotlar ro'yxati

Imomnazarov M., Eshmuhammedova M. Milliy ma'naviyatimiz asoslari. T.: 2001.

Qilichev E. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Buxoro: 2005-yil

Yo'ldoshev J.G'. , Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari.-T, 2001.

Yo'ldoshev. J.G'. Usmonov.S. Ilg'or pedagogik texnologiyalar.- T.:O'qituvchi, 2004.

Bozorov E.B., Musurmonova O.A. O'qituvchi ijodkorligi davr talabi. - T.:O'qituvchi.1991.
Hamroyev M.A. O'zbek tilidan ma'ruzalar majmuasi. -T:. 2013-yil

БОШЛАНГИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИНИ ТАНҚИДИЙ ФИКРЛАШГА ЎРГАТИШДА ИННОВАЦИОН МЕТОДЛАРНИНГ АҲАМИЯТИ

**Очилова Шафоат,
Навоий вилояти Навбаҳор тумани 3- умутаълим мактаб
бошлангич синф ўқитувчиси**

Аннотация: Мақолада бошлангич синф ўқувчиларини танқидий фикрлашига ўргатишда инновацион методларнинг аҳамияти ҳақида фикр юритилган.

Калит сўз: объектив баҳо, инновацион метод, муаммоли таълим

Маълумки танқидий фикрлаш, бирор нарса, ҳодиса ёки воқеликни таҳдил қилган ҳолда унга ҳаққоний, объектив баҳо бериш демакдир.

Шунинг учун ҳам, таълим-тарбия жараёнида ўқувчи шахсининг мустақил, танқидий фикрлаш фаолиятини шакллантириб, мунгизам ривожлантириб бориш, натижада уларнинг ижодий фаоллиги, изланувчанлиги, иродавий сифатлари, ишчанлиги, эътиқодини таркиб топтириш муҳим аҳамият касб этади. Бунинг учун таълим-тарбия жараёнида биринчи навбатда "субъект-субъект" муносабатини амалда таъминлаш мақсадга мувофиқдир. Бошлангич синф ўқувчилари янги ахборотни онгли, пухта тушунишлари ва янги маълумотга танқидий ёндашишлари учун таълим жараёнида фаол қатнашишлари керак.

Таълим-тарбия жараёнига ўқувчининг фаоллигини таъминловчи омиллардан бири бу инновацион методлардир. Инновацион методлар асосида ўтказиладиган машгулотлар ёшларнинг муҳим ҳаётий ютуқ ва муаммоларига ўз муносабатларини билдиришларига интилишларини қондириб, уларни фикрлашга, ўз нуқтаи-назарларини асослашга имконият яратади. Ўқувчиларни фикр юритишга, ўз гоялари ва фикрлари билан ўзаро ўртоқлашишга даъват этиш каби педагогик ёндашув уларнинг фаоллигини ўстиради.

Ўқувчиларнинг танқидий фикрлашини шакллантиришда қатор инновацион методлар сирасига кирувчи ва ўқувчини фаол фикрлашга ундовчи "Муаммоли таълим"дир. Муаммоли ўқитишнинг бош психологик-педагогик мақсадлари қўйидагилардан иборат:

- таҳсил олувчининг фикрлаш доираси ва қобилиятларини ўстириш, ижодий кўнималарини ривожлантириш;
- муаммони мустақил ва жамоавий ечишда ҳамда фаол изланиш даврида олинган билим ва кўнималарни таҳсил олувчилар томонидан ўзлаштирилиши, бунинг натижасида ўқувчиларда танқидий тафаккурнинг шаклланиши;
- ностандарт муаммоларни кўра олувчи, қўя олувчи ва еча олувчи ўқувчининг фаол ижодий шахсини тарбиялаш;
- муаммоли таълим орқали ўзининг ва ўзгаларнинг мулоҳазаларини, бу мулоҳазаларнинг чин ёки чин эмаслигини текшира билиши;
- ўқувчининг намоён бўлган муҳокамаларга, муаммо вазиятга баҳо бера олишига эришиш.

Ўқув материалини муаммоли баён этиш бошлангич синфларда асосан диалог тарзда олиб борилади. Ўқитувчи муаммоли саволлар тизимини тузади, бу саволларга жавоблар олинган билимлар базасига таянади, яъни саволлар таҳсил олувчиларга интеллектуал қийинчиликлар туғдирали ва мақсадга йўналтирилган ижодий изланишга ундаиди. Масалан, 4-синф Одобнома дарсида "Боболаримиз, момоларимиз қўйлаган қўшиқлар" мавзуси бўйича берилган матн ўқиб бўлингач, ўқувчиларга қўйидаги саволлар билан мурожаат этиш мумкин: "Кўшиқнинг инсон ҳаётида қандай аҳамияти бор?", "Матн мазмунидан нимани англадингиз?", "Кўшиқ билан танишганда сизда қандай фикрлар йўғонди? Сиз муаммони яхлитлигича қандай тасаввур қиласиз?", "Қайси мусиқа асблоларини биласиз?", "Сиз боболарингиз, момоларингиздан қандай қўшиқларни эшитгансиз?", "Кўшиқ эшитганда ўзингизни қандай ҳис қиласиз?", "Реп ва Рок йўналишдаги қўшиқларга муносабатингиз қандай?", "Сизга класик йўналишдаги қўшиқ, куйлар ёқадими ёки эстрада йўналишидагилар, нима учун?" ва бошқалар. Ўқувчиларнинг фикрларини асосланганлигини текшириш учун қўйидаги саволларнинг берилиши ўринлидир: "Нима учун сиз айнан шундай деб ўйлайсиз? Бу яхшими ёки ёмонми? Биз бундан қандай хулосага келишимиз мумкин?"

Ўқитувчи томонидан берилган бундай йўналтирувчи саволлардан фойдаланиш, муаммоларни тўғри кетма-кетлиқда қўя олиш ўқувчилардаги фикр юритиш операцияларидан унумли (анализ, синтез, таққослаш, конкретлаштириш, мавхумлаштириш, системалаштириш, умумлаштириш)

фойдаланиш эвазига ҳар қандай мураккаб билимларни әгаллаш имконияти вужудга келади. Ўқувчилар тафаккур шакллари (тушунча, ҳукм, ҳулоса чиқариш)нинг функционал ва операционал жиҳатлари билан яқиндан танишадилар, шунингдек, улардан мустақил фойдаланиш учун барча интеллектуал резервларини (ақлий захираларини) ишга солишга ҳаракат қиласидилар. Ҳукм чиқаришнинг барча (якка, ҳусусий, умумий, зиддиятли, фаразий, инкор) кўринишлардан ўқув ва мустақил билим олиш фаолиятларида фойдаланиш шарт-шароитлари тугилади. Ҳулоса чиқаришнинг индуктив (ҳусусийдан умумийга фикрнинг йўналганлиги) ва дедуктив (умумийдан ҳусусий ҳолларга фикрнинг қаратилганлиги) йўлларидан муайян тарзда билиш фаолиятида қўллашга интиладилар. Тушунчалар (якка, ҳусусий, умумий, якқол, мавхум, тўпланма) моҳиятини англаган ҳолда маълумотларни әгаллаш билимларнинг барқарорлигини таъминлайди. Юқоридагиларнинг барчаси танқидий тафаккурни шакллантириш учун зарур ва уни ривожлантиришга ўз таъсирини ўтказади.

Ҳулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, бошлангич синф ўқувчиларида танқидий фикрлаш кўникмаларини шакллантириш учун ўқув-билув жараёнида уларни фаол фикрлаш ва мустақил фаолият кўрсатишга ундовчи инновацион методлардан фойдаланиб, уларни танқидий тафаккур юрита олишга ўргатиш ҳамда бу орқали буғунги кунда турли мазмундаги ахборотлар оқимидан оқилона фойдаланиб тўгри ҳукм, ҳулосалар чиқараолишларига ва ўз ўрнида мафкуравий иммунитетини мустаҳкамлашга ҳам замин яратади.

BOSHLANG'ICH SINF BOSQICHIDA TABIIY BILIMLARNI KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV ASOSIDA O'QITISH

Odilova Dono Sodiq qizi,
Navoiy viloyat Uchquduq tuman 20-maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqola boshlang'ich sinf bosqichida tabiiy bilimlarni kompetensiyaviy yondashuv asosida o'qitishning innovatsion usullar orqali tashkil etish, bunda o'quvchilarini ona tabiatimiz, parrandalar, hayvonlar va hashorotlar dunyosi haqidagi bilimlar bilan tanishtirib borish haqida yozilgan.

Kalit so'zlar: o'simlik, xarita, globus, jadvallar, hayvonlar, gerbariy, parranda

Insoniyat hayotini tabiatdan ayro holda tasavvur qila olmaydi. Tabiat haqidagi ilk bilimlar boshlang'ich sinflarda beriladi. Boshlang'ich sinflarda tabiiy-ilmiy bilimlarni egallashda birinchi o'rinda, ko'rgazmalilikka e'tibor berishimiz zarur. Chunki ushbu bilimlar bevosita bolalarning ko'z o'ngida sodir bo'layotgan tabiat hodisalari bilan bog'liq. Shuning uchun dars qanchalik faol tashkil etilmasisin, o'quvchi uni ko'rishi, tasavvur qilishi, iloji bo'lsa, qo'llari bilan ushlab ko'rgandek darajada aniq his eta olishi, mushohada qilish, erkin fikr yuritish darajasida bilim, ko'nikma va malakaga ega bo'lishi lozim. Bunda o'quvchilar ushbu darslarda turli guruhlarga mansub o'simlik va hayvonlar, parrandalar hamda hasharotlarning tuzilishi, ko'payishi, rivojlanishi, yer yuzida tarqalishi, turlarining xilma-xilligi bilan tanishadi; ularni sistemaga solish va aniqlashni o'rganishadi. Bularidan tashqari yer va uning tuzilishi, koinot va undagi sayyoralar, vatanimiz chegaralari, odam va uning tuzilishi kabi bilimlardan ham boxabar bo'lismasi. Buning uchun albatta, har xil didaktik vositalar va o'quv materiallardan ko'proq foydalanishga e'tibor berish lozim. Boshlang'ich sinflarda tabiiy-ilmiy bilimlarni egallashda bunday didaktik vositalarga o'quv va metodik qo'llanmalardan tashqari rasmli jadvallar, xarita, globus, optik asboblar, o'simliklardan tayyorlangan gerbariyalar, hayvonlarning quruq va ho'l preparatlari, didaktik testlar, topshiriqlar, krossvordlar va hatto multimediali elektron vositalar, ya'ni hozirgi kunda rivojlanib borayotgan kompyuter texnika vositalari, tabiat va undagi hodisalarni ifodalovchi o'quv diafilmlari va boshqalarini kiritish mumkin.

O'qituvchi 1 soatlik dars davomida mana shunday vositalar yordamida mavzu yuzasidan o'quvchilarga bilim berishga, amaliy ishlar asosida ularning egallagan bilim, ko'nikma va malakalarini o'z shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy faoliyatlarida amaliy qo'llay olishlariga yo'naltiradi, ko'maklashadi, harakat qiladi. Bunday jarayon kompetensiyaviy yondashuvli faoliyatdir. Ushbu faoliyat o'quvchilarda mustaqillik, faol fuqarolik pozitsiyasiga ega bo'lismi, tashabbuskorlik, medairesurslar va axborot-kommunikasiya texnologiyalaridan o'z faoliyatida oqilona foydalana olishni, ongli ravishda kasb-hunar tanlashni, sog'lom raqobat hamda umummadaniy ko'nikmalarni, kompetentlilikni shakllantiradi.

O'quv-tarbiyaviy jarayonni kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etish vazifasi bevosita o'qituvchi va o'quvchidan ijodkorona faoliyatni talab etadi. Ijodkor o'qituvchi va o'quvchi uchun asosiy kasbiy-me'yoriy ko'rsatgich esa bu birinchi navbatda pedagogik jarayonda o'z o'rnini bunyodkor yaratuvchi sifatida his etish va anglab yetishdir. O'qituvchi va o'quvchi voqelikdagi o'z o'rnini baholay olmas ekan, ulardan hech qachon ijodkorlikni talab qilib bo'lmaydi. Pedagogik faoliyatga kirib kelayotgan har bir shaxs o'zining unga moslashuvchanligini, qolaversa, "inson - inson" ko'rinishidagi kasblar tizimiga layoqati, qiziqishi borligini to'liq tasavvur etishi kerak. Eng muhim, dars jarayonining mazmun - mohiyatini, ahamiyatini va maqsadini tushunib yetish, doimiy ravishda o'qitish vazifalarini istiqbollari bilan birga olib borishni uddalashi kerak. Agar shu qobiliyat o'qituvchida yo'q bo'lsa, u yaxshigina "bajaruvchi" bo'lishi mumkin, lekin hech qachon ijodkorlik pog'onasiga ko'tarila olmaydi. O'quvchilarni ham ta'lif jarayonining faol ishtiropchisiga, o'quv mas'uliyatini oshirishga unday olmaydi. Kompetensiyaviy yondashuv esa doimo ta'lif maqsadini aniq o'rnatishdan boshlab, uning natijalarini baholashgacha bo'lgan bosqichlarning har biri, ulardagi hatto mimikali xatti -harakatlardan uchun ham ijodiy faoliyatni talab etadi.

Boshlang'ich sinflarga tabiiy-ilmiy bilimlarni kompetensiyaviy yondashuv asosida o'qitish va ulardan yuqorida keltirilgan tartibda foydalanish dars samaradorligini oshirishda yaxshi natijalar beradi. Chunki, mashg'ulotlarni kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etish o'quvchilar uchun qulaylik tug'diradi, ularni passiv tinglovchidan faol ishtiropchiga aylantiradi, mas'uliyatini oshiradi, eng sust o'zlashtiruvchi o'quvchilarni ham ilhomlantirgan holda harakatlantiradi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, boshlang'ich sinflarda tabiiy-ilmiy bilimlarni yuqorida sanab o'tilgan talablar asosida, kompetensiyaviy yodashuv asosida o'zlashtirish dars jarayonining yanada samaradorligini

oshiradi, o'quvchining ichki imkoniyatlarini, yangi qirralarini ochadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Mavlonov O., Toshmanov N. Zoologiya darslari. Umumiy o'rta ta'lim maktablarining biologiya o'qituvchilari uchun o'quv-metodik qo'llanma. (7-sinf) "Tafakkur" nashriyoti. Toshkent, 2012.
2. Toli povaJ.O.vaboshqalar.Odam vauning salomatligi darslari (O'qituvchi kitobi).Umumiy o'rtata'lim maktablarining biologiya o'qituvchilari uchun metodik qo'llanma. "Tafakkur" nashriyoti. Toshkent, 2016.
3. Toli povaJ.O., Azimov I.T., SultonovaN.B.Biologiyadarslari.O'qituvchi kitobi. Metodik qo'llanma. "Tafakkur" nashriyoti. Toshkent, 2016.
4. Shaxmurova G., Raxmatov U., Xo'janazarov O., Tog'ayeva G. "Biologiya fanini o'qitishda zamonaviy yondashuvlar va innovasiyalar" moduli bo'yicha o'quv-uslubiy majmua. Toshkent, 2017.

ONA TILI DARSALARIDA BADIY ASAR MATNIDAN FOYDALANISH KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH

Oolloberanova Shoira Shixnazarova

Chirchiq shahar 8-umumi o'rta ta'l'm maktabi

I- toifali ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

+998900142626

Shoiraolo@bk.ru

Annotatsiya: Maqola boshlang'ich sinf o'quvchilariga ona tili darsalarida til hodisalarini o'rgatishda badiiy asar matnidan foydalanish muammosiga bag'ishlangan. Shuningdek, muallif 4-sinflarda ot, sifat so'z turkumlarining leksik-grammatik xususiyatlarini o'rganishda o'quvchilarni badiiy asar matnidan foydalanish hamda o'rgatishning o'ziga xos jihatlarini ko'rsatib bergen.

Kalit so'zlar: Til hodisalari, morfologiya, so'z turkumlari, predmet, ot, sifat, bog'lanishli nutq, matn, sinonim, antonim.

Boshlang'ich ta'l'm tizimini modernizatsiyalashda axborot texnologiyalari yu-tuqlarini keng joriy etish ham muhim omil sanaladi. Axborot texnologiyalari yutuqlari ayni paytda o'quvchilarni zamonaviy madaniyatga jalg etish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Ayniqsa, ona tili darslarida o'rganiladigan mavzularni o'rganishda axborot texnologiyalari qo'l keladi.

Darsning aniqligi va ichki mantiqiyligi, uning maqsadga yo'naltirilganligi muhim. Yangi material o'igatiladigan darsning mazmuni va mantig'i o'rganiladigan til hodisasi hamda uning lingvistik mohiyatining bir-biriga ta'sir qilishiga ma'lum darajada sabab bo'ladi. O'qituvchi bu o'zarob bog'lanishni bilishi va uni o'quvchilar bilan birga topshiriqlarni bajarish davomida asta ocha borishi muhimdir.

Dars grammatik bilimlarni mustahkamlash, orfografik ko'nikmalarni shakllantirish maqsadini o'z oldiga qo'ysa, darsning mantiqiy shartlari asta murakkablashtirib borilgan mashqlar tizimini aks ettiradi. Bolalar biror imlo qoidasini yaxshilab bilib, o'rga-nib olishlari uchun bir-ikki mashq jamoaviy ravishda bajariladi.

O'quvchilar mustaqilligi oshgach, mashqni mustaqil ishlaydilar. Darsda bajarilgan mashqlar o'rtasidagi bog'lanishni shakllantiradigan ko'nikmaning xususiyati ham sabab bo'ladi. O'quv materialining mavzuga va darsning maqsadiga mos bo'lishi uning maqsadga yo'naltirilishini ta'minlaydi. Darsda foydalaniladigan barcha o'quv materiallari (shu jumladan, til dalillarini kuzatish, imlo va nutqqa oid mashqlarni bajarish uchun tanlanadigan materiallar ham) darsning maqsadiga mos bo'lishi zarur.

Boshlang'ich sinf ona tili ta'l'mida so'z turkumlarini o'rganish katta va salmoqli o'rinn egallaydi. So'z turkumlarini o'rganish jarayonida o'quvchilarning lug'at boyligi oshiriladi. Ular adabiy-orfoepik talaffuz me'yorlarini egallaydi, imloviy savodxonlik shakllanadi. Og'zaki va yozma bog'lanishli nutqi o'sadi. O'zgalar fikrini anglay olish, o'qiganlarini o'zlashtirish, o'z fikrlarini boshqalarga, tinglovchiga erkin, tushunarli qilib yetkaza olish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bunda boshlang'ich sinflarda so'z turkumlarini o'rgatishning amaliy ahamiyati nazarda tutilgan bo'lsa, uni o'rgatishning samarador metod va vositalarini ishlab chiqish zarurligini anglash qiyin emas. Jumladan, ona tili darslarida o'quvchilarni mavzuni o'rganishga doir badiiy asar materiallaridan foydalanishga o'rgatish ham o'zining samarali natijalarini beradi. Shuni hisobga olgan holda, 4-sinflarda ot, sifat so'z turkumlarining murakkab grammatik xususiyatlarini o'rganishda ona tili darsi bilan o'qish darslarini integratsiyalash bo'yicha o'z tajribalarimizni bayon qilmoqchimiz.

"Ot" mavzusini o'rganish jarayonida uning barcha xususiyatlarini qamrab oladigan matnlardan unumli foydalanish lozim. Bunda soddadan murakkabga qarab borish tamoyiliga amal qilish talab etiladi. O'quvchilarga otning so'rog'i asosida asar matnidagi otlarni topish topshirig'i beriladi.

Bunda o'quvchilarga 4-sinf "O'qish kitobi" dagi Sh.Sa'dullaning "Laqma it" asari matnidan Kim? Nima? so'rog'iga javob bo'ladijan otlarni aniqlab, jadvalga joylash topshirig'i beriladi. Bunda o'quvchilar topshiriqni quyidagi ko'rinishda bajarishlari lozim:

3-topshiriq. Pirimqul Qodirovning "Ayiqni yenggan cho'pon" hikoyasi matnidan narsa va shaxsning xususiyatlarini bildiruvchi sifatlarni topib, guruhlanishi mumkin. O'quvchilarga badiiy asar qahramonlarining xususiyatini bildiruvchi sifatlarni topishga o'rgatish ham ularning sifatning ma'no turlari haqidagi bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi.

4-topshiriq. G'afur G'ulomning "Ola buzoq" she'rining qahramonlari sigir va buzoqchaning belgilarini aniqlang.

Namuna:

Sigirning xususiyatlari: qo'ng'ir

Buzoqning xususiyatlari: ola, qashqa, qora, gajak, quralay, cho'zinchoq, jippi, silliq.

Sifatlarni o'rganishda badiiy asar materiallaridan unumli foydalanish o'quvchilarning lug'at boyligini oshiradi, nutqining ifodaliligini ta'minlaydi.

Ona tili darslarida bog'lanishli nutqni o'stirish o'quvchilarning fikrlash qobiliyatlarini yuksaltiradi, ularning tafakkurini kengaytiradi. Shuning uchun o'qituv-chi boshlang'ich sinflardan boshlab o'tilgan mavzu asosida o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini o'stirishga alohida e'tibor berishi lozim. Bunda o'quvchilarga til hodisalari haqidagi bilimlarni tarkib toptirishda integratsiyalashgan dars turidan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Boshlang'ich sinf ona tili darslarida o'quvchilarga til hodisalarini o'rgatishda badiiy asar matnidan foydalanish - ularning matn haqidagi tushunchalarini kengaytiradi, bog'lanishli nutqning rivojlanishiga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov. I.A. "Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch". ? T.: "Ma'naviyat", 2008.
2. Qosimova. K. va boshq. Ona tili o'qitish metodikasi. -T.: "Noshir", 2009.
3. G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Shermatova. U. 4-sinfda ona tili darslari. - T.: "O'qituvchi", 2003.
4. Ikromova. R., G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Shodmonqulova. D. Ona tili (4- sind uchun darslik). - T.: "O'qituvchi", 2014.

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA KITOBXONLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH OMILLARI.

Ortiqova Madina Hamzayevna

Buxoro viloyati Shofirkon tumanidagi

3-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi.

Kalit so'zlar: kitobxonlik, kitobxonlik madaniyat, hikoya, epik janr, nasriy asar, darslik, assalomu alaykum, vaalaykum assalom, hadis.

Ключевые слова: чтение, культура чтения, история, эпический жанр, прозаические произведения, учебник, нравственное воспитание, ассаломуалайкум, и ассалом, хадис.

Key words: reading, reading culture, story, epic genre, prose work, textbook, assalomu alaikum, vaki assalom, hadith.

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarida hikoya janri orqali kitobxonlik madaniyatini shakllantirish haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Аннотация. В статье представлена информация о формировании читательской культуры через жанр рассказа у учеников начальных классов.

Annotation. The article provides information on the formation of reader culture through the story genre in primary school pupils.

Mamlakatimiz kelajagi bugun maktablarimizda ta'lim-tarbiya olayotgan yosh avlodga, ularning har tomonlama yetuk va barkamol inson bo`lib voyaga yetishiga bog`liqdir. Bunday mas`uliyatlari vazifani bajarishda boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ham o'rni beqiyosdir. Shuning uchun bugungi kun o'qituvchisi o'quvchilarga ta'lim-tarbiya berish bilan birga kunning dolzarb yangiliklaridan xabardor bo`lishi, zamonaviy texnologiyalardan foydalana olishi va ayni damda ushbu texnologiyalarni amaliyotga tadbiq eta bilishi juda muhimdir.

O'quvchilarning fikr doirasi, ongi, dunyoqarashini o'stirish, ularni mustaqil fikrlaydigan, o'z fikr-mulohazalarini to'liq bayon eta oladigan erkin ishritirokchiga aylantirish kun tartibidagi eng muhim masalalardan birdir. Buning uchun esa ularning eng yaqin do'sti kitob bo`lmog`i joizdir. Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning "Adabiyot va san'at madaniyatini rivojlantirish xalqimiz ma`naviy olamini yuksaltirishning mustahkam poydevoridir" nomli ma`ruzasida yoshlar masalasiga, ayniqsa, ularning ma`naviy dunyosini boyitishga katta e'tabor qaratdi. Shu bilan birga "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ`ib qilish bo`yicha kompleks chora tadbirlar dasturi to`g`risida"gi Prezident Qarori ham bu boradagi dasturul amal bo`ldi. Prezidentimizning 2017-yil 12-yanvardagi c esa bu borada keng ko`lamli islohotlarni jadal sur`atlarda amalga oshirishga zamin yaratdi. 2017-yil 13-sentabrda "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ`ib qilish bo`yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to`g`risida"gi PQ 3271- sonli Qarorining qabul qilinishi va uning doirasida belgilangan vazifalar ham yurtimizda kitob mahsulotlarini chop etish, aholining kitobxonlik madaniyatini yuksaltirish borasida katta o`zgarishlarga zamin yaratdi, desak mubolag`a bo`lmaydi. Xususan, mamlakat bo`ylab "Yosh kitobxon", "Eng faol kitobxon guruh", "Eng kitobxon oila" tanlovlarning tashkil qilinishi va g`olib kitobxonlar qimmatbaho sovg`alar bilan taqdirlanishi buning isbotidir. O'quvchilarda kitobga bo`lgan mehr-muhabbatni oshirishda oila, maktabgacha ta'lim muassasalari bilan bilan bir qatorda maktab juda muhim ahamiyatga ega. Biz boshlang'ich sinf o'quvchilariga e'tibor beradigan bo`lsak, ular darslikda berilgan hikoya, ertak, qissa va hatto romandan parchalarni ham juda katta qiziqish va sinchkovlik bilan mutolaa qiladilar. Shulardan biri hikoya janridir. Boshlang'ich sinflarda uchraydigan badiiy asar janrlaridan biri bu hikoyadir. Hikoya - badiiy adabiyotda kichik epik janr, hayot hodisalari ixcham ifoda etiladigan nasriy asar bo`lib, mustaqil janr sifatida faqat yozma adabiyotda shakllangan. O'zbek hikoyachiligi juda qadimdan boshlangan. Ilk yozma adabiy yodgorliklar - "Kultegin" va "To`nyuquq" bitiklarida bayon qilingan voqealardagi ishtirok etuvchilar tomonidan hikoya qilingan. Alisher Navoiyning "Hayrat-ul abror" dostonining beshinchi maqolotidagi "Hotami toy" hikoyati, yigirmanchi maqolotidagi "Ul qul hikoyati", "Sabbai sayyor" dostonidagi "Yetti musofir" hikoyalari ham bu janrning uzoq tarixga ega ekanligidan dalolat beradi.

Bugungi kunda esa bolalar adabiyotining ko`plab yozuvchilari hikoya janrida qalam tebratayotganini uchratamiz. Ulardan biri Safar Barnoyevdir. Safar Barnoyev 1938-yilning 6-mayda Buxoro yaqnidagi Dilkusho qishlog`ida tavallud topgan. 1959-yil o'rta maktabni tugatib, bir muddat qurulishda ishlagan. Harbiy xizmatdan qaytgach, Toshkent davlat universitetining jurnalistika bo`limida tahsil oladi. Adib "Kamalak" nashriyoti, "Gulxan"

jurnalida xizmat qiladi. Safar Barnoyev taniqli bolalar yozuvchisi bo`lib, ko`pgina she`riy, nasriy asarlar muallifidir. Uning bir qancha hikoyalarni boshlang`ich sinf o`qish darsliklarda uchratamiz. 1-sinf O`qish darsligida "Chiroli salom", 3-sinfda "Bobonur", "Sinfdan tashqari o`qish kitobi"da "Oq laylaklar", "Dala oftobi" kabi hikoyalarni ko`rishimiz mumkin. S.Barnoyev hikoyalarni o`qir ekanmiz, uning hayotiy real voqealarga asoslanganligi hamda axloqiy jihatdan bolalarga yaxshi ta`sir ko`rsata olishi bilan ajralib turishining guvohi bo`lamiz. Ayniqsa, adibning 1-sinf O`qish darsligida keltirilgan "Chiroli salom" hikoyasi o`zining tarbiyaviy-axloqiy jihat ustunligi, tili ravon, sodda hamda bolajonlar tilida yozilganligi bilan ajralib turadi. Hikoyada Bobo va nabirasining o`zaro suhbatiga guvoh bo`lamiz. Jajjigina qizaloq bobosiga chiroli salom berishi uchun apil-tapil yuz-qo`llarini yuvishi va bobosi ketib qolmasidan oldin unga salom berishga shoshilishi haqida hikoya qilinadi. Hajmi jihatdan juda qisqa berilgan bu hikoyaning zamirida esa juda ulkan ma`nomazmun berilgan. Biz o`zbeklarda "Salomingga qarab sening kimligingni aytish mumkin" degan naql bor. "Odob boshi salom", - deb ham xalqimiz bejizga aytмаган yoki biz sevib o`qiydigan ertaklarimizda ko`p uchraydigan jumladan biri ham salom berish bilan bog`liq: Saloming bo`lmaganda seni bir yamlab yutar edim... E`tibor bering-a, salom berishning o`zida qancha hikmat yashiringan...

Biz o`quvchilarni maktabga ilk qadam qo`yan kunlaridan boshlab ularga salomlashish odobini o`rgatamiz. "Assalomu alaykum"- "Sizga salomatlik tilayman" degan ma`noni anglatishini va salomlashganda o`ng qo`limizni ko`ksimizga qo`yib salom berishimiz kerakligini hamda salomlashganda to`liq salom berish lozimligi to`g`risida o`quvchilarga ma`lumot beramiz. "Vaalaykum assalom", ya`ni, "Sizga ham sihat-salomatlilik tilayman" ma`nolarini o`quvchilarga aytamiz. Ushbu hikoyada ham nabirasi Niginaning bobosiga choiroli qilib salom bergani aytildi. Hikoyada boboning nabirasiga bergen tanbehiga diqqat qiladigan bo`lsak, bobo "salomni ertalab vaqtli turib beradilar" - deydi. Biz shu o`rinda o`quvchilarga salomlashish qoidalarni "qay holatda salom berish mumkin, qayerlarda salom berish mumkin emas" kabi qoidalarni ham uqtirishimiz lozim. Bugungi kunda biz ko`p duch kelgan holatlardan biri yoshlarni ko`p holatlarda salom bermasliklari yoki salom berganda to`liq shu jumlanı aytmasliklaridir. Hadisi sharifda bu xususida shunday deyiladi: bir kishi Rasululloh sallollohu alayhi vassallam: "Islomning qaysi amali eng yaxsi" deb so`raydi. Ul zot javob berdilar: "Islomning eng yaxshi amallari bu ochlarga taom berish va tanigan-u tanimagan kishingga salom berishdir".

O`quvchilarga salom berishning eng qisqa ko`rinishi "Assalomu alaykum" degan jumla ekanini singdirish nafaqat o`qituvchilarimiz, balki ota-onalarimizning ham vazifasidir. Zero, tarbiya oiladan boshlanadi. Donishmandlarimiz "Tarbiya qancha mukammal bo`lsa, xalq shunchalik baxtli yashaydi", deya bejiz aytishmagan. Biz Safar Barnoyev hikoyalarida ana shunday tarbiya namunalarinig guvohi bo`lamiz. Shu boisdan ham o`quvchilarni kitobga bo`lgan mehrini oshirish kunning eng muhim vazifa bo`lmog`i lozim. Badiiy asarning eng muhim xususiyati shundaki, u inson qalbini mayinlashtiradi, tuyg`ularini o`tkirlashtiradi, ma`naviyruhiy barkamollikni tarbiyalaydi. Shunday ekan, kelajak avlod bo`lgan yosh o`quvchilarga yoshtagidan kitob o`qishga mehr uyg`otaylik va ularga namuna bo`laylik.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shavkat Miromonovich Mirziyoyevning "Adabiyot va san`at madaniyatini rivojlantirish xalqimiz ma`naviy olamini yuksaltirishning mustahkam poydevoridir" nomli ma`ruzasi.
2. "Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ`ib qilish bo`yicha kompleks chora tadbirlar dasturi to`g`risida"gi Prezident Qarori.
3. "Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ`ib qilish bo`yicha komissiya tuzish to`g`risida"gi 4789-sonli Farmoyishi.

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING O'QUV FAOLIYATIGA MOSLASHISHIDA O'QITUVCHINING INNOVATSION FAOLIYATI

Ostonova Gulruh Faxriddin qizi
Navoiy viloyat Uchquduq tuman 20-maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqola birinchi sinfning dastlabki o'qish davomida bola aqliy jihatdan zo'riqish olmasligi uchun bolaning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda o'qituvchi bolaga bilishi kerakbo'lgan materiyalni o'rgatishda interfaol o'yin va metodlardan foydalangan holda darslarni tashkil qilishi bolalarda o'qishga qiziqish uyg'otib maktabga moslashishiga yordam berishi haqida yozilgan.

Kalit so'zlar: aqliy mehnat, interfaol o'yin, metod, innovatsion texnologiya.

"Inson o'z umri davomida qanday yutuq va natijalarga erishmasin, qayerda, qanday lavozimda ishlamasin, maktab dargohida olgan ta'lif-tarbiyasi uning yetuk shaxs va malakali mutaxassis bo'lib shakllanishida ulkan ahamiyatga ega ekani shubhasiz".

Islom Karimov

Birinchi sinfga qadam qo'ygan murg'ak va bug'ubor bola bolalarcha bitmas tunganmas orzu - umidlar bilan maktabga ilk qadam qo'yar ekan, uning maktab deb atalmish muqaddas dargohda ko'nikib ketishi, o'yinqaroq bolaligining shirin damlaridan ma'lum bir qismini ta'lif jarayoniga sarflashi jarayonidagi qiyinchiliklarni yengib o'tishi boshlanich sinf o'qituvchisining mahorati va innovatsion faoliyatiga bog'liq. Birinchi sinfning dastlabki o'qish davomida bola aqliy-ruhiy zo'riqish olmasligi uchun bolaning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda o'qituvchi bolaga bilishi kerak bo'lgan materiyalni o'rgatishda interfaol o'yin va metodlardan foydalangan holda darslarni tashkil qilishi bolalarda o'qishga qiziqish uyg'otib maktabga moslashishiga yordam beradi.

Bola endi o'qishni aqliy mehnat ekanligini, diqqatini, irodasini ishga solishi kerakligini, ayrim hollarda yoqtirmagan ishi bilan ham shug'ullanishi kerakligini, bundan tashqari, o'z xulqini idora etishi, hatti-harakati uchun javob berishi lozimligini anglay boshlaydi. Shu holatda aqliy mehnat ko'nikmasiga ega bo'limgan bolaning o'qishdan ko'ngli soviydi, unda umidsizlik hissi paydo bo'ladi, natijada bola maktabda o'quv faoliyatiga to'liq moslasha olmay qoladi. Agar o'qituvchi ijodkor bo'lsa, har bir bolaning imkoniyatlarini to'g'ri anglagan holda, darslarda turli interfaol o'yin va mashqlardan samarali foydalana olsa, bola tezda o'quv faoliyatiga moslashib sinfdagi o'rtoqlari bilan chiqishib ketadi. Masalan, "Kim qa yerda" usuli barcha fanlarda qo'llanishi mumkin. Bunda o'quvchilar 20-25 nafarni tashkil qilsa doska oldida doira shaklida turib olib bajarsa ham bo'ladi. Buning uchun hamma o'quvchilar ko'zlarini yumib turadilar. O'qituvchi o'quvchilarning har birini orqasiga ma'lum bir harfn yopishtirib qo'yadi. Ushbu harflar xona devorlariga ilib qo'yiladi. Ana endi o'quvchilar gapirmsandan o'zlarining orgalariga qanday harf ilinganligini bilmasdan xonaring qaysidir tomonidan o'ziga joy topishi kerak bo'ladi. Bu vazifani bajarish o'zi uchun juda mushkul, biroq bir - biriga yordam berishi mumkin. Gapirmsandan sinfdoshining orqasidagi harfni o'qib qo'lib o'rtoq'ini yetaklab kerakli tomonga olib boradi va o'z navbatidaunga ham yordam beradi.

Shunday qilib, o'quvchilar o'zlarining joylarini topishlari kerak. Hamma o'z joyini topib oladi degan xulosaga kelingach, navbatma-navbat harflar tekshirib chiqiladi. Agar noto'g'ri turganlar bo'lsa nima uchun noto'g'riliqi va uning qa yerda bo'lish kerakligi aniqlanadi. Bu jarayonda o'qituvchi o'quvchilarni turli savollar bilan faollashtiradi. Bu birgina o'yinning o'zida bola harflarni tez o'rganish va eslab qolish bilan bir qatorda jamoa bilan birgalikda harakat qilish, bir-biriga yordam berish kabi do'stona munosabatlarni ham shakllanadi. Shuning uchun birinchi sinf o'qituvchisi bolalarni maktabga moslashishi uchun qiziqarli interfaol o'yin va mashqlardan oqilona foydalana olishi maqsadga muvofiq.

Yuqorida aytilgan fikrlardan hamda bugungi kun talablaridan kelib chiqqan holda birinchi sinf o'quvchilarining o'quv faoliyatiga moslashtirishda boshlang'ich sinf o'qituvchisining innovatsion faoliyati muhim ahamiyat kasb etishi va undan kelib chiqqan holda quyidagi tavsiyalarimni berishni maqsadga muvofiq deb topdim. Ular quyidagicha:

- yosh xususiyatlariga mos interfaol o'yin turini tanlash;
- interfaol mashqlar va o'yinlardan foydalinishda birinchi sinf o'quvchilarining qiziqishlarini inobatga olish;
- har bir bolaning imkoniyatlarini rag'batlantirish;

- innovatsion texnologiya o'quvchi shaxsini shakllantirishga qaratilgan bo'lishi;
  - Interfaol o'yin va mashqlarning vaqt -vaqt bilan yangi turlarini qo'llash;
- Demak, boshlang'ich sinfda ta'lim beradigan o'qituvchi - pedagog o'zining innovatsion faoliyatini kengaytirishi va o'z ustida mustaqil ishlashi o'sib kelayotgan yosh avlodni har tomonlama komil inson

Foydalilanlgan adabiyotlar ro'yxati

1. Djurayev R.X, Inoyatova M.E. Iste'dodli farzand tarbiyasi. Ota onalar kitobi. Toshkent, 2013
- 2.Jo'rayev R.H., Zunnunov A. Ta'lim jarayonida o'quv fanlarini integratsiyalashtirish omillari. O'qituvchilar uchun o'quv qo'llanma. -T.: Sharq, 2005.
3. Mengliyev B., Xoliyorov O'. O'zbek tilidan universal qo'llanma. -T:. 2013-yil
4. Hamroyev M.A. O'zbek tilidan ma'ruzalar majmuasi. -T:. 2013-yil.

BOSHLANG'ICH SINF ONA TILI MASHG'ULOTLARIDA "KIM CHAQQON" O'YIN TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH

Otajonova SHoira Baxtierovna
Xiva tumanidagi 6-son məktəb
Masharipova Nafisa Aminovna
Xiva tumanidagi 17-son məktəbning
bosholangich sinf o'qituvchilari

Annatotsiya: Məktəbda ona tili o'qitish usullariga doir barcha masalalarini birgina ishda qamrab olish qiyin bo'lgani uchun o'qituvchilar məktəbda ona tilini o'qitishga ijodiy yondashib, sinfdagi mayjud sharoit va holatni hisobga olgan holda, bayon etilgan fikrlarni to'ldirib boradilar.

Kalit so'z: Zamonaviy, fikr, Ona tili, o'quvchi, og'zaki, yozma, didaktik, ta'lif.

Hozirgi kun ta'larning asosiy maqsadlaridan biri-bu dars jarayonida o'quvchilarni faollashtirish orqali ularga bilim olish yo'llarini o'rgatish va o'qitishdir.

Zamonaviy ona tili ta'lif berish nazariyasi va amaliyotni dars jarayonida turli o'qinlardan foydalanish orqali o'quvchilarni fanga bo'lgan qiziqishlarini orttirishni talab qiladi.

Ona tili mashg'ulotlarda o'yin texnologiyalaridan foydalanish jadallashtiruvchi va faollashtiruvchi faoliyat bo'lib, o'quvchilarning og'zaki va yozma nutq ko'nikmalarini tarkib toptiradi.

Ona tili mashg'ulotlari jarayoniga didaktik o'yinlarni tattbiq etish orqali ta'lif sifati va samaradorligini oshirish.

Ta'limiylar o'yinlardan, avvalo, mavzuga oid oddiy qiziqarli savol-javoblardan darsning ma'lum qismida foydalanish lozim. Shu tarzda testlar, boshqatirma, tez aytish kabi o'yinlar muntazam o'tkazib turilsa, o'quvchilarda ma'lum bir ko'nikmalar to'planib boradi. Bu esa o'quvchilarda ma'lum bir tayyorgarlikni, mustaqil o'qishni, ommaviy axborot vositalarini kuzatib borishni talab etadi. Shunga ko'ra o'quvchilar egallashi shart bo'lgan ko'nikma va malakalar: qayta (ko'rsatma) olish, aniqlash (o'lchay) olish, tasvirlay olish, tushuntira olish va bashorat qila olish kabilarni hosil qiladi.

"KIM CHAQQON"

"Ot so'z turkumi" mavzusini o'tishda sinf xonasidagi jihozlar: o'quvchilarning kiym-kechagi, tana-a'zolari, deraza oynasidan ko'rinish turgan narsalar nomini ko'proq aytish va xatosiz yozish.

Sharti: O'quvchilar uch guruhg'a ajratiladi.

O'simliklarning nomlari	Hayvonlarning nomlari	Maktab buyumlarning nomi
Boychechak	Tulki	Kitob
Lola	Qo'y	Qalam
Atirgul	Echki	Ruchka
Olma	Tuya	Parta
Shaftoli	Bo'ri	Stol
Gilos	Ayiq	Stul
Olcha	Sigir	Portret
Terak	Quyon	Devoriy gazeta
Tol	Baliq	Doska

"Kim chaqqon" o'yin texnologiyasi qisqa vaqtida amalga oshiriladigan tizimlashgan guruhiy mashg'ulot bo'lib, uni o'tkazish oson va oldindan tayyorgarlik ko'rish shart emas. U ko'p vaqt olmaydi. O'yin o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishlarini kuchaytirib, darsning boshida, o'rtasida oxirida o'tkazish tavsiya qilinadi.

Foydalanilagan adabiyotlar.

1.R.H. Jo'raev, A. Zushunov "Ta'lif jarayonida o'quv fanlarini integratsiyalash omillari. O'qituvchilar uchun o'quv qo'llanma". Sharq., 2006 yil.

2. O'zbek tili ta'lifini takomillashtirishning dolzarb masalalari", doimiy ilmiy-metodik anjumani materiallari. A. Navoiy nomidagi O'zbekiston milliy kutubxonasi nashriyoti., Toshkent-1991-2011 yillar.

3. S. Fuzalov va boshqalar Ona tili kitobi: 3- sinf uchun darslik. 15-nashri. - Toshkent: O'qituvchi, 2019.

BOSHLANG'ICH SINF ONATILI DARSLARI JARAYONIDA "SO'ZDAN - SO'Z YASASH" USULIDAN FOYDALANISH

Otajonova SHoxista Baxtierova

Xiva tumanidagi 6-son məktəb

Sapaeva Tuxtajon Sapaevna

Xiva tumanidagi 17-son məktəbning

boshlangich sinf o'qituvchilari

Annotatsiya: Yangi pedagogik texnologiyaning afzalligi shundaki, butun faoliyat o'qituvchi -o'quvchilarning mustaqil fikrlashiga, o'z.fikr va mulohazalarini bayon etishga izlanishga yo'naltiradi, o'qituvchi - o'quvchilar mustaqil o'qishga va izlanishga tayyorlaydi. Asosiysi sinfdagi barcha o'quvchilar darsda ishtirok etadilar.

Kalit so'z: Pedagogik, texnologiya, maqsad, o'quvchi, millat, zamonaviy, shaxs.

Yangi pedagogik texnologiyaning asosiy maqsadi o'quvchi - o'quvchilarga samarali bilim berishdan, oqil, ma'rifatli, ayni paytda o'zining o'tmishi, ulug' qadriyatları millati bilan faxrlanadigan va kelajakka ishonadigan malakali ixtisos egalari bo'lib yetishadigan shaxslarni tarbiyalashdan iboratdir.

Har bir pedagog shuni doimo hisobga olishi va esda tutishi lozimki, dars o'quv-tarbiya jarayonining asosiy shaklidir. Bugungi kunda zamonaviy dars berishning turlicha usullari qo'llanilib kelinmoqda.

Dars jarayonida har tomonlama rivojlangan shaxsni tarbiyalashga e'tibor qaratiladi, birinchi navbatda bu amalga oshiriladi. Shuning uchun ham mamlakatimizda faoliyat olib borayotgan soha mutaxassislarning fikricha "Pedagogik texnologiya" bu o'quvchilarni o'qishi, o'rganish va ularni har tomonlama rivojlantirish qonun qoidalarini o'z ichiga olgan pedagogik tadbirlar tizimida iboratdir deyiladi.

O'qitish metodi quyidagicha tavsiflanadi: o'qitishning maqsadi, o'zlashtirish usuli, o'quv jarayoni qatnashchilari (o'qituvchi, o'quvchi, talaba)ning o'zaro munosabati.

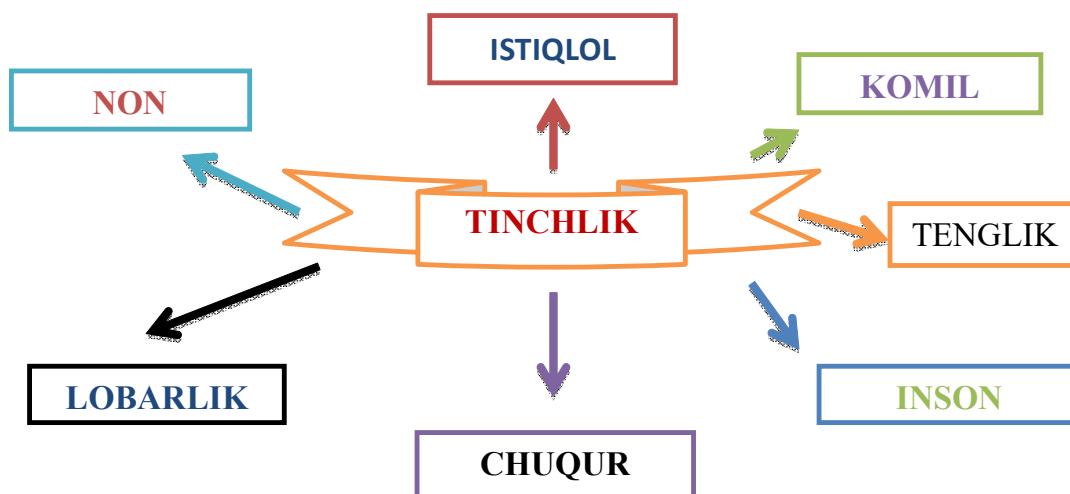
O'qitish metodikasi tushunchasi:

a) pedagogning o'qitish usullari va o'quvchining o'qish usullari hamda o'quvchining o'qituvchi bilan o'zaro bog'langanligini;

b) o'qitishdan ko'zlangan maqsadga erishish bo'yicha hamkorlikda ishlashning o'ziga xosligi, ya'ni, o'qitish metodlari belgilangan maqsadga yetish uchun ta'lif vazifalarini hal etishda o'qituvchi va o'quvchining hamkorlikdagi faoliyatidir.

Ta'lif metodlari ob'yektiv xarakterga ega bo'lib, qaysi pedagog qo'llashidan qat'i nazar, doimiy amal qiladigan mustahkam qonun-qoidalar bilan bog'liq. Ular barcha didaktik qoidalar, qonunlarning talabi hamda maqsadlarning doimiy komponentlari, o'quv faoliyatining mazmuni, shaklini ifodalaydi.

O'quvchilarning so'z boyligini oshirishga, fikrlash doirasini kengaytirishga zamin hozirlaydi. Bunda bir so'z tanlab olinadi va harflardan foydalaniib boshqa so'zlar hosil qilinadi. So'ngra hosil qilingan so'zlar so'z turkumlariga ajratiladi. Masalan: so'zidan oltmishta yaqin so'z hosil qilish mumkin.

Shu tayanch so'zlar ishtirokida so'z birikmalari so'ngra gap va matn hosil qilish mumkin. Yoki hosil

qilingan har bir so'zdagiharflardan yana so'zlar hosil qilib, klaster usulini davom ettirish orqali o'quvchilardagi savodxonligi oshiriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

V.S. Farbenman Ilg'or pedagogik texnologiyalar. Toshkent, Fan, 2000.

S. Fuzallov va boshqalar Ona tili kitobi: 3- sınıf uchun darslik. 15-nashri. - Toshkent: O'qituvchi, 2019.

A. G'ulomov, M. Qodirov "Ona tili o'qitish metodikasi", Toshkent., 2001 yil.

TAYYORLOV GURUHI BOLALARINI MAKTAB TA'LIMIGA TAYYORLASHDA SHARQ VA G'ARB ALLOMALARINING QARASHLARI.

Ozodova Madina Hamzayevna. Buxoro shahar

9-умумиј о'рта та'лим мактаби босхланг'ич синф о'қитувчиси. Snipe_shoot@inbox.ru

Annotatsiya: Insonni har tomonlama barkamol qilib tarbiyalash, xalqimizning azaliy orzusi bo'lib, ajododlarimiz ma'rifat, ma'naviyat va madaniyatni qanday qilib yosh avlodga o'rgatish, ularni komillikka yetaklash yo'llari, qonun qoidalarini muttasil izlaganlar. Chunki insonning ma'rifatli va ma'naviy komillikka erishishi pedagogika fanining yetakchiligidagi amalga oshiriladi.

Kalit so'zlar: Ilm-ulug' hikmat, ilm-iymon, e'tiqod, ta'lim-tarbiya va boshqalar.

Abdulla Avloniy tarbiyaga alohida e'tibor berib: "Tarbiya yo hayot yo momot yo najot yo halokat yo saodat yo falokar masalasidir" - degan edi.

Bola tarbiyasi xususida sharq va g'arb olimlari, allomalari o'zlarining fikrlari qarashlarini bayon etib ketishgan. 1934-yilda takomillashtirilgan "Tarbiyalash programmasi" nashr etildi. Unda bolalar bog'chasida bolalarning ko'p qirrali hayotini tashkil etish va uning mazmuni masalalariga katta e'tibor berildi. Qur'on Karim va Hadislarda ham ta'lim-tarbiya jarayoniga alohida to'htalib o'tilgan.

Ilm-ulug' hikmat, ilm-iymon, e'tiqod. Demak, din asosini ham ta'lim ilm tashkil etadi. Beshikdan qabrgacha ilm izla kabi ibratlari so'zlar ham hayotiy tajriba asosida yuzaga kelgan deb ayta olamiz.

Islom dini, shariat va fiqhiy masalalarning ishlanishida dunyo tan olgan olimlardan Imom al-Buxoriy, Abu Mansur al-Moturudiy, Burhoniddin Marg'inoniy, Imom at-Termizi, Kaffol ash-Shoshiy, az-Zamaxshariy, Abu Bakr al-Xorazmiy, Yusuf Hamadoniy, sof diniyoy'alishda ta'lim-tarbiya tizimini olib borishgan Madrasalaarda ta'lim-tarbiya olib borilgan. Al-Farobi, Ibn Sino, al-Beruniy, Abu Abdulloh al-Xorazmiy, Yusuf Xos Xojib, Ismoil Juzjoniy, Ahmad Yassaviy, Al-Farobi kabilar ma'naviy va axloqiy qarashlar doirasida ta'lim-tarbiya asoslarini ilmiy ishlab chiqqanlar. Farobi birinchi bo'lib ta'lim-tarbiyaga ta'rif bergen. Ta'lim - so'z va o'rganish bilan amalga oshiriladi. Tarbiya-amaliyat, ish tajriba bilan ya'nii shu yo'l orqali amalga oshiriladi. Har kimki ilm hikmatini desa, uni byoshligidan boshlasin va ahli ilmdan mol dunyosini ayamasin.

Beruniy inson kamolotida ilmiy bilimlarni egallash usullari yo'llari haqidagi fikrlari hozirgi davr uchun ham dolzarbdir. O'quvchiga bilim berishda u:

- o'quvchini zeriktirmaslik;
- bilim berishda bir xil narsa yoki bir xil fanni o'rgatavermaslik;
- uzyiylik, izchillik;
- yangi mavzularni qiziqarli asosan, ko'rgazmali bayon qilishga e'tibor berish kerakligini uqtiradi.

Beruniyning komil insonni shakllantirishga oid bu fikrlari o'z zamonasi uchun emas, hozirgi davr ta'lim-tarbiyasini rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga egadir.

Ibn Sino bilim olishda bolalarni jamaoa bo'lib maktabda o'qitish zarurligini ko'rsatadi va ta'limda quydagilarga rioya qilish zarurligini ta'kidlaydi.

- Bolaga bilim berishda birdaniga kitobga band qilmaslik;
- Ta'limda yengildan og'irga borish orqali bilim berish;
- Mashqlar bolalar yoshiga mos bo'lishi;
- Bilim berishda bolalarning mayl, qiziqishi va qobiliyatini hisobga olish;
- O'qitishni jismoni mashqlar bilan qo'shib olib borishni ta'kidlaydi.

Ibn Sino bola ta'lim-tarbiyasi bilan avvalo ota-onas shug'llanishi kerak deydi.

Amir Temur va Temuriylar davrida ta'lim-tarbiya masalalari davlat va hokimiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri deb baholangan. Amir Temur, Ulug'bek, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy, Jaloliddin Davoniy, Sakkociy, Lutfiy, Sharafiddin Ali Yazdiy, Mirxon, Xondamir, Zahiriddin Muhammad Bobir kabilarning ilm-ma'rifikati rivojlantirishga qo'shgan xissasi e'tiborga loyiqidir. Shu bois, mazkur madaniy va ma'rifiy taraqqiyot davri ta'li-tarbiya taraqqiyotining ikkinchi bosqich hisoblanadi.

Tasavvuf tariqatlari va ularda bag'rikenglik, insonga mehrli munosabat qoidalari inson komilligi va tariqatlar tizimidagi tarbiya jarayonining muhim omillaridan deb belgilangan. Naqshbandiya, qubraviya, yassaviya, mavlaviya, cheshtiya va suxravardiya tariqatlari doirasida ta'lim-tarbiya g'oyalari tarannum etilgan.

Qadimgi Yunoniston madaniyat maktabi va dastlabki pedagogik fikrlar G'arb olimlarinin qarashlarida xususan, Qadimgi Yunoniston va Gretsiyada madaniyat maktabi va dastlabki pedagogik fikrlar boshqa

mamlakatlarga nisbatan juda erta rivojlandi. Gretsiyada bolalar 7 yoshga yetguncha uuda tarbiyalanar edilar. Platonning fikricha bolalar 3 yoshdan boshlab 6 yoshgacha davlat tomonidan taayinlab qo'yilgan tarbiyachilaar rahbarligida maydonchalarda turli o'yinlar bilan shug'llanadilar. Afinada jismoniy, ma'naviy jihatdan etuk kishini u yerda eng ko'r kam va barkamol inson hisoblashgan. Platon o'yinlarni maktabgacha tarbita vositasi deb hisoblab, ularga katta ahamiyat berdi, shuningdek, bolalarga hikoya qilib beriladigan materiallarni sinchiklab, tanlash kerakligini aytadi.

K.D.Ushinskiy u bolalarning ilk yoshlik chog'idan boshlab xalq madaniyati bilimlarini o'zlashtirilishini ona tilini egallab olishini, xalq og'zaki ijodi asarlari bilan tanishishni talab qilar edi. U o'zining "Boshlang'ich ta'lif usullari" asarini yozdi. Unda ta'llimning bolalar kuchiga mosligi va izchilligi hamda ta'llimning ko'rsatmaliligi, ongliligi va puxta o'zlashtirilishiga e'tiborini qaratadi. Har bir davrda ta'lif berish jarayonlari rivojlanib yuksalib boraveradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

Pedagogika.R.Mavlonova, O.To'rayeva, K. Xoliqberdiyev. Toshkent, O'qituvchi nashriyoti, 2006y

"Maktabgacha tarbiya pedagogikasi" Toshkent, Ilm-zifo, 2006y

www.ziyonet.uz

YETTI IQLIM TO'G'RISIDA TA'LIMOT

O'rinoval D.

Navoiy viloyati Nurota tuman 1-umum ta'lif mukomed
geografiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada Yevropa va Markaziy Osiyoda yashab ijod etgan ensiklopedist olimlarning ijodi, xususan Markaziy Osiyoning iqlimi va tabiatini haqida aytib o'tilgan. Quyida havola etilayotgan ma'lumotlardan fanga qiziquvchi barcha kishilar foydalanishlari mumkin.

Kalit so'zlar: ensiklopedist, ekspeditsiya, kompas, astronom, dengiz qirg'oqlari.

O'rta Osiyoda, jumladan hozirgi O'zbekiston hududidan yetishib chiqqan dastlabki buyuk ensiklopedist olimlardan biri Abu Abdullo Muhammad ibn Muso al Xorazmiydir. Uning merosini o'rganishda K. Nallini, Gans Mjik, Y.Yu.Krachkovskiy, H.Hasanov, A.Shrisov. A.Nosirov va boshqalarining ishlari muhim ahamiyatga egadir. Xorazmiy to'g'risida dastlab italyan arabshunosi K. Nallini 1895-yilda maqola yozgan. So'ngra chek olimi Gans Mjik ko'p yillar davomida shug'ullanib uning asarlarini bir qismini 1916-yilda, to'la matnini (arab tilida), so'zboshi va izohlar bilan 1926-yilda nashr ettirdi. U Xorazmiy izohlaridan foydalanib, bir qancha xaritalarni tikladi. Vengriyalik sharqshunos K.Karledi Xorazmiy geografiyasi bilan shug'ullanib, "Dunaybo'yı mamlakatlarining xorazmiycha xaritası"ni qayta tuzdi. Xorazmiy geografiyasi Y.Yu.Krachkovskiy, H.Hasanov asarlarida to'liq bayon qilingan. Xorazmiy geografiyasi boshqa geograflarning ilmiy merosiga qaraganda, ancha mukammal tekshirilgan va kitobxonlarga ma'lum qilingan.

Prezident Shavkat Mirziyoev ilm-ma'rifat va texnologiyalar rivojiga alohida ahamiyat qaratdi: Sharq donishmandlari aytganidek,

"Eng katta boylik - bu aql-zakovat va ilm,
Eng katta meros - bu yaxshi tarbiya,
Eng katta qashshoqlik - bu bilimsizlikdir!"

Shu sababli, hammamiz uchun zamonaqivi bilimlarni o'zlashtirish, chinakam ma'rifat va yuksak madaniyat egasi bo'lish, uzluksiz hayotiy ehtiyoja aylanishi kerak.

1986 - yilda nashr qilingan O'zbekiston kalendarida Xorazmiy haqida qiziqarli ma'lumotli berilgan. U yerda "Toshga bitilgan xarita" sarlavhali kichik maqolaga jamlangan. Jumladan: "Qirg'istondagi O'sh pedagogika institutining filolog olimi Lutfullo Jusupaxmatov Oloy vodiysiga qilingan ekspeditsiya vaqtida odam yashamaydigan baland tog'da toshga dumaloq muhr o'yib tushurilganini eshitdi. Haqiqatan 4,5 ming metr balandlikdagi qoyatoshda roppa - rosa to'rtga bo'lingan doira chiziq ichida halqachalar, chiziqlar ko'zga tashlanib turardi. Moxlar ostida yana 17 ta shunday tasvir chiqdi. Har bir doira kompozitsiyasi o'ziga xos. Geograf olim K.Matikeev topilma aylana - jahon xaritasi ekanini topdi. Bolqon va Apennin, Tyanshan va Pamir, Janubi - Sharqiya va Markaziy Osiyo, Oloy tizmalari aniq chizilgan. Mutaxassislar toshga o'yilgan xaritaning asl nusxasi IX sarda yashab ijod qilgan osiyolik mashhur matematik, astronom Muhammad ibn Muso Xorazmiyga tegishli deyishmoqda.

Lekin toshga eski arab alifbosida tarixchilarga noma'lum Lasur Aalim Ibn nomi yozilgan."

Xorazmiyning geografik qarashlari "Kitobu surat al arz" nomli mashhur asarida bayon qilingan. "Arz" so'zi - yer", dunyo ma'nosida, "surat" umuman qiyofa, ko'rinish ma'nosini anglatsa ham, ko'pincha "geografiya" so'zi o'rniqa ishlatilgan: shuning uchun kitobning nomi "Yerning surati" yoki "Geografiya" deb tarjima qilingan.

Bu asarning nodir qo'lyozmasi 1878 - yili Qohirada topilgan. 1894 - yil olim K.Nallino uni italyan tiliga tarjima qildi.

Qo'lyozmada faqat 4 ta xarita saqlanib qolgan, izohlar esa birmuncha to'la saqlangan. Izohlar, asosan zижтарzida, ya'nii raqamlar jadvali ko'rinishida yozilgan. Har sahifada ikki qator jadval bor bo'lib, unda dunyoning turli rayonlari iqlimlar bo'yicha joylashtirilgan va koordinatlari ko'rsatilgan. Jami 537 ta eng muhim joining nomi g'arbdan sharqqa qarab ketma - ket yozilgan. Avval shaharlar birma - bir aytib o'tilgan, so'ngra tog'lar (203 nom), dengizlar va orollarning nomlari, eng oxirida daryolar alohida - alohida yozilgan.

Jadvalda, jumladan, mana bunday sarlavhalar bor: "G'arbiy tashqi dengiz" (Atlantika okeani), "Qulzum dengizi va yashil dengiz" (Qizil dengiz va Hing okeani), "Dengizdagи orollarning tasviri", "Chashma nomlari" va hokazo. Xorazmiy xaritaga tushirilgan ba'zi joylarning nomlariga ham izoh bergen, demak, xaritada nomlar berilgan joylarga qo'shni joylar ham tasvirlangan.

Xorazmiyning "Surat al - arz" kitobi katta bir atlasga ilova qilingan izohnomaga o'xshab ketadi. Atlasdagi xaritalardan biri - Nil havzasini surati; ikkinchi - dengiz qirg'oqlari turli shakllarining sxemasi;

uchinchi - "Jazirat al - Javhar" (Javhar toshlar oroli) yoki "Yoqut oroli" xaritasi; bunda hamma tomoni tog'lar bilan qurshalgan bir orol tasvirlangan; to'rtinchisi - Azov va Qora dengiz xaritasi. Yo'naliishlar xaritaning yuqori tomoni shimol, past tomoni janub tarzida chizilgan, ya'ni kompas yo'naliishiga mos keladi.

Xorazmiyning xaritalari o'z davrida aniqligi bilan ajralib turgan. Xorazmiy ko'pgina geografik ob'ektlarni ancha o'xshash chizgan. Masalan, mashhur yunon geografiy Ptolomey Kaspiyni g'arbdan sharqqa cho'zilib ketgan deb tasvirlagan bo'lsa, Xorazmiy uni shimaldan janubga cho'zilgan holda tasvirlagan: bu - bir munkha to'g'ri tasavvurdir.

Xorazmiyning "Etti iqlim to'g'risidagi ta'lomoti ham original yangilikdir. U yerni etti iqlimga bo'lib, har bir iqlimiyl mintaqadagi shaharlarni, so'ngra tog'larni (va hokazo), alohida - alohida izohlagan".

Shunday qilib, Muhammad Xorazmiy O'rta Osiyoning buyuk geograf olimigina emas, balki Sharq geografiyasining asoschisi, uzoq Ispaniyadan to Qashg'argacha barcha tabiatshunos, geograf sayoh olimlarga ilhom bergen, namuna bo'lgan yo'llboschi hamdir. Xorazmiy geografiyasi bir necha yuz yillar mobaynida qayta - qayta ko'chirilib, to'ldirilib, qisman o'zgartirilib, yangicha tahrir qilinib, turlicha sarlavhalar va imzolar bilan ma'lum qilib turildi. Italian sharqshunosi K.Nallino Xorazmiya yuksak baho berib: "Yevropadagi hech bir xalq Xorazmiy erishgan yutuqqa erishmagan va bunday asar yaratishga qobil emas edi" - deb yozgan. Xorazmiy matematika astronomiya, tarix hamda geografiya sohasida qilgan xizmatlari bilan madaniyat tarixiga katta hissa qo'shgan. Hozirgi zamon rivojlangan madaniyatimizda, gullab - yashnayotgan fan va san'atimizda ham buyuk olim - Muhammad Xorazmiyidir.

Adabiyotlar:

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy majlisga murojatnomasi. //Do'stlik bayrog'i.-2020-yil.25-yanvar.

Soliyev A. O'zbekiston geografiyasi. - T.: 2014.

P.G'ulomov, X.Vaxobov, P.Baratov , M. Mamatqulov. 7-sinf "O'rta Osiyo va O'zbekistonning tabiiy geografiyasi", "O'qituvchi" nashriyoti 2017-yil

Islomov I. Markaziy Osiyo iqtisodiy va ijtimoiy geografiyasi. TDPU, 2014-yil.

TARIX FANIDAN "AMIR TEMUR DAVLATINING ENG ASOSIY STRATEGIK VAZIFALARI" MAVZUSIDAN KEYS-STADI

Palvonova Karomat Xudayarova

Xorazm viloyati Xonqa tumani 17-sonli məktəbning

2-toifa tarix fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Tarix fanini o'qitishda bugungi kunda rivojlangan xorijiy mamlakatlarning ta'limgiz tizimlarida qo'llanilayotgan ko'plab pedagogik texnologiyalardan ijodiy foydalanish mumkin.

Kalit so'z: Ta'limgiz sifati, keys, zamonaviy axborot, pedagogik qobiliyat, material.

Ta'limgiz sifatini oshirishda berilayotgan materialning eng so'nggi ilmiy tadqiqotlar natijalariga asoslanganligi, har jihatdan tajribadan o'tkazilib amalga tadbiq etilganligi muhim, albatta. Lekin ta'limgiz sifati ushbu o'quv materialining qanchalik o'zlashtirilishi bilan belgilanishi ham tabiiy. O'quv materialini samarali o'zlashtirilishiga esa bir qator omillar ta'sir qiladi. Mazkur omillar qatorida ta'limgiz beruvchining pedagogik qobiliyat, zamonaviy axborot vositalari ham pedagogik texnologiyalardan qay darajada foydalana olishi kabilarni ham sanab o'tish mumkin. SHuning uchun ham ta'limgiz jarayonidagi ishtiroy etuvchi ta'limgiz beruvchilarni pedagogik qibiliyatini doimiy ravishda sayqallab borish, zamonaviy axborot va pedagogik texnologiyalarini ta'limgiz jarayoniga yanada keng joriy etib borish tobora muhim ahhamiyatga ega bo'lib bormoqda.

Keys-stadi (ing. case - aniq vaziyat, study - o'qitish) - bunda chinakam vaziyatga asoslangan, talaba yuzma-yuz kelgan, topshirilgan vaziyatdan ilojini topib chiqib ketishi yoki to'g'ri qaror qabul qilishi lozim.

Keysning maqsadi. O'quvchilarga Amir Temur davlati tashkil topishi arafasida Kichik Osiyo va Misrdagi siyosiy vaziyatni batassil tushuntirib, tahlil qilib berish Keys matni. Bu vaqtida Misrda mamluklar sultonligi hukm surar edi. Bu sultonlik xududlari Misrdan tashqari Falastin, Finikiya, Sinay yarim oroli va Suriyani o'z ichiga olgandi. Misr davlati Suriya uchun kurashlarda Holukular davlatini mag'lub eta olganligi ham bu davlatning qudratidan darak berar edi. Misr hukmdorlari Holukular davlatining ashaddiy dushmani bo'lgan boshqa bir mo'g'ul davlati Oltin O'rda bilan ittifoqchilik aloqalarini olib borishga intilganlar. CHunki Holukular yoki elxoniylar davlati Suriya masalasida Misr bilan Ozarbayjon masalasida Oltin O'rda bilan raqobatlashar edi. Elxoniylar Suriyani o'z qo'llarida saqlab qola olmagan bo'lsalarda, Ozarbayjoni Oltin O'rda qo'liga o'tishiga yo'l qo'yadilar.

Keys yuzasidan savollar:

1. Mamluklar sulolasi Jo'ji ulusi bilan do'stlik va elxoniylar ulusi bilan dushmanlik munosabatlарining sabablari haqida qanday qo'shimchalar qilishingiz mumkin ?

2. Ushbu masala bugungi kunda ham dolzarbligini yo'qotgani yo'q. Buning sababi nimada?

3. Mazkur vaziyatning Amir Temur davlatining taraqqiyotiga bog'liq bo'lgan tomonlari nimada?

Keysning echimi:

1. Jo'chi ulusi Kavkazorti uchun kurashda elxoniylar bilan raqib bo'lgani holda, elxoniylarning O'rta er dengizi bo'yiga chiqish maqsadidagi urinishlaridan cho'chigan Misr mamluklari davlati bilan o'zaro manfaatli ittifoq tuzgan edi

2. Hozirgi kunda ham O'rta er dengizining sharqiy sohillari uchun yirik davlatlar o'rtasida o'zaro raqobat ketmoqda. Bu holat, ayniqsa, Suriya masalasida yaqqol ko'rindi. Ularning asl maqsadi strategik jihatdan muhim bo'lgan xudud ustidan o'z nazoratini o'rnatishdir.

3. Keyinchalik elxoniylar davlati xududlarini zabt etgan Amir Temurning Kavkazortini zabt etish maqsadidagi urinishlari Jo'chi ulusi bilan, O'rta er dengizining sharqiy sohillariga chiqish maqsadidagi harakatlari esa Misr mamluklari bilan o'zaro raqobatni keltirib chiqardi..

Foydalilanigan adabiyotlar.

1.Topildiev V.R. Ta'limgiz va tarbiya jarayonlarini tashkil etishning me'yoriy-huquqiy asoslari. -T.,2015.

2.Amir Temur -faxrimiz, g'ururimiz. -T.: O'zbekiston, 1998.

3.Usmonov B.A. Amir Temur davlati - T.: Adabiyot uchqunlari. 2016.

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINI BILISH JARAYONLARINI RIVOJLANTIRISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH YO'LLARI

Nozima Po'latova

Namangan viloyat, Namangan shahar, 29-maktab o'qituvchisi

Telefon. +998970503088

*Annotatsiya: interfaol metod orqali o'quvchilar bilish jarayonlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan
Kalit so'zlar: bilish jarayoni, tasniflash, so'z turkumlari, mustaqil fikrlash*

Bugungi kunda boshlang'ich sinf o'quvchilarini zamon bilan hamnafas, yuksak qobiliyatli, fikri o'tkir, teran va uzoqni ko'zlovchi qilib tarbiyalash oiladagi ta'lim-tarbiyadan keyin tabiiyi maktabda o'qituvchi zimmasiga yuklatiladi. Boshlang'ich sinf o'quvchisi ko'proq o'qituvchisi bilan birga bo'ladi. Boshlang'ich sinflarda dars jarayonida yangi pedagogik texnologiya vositalari va o'yin faoliyatidan foydalanish qiziqarli hamda samarali usullardan hisoblanadi.

Quyidagi interfaol metod o'quvchilarini bilish jarayonlarini, hususan tafakkur jarayonlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan. Mantiqiy, tanqidiy va mustaqil fikrlashga o'rgatish, avvalo, o'qituvchiga bog'liq. Buning uchun o'qituvchidan kuchli bilim, tinmay izlanish va o'z ustida ko'proq ishlashni talab qiladi. Muallimlar tomonidan o'quvchilar orasida fikr tarbiyasini olib borilishi lozim. Shundagina biz ko'zlagan maqsadlarimiz sari yana bir qadam qo'ygan bo'lamiz. Pushkin aytganiday: "Fikr! Buyuk narsa! Insonning ulug'ligi ham fikrdan bo'lmay nimadan". O'qituvchining fikrlash doirasi qanchalik keng bo'lsa, u tarbiyalayotgan o'quvchilar ham shunchalik bilimli, ma'rifatli bo'lib kamol topadilar.

Mantiq so'zi "fikr" ma'nosani anglatsa, tafakkur so'zi esa "fikrlash" ma'nosini anglatadi. Tafakkur qilish mantiqiy fikrlash uchun qaysidir ma'noda zamin yaratadi.

O'qituvchi ona tili darsida (3 sinf misoldida) o'quvchilarning so'z turkumlari haqidagi bilimlarini mustahkamlash jarayonida qo'llanadi. O'quvchilarga quyidagicha jadval beramiz. Jadvalda o'ng tomonda berilgan materiallardan chap tomonagi guruhlarga guruhshtirish kerak bo'ladi.

"Tasniflash" metodikasi (A-varianti)

Ot so'z turkumi	Qizil Bormoq Besh Kitob Kelmoq Oq Daraxt O'nbirinchi Shirin Savdogar Yugurmoq O'qimoq Yigirma O'ttiz
Sifat so'z turkumi	
Son so'z turkumi	
Fe'l so'z turkumi	

Metodikada tayyor berilgan so'zlarni birgalikda o'qib chiqamiz va bajarish uchun 5-minut vaqt ajratamiz. Agar biror bir o'quvchimiz bajarishga qiyntalsa, asosan o'zlashtira olmaydigan o'quvchilarga so'z yoniga savollari berilgan variantini taqdim etamiz.

Masalan: "Tasniflash" metodikasi (B-varianti)

Ot so'z turkumi	Qizil (qanday?) Bormoq (nima qilmoq?) Besh (necha?) Kitob (nima?) Kelmoq(nima qilmoq?) Oq (qanday?) Daraxt(nima?) O'nbirinchi(nechanchi?) Shirin (qanaqa)
Sifat so'z turkumi	
Son so'z turkumi	

Fe'l so'z turkumi	Savdogar (kim?) Yugurmoq (nima qilmoq?) O'qimoq (nima qilmoq?) Yigirma (necha?) O'ttiz (necha?)
-------------------	---

Demak, o`zlashtira olmaydigan o`quvchilarga (B-varianti) ni tushuntirib beramiz va nazorat qilib turamiz. Javoblarini tekshirib ko`rish uchun guruhlashtirilgan variantini taqdim etamiz. O`qituvchi tekshirmaydi, aksincha, birinchi safariga har bir o`quvchi o`zini-o`zi tekshirish usulidan foydalanamiz. Keyingi navbatda esa bir-birini tekshirish usullaridan foydalanamiz.

Ot so'z turkumi: Kitob, Daraxt, Savdogar	
Sifat so'z turkumi: Qizil, Oq, Shirin	
Son so'z turkumi: Besh, O`nbirinchi, Yigirma, O`ttiz	
Fe'l so'z turkumi: Bormoq, Kelmoq, Yugurmoq, O`qimoq	

Xulosa, bunday interfaol metodlardan faqat ona tili darslarida emas, balki boshqa fanlarda ham mavzuga moslab olib borish mumkin. Misol uchun matematika darslarida o`nliklar, yuzliklar, mingliklar kabi guruhlarga ajratib berish ham mumkin. Eng asosiysi o`quvchilarning bilish jarayonlarini rivojlantirishda ularning yosh va individual psixologik hususiyatlarini hisobga olib, o`rinli foydalanish kerak bo`ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

Azizzxo'jayeva N.N.Pedagogik texnologiya pedagogik maxorat.T.: Nizomiy TDPU, 2005.
Boboxon M.Sh.Bolalar uchun aql o'yinlari.T.:Vektor-Press, 2008.

BOSHLANG'ICH SINFLARNING DARSLARIDA INNOVASTION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING DOLZARBLIGI

**Po'latova Ma'muraxon Qazaqjanovna,
Namangan viloyat, Norin tuman, 37-maktab o'qituvchisi, tel:949084876**

*Annotatsiya: Hozirgi kunda o'qituvchi faoliyatiga, uning pedagogik mahoratiga alohida e'tibor berilmoqda.
Kalit so'zlar: interfaol, innovatsiya, pedagogik texnologiya.*

Pedagogik texnologiya - bu butun o'qitish va bilimlarni o'zlashtirish jarayonining o'z oldiga ta'lim shakllarini samaradorligini oshirish vazifasini qo'yuvchi texnik hamda shaxs resurslari va ularning aloqasini hisobga olib yaratish, qo'llash va belgilashning tizimli metodidir. Zamonaviy bilimlar sari keng yo'l ochish ta'limni takomillashtirishda pedagogik texnologiyalardan unumli foydalanish bugungi kunning eng asosiy talablaridan biridir. Mustaqil O'zbekistonimizda uzlusiz ta'lim tizimini isloq qilishni yangi Davlat ta'lim standartlari asosida tashkil etishga qaratilgan. Hozirgi kunda o'qituvchi faoliyatiga, uning pedagogik mahoratiga alohida e'tibor berilmoqda. Ta'lim jarayonida faoliyat ko'rsatayotgan o'qituvchilarning pedagogik fikrlashida o'rinn ola boshlagan pedagogik texnologiyani dars jarayonida qo'llashga oid tavsiyalar o'qituvchilar uchun juda zarur. Ayniqsa, hamkorlikka asoslangan o'quvchilarning faoliyagini oshirishga mo'ljallangan: o'quvchilarni boshqalar fikrini eshitishi, tushunishi, hurmat qilishi, o'zgalar manfaatlari bilan hisoblashishi, ularga o'rgatish, ta'sir qila olish. O'zining va boshqalarning "men"ligini sezish, his qilish, o'zini boshqarish, fikrini aniq, lo'nda va puxta bayon eta olish, ishlatishga qaratilgan interfaol o'qitish usullari tez suratlar bilan rivojlanib ijobiy samara bermoqda. O'qitishda foydalanib kelinayotgan interfaol metodlar o'quvchilar o'rtasida raqobat muhitini vujudga keltirib o'quvchilarni harakatchanlikka boshlab ruxlantirdi, natijada o'quvchilar hamkorliik o'rgana boshladidi. Har qanday interfaol metod to'g'ri va maqsadli qo'llanilganda o'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatadi. Yangi pedagogik texnologiya ta'lim tizimining rastional yo'llarini ishlab chiqaruvchi jarayon bo'lib, unda o'qituvchi asosiy mas'ul shaxs hisoblanadi. Chunki uning asosiy vazifasi axborotni o'quvchilarga tez, aniq va tushunarli tarzda etkazib berishidan iborat. O'quvchilar yangiliklarni qabul qilishlari va bunga moyilliklari hamda fe'l atvori har xil bo'lishiga qaramay o'qituvchi o'quvchilarni mustaqil fikrlash, mushohada qilish, xulosa chiqarishga o'rgatish lozim. Bunda o'quvchi asosiy harakatlanuvchi kuch bo'lib, o'qish, mutolaa qilish, chizma chizish, proektstiyalar formulalarini tushunib asboblarni ishlata olishi, bir-birlari bilan do'stona muno-sabatda bo'lib, oldilariga qo'yilgan muammolarni echishda birbirlariga yordam berish ularning asosiy vazifasi hisoblanadi. Ta'lim tizimida sodir bo'layotgan o'zgarish va yangilanishlar o'quvchilarga yangi bilim, ko'nikma va malakalarini berish bilan bir qatorda yoshlarimizni o'ziga va boshqa insonlarga jamiyatga, davlatga, tabiatga nisbatan o'zgarishning vatanparvarlik g'oyalarini ongiga va qalbiga singdirishini ham ko'zda tutadi. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi raqobatbardosh kadrlar tayyorlovchi pedagogga qo'yiladigan zamon talablari majmuuni belgilaydi. Bir-biriga bog'liq bo'lgan talablarning majmui pedagogning umumlashtirilgan modelini va unga asosan quyidagi asosiy talablarni ifodalaydi: ta'lim berish mahorati, tarbiyalash olish mahorati. O'quv tarbiya jarayonida inson omilini ta'minlovchi shaxsiy fazilatlari - ta'lim oluvchilarning bilimlarini xolisona baholay olish va nazorat qila olish mahorati. Demak, o'qituvchi pedagog o'z oldiga qo'yilgan murakkab mas'uliyatlari va dolzarb vazifalarni bajarish uchun hamda ta'lim-tarbiya jarayoniga bo'lgan yangicha qarashlarni shakllantirishi uchun quyidagi xislatlarga ega bo'lishi kerak: zamonaviy, ilmiy va madaniy taraqqiyotning mohiyatini chuqur tushuna bilishi; dunyo va inson haqidagi bilimlar tizimini chuqur va keng nuqtai nazarda yangilashi; axborot ta'lim texnologiyalarini va o'qitish vositalarini ta'lim berishda tadbiq etish, internet tarmog'i to'g'risida tushunchaga ega bo'lishi va undan o'z bilimini oshirishda foydalana olishi; pedagogika mehnatining samaradorligini tahlil etish yo'llarini bilish va o'ziga o'zi bera olishi; oilaviy ta'lim-tarbiya muammolari bo'yicha tasavvurlarini rivojlantirishi; umuminsoniy hamda milliy madaniyat va qadriyatlari milliy g'oya va milliy mafkura iqtisodiy islohotlar mohiyatini tushunib olishi; dars jarayonida pedagogika texnologiyalaridan unumli foydalanish yo'llarini bilishi; o'quvchilarning fikrlashlari va bir-birdari bilan fikr almashishlari hamda do'stona muhit yaratish uchun sharoit yaratishi; darsning samaradorligini oshirish uchun labaratoriya jihozlaridan foydalanish va mashg'ulotlar o'tkazishni o'zlashtirib olgan bo'lishi; texnik vositalar va o'quv vositalardan foydalanish yo'llarini bilishi bolalarning barkamol inson bo'lib etishishida o'zining izlanishlari, ijodkorligi, tashabbuskorligi hamda betinim mehnatlari orqali ta'lim-tarbiya berish kabilardir.

Yuqoridagi pedagogga qo'yiladigan zamon talablari mazmunli amalga oshirish uchun har bir o'qituvchi yangicha fikrlashi, tafakkurini o'stirishi, pedagogik tehnalogiyalari mustaqil o'rganishi, maqsadi va vazifalari nimalardan iborat ekanligini chuqur bilib olishi kerak. Yangi pedagogik tehnalogiya nima va biz uni qanday tushunamiz? An'anaviy texnologiyadan farqli jihatlari nimada? Yangi pedagogik texnologiya darslarning

an'anviy darslardan farqi shuki bu darsda o'quvchiga erkinlik muhitini yaratib berib, unga o'z fikrini yorqin bayon etishga imkon yaratib berishdir. Bu imkoniyat qanday yaratilishi? O'quvchiga hech qanday taziyq o'tkazmasdan, uni shaxsiyatiga tegmasdan, savollar berish orqali do'stona munosabatdagi o'quv muhiti yaratiladi. O'quvchini ishlatish deganda bir necha o'quvchiga mavzularni bo'lib berish orqali dars o'tish emas balki, hamma o'quvchilarни birgalikda ishlatishni tushunamiz. O'quvchilarни birgalikda ishlatish uchun o'quv jarayonida interfaol metodlardan foydalanamiz. Har bir dars bolaning qobiliyatining uchqunlarini alangalata boradigan kichik ixtiroday o'tishi zarur. Atrofdagi olam va o'zini anglashdagi kichik yutuqlar ham butun o'quv faoliyatini g'aroyib va maftunkor qiladi. Bolalar uchun sinfdoshlari oldida o'zini ko'rsata olish, nimalarga qodirligini isbotlay olish juda muhim qirra hisoblanadi. Buning uchun ularga imkoniyat yaratish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

J.G'.Yo'ldoshev. S.A.Usmonov "Pedagogik texnologiya asoslari". -T.: O'qituvchi, 2004.

R.Mavlonova, O.To'raeva, K.Xoliqberganov. Pedagogika. -T.: O'qituvchi, 2001

ONA TILI VA ADABIYOT FANNINI O'QITISHDA "DEBATLAR" TEXNOLOGIYASI - YOZMA BAXSLAR INTERFAOL USULIDAN FOYDALANISH.

Qalandarova Zamira Raximovna

Ruzmetova Gulora Qadamboyevna

Xorazm viloyati Urganch tumani 18-sonli məktəbning

ona tili va adabiyot o'qituvchilari

Annotatsiya: Yoshlarga ta'lif-tarbiya berishning murakkab vazifalarini hal etish o'qituvchilarning kasbiy mahoratini, iste'dodi, tajribasi va madaniyatni hozirgi zamonda pedagogik texnologiyalarini qo'llashi, o'quvchilarni o'zaro faoliyka olib kelishiga bog'liqidir.

Kalit so'z: Pedagog, ta'lif-tarbiya, iste'dod, debat, madaniyat, g'oya.

Har bir pedagog shuni doimo hisobga olishi va esda tutishi lozimki, dars o'quv-tarbiya jarayonining asosiy shaklidir. Dars jarayonida har tomonlama rivojlangan shaxsnar tarbiyalashga e'tibor qaratiladi, bиринчи navbatda bu amalga oshiriladi. Shuning uchun ham mamlakatimizda faoliyat olib borayotgan soha mutaxassislarining fikricha "Pedagogik texnologiya" bu o'quvchilarni o'qishi, o'rganish va ularni har tomonlama rivojlantirish qonun qoidalarini o'z ichiga olgan pedagogik tadbirlar tizimida iboratdir deyiladi.

Ta'limni texnologiyalashtirish ta'lim jarayonini samaradorligini oshirish va ta'lim oluvchilarni berilgan sharoitida hamda ajratilgan vaqt ichida loyihalashtirilayotgan o'quv natijalariga erishishlarini kafolatlash maqsadida uni to'liq boshqarish g'oyasini tashkil etishdir.

Ona tili va adabiyot fanidan mavzu tanlandi. Masalan: Cho'lponning "Kecha va kunduz" romanidagi Zebining baxtsizligiga uning o'zi ham aybdormi?

Savoli baxs mavzusi sifatida tanlandi.

Rahbar tinglovchilarni mavzuga munosabatiga ko'ra tinglovchilarni 2 guruuhga ajratadi va ularni o'quv xonasining 2 tomoniga qator qo'yilgan stollarga o'tqizadi va har bir guruuh qatnashchilar qaysi nuqtai nazarni himoya qilishlarini belgilaydi. (Masalan. 1-guruuh savolga "Ha" deb javob beruvchilar, 2- guruuh esa "Yo'q"). Shundan so'ng, rahbar tinglovchilarni juftlaydi, har bir juftda qarama-qarshi qarashlar tarafdarları bo'lishi kerak. Juftlar tartib raqami yoki alifbo harflari bilan belgilanadi. O'qituvchi 1-guruuh a'zolariga (keltirilgan misolda ijobiy holatni joriy qilish tarafdarları) har biri juft sanasi (ramzi) bilan belgilangan katak qog'oz varaqalarni tarqatadi. Tinglovchilar o'quv xonasining 2 tomonida o'tirib, juftma-juft yozma muloqotni boshlaydilar. 1-guruuh a'zolariga o'zlarini ma'qullayotgan nuqtai nazar foydasiga bitta ochiq dalilni shakllantirish uchun 5 daqiqa vaqt beriladi. Ular bu dalilni qog'oz varag'iga puxta tahrir qilingan paragraf shaklida yozadilar. Bu vaqtda 2-guruuh a'zolarini o'zlarini bahs jarayonida bayon etishlari mumkin bo'lgan nuqtai nazarlarini isbotlashlari mumkin. Yozilgan varaqalarni qarshi guruuhdagi sheriklarga beriladi. Ularga juft bo'yicha sheriklarining dalillariga qarshi javob topish va yozish uchun hamda o'z qarshi dalillarini bayon qilishlari uchun 8 daqiqa vaqt ajratiladi. Dalillar almashishining bunday tartibi 2-3 marta takrorlanadi, bunda har bir tinglovchi sherigining dalil-isbotiga javob qaytarishi va o'zining aks dalilini keltirishi shart. Tinglovchilarning bilimlarini aniqlash uchun 3-4 raund etarlidir. Oxirgi raundda tinglovchilarga yakuniy paragrafni yozish imkonini beriladi. Shundan so'ng, yozma ish yig'ib olinadi. Bahslarga yakun chiqarishning yaxshi shakli ikkala tomonga qaratilgan savoldir. "Qarshi tomonning eng yaxshi dalili-isbotlari qaysilar bo'ldi?" O'qituvchi ishni yakkama- yakka yoki jufti bo'yicha baholashi mumkin.

Ona tili va adabiyot darslarida "Debatlar" tashkil qilish uchun mavzular tanlanadi.

Bu texnalogiya o'quvchilarni olgan bilimlarini mustaxkamlashga yordam beradi.

Foydalilanigan adabiyotlar.

- 1.R. Ishmuhammedov "O'quv jarayonida interfaol uslublar va pedagogik texnologiyalarni qo'llash uslubiyati", Toshkent, RBIMM-2008 yil.
2. A. G'ulomov, M. Qodirov "Ona tili o'qitish metodikasi", Toshkent., 2001 yil.
3. B. To'xliev "Adabiyot o'qitish metodikasi", Toshkent., 2010 yil.
4. N. Yo'ldasheva "Zamonaviy ta'lifda interfaol dars", Toshkent., 2008 yil.

INTELLEKTUAL SALOHIYATGA EGA YOSHLARNI TARBIYALASH - DOLZARB VAZIFAMIZ

Qayumova Mahorat, Ravshanova Aziza
Navoiy viloyat Xatirchi tuman 26-umumta'lim mакtab,
Boshlang'ich sinf o'qituvchilari

Annotatsiya: Maqolada intellektual salohiyatga ega yoshlarni tarbiyalash - dolzarb vazifamiz haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'z: intellektual salohiyat, boshlang'ich ta'lim, tarbiya

Ta'larning yangi modeli jamiyatda mustaqil fikrlovchi erkin shaxsnинг shakllanishiga olib keladi. O'zining qadr-qimmatini anglaydigan, irodasi baquvvat, iymoni butun, hayotda aniq maqsadga ega bo'lgan insonlarni tarbiyalash imkoniyatiga ega bo'lamiz.

Islom Karimov

Bugun ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan yangiliklar va tub islohotlar xalqimizning azal-azaldan ilmga tashnaligi va ma'rifatparvarligidan, albatta. O'zbek xalqi qadim zamonlardan farzand tarbiyasi va kelajagiga juda katta e'tibor va ahamiyat berib kelgan. Bugun ham ta'lim tizimining, qolaversa har bir oilaning orzusi tomonlama kamol topgan sog'lom, qobiliyatli, o'z Vatani va xalqiga sodiq insonlarni tarbiyalash va ularni voyaga yetkazishdan iboratdir. Ta'lim jarayonida ilg'or pedagogik uslub va texnologiyalar ta'lim resurslari va multemidia taqdimotlaridan foydalanish o'ziga xos ijobji natijalar berayotganini alohida e'tirof etishimiz mumkin. Adabiyot darslarida o'qitishning noan'anaviy usullari qo'llash ham yuqori samara beradi. Bunday usullar qo'llanilgan har bir darsda ta'lim oluvchining ehtiyoji va qiziqishlarini, fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi, ijodkorligini oshiradi. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev "Biz yoshlarga doir davlat siyosatini hech og'ishmasdan, qat'iyat bilan davom ettiramiz, nafaqat davom ettiramiz, balki bu siyosatni eng ustuvor vazifamiz sifatida bugun zamon talab qilayotgan yuksak darajaga ko'taramiz. Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz", - deya biz pedagoglar oldiga ulkan va ma'suliyatli vazifa yukladilar. Bu ulug' maqsadni ro'yogha chiqarish ta'limi tizimida faoliyat ko'rsatayotgan barcha o'qituvchilarning o'z ishiga ijodiy yondashish, har bir ishda yuksak samaradorlikka erishish, zamonaviy pedagogik usullarni qo'llab darslarni samarali tashkil etishni talab qiladi. O'quvchiga puxta bilim berish, har bir dars mazmunini boyitish, samarali pedagogic texnologiyalarni dars jarayoniga singdirishni talab qiladi. Ruhshunoslarning aniqlashicha, o'qituvchining oddiy tushuntirishi orqali egallab olgan ma'lumotlarga qaraganda turli xil ruhiy kechinmalar orqali o'zları mulohaza yuritib, mustaqil bajargan ishlari vositasida o'zlashtirilgan bilimlarini uzoq esda saqlab qoladilar. Chunki o'quvchi mustaqil mashqlarni bajarishda faoliyat ko'rsatib, ilgari olgan bilimlariga tayangan holda ko'plab o'quv materiallarini hayolidan o'tkazadi va mulohaza yuritib mustaqil hukm chiqaradi. O'qituvchilarning tayyor holda bergan ma'lumotida esa o'quvchi fikrlash faoliyati to'la ishga kirishmasdan to'g'ri javobni o'zlashtirib oladi. O'xshash hodisalarga duch kelishi bilan o'qituvchi bergan bilimni amaliyotga taqbiq qilishda qiynalib qoladi. Shuning uchun har bir darsda qo'llanislgan pedagogik texnologiyalar va usullar o'quvchining mustaqil faolligini oshirishga yo'nlatirilgan bo'lishlari muhimdir. Bugungi yangi kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan Davlat ta'lim standarti va ta'lim tizimi biz o'qituvchilar oldiga o'ta mas'uliyatli vazifalar yuklamoqda. Muallim har bir o'tilayotgan darsga ijodiy yondashishi, mashg'ulotlarni ilg'or pedagogik texnologiyalar asosida qurishi, darsning har bir daqiqasidan unumli foydalanishi, dars jarayonida tayanch va fanga oid kompetensiyalarni singdirib borishi zarur. Mashg'ulotlarni shunday tashkil etish kerakki, o'quvchi har bir dars davomida egallashi lozim bo'lgan bilimlar hajmini, o'zida hosil qiladigan ko'nikma va malakalarni oldindan belgilab olishi lozim. Bu o'z navbatida o'quvchining mashg'ulotlarga aniq maqsad bilan qatnashishini taqozo qiladi. Chunki o'quvchi darsning oxirida belgilangan maqsadga erishganligini bilish imkoniyatiga ega bo'lishi zarur.

Pedagogik texnologiyalar asosida darslarning tashkil etilishgi o'quvchilarni o'zi bajarayotgan mashg'ulotga nisbatan ongli munosabatda bo'lishga o'rgatadi. Shu davrda u atrof-muhit, jamiyat va kishilar mehnati, mакtab-maorif, ijtimoiy-siyosiy munosabatlar haqidagi bilimlarni puxta egallaydi.

Zero, O'zbekiston Respublikasining Birinchi Prezidenti muhtaram Islom Karimov ta'kidlaganlaridek: "Farzandlarimizni mustaqil va keng fikrllash qobiliyatiga ega bo'lgan, ongli yashaydigan komil insonlar etib voyaga yetkazish ta'lum-tarbiya sohasining eng asosiy maqsadi va vazifasi bo'lishi lozim" - deb aytganlaridek,

har bir fan yo'nalishi bo'yicha o'tiladigan mavzuni o'qituvchi mukammal tushuntirishga erishsa va asar mazmunini chuqur anglasa, yozuvchining ichki kechinmalarini his eta olsa, o'quvchida tayanch va fanga oid kompetensiyalar yaxshi shakllanib boradi. Misol o'rniда hazrat Alisher Navoiyning quyidagi baytini tahlil qilamiz. Charx agar solsa yiroq yuz yil visolingdin meni, Oyira olg'aymu bir soat xayolingdin meni. "Agar taqdir meni yuz yil visolingdan yiroq tutsa-da, bir soat bo'lsa ham xayolingdan ayira oladimi?", - deydi lirik qahramon. Demak, lirik qahramon taqdir hukmi bilan yorining visolini ko'rmasa-da, uning xayolisiz bir daqiqa ham yashay olmaydi. Bu baytning oshiqona ma'nosi. Baytning tasavvufiy ma'nosi mana shundan iborat: "Agar men Ollohnning visoliga yeta olmasam, taqdir meni Olloh visolidan yuz yil yiroq tutsa ham, men Ollohnning xayoli bilan yashayveraman, ya'ni Ollohnning visoliga yetishishga harakat qilaveraman", - deydi lirik qahramon. Bu baytlar zamirida hazrat Navoiyning yagona istagi bo'lmish insonlar butun umrini Ollohga bag'ishlashlari, faqatgina Ollohnning xayoli bilan yashashlari haqidagi mulohazalar yotibdi. Chunki bu o'tkinchi dunyoda inson uchun Ollohdan o'zga na bir do'st, na bir yordamchi bordir. O'quvchi o'zlashtirgan bilimini axborot sifatida to'plasa, axborotlarni tanlasa va qayta ishlasa, hayoti davomida axborotlarni qo'llasa dars o'z maqsadiga erishadi.

BOSHLANG'ICH SINFDA O'QISH DARSLARINI SAMARALI TASHKIL ETISH

**Qirg'izbayeva Zarifaxon Abduvaitovna,
Namangan viloyati, Uchqo'rg'on tumani, 7-maktabning
boshlang'ich sinf o'qituvchisi
tel: 911805124**

Annotatsiya

Ushbu maqolada boshlang'ich sinfda o'qish darslarini samarali tashkil etishda, o'quvchilarini o'qish motivini rivojlantrish, ularni olgan bilimlarini hayotga tadbiq etish hamda shaxsiy sifatlarini shakllanishlari tog'risida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: o'qish, boshlang'ich, motiv, rivojlantrish, kommunikativ, faol

Bugungi kundagi eng asosiy vazifamiz, boshlang'ich sinf o'qituvchisini yangi davlat ta'lrim standarti asosida bolalarning mantiqiy fikr, tafakkur qila olish, aqliy rivojlanishi, dunyoqarashini, kommunikativ qobiliyati, savodxonligi va o'z-o'zini anglash salohiyatini shakllantirishga, erkin fikrlay olish, o'zgalar fikrini anglash, o'z fikrini og'zaki va yozma ravishda ravon bayon qila olish ko'nikmalarini egallashlari uchun qulay shart-sharoitlarni ta'minlashimiz lozim. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida zarur ko'nikmalarini shakllantirish, boshlang'ich ta'lrim sifat-samaradorligini yangi bosqichga ko'tarish, o'qitishning zamonaviy usul va vositalarini amaliyatga joriy etish maqsadga muvofiqdir. Har bir darsda o'quvchilar hikoya, ertak, she'r o'qiydilar; hajmi kichik asarni yaxlit, hajmi katta bulsa, ikki - uch dars davomida o'qiydilar, sinfdagi barda o'quvchilar o'qigan kitobidan biror parchani o'qib beradilar. Ko'proq ovoz chiqarib o'qiydilar, bundan tashqari, darsda ichda o'qishdan ham, she'r yodlashdan ham, rollarga bo'lib o'qishdan ham foydalaniladi. O'quvchilar o'qish ko'nikmalarini egallashlari uchun bиринчи navbatda ona tili boyliklarini har tomonlama chuqur o'zlashtirishlari kerak. Chunki nutq boyliklari o'quvchilarning nutqi bilan bir qatorda, aql- idrokini ham rivojlantridi. O'qituvchilarning har bir dars jarayonini yangiliklar bilan boyitib borishi, o'qitishning turli xil metodlaridan foydalanishi, o'quvchilarni o'qish motivini rivojlantrishda, ularni olgan bilimlarini hayotga tadbiq etishda hamda shaxsiy sifatlarini shakllanishida katta ahamiyatga ega. Ayniqsa, dars jarayonida o'qitishning turli xil metodlardan foydalanish o'quvchilarni ta'lam jarayoniga qiziqtiradi, darsda faol bo'lishi, bilimlarni puxta egallahga undaydi hamda o'qish motivni rivojlantrishga katta yordam beradi. O'quvchilarni egallagan nazariy bilimlarni amaliyatga joriy etish bo'yicha ko'nikma va malakalarini oshirishiga imkon yaratadi. O'qituvchining asosiy maqsadi xamma o'quvchilarning muvaffaqiyatlari o'qishiga erishishdir. Ma'lumki, har qanday bilim muayyan sohalarga tegishli matnlar mutolaasi orqali o'zlashtiriladi. Boshlang'ich sinflarning "O'qish kitobi" darsliklari ham bundan mustasno emas. Badiiy matn ustida ishlash orqali o'quvchilarni ijodiy, mustaqil va mantiqiy mushohada yuritishga, matnni tahlil qilish va unga o'z munosabatini bildira olishga o'rgatish, ularning nutq madaniyatini egallahshlariga ko'maklashish o'qituvchidan katta mahorat talab etadi. O'quvchilar matnni o'qish jarayonida uning g'oyaviy-badiiy xususiyatlari, asarda aks etgan voqealar bilan tanishadilar. Bunda asarning janr xususiyatlaridan kelib chiqib, matnni ifodalari, sharhlab va rollarga bo'lib o'qitish mumkin. Badiiy matnni o'qish muallif tasvirlagan manzaralarni aniq tasavvur etishga, asar qahramonlarining xatti-harakatlaridan tegishli xulosalar chiqarishga yordam beradi. O'qish texnikasini egallahda takror o'qish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayrim o'quvchilar u yoki bu matnni bir necha marta o'qishga harakat qiladi. O'qish faoliyatiga qiziqish, uning mazmuniga ham qiziqishni vujudga keltiradi, bilim olish ehtiyojini tug'diradi va o'qish motivlarini tarkib toptiradi. Matnni bir necha bor qayta o'qish, yangi so'z, so'z birikmasi va namunaviy gaplarning izohlanishi mazmunni chuqurroq anglashga ko'maklashadi. Bundan tashqari, u o'qish sifatining ortishiga, uning to'g'riligi, ravonligi, ifodaliligi, kompleks rivojiga yordam beradi. Matnni takror o'qish maxsus mashqlar yordamida uyuştirilmasligi o'quvchilar uchun zerikarli bo'lib, ularni toliqtirib qo'yadi. Matn ustida ishlashda tanlab o'qish, ya'ni alohida gap, parcha yuzasidan savol-javob o'tkazish ham muhim o'ren tutadi. Matnni rollarga bo'lib o'qish darsni jonlantiradi, o'qishga qiziqishni orttiradi, ifodalilik rivojiga ko'maklashadi. Ifodali o'qish onglilik bilan uzviy bog'liq. O'quvchi har bir so'z, gapning mazmunini yaxshi bilsagina, ifodali o'qiy oladi (kerakli o'rinda to'xtaydi, kerakli so'z yoki iborani ajratadi, ta'kidlaydi). O'quvchilar matnni o'qish bilan bog'liq mashqlar natijasida quyidagi malakalarini egallaydilar: - so'zlarni aniq va ravshan talaffuz qilish; - tinish belgilariiga rioya qilish; - matnni mazmuniga bog'liq ravishda to'g'ri o'qish; - personajlar nutqini ularning ovoziga taqlid qilib o'qish; - matndagi fikrlarnigina emas, balki tuyg'ularni ham ovoz (ohang) yordamida ifodalashga urinish.

Matnni tahlil qilish. Tahlil o'quvchilarni ijodiy va mustaqil fikrleshga yo'llashning muhim omilidir.

O'quvchilar tahlil jarayonida asarda tasvirlangan voqealarga o'z fikrlarini bildiradilar, notanish so'zlar ma'nosini bilib oladilar, matnning mazmun-mohiyatini to'liq anglab yetadilar. Boshlang'ich sinf o'qish darslarida matn ustida ishslash jarayonida asosiy e'tibor uning mazmuniga qaratilsa-da, tuzilishini ham nazardan qochirmaslik kerak. Bu jarayonda namuna bo'yicha ishslash ham mumkin. Namuna bo'yicha ishslash - qonuniyatli jarayon. Chunki nutq ko'proq faqat taqlid jarayonida o'zlashtiriladi. O'quvchilar namunaviy nutqqa taqlid qilish orqali o'z nutqini leksik va grammatic jihatdan boyitadi. Unda tilni sezish rivojlanadi, nutqiy xotira takomillashadi. Birinchi va ikkinchi sinf o'quvchilari ta'limiyl materiallarning ichki bog'lanishlariga ahamiyat bermay, ma'nosiga tushunmay quruq eslab qoladilar. O'rganilayotgan materiallarni mantiqiy tahlil qilmay, yodaki o'zlashtiradilar. Matnni tahlil qilishda lug'at ustida ishslash ham juda muhim, chunki nutqni o'zlashtirish qonuniyatlaridan biri - so'z ma'nosini o'zlashtirish uchun tafakkur mexanizmlari ishlashi zarurligidir. 4. Yakuniy mashg'ulotlar. Bunday mashg'ulotlar matn mazmuni yuzasidan umumiy xulosalar chiqarish orqali unda aks ettirilgan masalalarni chuqur idrok etishga, mavzuning ochilmay qolgan qirralari haqida mulohaza yuritishga, o'zlashtirilgan bilimlarni amalda qo'llash ko'nikmalarini hosil qilishga qaratiladi. Xulosa o'rnilida ta'kidlash joizki, badiiy matn ustida ishslash jarayonida o'quvchilar nutqining tushunarli bo'lishiga, matndagi asosiy g'oyani to'g'ri ilg'ay olishlariga, qayta hikoyalashda undagi so'z va iboralarni o'rinli qo'llay bilishlariga alohida e'tibor qaratish lozim. Olimlarning haqli ravishda ta'kidlaganidek, o'quvchilar nutqini o'stirish uzoq davom etadigan jarayon bo'lib, nutq o'stirish bilan bog'liq bo'lgan mashg'ulotlar izchil, doimiy ravishda o'tkazib borilmasa, ta'limning yaxshi, sifatl bo'lishiga, o'quvchilarning madaniy nutqni egallashlariga erishib bo'lmaydi.

Xulosa qilib aytganda, o'qish darslariga qo'yilgan zamonaviy talablar o'qituvchidan boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'qishga jalg qilish, badiiy adabiyotni san'atning bir turi sifatida qarashga, asarlarning badiiy mazmunini, estetik ahamiyatini va obrazlar mazmunini tushunishiga e'tibor qaratish talab etiladi. Ta'limning an'anaviy tizimidan farqli ravishda innovatsion texnologiyalar asosida o'qish darslarining uning har bir etapida o'quvchining faolligiga asoslangan mustaqil faoliyati, o'zlashtirish qobiliyatini hisobga olgan holda ta'lim jarayoniga to'liq jalg etish yotadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Saidaxmedov N. Pedagogik texnologiyalar. - T.: "Fan", 2006.
- 2.Lvov M.R. Metodika razvitiya rechi mladshix shkolnikov: Posobie dlya uchitelya.- 2-e izd., pererab.- M.: Prosveshenie, 1985
- 3.Tolipov U.K., Usmonboeva M.Pedagogiktexnologiyaning tatbiqiyl asoslari.- T.: "Fan", 2006.

BOSHLANG'ICH SINFDA SIFATNI O'RGATISH METODIKASI

Qobilova Shohida Muhidinovna,
Navoiy viloyat Uchquduq tuman 18-umumta'l'm maktab,
Boshlangich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqola til hodisasi sifatida mustaqil so'z turkumi sifatning o'ziga xos xususiyatlarini boshlashng'ich sinflarda o'rganish vazifalari, o'quvchilarining yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda, har bir sinf uchun material hajmi, ularni o'rganish izchilligi belgilab olish haqida yozilgan.

Kaitt so'zlar: grammatika, mashq, kelishik, egalik, matn, turkum, daraja.

Sifatni o'rganish tizimi materialni leksik va grammatick tomondan izchillik bilan boyitib, murakkablashtirib borishni ko'zda tutadi. O'quvchilar I va II sinfda sifatning leksik ma'nosini kuzatadilar, sifatga qanday?, qanaqa? so'rog'ini berishga o'rganadilar; III sinfda sifat so'z turkumi sifatida o'rganiladi; IV sinfda ilgari o'rganilganlar takrorlanib, grammatick materialgabog'liq holdaqi p-qizil, yam-yashil kabi orttirmadarajadagi (atama aytilmaydi) sifatlarning yozilishi o'rgatiladi. Ona tili va o'qish darslarida o'quvchilar nutqi yangi-yangi sifatlar bilan boyitiladi, ularga oldindan ma'lum bo'lgan sifatlarning ma'nosiga aniqlik kiritiladi.

Sifatni o'rganish metodikasi uning lingistik xususiyatlariga asoslanadi. Sifat predmetning belgisi (rangi, hajmi, shakli va ko'rinishi, maza-ta'mi, xarakterxususiyati, hidi, vazni, o'rin va paytga munosabati)ni bildiradi. Sifatning leksik ma'nosi uni ot bilan bog'liq holda o'rganishni talab qildi. Sifatni tushunish uchun I sinfdanoq o'quvchilar e'tibori sifatning otga bog'lanishini aniqlashga qaratiladi. O'quvchilar predmetning belgisini aytadilar, ularda so'roq yordamida gapda so'zlarning bog'lanishini aniqlash ko'nikmasi o'stiriladi, ya'ni ular gapdagi sifat va otdan tuzilgan so'z birikmasini ajratadilar (atama aytilmaydi). Keyingi sinflarda bu bog'liqlik aniqlashtiriladi. Shunday qilib, sifatning semantik-grammatick xususiyatlari sifat ustida ishlashni leksik va grammatick (morfologik va sintaktik) ravishda olib borishni talab etadi.

Boshlang'ich sinflarda Sifat mavzusi quyidagi izchillikda o'rganiladi: 1) sifat bilan dastlabki tanishtirish (I, II sinf); 2) sifat haqida tushuncha berish (III sinf); 3) shu grammatick mavzu bilan bog'liq holda ayrim sifatlarning yozilishini o'zlashtirish (IV sinf).

Sifat bilan (atamasiz) dastlabki tanishtirish (birinchi bosqich) sifatning leksik ma'nosi va so'roqlari ustida kuzatish o'tkazishdan boshlanadi. Predmetning belgilari xilma-xil bo'lib, uni rangi, mazasi, shakli, xil-xususiyatlari tomonidan tavsiflaydi. Shunday ekan, sifat tushunchasini shakllantirish uchun uning ma'nolarini aniqlash talab etiladi. O'quvchilar predmetni yoki uning rasmini ko'rsatadi, o'quvchilar uning belgilarini aytadilar vayozadilar. Masalan, (qanday?) olma- qizil, shirin, yumaloq olma; (qanday?) ip -uzun, ko'kip. Albatta, suhbat asosidao'quvchilar olma, ip so'zlar nima? so'rog'igajavob bo'lib, predmet nomini bildirishi, qizil, shirin, yumaloq kabi so'zlar qanday? so'rog'iga javob bo'lib, predmetning belgisi (rangi, mazasi, shakli)ni bildirishini aniqlaydilar.

Predmetni aniq tasvirlash uchun uning belgisini bildiradigan so'zlardan foydalanilgani tushuntiriladi. Bu darslarda ko'rgazma vositalar (predmetlar, predmet rasmlari, syujetli rasmlar) dan keng foydalaniladi. O'quvchilar qanday?, qanaqa? so'roqlariga javob bo'lgan (predmet belgisini bildirgan) so'zlarni o'zlashtirishlari uchun mashqning quyidagi turlari samarali hisoblanadi: 1) so'roq yordamida predmetning belgisini bildirgan so'zlarni tanlash; 2) aralash berilgan so'zlardan gap tuzish; 3) matndan kim? yoki nima? so'rog'iga javob bo'lgan so'zni va unga bog'langan qanday? va qanaqa? so'rog'iga javob bo'lgan so'zni tanlab (so'z birikmasini topib) aytish va yozish; 4) tayanch so'zlar va rasm asosida gap yoki kichik hikoya tuzish.

Ikkinci bosqichda asosan ikki vazifa: sifat tushunchasini shakllantirish hamda o'quvchilar nutqini yangi sifatlar bilan boyitib borish, fikrni aniq ifodalash uchun mazmunga mos sifatlardan nutqda o'rinali foydalanish ko'nikmasini o'stirish hal qilinadi. Sifat tushunchasini shakllantirish o'quvchilarining predmet belgisi? deganumumlashtirilgan kategoriyanı o'zlashtirish darajasiga bevosita bog'liq. Shu maqsadda rang, maza, shakl-hajm, xil-xususiyat bildiradigan so'zlar guruhlanadi va shu so'zlarning xususiyatlari umumlashtiriladi. Sifatning leksik ma'nosi bilan birga uning xarakterli grammatick xususiyatlar ham qayd etiladi. Sifatlarning xususiyatlarini umumlashtirish asosida o'quvchilar uning so'z turkumi sifatidagi o'ziga xos ko'rsatkichlarini ajratadilar: a) predmet belgisini bildiradi, b) qanday? yoki qanaqa? so'rog'iga javob bo'ladi, v) gapda otga bog'lanib, shu ot bilan so'z birikmasi hosil qiladi, ikkinchi darajali bo'lak vazifasida keladi.

Bu sinfda og'zaki va yozma ijodiy ishlar (maktab bog'i yoki parkka ekskursiya vaqtida kuzatilgan daraxt, qushlar, hayvonlarni tasvirlab kichik hikoya tuzish kabilari) ga katta o'rinn beriladi. O'quvchilarining sifatning leksik ma'nosi haqidagi tushunchalarini chuqurlashtirish va predmetni har tomonloma tasvirlash malakasini o'stirish uchun:

1) berilgan predmetlarning rangi, mazasi, shakli, xususiyatini ifodalaydigan sifatlar tanlash va yozish: Qanday shaftoli? Shirin, suvli, tuksiz shaftoli. Qanday kitob? Qalin, qizil kitob;

2) berilgan belgilariga qarab qaysi hayvon ekanini aniqlash: Tikanli, kichkina, foydali ... (tipratikan). Ehtiyyotkor, ayyor, yovvoyi ... (tulki);

3) predmetlarning belgisiga qarab topishmoqlarning javobini aytin kabi mashqlardan foydalanish mumkin.

Sifatning nutqimizdagi, fikrni aniq va tushunarli ifolashdagi o'rnini puxta o'zlashtirishga erishish uchun ma'nodosh va zid ma'noli sifatlar ustida ishslash, o'qish darslarida sifatning o'z va ko'chma ma'noda ishlatalishini kuzatish maqsadga muvofiq. Sifatni o'rganish jarayonida so'z yasashga oid mashqlarni muntaзам o'tkazib borish o'quvchilarda u yoki bu so'z turkumini yasash uchun so'z yasovchi qo'shimchalardan ongli foydalanish malakasini shakllantiradi.

O'quvchilarning mustaqilligi osha borgan sayin, mashq topshiriqlari ham astasekin murakkablashtira boriladi. Shunday qilib, sifatni o'zlashtirishda uni ot bilan o'zaro bog'liq holda o'rganishga asoslaniladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Azbarov Yu.T. Bolalarni sevish san'ati. T.:O'qituvchi.1991. 138-b.
2. Qodirova F. Pedagogik kadrlarga ilg'or pedagogik texnologiyalar haqida. Metodika. Til va adabiyot jurnali. 2001-y.
3. Madayev O. "O'quvchilar bilimini baholashda vaqtidan samarali foydalanish usullari". Toshkent 2007-y.
4. Boshlang'ich sinf darsliklari. So'ngi nashrlar.

BOSHLANG'ICH SINF ONA TILI DARSALARIDA FE'L SO'Z TURKUMINI O'RGGATISH METODIKASI VA SAMARALI YO'LLARI

Qodirova Dilorom Bekberganovna
Masharipova Muqaddas Samandarovna
Xorazm viloyati Urganch tumani
18-sonli maktab boshlang'ich sind o'qituvchilari

Annatotsiya: O'qituvchilarining kasbiy mahoratini shakllantirish hamda oly o'quv yurtida ta'lif olishi mobaynida uni kasbiy va shaxsiy rivojlanishtirish shakl va metodlarini rivojlanishtirish muammosi alohida dolzarblik kash etadi.

Kalit so'z. Pedagog, kasbiy, fe'l, so'z turkumi, grammatik, suhbat, og'zaki.

Pedagoglarni tayyorlashda, ularni kasbiy shakllantirishda maxsus fanlarning o'quv-uslubiy majmuasini yaratish, o'qitishning yangi metod va shakllarini tadbiq etish zarur.

Fe'l - mavzusini o'rganishda asosiy vazifalar: so'z turkumi sifatida fe'l haqida dastlabki tushunchani shakllantirish, o'quvchilar nutqini fe'llar bilan boyitish hamda og'zaki va yozma nutqda fe'lidan to'g'ri foydalanish ko'nikmasini o'stirish, o'quvchilarining aqliy faoliyatini rivojlanishtirish, grammatik mavzu bilan bog'liq holda ayrim imloviy qoidalarni o'zlashtirish hisoblanadi. Bu vazifalar bir-biri bilan bog'liq holda hal etiladi.

2-3-sinflarda fe'lni o'rganish. Bu bosqichning asosiy vazifasi Fe'l -so'z turkumi degan tushunchani shakllantirish, bo'lishli va bo'lishsiz fe'llarning ma'nosi va shakliga qarab farqlash ko'nikmasini hosil qilish, bo'lishsizlik qo'shimchasi (-ma) ning talaffuzi va imlosini o'rgatish hisoblanadi.

Fe'lning harakat bildirishi yuzasidan o'quvchilarida aniq tasavvur hosil qilish uchun o'qituvchi ularga shu darsdagi mehnat jarayonini tasvirlashni, ya'ni o'quvchilarining o'zları bajarayotgan ish-harakatni aytishni so'raydi, suhbat o'tkazadi. Suhbatda "O'qituvchi nima qildi? O'quvchilar nima qildilar? Hozir o'qituvchi nima qilyapti? O'quvchilar nima qilyaptilar? Endi o'quvchilar nima qiladilar? O'qituvchi nima qiladi?" kabi savollardan ham foydalanadi. Suhbat jarayonida o'quvchilar o'qituvchi rahbarligida fe'llarni so'rog'i bilan yozib bo-radilar. Masalan, nima qildi? - so'zлади, тушунтириди; nima qildilar? - тингладилар, ўздинлар; nima qilyapti? - тушунтирайти, so'rayapti, тинглайти; nima qilyaptilar? - javob berayaptilar, yozayaptilar, тинглайти; nima qiladi? - tekshiradi, ко'radi; nima qiladilar? ishlaydilar, bajaradilar, yozadilar.

Suhbatdagi yoki o'quvchilar aytgan gaplardan birini gap bo'lagi jihatdan tahlil qilish asosida xulosa chiqariladi: nima qildi? nima qilyapti? nima qiladi? kabi so'roqlarga javob bo'lib, predmet harakatini bildirgan so'zlar fe'l deyiladi. Fe'l gapda kesim vazifasida keladi.

Mavzu yuzasidan o'quvchilar ko'nikma hosil qilish uchun so'roq berib fe'lni aniqlash, gap mazmuniga mos fe'lni tanlab qo'yish, aralash berilgan so'zlardan, shuningdek, rasmga qarab gap tuzish kabi mashqlardan foydalaniлади.

Dasturga ko'ra 3-sinfda bo'lischli va bo'lishsiz fe'llar o'rganiladi. Mavzu suhbat asosida tushuntiriladi. Suhbat uchun "O'qish darsida kimlar o'qidi? Shokir ham o'qidimi? Kim so'zлади? Alisher so'zladimi? Barno kutubxonaga boradimi? Abdulla-chi?, U qachon bormoqchi? Hozir kim tushuntirayapti? Hozir Tohir gapiryaptimi?" kabi savollardan ham foydalaniladi. O'quvchilar so'roq berib fe'llarni topadilar, ma'nosini qiyoslaydilar va o'qituvchi rahbarligida tushuntiradilar. Xulosa chiqariladi: fe'l harakatning yuzaga chiqqanini, ya'ni bajarilganligini (o'qidi, so'zлади), hozir bajarilayotganini (tushuntirayapti), endi bajarilishini (boradi, o'qiydi) bildiradi. Bu fe'llar bo'lischli fe'llar deyiladi. Ayrim fe'llar harakatning bajarilmaganligini (o'qimadi, so'zlamadi), hozir bajarilmayotganini (o'qimayapti), keyin ham bajarilmasligini (bormaydi) bildiradi. Bunday fe'llar bo'lishsiz fe'llar deyiladi.

O'quvchilar bo'lischli va bo'lishsiz fe'llarni ma'nolariga qarab farqlash ko'nikmasini o'stirish uchun bo'lischli fe'lidan bo'lishsiz fe'l hosil qilish, bo'lishsiz fe'llarning talaffuzi va yozilishini qiyoslash, bo'lishsiz fe'llar bilan gaplar tuzish mashqlaridan foydalaniлади.

Foydalilanigan adabiyotlar.

- 1.Qosimova K. Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi. -T.: "O'qituvchi", 1995.
2. Qosimova K. Ona tili o'qitish metodikasi. -T.: "Nosir", 2009.

BOLALARNI MAKTABGA TAYYORGARLIK MAZMUNI

Qodirova Rayhon Zaripovana Bux.vil
Vobkent tumani 11-son maktab o'qituvchisi
snipe_shoot@inbox.ru

Annotatsiya: Maxsus adabiyotlarda bolalarning mакtabga tayyorgarligini mazmuni va mezonlari aniq ko'rsatib berilgan, lekin bolani mакtabga tayyorlashda bola shaxsini qaysi tomonlari va qanday rivojlanirish kerakligi masalasida ota-onalar va bog'cha tarbiyachilar tasavvurlari turlichadir.

Kalit so'zlar: yaxshi sog'liq, jismoniy chiniqish, axloqiy va ijtimoiy yetuklik va boshqalar.

Bola tarbiyasida ishtirok etgan kattalar orasida o'tkazilgan so'rovlar shuni ko'rsatadiki, ko'pchilik ota-onalar uchun bolaning mакtabda muvaffaqiyatl o'qishini asosiy hal qiluvchi shartni uning umumiyo rivojlanishi tashkil etadi, ya'ni yaxshi sog'liq, jismoniy chiniqish, axloqiy va ijtimoiy yetuklik. Ba'zi bir kattalar (ota-onalar) faqatgina aqliy rivojlanish muvaffaqiyatl mакtab o'qishning asosiy omili deb hisoblashadi. O'z fikrlarini uiar shunday asoslab berishadi, xususan, birinchi sinfd bolalarga barcha o'quv fanlari mazmunini o'zlashtirish qiyin bo'ladi va yana hozirgi ilmiy-texnikaviy rivojlanish insonning aqliy qobiliyatiga juda katta talablar qo'yadi. So'ralganlarning ko'pchiligi eng, avvalo, bolaning jismoniy va aqliy rivojlanish darajasini ko'paytirish kerak deb hisoblashadi. Ota-onalarning kamchiligi bolaning hissiy-axloqiy rivojlanish darajasini nazarda tutib, bolaning ijtimoiy rivojlanishiga asosiy kuchni qaratishadi.

Bolani mакtabga tayyorlashda ota-onanining kuchlari, asosan, o'qish jarayoni bilan bevosita bog'liq, malaka va ko'nikmalarga yo'naltiriladi. Ular birinchidan - bolani diqqatini bir joyga jalb qilishni o'rganish kerakligi, ikkinchidan uning bilimlarini to'ldirib, xotira, tafakkur va nutqini rivojlanirish kerakligi, uchinchidan - mакtabga bo'lgan qiziqishini o'stirib borish kerakligini ta'kidlab aytishadi. Ba'zilar bolalarning irodaviy sifatlarini rag'batlantirish va mustahkamlash kerak deb hisoblashadi, ular bolaning qat'iyatli va tirishqoq bo'lishiga harakat qilishadi hamda bolada intizomni, harakatchanlikni shakllantirish, ya'ni uning butun xulqini shakllantirish. Qo'l amaliyotini rivojlanirish ham alohida bir qism bo'lib kiritilgan.

Ota-onalarning ko'pchiligi birinchi sinfga borishdan oldin bolaga o'qish va yozishni o'rgatish kerak emas deb hisoblashadi, chunki keyinchalik, bola mакtabga borganda o'qishga qiziqishni yo'qotib qo'yish mumkin, darslarda be'tibor bo'lishi mumkin. Ularning bolaga o'qish va yozishni o'rgatmasliklarining yana bir sababi mакtab talabalarini bilmay turib, noto'g'ri o'rgatib qo'yishdan xafvsirashadi (qo'rkishadi). O'qish va yozish bu faqat mакtab faoliyat turlari va ularni o'rgatish maxsus tayyorlangan o'qituvchilar ostida amalga oshish kerak deb hisoblashadi.

Ota-onalarning boshqa bir guruhi bolaning mакtabga borishdan oldin o'qish va yozishga o'rgatishga intiladilar. Ular bolaga mакtab tomonidan qo'yilgan talablari va 1-sinfda o'qitish tempi juda baland va tez, shuning uchun oldindan olingan (o'zlashtirilgan) malakalar bolaga har

qanday topshiriqlarni bajarishga yordam beradi va natijada, ortiqcha zo'riqishni oladi, deb asoslab berishadi.

5-6 yoshli bolalar bilan ishlaydigan bog'cha tarbiyachilar so'rovleri shuni ko'rsatdiki, ko'pchilik bolaning mакtabga tayyorlashda jismoniy va aqliy rivojlanishni afzal qo'yish-moqda. Ta'lim tarbiyaviy - ishni bolani tafakkuri, nutqi va bilim jarayonlarini shakllantirishga yo'naltirilib, pedagoglar bolani tabiat va jamoat to'grisida asosiy bilimlar bilan boyitishadi. Ular, ota-onalar kabi aqliy va jismoniy tayyorgarlikning yuqori darajasi bolaning shu sohadagi duch kelgan qiyinchiliklardan saqlaydi, deb hisoblashadi. Bunda, shaxsning iroda va intizom kabi sifatlarini tarbiyalashga kamroq e'tibor beriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

Pedagogika.R.Mavlonova, O.To'rayeva, K. Xoliqberdiyev. Toshkent, O'qituvchi nashriyoti, 2006y

Pedagogika tarixi. A. Zunnunov, B.To'xliyev, X.Ma'sudov.Toshkent, Sharq nashryoti, 2002y

RIVOJLANTIRUVCHI TA'LIM YO'NALISHIDA O'QUVCHI SHAXSIGA PSIXOLOGIK YONDASHUVLAR

Qurbanova Zubayda,
Navoiy viloyat Qiziltepa tuman
30-maktab amaliyotchi psixolog

Annotatsiya: Maqola rivojlanuvchi ta'limga o'quvchini shaxsiga psixologik yondashuvlarni tashkil etish, bunda o'qituvchi darsni to'g'ri tashkil etib, o'quv ishlari faolligini oshirish masallari haqida yozilgan. Jumladan, o'quvchini bilim olishga undash, ijodiy fazilatlarni shakllantirish, sog'lom fikrlash, o'z e'tiqodi, g'ururi, burchini anglash, shu kabi xarakterga xos ijobi yislatlarni tarkib toptirish asosida tarbiyalash haqida yozilgan.

Kalit so'zlar: rivojlanuvchi ta'limga, motiv, innovatsiya, texnologiya, mutoala

Rivojlanuvchi ta'limga texnologiyalari o'quvchilarning shaxsiy va o'qituvchi bilan birgalikdagi faoliyatini hisobga olgan holda o'quv materialini o'zlashtirishga sharoit yaratadi. Faqat bu texnologiya turini tanlash dars va mashg'ulotda qaysi darajadagi bilim va ko'nikmalarini o'zlashtirishni nazarda tutilganiga bog'liqdir.

Bunda motiv (istik, mayl, qiziqish), motivatsiya - (sezish, aks etish, istak, xohish hosil qilish, o'z oldiga qo'ygan maqsadni ifodalaydi) ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Ta'limga tarbiyalash faol sub'ektlari o'qituvchi va o'quvchilar bo'lib, butun mashg'ulot davomida o'quvchilarning faolligi va qiziquvchanligini muntazam ravishda rivojlanirib borish maqsadini ko'zda tutadi, o'quv omillarini yaratishga asoslangan innovatsion texnologiya o'quvchilarini o'zlashtirish faoliyatiga tezkor jalg qilish imkonini beradi. O'qituvchi va o'quvchi orasidagi munosabat insonparvarlik mezonlari asosida tashkil etilib, erishilgan yutuqlardan zavqlanish, o'quv faoliyatiga mas'uliyatli yondashish hamda o'zaro hamkorlikda ijodiy faoliyatni yo'lga qo'yishga undashi kerak.

O'qituvchi darsni to'g'ri tashkil etib, ta'limga xilma-xil usullarini qo'llash, o'quv ishlari o'quvchilarning faolligini oshirish, ularda ezgu fazilatlarni tarkib toptirishga erishiladi. Ya'ni, o'quvchini bilim olishga, mehnat qilishga undash va bu harakatlarini asta-sekin ko'nikmaga aylantirib borish maqsadida, tashabbuskorlik, qat'iylik, har qanday qiyinchiliklarni yenga bilish, ijodiy fazilatlarni shakllantirish, sog'lom fikrlash, o'z e'tiqodi, g'ururi, burchini anglash, mushohada qilishga o'rgatish, unga shu kabi xarakterga xos ijobi yislatlarni tarkib toptirish asosida tarbiyalaydi. Zero, tizimdagilari yutuqlarning asosi-maktablarda tashkil etiladigan dars jarayonining sifati bilan belgilanadi. O'quv soatlarida o'quvchilarga yetarli bilim berish, hayotiy ko'nikmalarini oshirish va malakalarini shakllantirish, ijodiy va do'stona muhitni yarata olish o'qituvchining kasbiy mahoratiga bog'liq.

O'qituvchi innovatsion texnologiyadan foydalanishda - o'qituvchi kasbiy mahoratini ta'minlashning vositasi sifatida quyidagicha yondoshmog'i lozim:

-o'qituvchi davlat ta'limga standartiga mos keladigan ta'limga tarbiya maqsadini aniq va ravshan belgilashi kerakki, natijada ma'lum vaqt ichida unga erishishni ta'minlaydigan ijobi natija to'g'risida xulosa qilsin;

-o'qituvchi pedagogik tizimda belgilangan maqsadga to'g'ri keladigan o'quv - tarbiyaviy jarayon mazmunini o'quv dasturi bo'yicha chuqur egallashi, muntazam ravishda o'z pedagogik mahoratini ilmiy - texnikaviy taraqqiyot talablariga mos holda ish yuritsin;

-o'qituvchi pedagogik tizimning tarkibiy elementi sifatida didaktik jarayonni amalga oshirish talablari bilan tanish bo'lsin;

-o'qituvchi didaktik jarayonni amalga oshirishda o'qitishning samarali shakllaridan foydalana olishi kerak. O'qitishning tashkiliy shakllari to'g'ri tanlanishi pedagogik tizim elementlarining ma'lum qonuniyat asosida bir - birlari bilan bog'liq holda ta'minlasin;

- shuningdek, o'qituvchi pedagogik tizimning ishtirokchisi bo'lgan o'quvchining ta'limga mazmuni va tarbiya ta'sirini qay darajada egallayotganligini eng maqbul usullar yordamida doimo nazorat qilib borish kabi ishlarni olib boradi.

Bu to'g'rida ma'lumotga ega o'qituvchilar - ta'limga tizimini maqsadga muvofiq tarzda boshqarish imkoniyatini beradi.

Har bir o'qituvchi texnologiyalarni shunday qo'llay olishi kerakki, o'quvchilar ma'lumotlarni qayta tahlil qila olsin. O'quvchi o'zlashtirgan bilimini axborot sifatida to'plasa, axborotlarni tanlasa va qayta ishlasa, hayoti davomida axborotlarni qo'llasa, bilishning uchta bosqichiga rioya qilsagina bilim ko'nikma va malakaga

aylanadi.

Ta'lim jarayonida o'qituvchi:

- oddiy o'quvchini "mutoala" qiladigan;
- mutoala qiladigan o'quvchini "tushunadigan";
- tushunadigan o'quvchini "tahlil qiladigan";
- tahlil qiladigan o'quvchini "xulosa chiqaradigan" o'quvchiga - aylantirishi kerak;

Ta'lim jarayonining samaradorligi o'qituvchining uzatgan bilimlari ko'lami bilan emas, o'quvchilarning qabul qilgan, o'zlashtirgan bilim, malaka va ko'nkmalarining ko'lami bilan o'lchanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Hojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati. - Toshkent, 2012.
- 2.Jumaniyozova M.T., Ishmuhammedov R.J. Ta'limda pedagogik texnologiyalardan foydalanish. -Toshkent: Iste'dod, 2012.
3. Mirqosimova M. Badiiy tahlil usullari (metodik tavsiyalar). -T.: "Muallif", 1993
4. Ori pov A."Yillar armoni" T.G'.G'ulom nashriyoti 1984.
5. Zunnunova A, Avliyoqulov A. Pedagogik tadqiqot usullari. -T.: 2002 yil.

BOSHLANG'ICH TA'LIM JARAYONIDA INTERAKTIV METODLARDAN FOYDALANISH

**Quvondiqova Iroda Vohizovna,
Navoiy viloyat Uchquduq tuman 20-maktab
bosholang'ich sinf o'qituvchisi**

Annotatsiya: Magola bugungi kunda rivojlangan mamlakatlarda o'quvchilarning o'quv va ijodiy faoliyklarini oshiruvchi hamda ta'lif-tarbiya jarayonining samaradorligini kafolatlovchi pedagogik texnologiyalarni qo'llash borasida boy tajriba to'planganligi, ushbu tajriba asoslarini tashkil etuvchi metodlarni o'z ta'lif tizimimizga milliy holatda singdirib borish masalalari haqida yozilgan.

Kalit so'zlar: dastur, pedagogik tizim, interaktiv metod, ma'ruza.

Yurtimizdagi har qaysi inson, har qaysi oilaning eng ezgu orzu-maqsadlari, hayotiy manfaatlari, avvalambor uning farzandlari timsolida namoyon bo'ladi, ro'yobga chiqadi.

Shavkat Mirziyoyev

Har bir jamiyatda shaxsni shakllantirish maqsadi belgilab olinadi va unga mos ravishda pedagogik tizim mavjud bo'lishi kerak. Agar maqsad o'zgarsa, tizim ham o'zgarishi muqarrardir. "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi" jamiyat, davlat va oila oldida o'z javobgarligini his etadigan, har tomonlama rivojlangan shaxsni tarbiyalashni asosiy maqsad qilib qo'ydi. Demak, Milliy dastur bizda ta'lif va tarbiya sohasidagi davlat buyurtmasi sifatida qabul qilinyapti. Faqat ijtimoiy buyurtmasigina ta'lif va tarbiyaning umumiylar maqsad va vazifalarini aniq belgilab beradi yoki oliv ta'lif uchun pedagogik tizimning mayjudlik shartlarini kafolatlaydi.

Ma'lumki, kadrlar tayyorlash Milliy dasturining uchinchi bosqichida ta'lif muassasalarining resurs, kadrlar va axborot bazalarining yanada mustahkamlanishi, o'quv-tarbiya jarayonini yangi o'quv-uslubiy majmualar, ilg'or pedagogik texnologiyalar bilan to'liq ta'minlanishi asosiy vazifa qilib belgilangan. Bugungi kunda bir qator rivojlangan mamlakatlarda o'quvchilarning o'quv va ijodiy faoliyklarini oshiruvchi hamda ta'lif-tarbiya jarayonining samaradorligini kafolatlovchi pedagogik texnologiyalarni qo'llash borasida boy tajriba to'plangan bo'lib, ushbu tajriba asoslarini tashkil etuvchi metodlar o'ziga xos ahamiyatga egadir.

O'quvchilar o'rganayotgan predmetlarning maqsadini va tub mohiyatini aniq belgilab olgan bo'lsalar, maqsadga muvofiqdir. Nofaol darsning keng yoyilgan shakli ma'ruzadir. Bu dars turi oliv o'quv muassasalarida keng tarqalgan bo'lib, biz talabalarni to'liq shakllangan predmetni chuqur o'rganishni maqsad qilgan shaxs sifatida ko'ramiz. Lekin faol metodlar yanada ko'proq foydali natijalarni berishi mumkin. Faol va interfaol yondashuvlarda esa umumiylik ko'proq ko'zga tashlanadi. Umuman olganda, interaktiv metodni ko'proq yangi faol metodlarning shakli sifatida ko'rishimiz mumkin. Faol metodlardan farqli o'laroq, interaktiv metodlar nafaqat o'qituvchi va o'quvchining o'zaro aloqasini, balki o'qitish jarayonida ularning o'zaro bir-biri bilan faol munosabatda bo'lishlariga yo'naltirilganligi bilan ham ahamiyatlidir. Quyida biz mazkur metodni atroficha ko'rib chiqamiz:

Shuningdek, bu mashq va topshiriqlar interaktiv yondashuvga mo'ljallangan bo'lib, yangi pedagogikada ham uning boy zahirasi to'plangan, shulardan quydagilarni ajratib o'tamiz:

1. Ijodiy topshiriq.
2. Kichik guruuhlar bilan ishslash.
3. Ta'limi o'yinlar (rolli, maqsadli va bilim beruvchi o'yinlar).
4. Jamiyatdagi zahiralardan foydalanish (mutaxassis taklif etish, ekskursiyalar).
5. Ijtimoiy loyihalar va auditoriyadan tashqari beriladigan ta'lif metodlari (ijtimoiy loyihalar, radio va gazetalar, filmlar, sahna asarlari, ko'rgazmalar, sahna ko'rinishlari, qo'shiq va ertaklar).
6. Yangi materialni o'rganish va mustahkamlash (interfaol ma'ruza, ko'rgazmali qurollar bilan ishslash, video va audio materiallar, "O'quvchi o'qituvchi rolida", "Har bir kishi har bir kishiga o'rgatadi", mozaika (ajurali arra), savollardan foydalanish, dialog).

Ijodiy topshiriqlar deganda biz shunday topshiriqlarni tushunamizki, bunda ishtirokchilardan nafaqat oddiy axborotni qabul qilish, balki unga ijodiy yondashuv ham talab etiladi. Chunki, berilgan topshiriqlar katta yoki kichik hajmdagi o'rganilmagan elementga, qoidaga ko'ra bir necha yondashuvni talab etadi.

Xullas, hozirgi zamон ilm-fan, texnika rivojlanib borayotgan bir paytda, ta'lif sohasida ham tub o'zgarishlar sodir bo'lishi tabiiydir. Shunday ekan, yosh avlodga bilim berishda qo'llanilayotgan o'qitish usullari ham o'qituvchi mahoratiga, sinflardagi muhitga moslab o'zgarib, yangilanib borishi va o'quvchilarini bilim olishga

qiziqishini orttirishga qaratilgan bo'lishi lozim. Bu ta'limga sifat va samaradorlikka erishishning bosh omilidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Jumaev M.E., Yuldasheva M.Yu., Mingbaeva B.U., Mamatova G.A., Boshlang'ich ta'lim fanlarini o'qitish metodikasi 2017.
- 2.Tolipova J.O., G'ofurov A.T.Biologiyata'limi texnologiyalari.Metodikqo'llanma "O'qituvchi" nashriyoti, Toshkent, 2002.
3. G'ulomova X., Yo'ldosheva sh., Mamatova G., Boqiyeva H. Husnixat va uni o'qitish metodikasi. -T.: TDPU, 2013. - 70 b.

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING YOSH DAVRIGA XOS XUSUSIYATLARI VA ULARNI IJOBIY TOMONGA YO'NALTIRISHDA O'QITUVCHINING ROLI

Quziboyeva Quraloy Sultonqulovna
Navoiy shahar 16-AFChO'IM,
Boshlan'gich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining yosh davriga xos xususiyatlari va ularni ijobji tomonga yo'naltirishda o'qituvchining roli haqida so'z yuritilgan.

Vatanimiz mustaqillikka erishgandan buyon barcha sohalar kabi ta'lif sohasida muhim va ijobjiy o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Bugungi tobora rivojlanib taraqqiy etib borayotgan jamiyatimizda yosh avlodning kamol topishi dolzarb vazifalardan biri sifatida qaralmoqda.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarning yosh va psixik xususiyatlarini bilish ularning shaxs xususiyatlarini ijobjiy tomonga yo'naltirishga yordam beradi. Maktabga kirish oldidan bola, qoidaga ko'ra o'z hayotining eng muhim davriga, yani maktab tomondan qo'yiladigan turli-tuman talablarni bajarishga, boshqacha qilib aytganda, ta'lif olishga ham jismoniy, ham psixologik jihatdan tayyor bo'ladi. Boshlang'ich sinflarda pedagogik ishlarni tashkil qilishda bolalarning anatomik-fiziologik xususiyatlarini, jismoniy taraqqiyot darajalarini ham hisobga olish lozim. O'qituvchi o'quvchining bu davrdagi barcha xususiyatlari, muammo va qiyinchiliklari haqida chuqur bilimga ega bo'lumog'i va uni bartaraf etishda yaqindan yordam berishi lozim. Birinchi sinfdagi bolalarda uchraydigan asosiy qiyinchiliklar quyidagilar:

- Kun tartibi bilan bog'liq qiyinchiliklar. Bunda o'quvchi kundalik dars tayyorlash, o'ynash va uy vazifalarini bajarishdagi ichki kechinmalari va unga vaqt ajratishi;

- Munosabatlar bilan bog'liq qiyinchiliklar. Bunda o'qituvchi va sinfdoshlari bilan muloqot o'rnata olishi va kerak bo'lganda ularni fikri bilan o'z fikrini uyg'unlashtira olish zaruriyati;

- Topshiriqlarni bajarish bilan bog'liq bo'lgan qiyinchiliklar. Bunga sabab 1-sinf o'quvchisi maktab va sinfining tashqi tomoniga qiziqishi mavjud bo'lib, o'quv materialining mazmuniga qiziqish esa zaif shakllanganligidir.

Shu sababli o'quvchida o'qishga qiziqish yo'qolishi, maktabga borishdan bosh tortishi mumkin. Shuning uchun boshlang'ich sinf o'qituvchisi o'quvchilarni qiziqish va xoxishlarini uyg'unlashtirgan holda asta-sekinlik bilan ularni o'quv jarayoniga olib kirishi lozim. Bundan tashqari o'quvchi faoliyatiga baho berishda baholashning turli usullarini o'ylab topishi hamda faol intellektual harakatlarni talab qiladigan masalalar berishda ularning yosh va individual xususiyatlarini inobatga olishi kerak. O'qituvchi o'quvchining yosh davriga xos xususiyatlarini to'g'ri anglagan holda ularning bilimi, malaka va ko'nikmalarini shakllantirishda foydalanishi maqsadga muvofiq. Umuman, kichik maktab yoshida etakchi faoliyat o'quv faoliyati bo'lib, ta'lif jarayoni psixikada yangi xususiyat va sifatlarning paydo bo'lishiga sabab bo'ladi. Bu yoshda xulq-atvorning axloqiy normalari intensiv shakllana boshlaydi. O'qituvchi ulardagi ijobjiy axloqiy sifatlarni rahbatlantirishi, salbiylari shakllanishining oldini olishi zarur. Bu vaqtda o'qituvchi ular uchun eng asosiy referent shaxs sifatida idrok qilinadi.

Shuning uchun ham kichik maktab yoshidagi bolalarga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatish imkoniyati juda katta, chunki o'qituvchi dastlabki paytdan boshlab birinchi sinf o'quvchilarini uchun shakshubxasiz obro'li kishi bo'lib taniladi. O'qituvchining obro'si oldida ota-onalar oiladagi katta odamlarning obro'lari kuchsiz bo'lib qoladi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar o'qituvchi harakatlarining to'g'riliqiga hech qanday shubha qilmaydilar, o'qituvchining harakatlarini muhokama qilishga yo'l qo'ymaydilar. Biroq bu narsa hech vaqt o'qituvchi o'zining shak-shabbasiz obro'sidan foydalanib, nima sababdan unday emas, balki bunday harakat qilish kerakligini, nima uchun bir xil xatti-harakat yaxshi-yu boshqasi yomonligini tushintirib bermasa ham bo'ladi degan ma'noni bildirmaydi.

Albatta tushuntirib berish kerak. Birinchidan, shuning uchun kerakki, tarbiyalashdan maqsad bolani ko'r-ko'rona bo'ysunuvchi emas, balki ongli intizomli kishi qilishdir. Ikkinchidan shuning uchun tushintirib berish kerakki, ikkinchi sinfning oxiriga kelib, o'quvchinig o'zi "nima uchun bunday?" degan savolni qoya oladigan bo'ladi. U o'zinig ko'zi o'ngida o'qituvchinig obro'si tusha boshlaganidan emas balki u psixik jihatdan yetilishining yuqoriroq darajasiga yaqinlashgani tufayli tushintirib berilishini kutadi. Bolada xatti-harakatlarning sababini anglash, va asosli harakat qilish ehtiyoji paydo bo'ladi.

O'qituvchi obro'si boshlang'ich sinflarda ta'lif va tarbiya berish uchun juda yaxshi sharoitdir. Tajribali

o'qituvchi bundan to'g'ri foydalanib, o'z o'quvchilarida uyushqoqlik, mehnatsevarlilik, o'quv mashg'ulotlariga ijobjiy munosabat, o'z hatti-harakati va diqqatini idora qila bilish kabi xususiyatlarni muvaffaqiyatli tarkib toptira olishi kerakki, bu barkamol insonni shakllantirishning asosiy mezoni sifatida aqliy yetuklik, jismoniy baquvvatlilik, sog'lom fikr, yuqori iste'dod, ijodkorlik, yaxshi xulq, shakllantirish uchun xizmat qiladi.

TA'LIM TIZIMIDA AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINING O'RNI

Radjabayeva Rayxon Sultanbayevna
Urganch shahar 5-son umumiy o'rta ta'lim maktabi
+998975137120
Rayxon1974@umail.uz

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta'lim tizimida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining o'rni va qo'llanilishi haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: Axborot, AKT, slayd, virtual o'quv mashg'ulot, videomaterial, taraqqiyot asri, kompyuter texnikalari, axborot texnologiyalari, onlayn malaka oshirish

Ma'lumki, XXI asr-axborotlar asri bo'lganligi sababli zamonaviy AKTdan samarali foydalanishni davr talabidir. Taraqqiyot mevasi bo'l mish zamonaviy AKTlar insoniyatning uzog'ini yaqin, og'irini yengil qilish maqsadida yaratilgan bo'lib ular yer sharining istalgan nuqtasidan turib, tezkor ravishda zarur ma'lumotni olish va uzatish imkoniyatlarini yaratdi. Xususan, Ta'lim sohasida ham bu borada qator ijobjiy natijalar amalga oshirildi. Davlat umummilliy dasturida asosiy yo'naliishlardan biri sifatida umumta'lim mакtablarini axborotlashtirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ta'kidlash joizki, umumta'lim mакtablarida faoliyat ko'rsatayotgan o'qituvchi-pedagoglarning zamonaviy AKT imkoniyatlaridan turli o'rnlarda unumli foydalanishlari ularning mahoratli mutaxassis ekanligidan dalolat beradi. Ushbu dastur doirasida barcha ta'lim muassasalari zamonaviy kompyuter texnikalari bilan ta'minlandi. Umumta'lim mакtablari va o'quv yurtlari to'liq Internet va ZiyoNET tarmog'iga ulandi. Yildan-yilga bizning hayotimizga kompyuter va u bilan birga AKTlar jadal kirib kelmoqda. Ta'lim siyosatining hozirgi asosiy masalalaridan biri ta'lim oluvchilarga zamonaviy AKTlardan samarali foydalana bilishlik va shu bilan birga yuqori samaradorlikga ega bo'lgan zamonaviy ta'lim berishga qaratilgan bo'lib, bugungi kun o'qituvchisi darsga tayyoragarlik ko'rishda kompyuter orqali didaktik, tarqatma materiallar, ko'rgazmali qurollar, slayd va dars ishlamalarini tayyorlashi, internet yordamida esa ularni turli qo'shimcha ma'lumotlar, qiziqarli surat, audio, video lavhalar bilan boyitishi imkoniyatini yaratdi. Dars jarayonida AKT o'quvchilar dunyoqarashi, bilim va ko'nikmalarini, ko'rish, eshitish va mustaqil bajarish orqali rivojlantirishga ko'maklashadi. Darsning har bir bosqichida o'tilgan mavzularni takrorlash va mustahkamlash, yangi bilimlar bayoni, amaliy mashg'ulotlar, laboratoriya ishlarini bevosita axborot texnologiyalari yordamida qisman yoki butunlay amalga oshirishga erishildi. Buning uchun o'qituvchilardan kompyuter savodxonligi, mavjud dasturlaridan foydalanish ko'nikmasi, ozgina vaqt va qunt talab etiladi, xolos. Bugungi kunda axborot-kommunikatsiya tarmoqlarida avtomatlashtirilgan izlash vositalari keng yo'lga qo'yilgan bo'lib, shu tarmoqlar vositasida global kompyuter tarmog'ining informatsion resurslari haqida ma'lumot yig'ish bilan birga, foydalanuvchilarga tezkor izlash xizmatini taqdim qilish mumkin. AKTning tarmoq vositalari ko'magida o'quv-metodik va ilmiy axborotlarni olish, operativ maslahat-yordamini tashkillashtirish, ilmiy-tadqiqot faoliyatini loyihalashtirish, virtual o'quv mashg'ulot (seminar, ma'ruza)larini real vaqt rejimida o'tkazishning imkonи tug'ildi. Ma'lumotlarni uzatish sifati zamonaviy tizim asosida rivojlanishi natijasida ovozli muloqot texnologiyalari yanada takomillashib bormoqda. Natijada onlayn muloqot tizimi jadal sur'atlarda rivojiana boshladi. Dasturiy ta'minot hamda maxsus uskunalar yordamida Internet orqali audio va video konferensiylar o'tkazilmoqda. Ayniqsa, masofaviy ta'limning o'rni va ahamiyati oshdi. Masofaviy ta'limning videokonferensiya, onlayn malaka oshirish va maxsus ma'ruza tizimlaridan keng foydalanilmoqda. Videomateriallar va AKTning maxsus vositalari ko'p sonli talabalarga mahoratl professor-o'qituvchilarning ma'ruzalarini tinglash imkonini beradi, bunda ma'ruza yozilgan videotasvirdan maxsus auditoriyalarda bo'lgani kabi, uy sharoitida ham foydalanish imkonи mavjud.

AKTning yana bir ta'limiy vositasi elektron nashrlardir. Ular asosida tashkil etiluvchi individual ta'lim o'quvchilarga o'quv materialni chuqur o'rganish va o'zlashtirishga omil bo'la oladi. An'anaviy - kitob shaklidagi o'quv materialidan farqli ravishda, ta'limiy-elektron nashrlar materialni dinamik-grafik shaklda uzatadi. Bu esa masofadan turib axborot almashuv, o'quv-uslubiy, ilmiy-tadqiqot ishlari, shuningdek, kundalik yangiliklarni muntazam nashr etib borish imkonini beradi. Bugungi taraqqiyot asrimizda AKTning imkoniyatlari cheksiz oshmoqda va shu bilan birga qator muammolarni ham keltirib chiqarmoqda. Zamonaviy AKT vositalarini ta'lim jarayonida qo'llash har doim ham ijobjiy samara bermasdan, balki, psixologik-pedagogik xarakterli salbiy omillarni, haddan tashqari AKTga tobelik yoshlарimizning fiziologik holati va sog'ligiga nisbatan negativ oqibatlarni keltirib chiqarmoqda: ko'rish qobiliyatining pasayishi, tayyor ma'lumotlarni tushunmasdan

o'zlashtirish, mantiqiy fikr yurita olmaslik, har xil zararli axborotlarga berilish, odob-ahloq normalarini, milliylikni unutish...

Yuqoridagilardan kelib chiqib shuni ta'kidlash lozimki, biz kattalar AKTdan oqilona foydalana olish orqali jamiyat a'zolarini chinakam taraqqiyotga yetaklovchi omil ekanligini yoshlarimizga tushuntirib, ong va shuuriya singdirib borishimiz lozim!!!

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Nazirov Sh.A., Qobulov R.V. va boshkalar Kompyuter va ofis jihozlaridan foydalanish.-Toshkent, 2007 y.
2. Nazirov Sh.A , Kobulov R.V. Obektga muljallangan dasturlash.-Toshkent, 2007yil.

BOSHLANG'ICH SINF MATEMATIKA DARSALARIDA AXBOROT TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

Rahimjonova Oltinoy Qodirjonovna,
Namangan viloyati, Uchqurg'on tumani
45- sonli umumiy o'rta ta'lif muktabning
bosholangich sinf o'qituvchisi
tel: 972500083

Annotatsiya

Ushbu maqolada bosholang'ich sinf matematika darslarida axborot texnologiyalaridan foydalanish ahamiyati tog'risida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: matematika, bosholang'ich, texnologiya, AKT, foydalanish, keng

Bosholang'ich sinflarda matematika fanini o'qitishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish keyingi yillarda tadqiqotchilar tomonidan keng o'rgana boshlandi. Chunki, bu texnologiyalar o'qitishning an'anaviy texnik vositalari bajarishi mumkin bo'lgan barcha funktsiyalarni ulardan sifatliroq va aniqroq darajada bajara oladi va shak-shubhasiz dars mazmuni va shaklini boyitib, qiziqarliroq bo'lishini ta'minlay oladi. Buning sabab va usullarini o'rganish metodikadagi dolzarb muammollardan biri sanaladi. O'quv jarayoni davomida vaqtini tejash muammosi sababli, zamonaviy muktab oldiga darslarda vaqtini maksimal tejashga imkon beruvchi o'qitish usul va vositalarini topish masalasi qo'yilgan. Bugungi kunda faqat o'quv maqsadlari uchun mo'ljallangan pedagogik amaliy dasturlar dastalari keng kirib kelmoqda. Ushbu dasta o'z ichiga pedagogik, o'rgatuvchi, nazorat qiluvchi, namoyish qiluvchi va boshqa bir qator ta'lif jarayoni uchun mo'ljallangan yordamchi dasturlarni oladi. Bundan tashqari ushbu dasturlar dastasi ta'lif jarayonini boshqaruvchi, trenajor, modellashtiruvchi, yangi o'rgattuvchi dasturlarni ishlab chiqish, rivojlanishda ortda qolayotgan bolalar uchun korreksion ta'lif kabi funktsiyalarni ham bajara oladi. Kompyuter o'quvchilarga hato qilishga imkon beradi va shu zahotiqoq bu hatolikni tuzatishga o'quvchilarda ishtiyoqni paydo qiladi. Kompyuter xuddi o'qituvchi singari o'quvchining xatti- xarakatini baholay oladi. Ammo, uning hulosasi yakuniy va o'zgarmas hisoblanmaydi. Demak, kompyuter va zamonaviy axborot texnologiyalari ta'lif jarayoni samaradorligini oshirishga imkon beruvchi vositalardan hisoblanadi. Bosholang'ich sinf o'qituvchilari bolalarni o'qishga o'rgatishi, ularning bilishga bo'lgan qobiliyatları, ehtiyojlari va qiziqishlarini shakkantirishi va rivojlanantirishi hamda ta'lif jarayoni va fan asoslarini chuqur o'zlashtirishi uchun zarur bo'lgan ta'lif vositalari bilan ta'minlashi lozim. Kompyuter texnologiyalaridan foydalanib bosholang'ich sinf o'quvchilarining matematikani bilishga bo'lgan qiziqishlarini orttirish uchun ularning matematika fani bilan qiziqitirish ham muhim hisoblanadi. Jamiyatni axborotlashuvni zamonaviy darslarda albatta kompyuter va axborot texnologiyalaridan foydalanishni talab qiladi. Bu esa o'z-o'zidan o'quvchilarning kompyuter savodxonligi va madaniyatini rivojlanantirishga olib keladi. O'quvchi mashg'ulot uchun o'z oldiga qo'ygan maqsadlarga muvofiq ravishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan quyidagi maqsadlarda foydalanish mumkin: - o'qituvchi kompyuteri va videoprektor yordamida ko'rsatish uchun mo'ljallangan namoyish qiluvchi dasturlar; - o'quvchilarning bilim darajalarini aniqlash uchun trenajorlar; - masalalarni yechish bo'yicha o'quvchilar ko'nikma va malaklarini oshirish uchun trenajorlar; - matematika tarixi hamda o'rganilayotgan mavzu, yechilayotgan masalalar bo'yicha axborot qidiruv yoki ma'lumotnomalar dasturlari. Kompyuterlardan foydalanish rejalashtirilgan mashg'ulotlar odatiy mashg'ulotlar kabi olib boriladi. Ularda kompyuterlardan dars mavzusiga oid hususiy masalalarni yechishda foydalanish mumkin. Bunda o'quvchi tomonidan joriy mavzuni chuqur o'zlashtirilishiga, ijodiy mulohaza yuritishiga erishish mumkin. Kompyuterli mashg'ulotlarni boshlashdan avval o'quvchilarni albatta texnika havfsizligi qoidalari bilan tanishtirish lozim. Undan keyn o'quvchilar kompyuterlar bilan ishslash uchun bosholang'ich ko'nikmalarga ega bo'lishlari kerak. Mashg'ulotlarda bosholang'ich sinf o'quvchilar kompyuterlar bilan bitta mashg'ulot mobaynida 15 minut, kun davomida esa 30-40 minutdan ortiq ishlamasliklarini nazorat qilish lozim. Shu munosabat bilan o'quv jarayonini to'laligicha axborotlashtirilmaydi, faqat uning alohida olingan elementlarini an'naviy usuldagidarslar raqibiga kiritish tavsiya etiladi.

Bugungi kunda kompyuter ta'limi uchun bir qator amaliy dastrular mavjud. Ulardan bosholang'ich sinf o'qituvchilari mashg'ulot samarasini orttirish uchun ehtiyoja ko'ra turli maqsadlarda foydalanishlari mumkin. Namoyish etish uchun mo'ljallangan dasturlardan biri foydalanuvchilar o'rtasida keng tarqalgan Microsoft PowerPoint dasturi hisoblanadi. Uning yordamida multimediali prezentsiyalarini ishlab chiqish va amaliyotda qo'llash mumkin. Bunday prezentsiyalar o'quv materiallarini rang-barang, bo'yoqlarga boy, dinamik tarzda ifodalashda o'qituvchiga katta yordam bera oladi. Yaxshi o'qiydigan o'quvchilarning yomon

o'qiydigan o'quvchilardan asosiy farqi ularning qobiliyatlarida emas, balki ularning faolligidadir. Kompyuter o'quvchilarga xato qilishga imkon beradi va shu zahotiyoy bu xatolikni tuzatishga o'quvchilarda ishtiyoqni paydo qiladi. Kompyuter xuddi o'qituvchi singari o'quvchining xatti-harakatini baholay oladi.

Ammo, uning hulosasi yakuniy va o'zgarmas hisoblanmaydi. Demak, kompyuter va zamonaviy axborot texnologiyalari ta'lif jarayoni samaradorligini oshirishga katta imkon beruvchi vositalardan hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Abdullayeva B.S., N.A.Xamedova M. Xusanova. "Boshlang'ich sinf matematika darslarida pedagogik texnologiyalardan foydalanish metodikasi" (Toshkent 2010,) uslubiy qo'llanma
- 2.Azizzodjayeva N.H "Pedagogik texnologiya va pedagogik maxorat"- Toshkent.: TDPU, 2003
- 3.Boltayev J, Qodirov A "Boshlang'ich sinflarda matematikadan sinfdan tashqari ishlar " Toshkent, 2002

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARI MUSTAQIL FIKRLASH KO'NIKMASINI INNOVATION USULLAR ASOSIDA SHAKLLANTIRISH

Ramazonova Nozima Faxriddin qizi,
Navoiy viloyat Uchquduq tuman 20-maktab
boslang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqola boslang'ich sinf o'qituvchisi yangi tahrirdagi Davlat ta'lif standarti bo'yicha bolalarning mantiqiy tafakkur qila olish salohiyatini, aqliy rivojlanishini, kommunikativ savodxonligini erkin fikrlay olish, o'zgalar fikrini anglash, o'z fikrini og'zaki va yozma ravishda ravon bayon qila olish ko'nikmalarini egallashlariga erishishi uchun zamonaviy bilimga ega bo'lishi kerakligi haqida yozilgan.

Kalit so'zlar: interfaol, innovatsiya, internet, ko'nikma, intellektual.

"Yaxshi o'qituvchi bo'lism uchun nimani o'qitsang o'shangan, kimni o'qitsang o'shalarga mehr qo'yomog'ing zarur".

V.Klyuchevskiy

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi Davlat ta'lif standarti bo'yicha bolalarning mantiqiy tafakkur qila olish salohiyatini, aqliy rivojlanishini, dunyoqarashini, kommunikativ savodxonligini va o'z-o'zini anglash salohiyatini shakllantirishga, erkin fikrlay olish, o'zgalar fikrini anglash, o'z fikrini og'zaki va yozma ravishda ravon bayon qila olish ko'nikmalarini egallashlariga erishishi lozim. Shu boisdan ham boslang'ich sinflar o'quv jarayonidagi bir xillikga barham berish dars jarayonini turli tumanligini, rang barangligini ta'minlash maqsadida ilg'or pedagogik va innovatsion texnologiyalarini keng joriy etishga mo'ljallangan o'quv-metodik qo'llanmalarni yaratish va tadbiq qilish davr talabidir.

Shu bilan birga dars jarayonida maxsus tayyorlagan multimediali ilovalardan, videolavhalardan, turli animatsion materiallardan foydalanib o'quv jarayoni tashkil qilinganda, o'quvchilarining amaliy tafakkur va tasavvurlarini shakllantirishda mavzuga bo'lgan qiziqishlarini orttiradi va tez tushunib olishlariga imkoniyat yaratadi. Umumiy o'rta ta'lif maktabalarining boslang'ich sinflarida o'quv jarayonini axborot kommunikatsiya vositalaridan foydalangan holda shakllantirish o'qituvchidan o'quvchiga o'qituvchining ishtirokisiz mustaqil tarzda amalga oshirish uchun zarur bo'lgan elementlarni, didaktik materiallarni berish uzlusiz tarzda ketma-ket kechadigan jarayondir.

Boshlang'ich sinflarda kompyuterli o'qitish - predmetlar muhitini elementlarini o'zgartiruvchi va boyituvchi sifatida qaraladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida aynan bunday yoshda bolaning aqliy qobiliyatlarini jadal rivojlanish jarayoni kechadi, uning intellektual salohiyatini rivojlanishi uchun asos yaratiladi. O'quv jarayonida pedagogik, innovatsion va axborot texnologiyalaridan foydalanish boslang'ich ta'lifning dolzarb masalalarini samarali yechish uchun imkoniyat yaratadi, jumladan: o'quv jarayonini qiziqarli va mahsuldar qilish hisobiga o'quvchida materialni anglab olish motivatsiyasi ortadi; mustaqil ishlash va o'zini-o'zi nazorat qilish ko'nikmasi rivojlanadi; darsning samaradorligini va har bir o'quvchining o'zlashtirishini ta'minlaydi; har bir o'quvchining fikrlashini, bilish hissiyotini, maqsad sari intilishlarini, ma'naviy tasavvurlarini rivojlantirish hisobiga umumiy faol rivojlanishga erishiladi; sinfdagi barcha bolalarning faol ishlashi ta'minlanadi. Innovatsion va axborot texnologiyalarini ta'lif jarayoniga tadbiq qilishni zamonaviy axborot dunyosini rivojlanishidagi mantiqiy va zaruriy qadam deb xarakterlash mumkin. Kompyuterlarning o'quv jarayoniga jadal kirib kelishi pedagoglar hayotida misli ko'rilmagan darajada o'qitishning yangi turlarini, shakllarini keltirib chiqardi. Boshlang'ich ta'lifda axborot texnologiyalaridan foydalanish ikkita asosiy masalani yechish bilan bog'liq: bolalarni yangi texnikaviy vositalardan foydalanishga o'rgatish va o'quvchilarining o'qish va o'qishdan tashqari faoliyatida yangi imkoniyatlarini ochish va takomillashtirish maqsadida kompyuter texnologiyalaridan foydalanish. Darslarda axborot texnologiyalaridan foydalanish pedagoglar oldiga juda katta muammolarni keltirib chiqardi.

Darslarda prezentsiyalardan, animatsiyalardan, tarqatma materiallardan, axborot qog'ozlaridan maqsadli foydalanish, mavzular bo'yicha bukletlarni yaratish, o'quvchilarining xabarları, og'zaki chiqishlari va boshqa jihatlari mustaqil o'quv faoliyati ko'nikmasini shakllantiradi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati

O'zbek tilining asosiy imlo qoidalari. Nashrga tayyorlovchi: Rahmatullayev Sh. -Toshkent: O'qituvchi, 2015.

To'xliyev B. va boshqalar. Til va adabiyot ta'liming zamonaviy texnologiyalari. - Toshkent, 2018.
G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Mamatova G., Boqiyeva H. Husnixat va uni o'qitish metodikasi. -T.:
TDPU, 2013. - 70 b.
Bozorov E.B., Musurmonova O.A. O'qituvchi ijodkorligi davr talabi.- T.:O'qituvchi.1991.
Yo'ldoshev J.G', Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari.-T, 2001.

KO'PAYTIRISH VA BO'LISHNI O'RGANISHDA TARIXIY MATERIALLARDAN FO'YDALANISH USULLARI.

Rasulova Anora G'afurovna

Chirchiq shahar 13- umumi o'rta ta'lif muktabi

I-toifali matematika fani o'qituvchisi

Rasulovazumrat1975@gmail.com

+998917754872

Annotasiya: Ushbu maqolada sharq arifmetikasida ko'paytirish amali qo'shish va ayirish amallarikabi asosiy amal hisoblanib, bu amalni bajarishning turlicha usullari boshqaamallarga nisbatan juda ko'p. Ko'paytirishning hozirgi ko'paytirish usuliga yaqin usulini ko'rsatib berishga harakat qilinadi.

Kalit so'zlar: burchak, uchburchak, romb, Jadvalda ko'paytirish

O'rta O'siyo' matematiklari, masalan Xo'razmiy, Tusi, Nisho'puriy, Ko'shiy, Ali Kuvo'siy va bo'shqalar ko'paytirish amaliga tashqi ko'rinishdan qisman farq qiluvchi mazmun jihatidan esa bir xil bo'lgan ikki xil ta'rif beradilar. Nasriddin Tusi ko'paytirish hamma vaqt ikki so'n o'rqali bajarilishini uqtiribva bulardan birini ko'payuvchi mazrub, ikkinchisini ko"paytiruvchi magzub fixino'mi bilan atab, shunday ta'rif beradi: ko"paytirish butun so'nлarni qo'shish amalidir, ya'ni ko'payuvchini ko"paytuvchining birligi qadar takro'rlab qo'shishdir. Tusi o'zta'rifining mazmunini tushuntirish uchun bir xo'nali so'nлarni ko"paytirishga misollarkeltiradi. Masalan: 3 ni 4 ga ko'paytirish-bu 3 ni 4 marta yo'ki 4 ni 3 marta takrorlab qo'shish. $3 \times 4 = 3+3+3+3=12$ yo'ki $3 \times 4 = 4+4+4=12$ ekanligini so'z bilan tushuntiradi.

O'rta asr Sharq arifmetikasida ko'paytirish amali qo'shish va ayirish amallari kabi aso'siy amal hiso'blanib, bu amalni bajarishning turlicha usullari bo'shqa amallarga nisbatan juda ko'p. Ko'paytirishning ho'zirgi ko'paytirish usuliga yaqin usulini qadimgi hindlar yaratganlar.

Muhammad al-Xo'razmiy arifmetikaga do'ir asarida, hindlarning ko'paytirish usulini meto'dik jihatdan tushunarli qilib beradi, ya'ni har bir xususiy ko'paytmani ko'payuvchining raqamlarini o'chirib yo'zadi

Yevro'pada nemis va italyan pedago'glari VI-VII asrlarda turli geo'metrik (burchak, uchburchak, ro'mb va ho'kazo') shaklda ko'paytirish usullarini ko'rsatgan bo'lsalar, O'rta O'siyo' matematiklari esa geo'metrik shaklda ko'paytirish usullarini jadvalda ko'paytirish no'mi bilan beradi. Ko'shiy "To'rt ichidako'paytirish" nomi bilan Tusiyning "Jadvalda kopaytirish" usuliga qisman o'zgarish kiritadi, ya'ni jadvaldagagi kvadratlarni diagonal bilan yuqori va quyi burchakli uchburchaklarga bo'ladi. Jadval to'g'ri to'rtburchakning chapdan eniga va bo'yiga ko'paytuvchi hamda ko'payuvchi yuqori xonasidan boshlab yoziladi.

Bu raqamlar to'rtburchaktagiga o'ngdan boshlab yoziladi. Masalan: 7806 ni 175 ga ko'paytirish shundaybajariladi, Amalni bajarishda birinchi navbatda ko'payuvchining mingliklari (7) 175ga yuqori xonasidan boshlab ko'paytiriladi. Ko'paytma ($1 \times 7 = 7$, $7 \times 7 = 49$ va $5 \times 7 = 35$) lar 1 va 77 va 7,5 va 7 larning To'grisidagi uchburchaklarga yoziladi.

Boshlang'ich sinflarda matematika darsini o'tishda o'rta osiyolik olimlar ijodidan foydalanishning ahamiyatlarini ko'rib o'tdik. Buni o'rganishda o'quvchilarda yaxshi samara bergenligini bilish uchun matematika darslarida hamda qo'shimcha adabiyotlardan o'quvchilar yoshiga mos, qiziqarli arifmetik misol va masalarni qo'llab ko'rdik. Bu tajriba - sinov ishimizni Namangan viloyati Norin tumanidagi 33-maktabning 4-?A? va 4-?B? sinf o'quvchilarida amalga oshirdik. Ushbu maktabda malakaviy amaliyat davrida tajriba - sinov ishlarini amalga oshirishda boshlang'ich sinf o'qituvchilari va ota-onalar yaqindan yordamlashdilar.

Xuddi shunga o'xshash, bolalar quydagilarni ham eslab qoladilar:

Mazkur bosqichda bolalar 6, 7, 8, 9, 10 sonlari misolida hozircha bu sonlarni ulardan oldin keladigan songa 1 ni qoshish yoki ulardan keyin keladigan sondan 1 ni ayirish orqali hosil qilish hollarinigina ozlashtiradilar. Nomerlashni o'rganish natijasida o'quvchilar 1-10 ichidagi sonlarni o'qishni, ularni taqqoslashni; 1- o'nlikdagi har bir sonning sonlar qatoridagi o'rnini sonlarqatorining hammasini (1 dan boshlab) aytib otirmasdan topishni (har bir son sanoqda qaysi sondan oldin kelishi, qaysi sondan keyin kelishini); P -(-1 ko'rinishdagi misollarni birinchi sonning birliklarini sanab o'tirmasdan, nomerlashni bilishiga tayanib, natijani birdaniga aytish bilan yechishni o'rganishlari kerak.

Bundan tashqari, bolalarkuzatishlar va taqqoslashlar asosida eng sodda (yod olish shart bo'limgan) xulosalar chiqarishga o'rganadilar, masalan, sanoqda har bir aytildigan son o'zidan oldin keladigan sondan bitta katta, undan keyin keladigan sondan bitta kichikdir, agar 1 qo'shilsa (ayirilsa), 1 taga ko'payadi (kamayadi), sonni 1 ta orttirish (kamaytirish) uchun 1 ni qo'shish (ayirish) kerak, agar songa 1 ni qo'shsak, undan

keyin keladigan sonni, agar sondan 1 ni ayirsak, undan oldin keladigan sonni hosil qilamiz, agar birinchi son ikkinchi sondan 1 ta katta bo'lsa, ikkinchi son birinchi sondan 1 ta kichikdir.

Sanash va sonni ayirish jarayonida birinchi o'nlikdan chiqish (ikkinchi o'nlik ichida) ancha foydalidir (10 dan katta: 12 ta, 15 ta va h. k. bo'gan o'yinchoqlarni, narsalarini sanash). Bu bolalarga keyingi konsentrni ongli o'zlashtirishlariga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Ahadova. M.O'rta osiyolik mashhur olimlar va ularning matematikaga doir ishlari. Toshkent. O'qituvchi. 1983.
2. Ahmedov.S.A. O'rta osiyoda matematika o'qitish tarixidan. Toshkent. O'qituvchi. 1977.
3. Ergasheva G Masalalar ustida ishlash\\ Boshlang'ich ta'lim-2011-yil 1-soni

VOCABULARY ASSESSMENT

Rasulova Zarnigor,
English teacher of the secondary school № 22
Navai region Karmana district

Annotatsiya: Maqolada lug'atni baholash metodikasi ko'rsatib o'tilgan.
Kalit so'z: vocabulary, assessment, multiple choice, multiple matching

A good learner of foreign language all the time tries to extend his/hers vocabulary. Having a reason for vocabulary assessment forces the teacher to focus on what to do at the lesson. The following tasks are designed top enable the students to study words from the text ("Conversational Practice "; 2004 SamSIFL)

Before get start answer some questions:

How do I usually assess my students?

What do I really assess? Choice of words? Spelling?

It should be Vocabulary Assessment not Grammar assessment or Oral Language Assessment. Don't mix them up! The text:

How important is leisure time? How important is time to relax and to collect yourself? Many doctors believe that learning to relax in order to relieve day-to-day tension could one day save your life.

In our fast-paced world, it is almost impossible to avoid building up tension from stress. All of us confront stress daily, anything that places an extra demand on us causes stress. We encounter stress on the job, and we face it at home.

The body responds to stress by "mobilizing its defences". Blood pressure rises and muscles are ready to act. If our tension is not relieved, it can star numerous reactions, both physical and psychological. Yet, we can learn to cope with the stress effectively and to avoid its consequences. How? By relaxing in the face of the stress.

According to researcher Hans Selye of the University of Montreal, the effects of stress depend not on what happens to us, but the way we react. In times of stress taking a few moments to sit quietly and relax can make anyone feel better.

From "A CONTENT -BASED GRAMMAR"

p. 218-220, p 226

The first taskis "Multiple matching".

1 Multiple matching.

Match words from the table with the appropriate definitions. Number 1 has been done for you. There are more definitions than you need.

1	muscles	a	an outward sign
2	consequences	b	to keep away from
3	effect	c	the science of mind and behaviour
4	stress	d	to occur by chance
5	to face	e	physical and emotional tension
6	researcher	f	to experience a particular state of mind or body
7	psychology	g	parts of human(animal) body that can contract
8	to avoid	h	to meet or to deal with
9	to happen	i	necessity to gain living
10	to feel	j	something produced by a cause following from a set of conditions
11		k	a man engaged in revision of accepted theories

Analyze what this task tests: how the words from the text are tested :advantages and disadvantages of this method.

The second taskis "Multiple choice items".

2. Multiple choice items

1. What does the phrase "mobilizing its defenses" in line _____ mean?
to be able fight
to go the army
body's reaction to stress
body's becomes relaxed
2. What does the phrase "building up" in line _____ mean?
construction of
design of
realization of
increase of
3. What does the phrase "collect yourself" in line _____ mean?
to gather a number of persons
to control your thoughts and feelings
to pick up one's things and to leave
to bring a few objects together into one body
4. What does the phrase "numerous reactions" in line _____ mean?
a number of chemical transformations
mental and emotional disorder
governmental acts of social policy
attempts to make an impression
5. What does the phrase "to avoid consequences" in line _____ mean?
to prevent exhaustion
to disappear in to clean air
to escape from the police
to measure the blood pressure

Analyze what this task tests; how the words from the text are tested ;advantages and disadvantages of this method.

The third task is "Gap-filling".

3. Gap- filling

Complete the sentences filling the gaps.

Use words from the table in the same meaning as given in the text.

The first example has been done for you.

After intensive physical exercises it is important to relax your muscles.

Bodybuilders develop their bodies by training their _____.

Jenny had used _____ life's blows, but this was the cruelest one.

It was almost _____ to convince the judge that she was innocent.

Only after a careful study of old manuscripts, _____ of English history could come to a conclusion

Tom is a very punctual person. He always comes on _____ to all the meetings.

Looking into my neighbour's face yesterday, I realised that something had _____ to her.

The law punished people who try _____ paying taxes.

Analyze what this task tests; how the words from the text are tested ;advantages and disadvantages of this method.

The answers:

1. Multiple matching

1 - g, 2 - j consequences, 3 - a, 4 - e, 5 - h, 6 - e, 7 - c, 8 - b, 9 - d, 10 - f.

2. Multiple choice items

1 - c, 2 - d, 3 - b, 4 - b, 5 - a.

3. 1 - to relax, 2 - muscles, 3 - to face, 4 - impossible, 5 - researchers,
6 - time, 7 - happened, 8 - to avoid

MASHG'ULOTLARNI O'TKAZISHDA KEYS TEXNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH

Ravshanova Surayyo Rustamovna,
Navoiy shahar 6-sonli umumta'lim maktab
Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich ta'limda mashg'ulotlarni o'tkazishda keys texnologiyasidan foydalanishning ahamiyati haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'z: keys-stadi, texnologiya, o'qitish metodi

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.Mirziyoevning 2017 yil 20 apreldagi "Oliy ta'lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi №2909 qaroriiga asosan, Oliy ta'lim tizimini 2017 - 2021 yillarga mo'ljallangan kompleks rivojlantirish dasturi tasdiqlandi. Bu qarorda oliy ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish, mamlakatimizni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish

borasidagi ustuvor vazifalarga mos holda, kadrlar tayyorlashning ma'no-mazmunini tubdan qayta ko'rib chiqish, xalqaro standartlar darajasida oliy malakali mutaxassislar tayyorlash uchun zarur sharoitlar yaratish maqsadida qabul qilingan.

Qarorda "Oliy ta'lim muassasalarini zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari vositalari bilan jihozlash, oliy ta'lim muassasalari talabalari, o'qituvchilar va yosh tadqiqotchilarning jahon ta'lim resurslari, zamonaviy ilmiy adabiyotlarning elektron kataloglari va ma'lumotlar bazalariga kirish imkoniyatlarini kengaytirish." haqida so'z borgan .

Keys-stadi metodi inglizcha "case-study" so'zlaridan olingan bo'lib, bunda "case" - yashik, quti, g'ilof, jild, "study" - o'rganish, tadqiq qilish, ilm bilan shug'ullanish, o'quv fani, saboq olish, o'qish ma'nolarini bildiradi. Bu metod haqida inglizcha aytiladigan "case-true life", ya'ni "keys - haqiqiy hayot" iborasiga ko'ra keys - real hayotning "bir parchasidir". Shunga ko'ra bu metodni "amaliy holatlarni o'qitish metodi" deb ham ataladi. Keys-stadi metodi bo'yicha o'rganilayotgan har bir muammo yoki mavzu yuzasidan amalga oshiriladigan ishlar rejasи, ularni bajarish tafsiloti, natijalar va xulosalar yig'indisi alohida keysni tashkil qiladi. Bu metod ta'lim jarayonida hayotiy vaziyatlardan foydalanishga qaratilgan. Bu esa, hozirgi kunlarda ta'lim sohasidagi dolzarb bo'lgan muammolardan hisoblanadi. Ushbu muammoni hal qilish imkonini berishi bu metodning alohida ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatib turibdi. Shu

sababli G'arb mamlakatlaridagi ta'lim muassasalarida keys-stadi metodidan, ya'ni keyslardan foydalanish o'quv rejasining 25 % ini tashkil qiladi.

1-keys

Keys bayoni: Bolalar bog'chasida gruppada 10 ta bola bo'lib, ulardan bir jufti ya'ni ikkitasi egizak. Bog'chadagi krovatlar bir qator va yonma-yon qilib joylashtirilgan. Agar bu egizaklar yonma-yon yotmasa yig'laydi.

Keys savoli: Egizaklarni yonma-yon yotqizishni necha xil usulda bajarsa bo'ladi?

Talabalarga tavsiya etiladigan manbalar: Kombinatorikaga oid formulalar

Keysni yechish jarayoni:

Talabalar keys mohiyatini u bilan ikki-uch marta tanishish orqali, juftlikka, guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadooshlari (jamoada) bilan muhokama qilgan holda yetarlicha anglab oladi.

Talaba juftlikka, guruhdoshlari (kichik guruhlarda) yoki jamoadooshlari (jamoada) muhokama qilgan holda muammoning yechimini topishga xizmat qiluvchi omillarni aniqlaydi.

Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) aniqlangan omillar orasidan muammoga barchasidan ko'proq daxldor bulgan omil (yeki bir nechta omil)ni ajratib oladi.

Talaba (juftlik, kichik guruh, jamoa) yechimini ajratib olingan omil (bir nechta omil) asosida bayon etadi.

Yechim individual, kichik guruhlar yoki ishtirokida muhokama qilinadi.

O'qituvchining yechimi:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
----------	----------	---	---	---	---	---	---	---	-----------

Agar shu 10 ta kataknini krovat deb qaraydigan bo'lsak, bиринчи navbatda egizaklarni 1- ва 2-o'rinnlarga joylashtirish mumkin. Keyin esa 2- ва 3- o'rinnlarga joylashtirish mumkin. Shu tariqa bittadan sursak 9ta surish mumkin bo'ladi. Qolgan 8ta bolani esa o'rin almashtirish qoidasiga ko'ra 8! ta almashtirish mumkin. Hamda ikki egizakni o'zaro joyini almashtirishlar soni esa 2 ta bo'ladi. Umumiy xulosa $9 \times 8! \times 2$.

Adabiyotlar

1. A.A.Abduqodirov, F. A.Astanova, F. A.Abduqodirova. "Case-study"uslubi: nazariya, amaliyot va tajriba. "Tafakkur qanoti" Toshkent-2012.
2. R. Ishmuhammedov, M. Yuldashev. "Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogic texnalogiyalar" ikkinchi nashr. Toshkent - 2016.
3. Abdushukurov A.A., Azlarov T.A., Djamirzayev A.A. Ehtimollar nazariyasi va matematik statistikadan misol va masalalar to'plami. Toshkent "Universitet", 2003

ИННОВАЦИОН ТЕХНИКА ВА ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШ.

Рахимова Хуршида Давлатшоевна
Когон туман 1-умумтаълим мактабининг
Бошлангич таълим уқитувчиси
Тел: 998914046805

Аннотация: ушбу маколада янги интерфаол методларнинг дарс жараёнида куллаш самарадорлиги ёритилган. Баъзи методлар мисоллар оркали очиб берилган.

Калит сузлар: интерфаол методлар, синквей, аклий хужум, ФСМУ

Таълим тизимида укув ва ижодий фаолликларни оширувчи хамда таълим-тарбия жараёнининг самарадорлигини кафолатловчи педагогик ва ахборот технологияларни куллаш борасида катта тажриба тупланган булиб, ушбу тажриба асосларини ташкил этувчи методлар интерфаол методлар номи билан юритилмоқда.

Дарс турли шаклларда утилсада, унинг мазмуни самарадорликка каратилади:

- дарс мавзуси асосида максад аник белгиланади;
- хар бир дарс ривожлантирувчи максадга эга булади;
- дарс учун интерфаол методлардан моси танланади;
- укувчиларда дарсга нисбатан адаптация хосил килиниб, дарс самарадорлиги асосида узлаштириб олиш таъминланади.

Умумий урта таълим мактабида педагогик технология уз моҳиятига кура, субъектив хусусиятга эга, яъни хар бир педагог таълим тарбия жараёнини уз имконияти, касбий маҳоратидан келиб чиккан холда ижодий ташкил этиши, яъни интерфаол методлардан "Гейзер", "Келажакка саёҳат", "Орзулар ороли", "Мен кимман", "СВОТ тахлил", "Дүстингни топ", "Венн диаграммаси", "Фикр доираси", "Вазиятлар", "Аклий хужум", "Кластер", "Синквейн", "БББ", "Жуфтликда ишлаш", "Икки томонлама кундалик" "ФСМУ" ва шу каби методлар, колаверса уқитувчининг узи томонидан ижод килинган методлар асосида дарсларни ташкил килиши лозим.

Шу методларнинг баъзилари тухталиб утадиган булсак, бошлангич синф укувчилари учун дарсларида "Синквейн" методидан фойдаланиш укувчиларни аклий тафаккурини ривожлантириб, айни бир тушунчага аник ва равшан изоҳ беришга ургатади. Синквейн-беш катор маъносини англатади, укувчидан суз туркумларини фарқлаш билан бир каторда фикрлаш учун хам мотивация уйготади. Бу метод - мавзуга оид бирор бир тушунчани беш катордан иборат коғиясиз шеър оркали тасвирлаш булиб, биринчи катор мавзуга оид битта жисм, атаманинг номидан иборат булади. Иккинчи катор, икки суздан иборат булиб, унда биринчи катордаги жисм еки атаманинг сифати ифодаланиши лозим. Учинчи катор учта суздан иборат булиб, унда биринчи катордаги суз билан боғлик харакат акс этиши лозим. Туртинчи каторда мавзуга муносабатни билдирувчи 4 сузли мисра хосил килинади. Бешинчи каторда бешта суз еки сузни изоҳловчи таъриф берилади. Мазкур методдан мавзуни мустахкамлаш боскичида фойдаланиш мумкин. Мазкур методдан кузланган максад бу мавзуни урганиш самарадорлигини оширишдан иборатdir.

Масалан "Бахор" сузига синквейн.

- Бахор
- Куклам.
- Бахорда табиат уйғонади, атроф гузаллашади, гуллар очилади
- Бахор жуда чиройли фасл.
- Фасллар келинчаги.

Укиш фанида аклий хужум методидан олдинги утилган мавзулардан савол-жавоб ташкил килишда фойдаланиш мумкин.

Аклий хужум методи, укувчиларда ижодий хамкорлик, бирга фикрлаш, хамжихатлик дарси хисобланади ва улар уз фикрини айта оладиган ва айтиши зарур булган эркинлик дарсидир. Укувчилар дарсга канча куп ва яхши тайёрланса улар узларида гапиришга ва дустларини эшитишга истак тутилади, узаро фаоллик олиб келувчи дарс хисобланади.

ФСМУ - технологиясининг кулланилиши.

Ф-фикарингизни баен этинг;

С-фикарингиз баенига сабаб курсатинг;

М-курсатган сабабингизни асословчи мисол келтиринг;

У-фикрингизни умумлаштиринг

Ушбу технология математикада масалаларни хал этишда, баҳс-мунозаралар утказишида укувчиларнинг укув машгуотлари хамда утилган мавзу ва булимлардаги баъзи мавзулар, муаммоларга нисбатан фикрларини билиш максадида ёки укув режаси асосида бирор-бир булим урганилгач кулланилиши мумкин. Бундай метод укувчиларнинг оғзаки нуткини усишига, аклий фикрлаш ва ижод килишга ёрдам беради.

Хулоса килиб шуни айтиш мумкинки, интерфаол методлар укувчиларни уз тасаввурлари, мустакил фикр юритишлари, изланишлари ва ижодларидан самарали фойдаланишга ундейди. Бундай методлардан фойдаланиш утилган дарсни мустахкамлаш, янги билим бериш, аралаш дарс турларида фойдаланилса муаммо, вазият, топширик ва вазифаларнинг ечимини топишга ёрдам беради. Бугунги куннинг уқитувчиси бу методлардан дарс жараённинг самарали фойдаланиши керак.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

Хазраткулов У.М, Усмонбоева М.Н, Рустамова С.С. Таълимни ташкил этишда замонавий интерфаол методлар. Укув-услубий тавсия. Тошкент - 2016.

2017-2021 йилларда Узбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йуналиши буйича Харакатлар стратегияси. Узбекистон Республикаси Презентининг 2017 йил 7 феврал.

BOSHLANG'ICFH SINFLARDA O'QUVCHILARNI MATN TUZISHGA O'RGAТИSH

Raximova Dilafruz Ismoilovna,
Navoiy viloyat Qiziltepa tuman 23-maktab
boslang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqola boslang'ich sinflarda savodxonlikni oshirish masalalariga bag'ishlangan. Boslang'ich sinflarda monologik, diologik nutq kabi nutq ko'rinishlarini og'zaki va yozma ravishda tushuntirib borish va amaliyotda ulardan shuni talab qilib borish, albatta yaxshi samara berishi, natijada o'quvchilarining savodxonlik darajalari rivojlanib, nutq doiralari kengayib, ularda kommunikativ kompetensiyalar rivojlanib borishi bo'yicha mulohazalar yoritilgan.

Kalit so'zlar: kompisentensiya, mashg'ulot, dars, matn, nutq.

"Shubhasizki, o'zaro gaplashmogchi bo'lgan odamlar bir-birlarini ozmi-ko'pmi tushunishlari kerak. Aks holda ular gaplasha olmaydilar. Shuning uchun har bir so'z ularga tushunarli bo'lmog'i, biron narsa haqida gap borsa, uni bir xilda tushunishlari kerak, agar so'zning bir necha ma'nosi bo'lsa, uning qaysi ma'noda qo'llanilayotganini tushuntirish lozim..."

Aristotel

Bugun yangi tahrirdagi kompisentensiaviy yondashuvga asoslangan Davlat ta'lif standarti va ta'lif tizimi boslang'ich sinf o'qituvchilari oldiga o'ta mas'uliyatli vazifalar yuklamoqda. Muallim har bir o'tilayotgan darsga ijodiy yondashishi, mashg'ulotlarni ilg'or pedagogik texnologiyalar asosida qurishi, darsning har bir minutidan unumli foydalanishi zarur. Mashg'ulotlarni shunday tashkil etish kerakki, o'quvchi har bir dars davomida egallashi lozim bo'lgan bilimlar hajmini, o'zida hosil qiladigan ko'nikma va malakalarni oldindan belgilab olishi lozim. Bu o'z navbatida o'quvchining mashg'ulotlarga aniq maqsad bilan qatnashishini taqozo qiladi. Chunki o'quvchi darsning oxirida belgilangan maqsadga erishganligini bilish imkoniyatiga ega bo'lishi zarur.

Boslang'ich sinf o'qituvchisi oldida turgan asosiy vazifa har tomonlama kamol topgan sog'lom, qobiliyatli, o'z Vatani va xalqiga sodiq insonlarni tarbiyalash va ularni voyaga yetkazishdan iboratdir. Bu ulug' maqsadni ro'yobga chiqarish xalq ta'lifi tizimida faoliyat ko'rsatayotgan barcha o'quvchilarining o'z ishiga ijodiy yondashish, har bir ishda yuksak samaradorlikka erishish zamонавиy pedagogik usullarni qo'llab darslarni samarali tashkil etishni talab qiladi. O'quvchiga bilim berish, har bir dars mazmunini boyitish, qiziqarli mashg'ulotlarni dars jarayoniga singdirish davr talabi hisoblanadi.

O'quvchilarining yozma nutqlarini rivojlantiriashda yozma matnlarning ahamiyati va o'rni juda katta. Inson nutq yordamida o'zining fikrlari, his-tuyg'ulari, istaklarini bayon etadi va boshqalarning fikrlari, his-tuyg'ulari, istaklarini anglab oladi. Nutq ichki va tashqi ko'rinishlarga ega. Ichki nutq odamning o'z ichida gapiradigan passiv nutqi bo'lib, u ikkinchi kishining ishtirokini talab etmaydi. Shuning uchun ham bu nutq o'z-o'ziga qaratilgan nutq sanaladi. Ichki nutq og'zaki va yozma nutqning asosi sifatida xizmat qiladi. Tashqi nutq boshqalarga qaratilgan va nazorat qilish mumkin bo'lgan faol nutq bo'lib, u og'zaki va yozma ko'rinishlarga ega. Og'zaki nutq odatdagisi tovushli so'zlashuv nutqi bo'lib, bu nutq ko'proq ohang va turli imo-ishoralar bilan aloqadordir. Unda murakkab grammatic qurilmalardan foydalanimaydi. Bu nutqda fikrni ixcham ifodali maqsadida to'liqsiz gaplar keng qo'llaniladi. Nutqning bu turi bir va bir necha kishi tomonidan amalga oshiriladi. Boslang'ich sinflarda monologik, diologik nutq kabi nutq ko'rinishlarini og'zaki va yozma ravishda tushuntirib borish va amaliyotda ulardan shuni talab qilib borish, albatta yaxshi samara beradi. Natijada o'quvchilarining savodxonlik darajalari rivojlanib, nutq doiralari kengayib, ularda kommunikativ kompetensiyalar rivojlanib boradi.

Respublikamiz xalq ta'lifi oldida turgan asosiy vazifa har tomonlama kamol topgan sog'lom, qibiliyatli, o'z Vatani va xalqiga sodiq insonlarni tarbiyalash va ularni voyaga yetkazishdan iboratdir. Bu ulug' maqsadni ro'yobga chiqarish xalq ta'lifi tizimida faoliyat ko'rsatayotgan barcha o'quvchilarining o'z ishiga ijodiy yondashish, har bir ishda yuksak samaradorlikka erishish zamонавиy pedagogik usullarni qo'llab darslarni samarali tashkil etishni talab qiladi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati

Ishmuhamedov R., Yuldashev M. Ta'lif va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar.-T.: "Nihol

nashryoti, 2013-yil 278 bet.

2. Yo'ldoshev J.G', Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. -T.: "O'qituvchi", 2004. -102 b.
3. Xodjayev B.X. Innovatsion ta'lim texnologiyalari modulidan ma'ruza matnlari. -T.:2015.
4. Qo'ysinov O.A. va b. "Kasb ta'limi metodikasi" fanidan mustaqil ta'limni tashkil etish. - T.: yangi nashr", 2012. - 60 b.

BOSHLANG'ICH SINF ONA TILI DARSARINI LOYIHALASH JARAYONIDA O'QUVCHILARNI FAOLLASHTIRISH PRINSIPLARI

Raximova Dilfuza,
Navoiy viloyat Navoiy shahar 9-maktab
boslang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada boslang'ich va o'rta ta'lif ona tili darslarida o'quvchilarni faollashtirish prinsiplari xususida fikr yuritiladi. Ona tili ta'lifini uzviylashtirishda bilimlar izchilligiga e'tibor berish bosh parametr sifatida tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: ona tili, darslik, bilim, nutq tovushlari, nutq vositalari.

O'quvchi maktabga kelgunga qadar barcha nutq tovushlarini talaffuz etishni o'rganib olgan, uning nutqi asosiy so'z turkumlariga oid so'zlar bilan boyigan, so'zdan nutq tuzish amaliyotini egallagan bo'ladi. Boslang'ich sinf ona tili ta'lifi bola maktabga kelguncha hosil qilgan nutq tayyorgarligi ustiga quriladi. Ona tili ta'lifi oldingi bobda qayd qilinganidek, ikki yarusli o'quv predmetidir. O'quvchilar tilning fonetika, leksika, grammatikasiga doir juda siqiq bilimlarni egallashadi. O'quv yillari osha bolalarning ona tiliga oid nazariy bilimlari takomillashib boradi. Ona tili ta'lifining bunday takomillashib borishi o'quv dasturlari bilan belgilangan. Boslang'ich sinf ona tili dasturlari konsentrik tuzilgan. Shu tamoyilga rioya qilib, ona tili ta'lifi juda oddiy bilimlardan yanada murakkab bilimlarga o'tish yo'sinida tashkil etiladi. Masalan, 1-sinfda otga oid bilimlar "Shaxs va narsalarni bildirgan so'zlar" rukni bilan o'rganilsa, keyingi sinflarda "ot" atamasi qo'llanib, otga oid bilimlar mazmun va hajmiga ko'ra yanada kengaytiriladi.

Maktabda bola tilning uch tomoni-fonetik, leksik, grammatick tomonlarini, ularga bog'langan holda orfoepik, grafik, orfografik, uslubiy, punktuatsion malakalarni o'zlashtirishadi. Tilning fonetik jihatini o'zlashtirish o'quvchilar tafakkurini o'stirish bilan aloqadorlikda tashkil etish uchun har bir nutq tovushi so'z tarkibida o'rgatiladi. Nutq tovushlarini so'z tarkibida o'rgatish talabi ona tili ta'lifini ijodiy tashkil etish imkoniyatini ham oshiradi. Masalan, shunday topshiriq berilgan bo'lisin: har ikkala bo'g'indida "i" harfi yoziladigan to'rtta so'z topib yozing. Bunday ijodiy ishlar bolalarda izlanish layoqatlarini tarbiyalaydi, imlo savodxonligini oshiradi, bolalar talaffuzini tartibga tushiradi. Topshiriqni bajarishda bola darslikdan o'z tezaurusidan so'zlar izlaydi. Bu o'quvchi faoliyatida izlanish layoqatini o'stiradi, bola nutqida so'zlarning faollashuviga sabab bo'ladi. Nutq tovushini so'z tarkibida o'rgatish bolalarning fonematik eshitishini taraqqiy ettirish bilan birga juda ko'p so'zlarning ma'nolarini tushunishlarini ham ta'minlaydi. SHu tufayli nutq tovushlarining so'z ma'nolarini ajratishga oid jihatlarini tahlil qilishga oid biluv topshiriqlardan foydalanish ehtiyoji tug'iladi. Ta'lif jarayonida bajaradigan ishi-funksiyasi jihatidan biluv topshiriqlari to'rt guruhga ajraladi. Bular: yangi bilimlarni qayd qilishga oid biluv topshiriqlari, ko'nikma-malakalarni yanada takomillashtirishga mo'ljallangan biluv topshiriqlari, ijodiy faoliyat tajribasini rivojlantirishga yo'nalgan biluv topshiriqlari, tilga munosabatni shakllantirishga xizmat qiladigan biluv topshiriqlaridir.

Biluv topshiriqlari tizimini tayyorlashda bolalarning o'quv maqsadi, o'quv vositalari, erishiladigan natijalari oldindan qayd etiladi. Biluv topshiriqlari tizimida mavzular bo'yicha mustaqil chiqariladigan xulosalar, mavzular doirasida malaka darajasiga ko'tariladigan ko'nikmalar, tarbiyalanadigan ijodiy faoliyat tajribasi tilga va nutqqa nisbatan shakllantiriladigan munosabatlar hisobga olinadi

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Djurayev R.X, Inoyatova M.E. Iste'dodli farzand tarbiyasi. Ota onalar kitobi. Toshkent, 2013
- 2.Jo'rayev R.H., Zunnunov A. Ta'lif jarayonida o'quv fanlarini integratsiyalashtirish omillari. O'qituvchilar uchun o'quv qo'llanma. -T.: Sharq, 2005.
3. Mengliyev B., Xoliyorov O'. O'zbek tilidan universal qo'llanma. -T.: 2013-yil
4. Hamroyev M.A. O'zbek tilidan ma'ruzalar majmuasi. -T.: 2013-yil

MATEMATIKA FANINI O'QITISHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Raximova Maloxat Baxtiyorovna

Chirchiq shahar 8-umumiy o'rta ta'lif maktabi

I- toifali matematika fani o'qituvchisi

+998931866026

Malaoxat@bk.ru

Annotatsiya: Maqolada matematika fanlarini o'qitishning metodik tizimi tarkibiy qismi bo'lgan o'qitishning zamonaviy shakllari tasnifi yoritilgan. Shuningdek, ularni ta'lif jarayonida o'z o'rniда qo'llash asosida ta'lif sifatini oshirilishi ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Shakl, jarayon, ta'lif sifati, mustaqil ish, mezon, zamonaviy dars, matematika.

Ta'lif jarayonini pedagogik va modulli o'qitish texnologik tamoyillari hamda zamonaviy dars shakllari asosida tashkil qilish bugunning dolzarb masalalaridan biriga aylandi.

Dars - ta'lifning asosiy tashkiliy shakli hisoblanadi, u doimiy o'quvchilar tarkibi bilan qat'iy tartibda yusushtiriladigan va aniq maqsadga yo'naltirilgan didaktik tadbir bo'lib, ma'ruza, amaliy mashg'ulot, seminar, laboratoriya, mustaqil ish va mustaqil ta'lif kabilardan iborat bo'ladi.

Ta'lif muassasalarida ta'lif-tarbiya sohasining boshlang'ich asosi dars bo'lib, hozirgi paytda pedagogikada zamonaviy dars tushunchasi tez-tez tilga olinmoqda.

B.Raximov, A.Mavlyanovlar zamonaviy darsning quyidagi mezonlarini ko'rsatadi:

- dars o'quvchi shaxsiga yo'naltirilgan, pedagog va o'quvchining o'zaro faol munosabatlariga asoslangan bo'ladi;
- dars jarayoni tabaqalashtirish va shaxsiy qobiliyatlariga yondashuv asosida amalga oshiriladi;
- dars o'quvchining yuqori darajadagi qiziqishi, xohishlari, aqliy faolligi, muvaffaqiyatga erishuviga qaratiladi;
- dars o'quv materiali mazmuniga ko'ra turli uslublar, vositalarga suyanadi;
- o'quvchining aqliy faoliyatini faollshtirishga e'tibor qaratiladi;
- o'quvchi shaxsiyatini rivojlantirishga, bиринчи navbatda, o'quvchining o'zini-o'zi boshqara olishiga qaratilgan mexanizm to'liq ishga solinib, shu orqali uning bilimga bo'lgan qiziqish va xohishi ortadi;
- sifati va samaradorligini ta'minlovchi nazorat turlaridan foydalaniladi;
- vaqtadan unumli va maqsadli foydalaniladi;
- o'quv materialini osonlik bilan yenga olishga e'tibor qaratiladi;
- nazariya va amaliyot o'zaro bog'lanishda talqin etiladi.

Zamonaviy darsga qo'yilgan bu mezon va talablar barcha ta'lif turlarida ham o'zining ahamiyatini yo'qotmaydi.

Matematika turkumiga kiruvchi fanlarni o'qitishda ma'ruza o'qitish shakllari orasida asosiyalaridan biri hisoblanadi. Ko'p hollarda materialning zaruriy darajadagi

tushunib yetilishiga to'sqinlik qiluvchi yozma ravishdagi an'anaviy ma'ruza o'qitish metodikasida, tadqiqot ma'lumotlariga ko'ra, o'quvchilar tushunishning uchdan bir qismini tashkil qilishi ma'lum bo'lidi. Shuning uchun, ma'ruza o'quvchilarining bilishfaolligining rivojlanishiga, o'rganilayotgan fanga va o'qitilayotgan o'quv predmetiga nisbatan qiziqishga ko'maklashmog'i zarur. Amaliyotda o'quvchilarining produktiv faoliyatini ham, reproduktiv faoliyatini ham ko'zda tutuvchi turli variantdagagi ma'ruzalar zarur bo'ladi. Faol o'qitish usullarini qo'llashda qisman-izlash, tadqiqot va ijodiy faoliyatturlari dominantlik qiluvchi turlar sifatida maydonga chiqadi.

Bunday ma'ruzalarning muhim tomonlari quyidagilar:

- muammoning qo'yilishi;
- uning dolzarbligining asoslanishi;
- undagi yechish uchun zarur bo'lgan tayanch bilimlarni belgilash;
- o'quvchilardagi mavjud bilimlarning noto'liqligidan iborat ziddiyatni yoki qaramaqrashilikni aniqlash;
- o'quvchilarining qisman-izlanish faoliyati muhitini yaratish, o'quvchilarining tadqiqot

ishlarini tashkillashtirish;

- tadqiqot natijalarini aniq natijalar bo'yicha taqqoslash;

- o'quvchilar tomonidan o'rganilgan ta'riflar, xulosa va natijalarga tuzatishlar kiritish;

- ta'riflangan tushunchalarni qat'iy shaklda umumlashtirish;

Minimum topshiriqning maqsadlari quyidagilardan iborat:

- o'quvchilarning amaliy va ma'ruza mashg'ulotlarida olingen bilimlarini mustahkamlash;

- matematika fanlari kurslarini o'rganishning umumiy ko'rinishini shakllantirish;

- matematika fani kurslarini o'qitishning mazmuniga tuzatishlar kiritish uchun amaliy va nazariy materialning o'zlashtirilishini nazorat qilish.

Mustaqil ish bo'yicha me'yorlashtirilgan vazifa o'quvchiga mazkur vazifani qachon

bajarish vaqtini o'zi belgilashiga imkon beradi, bu esa o'quv mavzusiga nisbatan salbiy holatlar, ya'ni - majburiylik hissi o'z-o'zidan yo'qolishiga olib keladi. Vazifani tez bajarib bo'lish istagi o'quvchida mazkur mavzuni uning o'zi mustaqil tarzda o'rganib chiqishga rag'bat uyg'otadi va o'z navbatida nazariy materialni ma'ruza paytida tushunarliroq Xulosa qilib shuni ta'kidlash lozimki, matematika fanlarini o'qitishning metodik tizimli tarkibiy qismi sanalgan o'qitishning zamонави shakllari ta'lум jarayonida to'g'ri qo'llanilsa, ta'lum sifatini kafolatlaydi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Karimov I. A. O'zbekiston buyuk kelajak sari. -T.: "O'zbekiston", 1998 y. - 62

2. Yo'ldoshev J.G'. , Usmanov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. Qo'llanma. -T

"O'qituvchi", 2004.

3. Tojiyev M., Ziyomuhammedov B. Pedagogik texnologiyani ta'lum-tarbiya jarayoniga

BOSHLANG'ICH SINF O'QISH DARSLARI JARAYONIDA O'QUVCHILARNING NUTQIY FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISHNING AHAMIYATI.

Raximova Yulduz Maqsudovna
Toxirova Charos Matqurban qizi
Xorazm viloyati Urganch tumani
18-sonli maktab boshlang'ich sinf o'qituvchilari

Annotatsiya: Ushbu maqola o'qish darslari jarayonida o'quvchilarning nutqiy faoliyatini takomillashtirish yo'llari haqidagi tasavvurlarga aniqlik kiritadi.

Kalit so'zi: Lug'at, xulq-atvori, o'zakdosh, idrok, ruhiy holat, badiiy.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev 2016-yil 8-dekabr kuni Konstitutsiyamiz qabul qilingan kunning 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali yig'ilishida qilgan ma'ruzalarida ta'lim va tarbiya tizimi masalasiga keng e'tiborni qaratib o'tgan edi.

Bu fikrdan ham ko'rinish turibdiki, ta'lim va tarbiyaning yosh avlod hayotidagi roli hamda ahamiyati katta. O'quvchilarning lug'at boyligini oshirishda eng qiziqarli usul, ularni kishilar, hayvonlar va ularning harakati, narsalar va ularning ko'rinishi, sifati, kishilar ruhiy holati, xulq-atvori, kechinmalari bilan tanishtirishdir. O'quvchilarning nutqi kitobiy va boshqa tillardan kirib kelgan so'zlar bilan ham boyitib boriladi. Biroq o'quvchilarning nutqini boyitishda ko'proq e'tibor berish kerak bo'lган, tushuntirish zarur bo'lган masala aniqlab olinishi kerak. So'zlarni esda qoldirishda o'zakdosh so'zlarni topishga ortiqcha kirishib ketilsa, bu holat o'quvchilarning so'zlar mohiyatini to'liq va yaxlit holda idrok qilishlariga salbiy ta'sir qiladi. Asar ustida olib boriladigan, ya'ni boshlang'ich sinflar, xususan, 3-sinf o'qish darslarida o'quvchilar tanishadigan har xil janrdagi asarlar ustida olib boriladigan lug'at ishlari badiiy asarda ifodalangan g'oya, mazmun, timsollar (boshlang'ich sifnlarda asarda ishtirot etuvchilar, qatnashchilar deyiladi)ni tushunishga yordam bersagina samarali bo'ladi. Uslubda nutq ustida ishslashda eng qulay omillardan biri "uslubiy mashqlar"dir. Quyida uslubiy mashqlarga misol keltiramiz.

1. "O'g'lini hamisha sevinch bilan kutuvchi Hilol buvi sevinganidan darhol yostiqdan boshini uzdi".
2. "Umarali va onasi uzoq dardlashib o'tirdilar□"
3. "Umarali singlisiga ham mehr, ham qiziqish hissi bilan tikildi. Singlisining ingichka, nozik qoshlari ostidagi shahlo ko'zlarida mung ko'rib, ich-ichidan dard chekdi".
4. "Suhbat qizg'in xususn, Umarali zo'r ehtiros bilan gapirar edi. Keyin o'rnidan qo'zg'aldi". O'quvchilar o'qituvchining taklifi bilan yuqorda ko'rsatilgan fe'l va fe'l shakllarining o'rniga yangi so'zlar topib qo'yadilar va yozuvchi Oybek nima uchun "boshini ko'tardi" deyish o'rniga "boshini uzdi", "gapirib o'tirdilar" deyish o'rniga "dardlashib o'tirdililar", "ich-ichidan qayg'urdilar" deyish o'rniga "ich-ichidan dard chekdi" "o'rnidan turdi" deyish o'rniga "o'rnidan qo'zg'aldi" va "ko'rди" deyish o'rniga "tikildi" fe'llari va fe'l shakllarini ishlatganining sababini o'zları hal qiladilar. Qiyalsalar, o'qituvchi yordamlashadi. O'quvchilar bu xil uslubiy mashqlarni bajrishda yozuvchi tomonidan tanlangan so'zlar faqat fikrni aniq ifodalash uchungina emas, balki obrazlar, timsollar ichki hissiyorining eng nozik nuqtalarini tasvirlashga ham xizmat qilganligini anglab olishga muvaffaq bo'ladi. Bu so'zlearning hammasi ekspressiv fe'llar bo'lib, Umarali va uning onasining ichki kechinmalarini oydinlashtirishda katta rol o'ynagan. O'quvchilar har xil janrdagi asarlarni o'qish jarayonida badiiy tasviriy voqelar bilan tanishar ekanlar, o'z tillari- o'zbek tilining tasviriy imkoniyatlari nihoyatda boy til ekanligin chuqur tasavvur etadilar.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash-yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi //Adolat, 2016-yil.-8-dekabr.
2. Sayidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. - Toshkent: Moliya, 2003. - 172 b.
2. Umarova M. O'qish kitobi: 3- sinf uchun darslik. 3-nashri. - Toshkent: O'qituvchi, 2016. - 216 b.

BOSHLANG'ICH SINF MASHG'ULOTLARIDA O'QUVCHILARNI KREATIV RIVOJLANTIRISH

Rizoyeva Gulruh Mirjonovna,
Navoiy viloyat Uchquduq tuman 20-maktab
boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqola boshlang'ich sinf mashg'ulotlarida o'qituvchining asosiy faoliyati kreativ rivojlangan o'quvchilarini tarbiyalash, ularning og'zaki va yozma savodxonliklarini oshirishda zamonaviy ta'lif texnologiyalaridan foydalansih haqida yozilgan.

Kalit so'zlar: idrok, ko'nikma, kompyuter vositalari, interfaol doska,

Ta'lif va tarbiya jarayonlari o'ta murakkab jarayonlarni o'z ichiga olib, o'quvchi rivojlanishi uchun uning faoliyatini tashkil etish zarur. O'quv materialini passiv idrok etishda rivojlanish sodir bo'lmaydi. Misol uchun, bola kitobni qanchalik ko'p varaqlamasin, o'zi harflarni eslab qolmasa, ulardan so'z tuzishni o'rgana olmaydi - unda hech qanday o'qish ko'nikmasi shakllanmaydi. Bolaning aynan o'z harakatlari kelajakda uning qobiliyati shakllanishining asosi bo'lib qolishi mumkin. Ta'larning vazifasi bolani harakatlarga chorlovchi sharoitlarni tashkil etishdan iborat bo'ladi. Boshqacha aytganda, o'qituvchilar har bir o'quvchida turli sharoitlarda o'z yo'llini topa olishiga imkon beruvchi harakatlar individual vositalari va usullarini shakllantirishga yordam beruvchi maxsus o'quv sharoitlarini yaratishlari zarur.

Boshlang'ich sinflar o'qituvchilari mana shunday o'quv vaziyatlari majmuuni yaratish ustida ishlamoqdalar. Bu holat ko'zlangan natijalarga erishish texnologiyasining muhim masalalaridan biri hisoblanadi. Kichik yoshdagagi o'quvchilarining diqqatlari mustahkam emas, ular ko'pincha diqqatlarini bir faoliyat turidan ikkinchisiga qaratishni bilmaydilar. Biroq o'quvchining o'ziga doskada har qanday ob'ektni, geometrik shakllar, yozuvlarni bajarish, rangi, kattaligi, shaklini o'zgartirish imkoniyati berilganda diqqati kuchayadi. Masalan, matematika darsida kompyuter vositalari, interfaol doskadan foydalanimishi bilan bolalarning qiziqishlari ortishi kuzatiladi va shu bilan birga, darsning jadalligi oshadi. Barcha o'quvchilar dars jarayoniga jalb qilinadilar. Material hajmining ko'pligi bolalarni qiynamaydi, balki faoliyat o'yin shakli metodikasi bo'yicha faol o'qishga imkon beradi. Bu juda muhim omil, chunki olti-to'qqiz yoshli bolaning faol faoliyat turi o'yin hisoblanadi.

Zamonaviy o'qituvchining jamiyatni axborotlashtirish sharoitida ishlashga tayyorligini belgilab beradigan quyidagi axborot-kommunikativ salohiyatlar muhim hisoblanadi: kasbiy vazifalarni informatikaning zamonaviy vositalari va metodlarini axborotkommunikativ texnologiyalardan foydalangan holda bajara olish malakasi, kasbiy faoliyatda axborot-kommunikativ texnologiyalardan foydalanan borasida tayyorgarlik darajasini real aks ettiruvchi, shakllanib ulgurgan shaxsiy sifatlari, vaziyatni to'g'ri baholash va pedagogik faoliyatda axborot -kommunikativ texnologiyalardan foydalangan holda samarali qarorlar qabul qila oladigan predmet -maxsus bilimlarni tashkil etish imkoniyatiga ega bo'lish.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, davlatimiz tomonidan ta'lif tizimini takomillashtirishga bo'lgan e'tibor, bu ulug' xalqimiz, kelajagimiz va ertangi kunimizga bo'lgan e'tibordir. Bunday islohotlarning pirovardida kelajagimiz vorislari bo'lgan yosh avlodning mustahkam bilim olishlari, olgan bilimlarini kundalik faoliyatda qo'llay olishlariga, komil insonlar bo'lib voyaga yetishlariga imkoniyatlar yaratamiz, ya'ni muhtaram Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev aytganlaridek, "Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz".

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati

1. Yo'ldoshev J., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari.-T, 2001.
2. Yo'ldoshev. J. Usmonov.S. Ilg'or pedagogik texnologiyalar.- T.:O'qituvchi, 2004.
3. Bozorov E., Musurmonova O.A. O'qituvchi ijodkorligi davr talabi. - T.:O'qituvchi.1991.
- 4.Jo'rayev R. Zunnunov A. Ta'lif jarayonida o'quv fanlarini integratsiyalashtirish omillari. O'qituvchilar uchun o'quv qo'llanma. -T.: Sharq, 2005.

BOSHLANG'ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA INNOVATSION USULLARDAN FOYDALANISH

**Ro'ziyeva Zilola,
Navoiy viloyat Qiziltepa tuman 1-maktab
boslang'ich sinf o'qituvchilari**

Annotatsiya: Ushbu maqola bolaning o'qishga bo'lgan munosabatinig zarur bo'lgan o'qish savodxonligi, turli ma'lumotlar bilan ishslash, asosiy matematik amallarni bilish va ularni kundalik hayotda qo'llay olish, mantiqiy va ijodiy fikrlash, o'z-o'zini boshqarish, jamoada o'zini tuta bilish, yozma va og'zaki muloqot madaniyati qoidalarini egallahash, ta'limiy faoliyatni tashkil etish kabi ko'nikmalarni shakllantirishdan iborat.

Kalit so'zlar: pedagogika, psixologiya, innovatsion, metod

Pedagogik qarashlarda "Oddiy o'qituvchi - gapiradi, yaxshi o'qituvchi - ko'rsatadi, juda yaxshi o'qituvchi-motivatsiya qiladi", degan gap bor. Zamon talabiga muvofiq holda har bir fan o'qituvchisi o'zining mutaxassisligini, chuqur o'zlashtirgan, pedagogik-psixologik hamda metodik bilim, ko'nikma va malakalarni puxta egallagan, ta'lim-tarbiya jarayonini samaradorligini oshiradigan zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalaridan xabardor va ularni ta'lim jarayonida qo'llay olish malakasiga ega bo'lishi bilan birga innovatsion faoliyat egasi bo'lishi lozim. Har bir dars o'qituvchidan o'ziga xos innovatsiyalarni, ya'ni ijodiy yondashuvni talab qiladi. Ayni paytda o'qituvchi har bir darsning muallifi hisoblanadi. Chunki o'qituvchi ushbu darsni tayyorlashda ilg'or o'qituvchilar tajribasiga tayanadi, uslubiy qo'llanmalarini o'rganadi va hokazo. Matematika darsida o'quv tarbiya jarayonining barcha elementlari o'zaro uyg'unlikda bo'ladi. Bular maqsad va mazmun, vositalar, metodlar, ta'limni tashkil kilish shakllari bilan uzviy bog'liq. Boslang'ich sinflarda ishlaydigan o'qituvchi vatanparvarlik burchini to'g'ri anglaydigan, o'z ixtisosligiga doir bilimlarni chuqur biladigan, milliy va umuminsoniy qadriyatlardan, dunyoviy, diniy ilmlardan ham xabardor, ma'naviy barkamol bo'lmos'hish lozim. Boslang'ich ta'lim asosiy poydevor hisoblanadi Bolaning o'qishga bo'lgan munosabatinig zarur bo'lgan o'qish savodxonligi, turli ma'lumotlar bilan ishslash, asosiy matematik amallarni bilish va ularni kundalik hayotda qo'llay olish, mantiqiy va ijodiy fikrlash, o'z-o'zini boshqarish, jamoada o'zini tuta bilish, yozma va og'zaki muloqot madaniyati qoidalarini egallahash, ta'limiy faoliyatni tashkil etish kabi ko'nikmalarni shakllantirishdan iborat.

Hozirgi kunda ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborotkommunikatsiya texnologiyalarini o'quv jarayonida keng qo'llashga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan - kunga kuchayib bormoqda. Buning asosiy sabablaridan biri an'anaviy ta'limda o'quvchilarni faqat tayyor bilimlarni egallahsha o'rgatilgan bo'lsa, boslang'ich ta'limda zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarni o'zları qidirib topishlariga, mustaqil o'rganib, tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o'zları keltirib chiqarishlariga o'rnatadi. O'qituvchi bu jarayonda shaxsning rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi.

Boslang'ich sinf o'qituvchisining kasbiy salohiyati va ma'lumot darajasi, bolalar psixologiyasi, hozirgi zamon boslang'ich ta'lim metodikasini bilishi hamda o'qituvchi tinmay o'z ustida mustaqil ishslash fandagi barcha yangiliklardan xabardor bo'lishi ilg'or metodikalarga ega bo'lgan tajribali metodist-o'qituvchilar bilan o'z tajribalari to'g'risida o'rtoqlasha olishi, samarali o'qitish metodikalarini namoyish eta olishi lozim. Barcha umumta'lim maktabalarining boslang'ich ta'lim sifat va samaradorligini oshirish zamonaviy pedagogik, innovatsion va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini ta'lim jarayoniga keng tatbiq etish, ilg'or ish tajribalarini o'rganishni taqozo etadi

Shuningdek, hozirgi kunda matematika fanidan juda ko'p misol va masalalar to'plamlari, qiziqarli matematika o'quv adabiyotlari nashr etilgan. Ushbu fanga taalluqli qoshimcha adabiyotlardan foydalanim, darslarni mustahkamlash qismida foydalanim o tish ham ijobjiy samara beradi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati

1. Yunusova D.I. Matematikani o'qitishning zamonaviy texnologiyalari, (darslik) T.: 2007-258 b.
2. G'ulomov S.S., Begalov B.A. Informatika va axborot texnologiyalari.- T.:, Fan
3. Yagudayev B. Ya. Ajoyib sonlar olamida.- Toshkent: "O'qituvchi", 1979.
4. Abdurahmonov B., Matematik induksiya metodi Toshkent, 2008 y.

BOSHLANG'ICH SINF O'QUCHILARINI BA'ZI ARIFMETIK AMALLARNI HISOBBLASHLARGA O'RGATISH METODLARI.

Ro'zmetova Laylo Xudoyorovna
Xorazm viloyati Urganch tumani
16-sonli maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

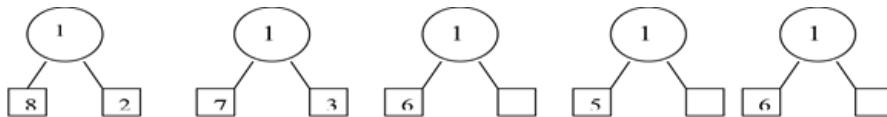
Annatotsiay: Hozirgi paytda maktablarda boshlang'ich sinflarda matematika o'qitishning asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarni har tomonlama yetuk insonlar qilib tarbiyalash hisoblanadi.

Kalit so'z: Predmet, matematika, ko'nikma, malaka, son, arifmetik

Bunda ularda matematika bo'yicha bilimlar berish bilan birga ularga o'rganilayotgan bilimlarni asosli va puxta bo'lismeni ta'minlash, ularni qo'llay olish ko'nikma va malakalarini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa matematika darslarida arifmetik amallarning chuqur o'rganilishi ularni hisoblash malakalarini egallashlariga hamda ularni kelgusida o'quv faoliyatida muvaaffaqiyatli qo'llashlari uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Hisoblash malakalarini shakllantirishda boshlang'ich davrda dastlab o'quvchilarga son haqidagi ma'lumotlarni o'rgatish sonli ifodalarni tarkibi ular ustida arifmetik amallarni bajarish tartiblari haqidagi dastlabki tushunchalar 1 sinfdan boshlab o'rganiladi.

Predmetlarni sanash, ularni turlarga ajratish (ranglar bo'yicha) orqali sonli ifodalar haqidagi dastlabki tushunchalar berib boriladi. 2 sonini o'rgatishda qanday qilib uni hosil qilinishini $1 + 1 = 2$ ko'rinishda yozilishi orqali tushuntiriladi. 3 sonini hosil qilish, uning tarkibi va yozilishi haqidagi ma'lumotlar misollar orqali tushuntiriladi. Shundan keyin 4 soni, 5 soni, 6 soni, 7 soni, 8 soni va 9 sonlari hosil bo'lishi, yozilishi, o'qilish haqidagi tushunchalar beriladi. 0 soni haqidagi tushuncha 9 sonini hosil qilinganidan keyin o'rganiladi. To'qqiz soniga 1 sonini qo'shish orqali 10 soni hosil qilinadi va $0 + 1 = 10$. Ya'ni 1 soni va 0 soni yordamida hosil qilinishi tushuntiriladi. Ya'ni 10 sonini quyidagi ko'rinishlarda ifodalanishi mumkinligi ko'rsatilib o'tiladi.

Ya'ni:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
10									

Bo'lgan barcha hollarni ko'rsatib o'tish lozimligi aytildi.

O'quvchilarga birinchi o'nlik sonini hosil qilish texnologiyasi to'liq tushuntirilganidan keyin ular ">", "<", va "=" belgilari yordamida sonlarni taqqoslashlarni o'rganadilar. Bu tushunchalar o'rganilganidan keyin ular qo'shish va ayirishning komponentlari bilan tanishadilar. 1) $a + b = c$ — a - qo'shiluvchi, b - qo'shuvchi, c - yig'indi. 2) $a - b = c$ — a - kamayuvchi, b - ayriluvchi, c - ayirma.

Ular haqida aniq bilimlar beriladi. O'quvchilar birinchi "o'nlik" sonini hosil qilishni o'rganganidan keyin ular birdan o'ngacha bo'lgan sonlarni turish tartibini o'rganadilar ya'ni, natural sonlar qatoridagi ornini biladilar. Masalan: quyidagi bo'sh kataklarga mos sonlarni qo'yib birinchi o'nlikni hosil qil.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

Bu topshiriqni bajarishda ular dastlab 2 dan katta va 4 dan kichik bo'lgan son 3 ni topadilar, 4 dan katta va 6 dan kichik bo'lgan son 5, 6 dan katta va 8 dan kichik bo'lgan son 7 ni topadilar. Bu topshiriqqa quyidagicha savollar berish mumkin.

1. 2 dan katta va 4 dan kichik sonni ayt?
2. 4 dan katta va 6 dan kichik sonni ayt?
3. 6 dan katta va 8 dan kichik bo'lgan son necha?

O'quvchilar bu savollarga tez va aniq javob berishlari ma'lum chunki ular 1 - 10 bo'lgan sonlar tarkibini o'rsgangan edilar.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jumayev E.E. Boshlang'ich matematika nazariyasi va metodikasi T.: Turon - Iqbol, 2012 yil
2. Ahmedov M., Abdurahmonova N., Jumayev M. Matematika 1-sinf Turon-iqbol
T.: 2019 yil

SHAXSLARARO MUNOSABATLAR XUSUSIYATLARINI O'RGANISH.

Ruzmetova Guliston Baxtiyorovna
Xonqa tumanidagi 24-son maktab
Masharipova Nilufar Bazarbayevna
Urganch tumani 43-maktab
psixolog o'qituvchilar

Annotatsiya: Kishining faolligi ham ehtiyojlarning qondirilishi jarayonida nomoyon bo'ladi. Odamning faolligi shakllari bilan hayvonning hatti harakatlari faolligi o'rtasidagi tafovutlar mayjud. Hayvonlar ehtiyojining qondirilishi jarayoni ularning muhitga yaxshiroq moslashuvini ta'minlaydi.

Kalit so'z: Hayot, o'yin faoliyati, ehtiyoj, bolala, hayvon, fe'l - atvor.

Hayotining birinchi yillaridayok bolada faoliyatning oddiy shakllarini o'zlashtirishi uchun dastlabki shart - sharoitlar tarkib topa boshlaydi. Ulardan birinchisi o'yin faoliyati hisoblanadi. Ma'lumki, o'yin faoliyatini hayvonlarning bolalarida ham kuzatiladi. Bu - ularning turli xildagi xarxashalaridan, urishishni taqlid qilishi, u yoqdan - buyoqqa chopishi va hokozolardan iboratdir. Hayvon bolalarining o'yin jarayonidagi kiligini avvalo ularning organizmidagi faoliyatga, jamlangan kuch - kuvvatni sarflashga bo'lgan ehtiyojni qondirishi deb qarash mumkin. Agar hayvon bir muncha vaqt mobaynidan o'ynaydigan shеригдан mahrum etib qo'yilsa, keyinchalik uning qo'zg' alishi va o'yin faoliyati keskin kuchayadi, ya'ni tegishli kuch quvvat to'plangani kabi hodisa ruy beradi. Bu hodisa "o'yinga to'ymaslik" deb ataladi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadi, o'yin bolalarda ham o'z faolligini ro'yobga chiqarish shakli, hayot kechirish va faoliyat ko'rsatish shakli bo'lib xizmat qiladi. Bolaning o'yin harakatlari avval boshdanoq buyumlardan foydalanishning insoniy usullari va amaliy xulq - atvorining katta yoshdagilar bilan muloqot jarayonida va katta yoshdagilar raxbarligida o'zlashtirilib olinadigan insoniy shakllari zamirida rivojlanib boradi.

Bolaning "odamga aylanguncha" egallagan hamma narsani o'rganishdan, ya'ni tajribani o'zlashtirib olishdan iboratdir. Insonning hatti-harakatlari biologik tajriba bilan belgilanmaydi, balki sosial tajriba bilan belgilanadi. Lekin sosial tajribani biologik yo'l bilan berib bo'lmaydi. Sosial tajriba organizmning xususiyatlariga bog'liq bo'lmay, balki inson yashab turgan jamiyatning xususiyatlariga bog'liqdir.

Taraqqiyot davomida shunday vaqt keladiki, unda bolaning hayotiga alohida faoliyat turi kirib keladi. Bu faoliyatning shunday turiki, uning bevosita maqsadi ma'lum informatsiyalar, harakatlar va ish-harakatlar shakllarini o'zlashtirishdan iboratdir. Sub'ektning o'z maqsadi o'rganishdan iborat bo'lgan mana shunday maxsus faoliyatni TA'LIM (O'QUV) deb ataladi. Ta'lrim faoliyati o'z tarkibiga quyidagilarni oladi:

- ma'lum bir ideal va amaliy faoliyat turini muvaffaqiyat bilan tashqil qilish uchun narsa va hodisalarning zarur xususiyatlari haqidagi informatsiyalarni o'zlashtirish (bu jarayonning mahsuloti bilimdir);
- mana shu faoliyat turlarini yuzaga keltiradigan usul va operatsiyalarni o'zlashtirish (bu jarayonlarning mahsuloti malakalardan iborat bo'ladi);
- ko'zlangan maqsad va berilgan masala shartiga mos ravishda to'g'ri yo'l va operatsiya tanlash hamda nazorat qilish uchun ko'rsatilgan informatsiyalardan foydalanish usullarni egallah (bu jarayonning mahsuli - ko'nikmadan iborat bo'ladi).

Shunday qilib, insonning ma'lum bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishda ongli maqsad bilan boshqariladigan barcha harakatlari ta'lrim bilan bog'liq bo'ladi. Ta'lrim jarayoni insoniyatning ijtimoiy tajribasini o'zlashtirishga yo'naltirilgandir.

O'quv faoliyati o'quvchilarga, yoshlarga bilim berib qolmay, ularni o'z harakatlarini, operatsiyalari va malaka, tajribalarni, bilish jarayonlarini boshqarish o'rgatishga yo'naltirilgan. O'quv faoliyati odamni mehnat faoliyatiga tayyorlaydi.

Foydalilanigan adabiyotlar.

- G'oziev E. Oliy maktab psixologiyasi. T. 1997
- G'oziev E. Psixologiya. T. 1994.
- Karimova V. M., Akramova F. Psixologiya. Ma'ruzalar matni - T., 2000.

O'QUVCHILARNI BAHOLASH - ULARNING FAOLLIK OMILI

Sadirova Gulnoz,
Navoiy viloyat Karmana tuman
17-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqola ta'lif va tarbiya borasida amalga oshirilayotgan islohotlarning tub mohiyati bilimdon, aqlan rivojlangan, ongli, zamonaviy dunyoqarashga ega, jismonan sog'lom, axloqan pok, erkin, ijodkor, komil insonni shakllantirish jarayonida o'quvchilaga qo'yilgan bahoning ijobiy ahamiyati haqida yozilgan.

Kalit so'zlar: ta'lif, intellektual, komil inson, konsepsiya,

Ta'lif va tarbiya borasida amalga oshirilayotgan islohotlarning tub mohiyati bilimdon, aqlan rivojlangan, ongli, zamonaviy dunyoqarashga ega, jismonan sog'lom, axloqan pok, erkin, ijodkor, komil insonni shakllantirishdan iborat. Mamlakatimizda sog'lom va barkamol avlodni tarbiyalsh, farzandlarimizni ijodiy va intellektual salohiyatini ro'yobga chiqarish, ularni XXI asr talabalariga to'liq javob beradigan shaxslar qilib voyaga yetkazish barchamizning egzu maqsadimiz.

Boshlang'ich ta'lif konsepsiyasida boshlang'ich ta'lifning maqsad va vazifalari aniq belgilab berilgan. Chunonchi: bolalarning ongi va tafakkurida mavjud bo'lgan yashirin imkoniyatlarni aniqlash va rivojlantirish kichik maktab yoshidagi bolalarda ta'lifning dastlabki davridan boshlab yangi imkoniyatlarni o'quv materialini muvaffaqiyatli o'zlashtirishgagina emas, balki hayotiy muammolarni yechishga ham tayyorlaydi, o'quvchilarda o'rganish va ta'lif jarayoniga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Boshlang'ich maktab har qanday holda ham o'quvchilarda bilimlarni shakllantirishda va ularning qobiliyatlarini aniqlashda asosiy rol o'ynaydi va undan keyin ham shunday bo'lishi kerak. Ammo boshlang'ich maktabdagagi barcha o'qituvchilar bolalarning qobiliyatlarini aniqlash va rivojlantirish uchun tegishli ishlarni amalga oshirayotirmi? Masalan, nima uchun yuqori sinflarda a'llo bahoga o'zlashtiradigan bolalar soni kamayib bormoqda?

Maktabni bitta yoki ikkita o'quvchi a'llo baholar bilan bitirishini qanday tushunish kerak? Iste'dodli, qobiliyatli bolalar yo'qmi, yoki o'qitish jarayoni shunchalik samarasiz bo'lib qolganmi? Bularning sababi nima? Sababi ko'p. Birinchidan, boshlang'ich sinf o'qituvchisining bolalar bilan individual ish olib borish imkoniyaticheklangan. Sinflarda bo'sh o'zlashtiradigan o'quvchilarga alohida e'tibor berish zarur. Ikkinchidan, mazkur o'qituvchilarning metodik saviyasi yetarli emas. Sinfdag'i umumiyligi ishlarni jarayonida qobiliyatli bolalarning ijodiy imkoniyatlari cheklanib qolmoqda. Ular o'z qobiliyatlarini ko'rsata olmayotir. O'qituvchi kuchi va e'tibori butun sinfga qaratilib, qobiliyat li bolalar ko'zga tashlanmayotir. Umumiy aytganda, bolalarni saralash va o'qitishga boshqacha yondashish bilan ularning ijodiy qobiliyatlarini ro'yobga chiqarish kerak.

Boshlang'ich sinf o'quvchilar shaxsining shakllanishi o'quv faoliyati kichik maktab yoshidagi o'quvchi uchun nafaqat bilish jarayonlarining yuqori darajada rivojlanishi, balki shaxsiy xususiyatlarini rivojlantirish uchun ham imkoniyat yaratadi. Yetakchi bo'lgan o'quv faoliyatidan tashqari boshqa faoliyatlar o'yin, muloqot va mehnat faoliyati ham o'quvchi shaxsiy rivojiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bu faoliyatlar assosida muvaffaqiyatga erishish motivlari bilan bogliq bo'lgan shaxsiy xususiyatlar tarkib topa boshlaydi. O'quv faoliyati kichik maktab yoshidagi bolalarda o'qishda ma'lum yutuq larga erishish ehtiyojini qondirishga, shuningdek, tengdoshlari orasida o'z o'rniiga ega bo'lishiga imkoniyat ham yaratadi. Aynan ana shu o'rinni yoki mavqega erishish uchun ham bola yaxshi o'qish uchun harakat qilishi mumkin. Bu yoshdagagi bolalar doimiy ravishda o'zlarini erishgan muvaffaqiyatini boshqa tengdoshlari muvaffaqiyati bilan solishtiradilar. Ular uchun doimo birinchi bo'lish nihoyatda muhim. Bahoz o'quvchini o'qishga undashi kerak.

Darsga tayyorlanmagan bolani yaxshiroq harakat qildirish, mas'uliyatni chuqurroq his qilishi uchun ham har doim a'llo baho qo'yib bo'lmaydi. Har bir o'quvchini mehnatiga yarasha baholash kerak. Har qanday vaziyatda ham bola rag'batlantirib turilsa, tushkunlikka tushmaydi. Uning o'rniiga xatolarini takrorlamaslikka tirishadi. Buning uchun quyidagi usuldan foydalinish maqsadga muvofiq: hafta mobaynida "to'rt" olmagan o'quvchiga yulduzcha sovg'a qilinadi. Agar bir-ikkita "to'rt" olsa-da, bolaning intilishlari namunali bo'lsa, uni ham yulduzcha bilan siyplash mumkin. Bir oy oxirida 4 ta yulduzcha, ya'ni har haftada yulduzcha olgan bolaga kitob sovg'a qilinadi. Buni ko'rjan sinfdagi yaxshi yoki o'rta o'qiydigan o'quvchilar ham qiziqadi, havas qiladi va o'zlarini ham qatorasiga rag'batlarni qo'lga kiritishga harakat qiladi. Chunki o'quvchi uchun o'qituvchining e'tibori hamma narsadan ustun turadi.

Shuningdek, o'tilgan mavzularni mustahkamlashga o'quvchilarning e'tibori jalb qilinadi. Yana sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlaridan o'quvchidagi yaxshi rivojlanmagan malakalarni shakllantirish maqsadida foydalinish kerak. Qayta-qayta mashq qildirish natijasida o'quvchining bilim darajasi oshadi va tabiiyki,

baholari ham ko'tariladi. Turli qarashlar, yondashuvlardan ko'rindiki, qo'yilayotgan har bir ijobiy va salbiy bahoning o'quvchiga, uning o'zlashtirishiga ta'siri, albatta, bo'ladi. Shunday ekan, muhtaram o'qituvchilarimiz bilim olishga qiziqish aynan boshlang'ich sinfdan boshlanishini nazardan qochirmagan holda har bir bolani munosib taqdirlasalar, shu bolalar kelajakda ham olgan mukammal bilimlari tufayli munosib mavqelarga sazovor bo'ladilar, deb umid qilamiz.

Foydalaniman adabiyotlar ro'yxati

- Ishmuhamedov R., Yuldashev M. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar.-T.: "Nihol nashryoti", 2013-yil 278 bet.
2. Abduquodusov O. Kasb-hunar pedagogikasi. Darslik. - T.: O'MKHTTKMO va UQTI, 2014 -340 b.
  3. Yo'ldoshev J.G', Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. -T.: "O'qituvchi", 2004. -102 b.
  4. Xodjayev B.X. Innovatsion ta'lim texnologiyalari modulidan ma'ruza matnlari. -T.:2015.
  5. Qo'ysinov O.A. va b. "Kasb ta'limi metodikasi" fanidan mustaqil ta'limni tashkil etish. - T.: yangi nashr", 2012. - 60 b.

TA'LIM JARAYONIDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Safarova G. R.

Navoiy shahar 8 muktab o'qituvchi,

Nasirova Sh. N.

texnika fanlari doktori, dotsent,

Navoiy davlat pedagogika instituti

telefon: +998906463609

nosirova_61@mail.ru

Annotasiya. Ushbu maqolada ta'lism jarayonida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish haqidagi ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: muktab, axborotlashshtirish, ta'lim, o'quvchi, bilim, AKT, vosita, aloqa, tizim.

Pedagogik jarayonlar samaradorligi ya'ni ta'lim tarbiya jarayonlarni natijaviylici sub'ektlarning shaxsiy rivojlanishi va tayyorligining davlat ta'lim standartlari talablariga muvofiq ilk darajasini belgilaydi. Ta'lim muassasasi faoliyatida vujudga kelayotgan pedagogik jarayonlarni tashkil etish va boshqarish va yo'nalishidagi muammolarning ko'p qirraliligi va murakkablligi, nafaqat pedagogik jarayonlarni tashkil etish va boshqarishni sifat jixatdan o'zgartirishni nazarda tutadi, balki uning mazmunini takomillashtirish zaruriyatini ham belgilaydi. Pedagogik texnologiyalari ta'lim maqsadlariga erishish va shaxsning rivojlanishiga qaratilgan pedagogik faoliyatni muttasil ravishda rivojlantirish tizimi loyixasidir[1].

Texnologik taraqqiyot bugungi kunda ijtimoiy jarayonlarni kuzatib borishga qodir eng muhim komponentlardan biridir. Pedagogik ta'lim texnologiyasini yaxshilash jamiyat moddiy saviyasini va uning iqtisodiy qudratini shakllantirish shartidir. O'qitish texnologiyasini ta'limning faoliyatini ta'minlaydi, bilimlarni maxnat jarayonigatadbiq etishni taminlaydi pedagogning ongliyligini kolipgatushira, uning jadal harakat qilishiga va hayot yo'liga ta'sir ko'rsatadi. Kasbiy o'qitish texnologiyasi shaxsiy intilish, iroda va ixtisoslikka bo'lgan qiziqishni yuzaga keltiradi. Mutaxassisiga bo'lgan har tomonlama talabni qanoatlantirishga qaratilgan ta'lim texnologiyalari pedagog va talabaning hamkorligiga tezlikda moslangan psixologik pedagogik shartsharoitlarni amalga oshirishga yo'naltirildi. Mutaxasislarni kasbiy tayyorlash texnologik tamoyili bo'lak kasbiga qaratilgan maqsadlari mazmun funksiyalari, o'qitish metodlaridir. Shundan kelib chiqqan xolda pedagogik texnologiyalar ishlab chiqiladi. Pedagogik texnologiyalar ta'riflariga bo'lgan turli yondashuvlar shuni ko'rsatadi haqiqatdan ham o'qitish texnologiyalari fan va ishlab chiqarish hamda o'quv pedagogik jarayon oralig'idan o'rinn oladi. Bu kasbiy didaktik tayyorgarlik tizimidagi bilimlarning mustaqil sohasi bo'lib, u o'qitishning didaktika nazariyasi va amaliyoti bilan chambarchas bog'langan. U o'quv faoliyatini boshqarish jarayonini loyixalash va konstruksiyalash funksiyalarini o'zida qamrab oladi[1]. O'quv jaryoning borishi sharoitlariga mos ravishda ularning izchilligi belgilanadi. O'qitish texnologiyasi, o'qitish nazariyasi, o'qitish texnikasi ular o'quv faoliyatini boshqarish haqidagi pedagogik sohalardir. Ular umulashshtirilgan darajasiga ko'ra amalga oshiriladi. Pedagogik texnologiya ta'lim istiqbolining jarayonlashtirilgan aspektidir. O'qitish texnologiyasi belgilash bu kasbiy faoliyat sohasidagi ta'limi va takomillashtirish samarasini ta'minlavchi o'quv jarayonini me'yoriy boshqarib turishdir. Ilmiy adabiyotlarda pedagogik texnologiyaning uch aspekti to'g'risida fikr yuritiladi, ilmiy, tavsifiy, amaliy va ilmiy aspektida o'qituvchining maqsadi, mazmuni va medodlari ilmiy asoslanadi hamda pedagogik jarayon loyixalashtiriladi. Tavsifiy aspektida rejalashtirilga o'qitish natijalariga erishishning maqsadi,

mazmuni, metodlari va vositalarning ishtiroki asosida amaliy jarayon ishlab chiqiladi. Amaliy aspektida pedagogik texnologiya jarayoni amalga oshiriladi. Ta'lim amaliyotiga nisbatan pedagogik texnologiyaning uch satxi belgilanadi: umumpedagogik, xususiy, metodik, lokal (modul). Umumpedagogik texnologiya yaxlit ta'lim jarayonini ifoda qiladi. Xususiy metodik-texnologiya bir fan dorasida o'quv tarbiya jarayonini amalga oshorish metodlari va vositalardan iborat bo'ladi. Lokal (modul) texnologiya o'quv tarbiya jarayoning maxsus bo'limlariga texnologiyani tadbiq qilishni ifoda qiladi. Bu texnologiya xususiyati didaktik va tarbiyaviy vazifalarni hal qilishga qaratiladi.

Adabiyot:

1. T.Turgunov, Z.K.Kusharov "Kasbiy ta'limda multimedya vositalarining afzalliklari va muammolari". "Kasbiy ta'lim taraqqiyot yo'lli", maqolalar to'plami, № 8, TTKI rizografiyasi, Toshkent, -2006.

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA DARS SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYADAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

**Saidova Lobar,
Navoiy viloyat Karmana tuman
4-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi**

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich ta'linda dars samaradorligini oshirishda axborot texnologiyalaridan foydalanishning ahamiyati haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'z: elektron darslik,

Mamlakatimizda yil sayin rivojlanib borayotgan axborot-kommunikatsiya texnologiyalari ta'lim tizimiga ham jadallik bilan kirib borayotganligi, ta'lim jarayonini sifat va mazmun jihatdan yanada yuqori bosqichga ko'tarish uchun xizmat qilayotganligi barchamizga ma'lum.

Bugungi kunda ta'lim jarayonining mazmuni va sifati axborotlashgan jamiyatning dolzarb masalalari va ustuvor yo'naliшlaridan biri sifatida ko'rilmoxda. Ta'lim jarayonini rivojlantirish, uning samaradorligini oshirish yo'llari izlanmoqda, ta'lim-tarbiya jarayonida axborot texnologiyalarini joriy etish, o'quvchilarni kasb-hunarga va zamonaviy kompyuter texnologiyalaridan foydalanishga bo'lgan qiziqishini oshirish masalasi ommalashmoqda.

Axborot texnologiyalarini qo'llash - har bir o'qituvchi barcha o'quvchilar ko'zda tutilgandek o'zlashtiradigan mashg'ulot olib borishini ta'minlaydi. Bunda har bir o'quvchi o'z motivlari va intellektual darajasiga ega holda mashg'ulotni oldindan ko'zda tutilgan darajada o'zlashtiradi.

Hozirda ta'lim muassasalari zamonaviy kompyuter, axborot kommunikatsiya texnologiyalari asosida jihozlanmoqda. Bu pedagoglarni o'z mehnat faoliyatlariga yangicha yondashuvlarini talab etadi. Zamonaviy texnologiyalarning joriy etilishi pedagogi o'quv jarayonida ta'lim vositalari asosida faoliyat doirasining cheklanishiga emas, balki uning vazifalari va rolini o'zgarishiga, pedagogik faoliyatning mukammallashuviga olib keladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun yaratilgan elektron darslik, qo'llanma va taqdimotlardan o'quv jarayonida keng foydalanimoqda. Ona tili, o'qish, matematika va tabiatshunoslik fanlarini o'qitishda axborot texnologiyalari yordamida turli xil ko'rgazmali slaydlardan dars jarayonida foydalanish mumkin.

Masalan:

- o'qish va ona tili fanlarida katta ekrananda harflarni, so'zlarni bir-biriga qo'shib o'qish, so'ngra kichik ertak va hikoyalarni o'qish, harflarni to'g'ri va chiroyligi yozish,
- matematika fanida oddiy amallardan foydalaniб, slaydlar yordamida masalalar yechish, turli xil hisob-kitobli o'yinlar tashkil qilish,
- tabiatshunoslik fanidan tabiatdagi hodisalar haqidagi sodda slaydlar yordamida tushunchalar berish mumkin.

Elektron darslik, qo'llanma va taqdimotlardan o'quv jarayonida foydalanishda bir qator muammolar ham kuzatilmoqda:

1. O'qituvchilar kompyuter savodxonligining yetarli darajada emasligi.
2. Maktablarda kompyuter va proyektorlarning yetishmasligi.
3. Dars jarayonida kompyuterdan miyorida foydalanmaslik.

Bu muammolarni hal etish uchun avvalo boshlang'ich sinf o'qituvchilari axborot texnologiyalari vositalari bilan ishslash uchun quyidagi ko'nikmalarga ega bo'lishi lozim:

- ishchi dastur va texnologik xaritalar tuzish,
  - ma'ruza matnlari va amaliy mashg'ulotlar bilan bog'liq topshiriqlarni tayyorlash,
  - metodik ko'rsatmalar va nazorat savollarini tuzish,
  - o'zlashtirish natijalarini tahlil qilish,
  - ma'ruza matnlarini tahrirlash,
  - har bir mavzu bo'yicha dinamik ko'rinishda aks etuvchi jarayonlarning animatsiyalarini tasavvur qilish.
- O'qituvchilar kompyuter texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmasiga ega bo'lish bilan birga quydagilarni amaliyotda qo'llay olishi lozim:
- Yangi o'quv materiallarini tushuntirishda kompyuterning namoyish imkoniyatlardan foydalanish;
  - internet, o'rgatuvchi va nazorat qiluvchi dasturiy mahsulotlar etishi;
  - darsga metodik tayyorlanish, qo'shimcha axborotlarni izlash va tizimlashtirish, didaktik materiallarni tayyorlash;

- kompyuter texnologiyalari asosida o'quv jarayonini tashkil etish va boshqarishda foydalanish malakalari.

Elektron taqdimot-darsda slaydlardan ko'rgazmali material sifatida foydalanish o'qituvchi uchun keng imkoniyat yaratadi. O'quv materialining elektron taqdimotida animatsiyalar asosida o'tilayotgan materialning berilishi mavzuni o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishini yengillashtiradi va ko'rgazmalilikni oshiradi. Namoyish slaydlarini o'quvchilarga tarqatma material sifatida ham berish mumkin. Slaydlarga o'quvchilar o'zlarini munosabatini bildirishi, uni tahlil qilishi mumkin.

Bu orqali o'quvchilar quyidagi malakalarga ega bo'ladilar:

- grafika axborotlarni matn shakliga keltirish yoki aksincha;
- muhokama etilayotgan mavzu bo'yicha xulosalar va savollarni shakllantirish;
- o'zining o'quv biluv faoliyatini rejalashtirish;

Boshlang'ich ta'lim o'quv darslarida axborot majmui-ma'lumotnomalar, entsiklopediyalar, virtual kutubxonalar, geografik xaritalar, rasmlar, chizmalar, animatsiyalar, matnlar, tasviriy axborotning statistik va dinamik ifodalari, ovozli obrazlar (yozilgan ovoz, musiqa va boshqalar) foydalanish mumkin.

Bugungi kun o'qituvchilariga qo'yilayotgan talab, dars jarayonida axborot texnologiyalarni qo'llay olishi, o'quvchilarni kompyuterdan erkin foydalanishga, zamonaviy bilimlarni puxta egallahsga, ma'nan yetuk shaxs bo'lib yetishiga o'rgatishdan iborat.

БОШЛАНГИЧ ТАЪЛИМДА ИЛЁОР ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАР ТИЗИМИНИ ҚЎЛЛАШНИНГ АМАЛИЙ АҲАМИЯТИ

Сайдова Майсара Аҳмадовна,
Навоий вилоят Навбахор туман 28-умутаълим мактаб
Бошлангич синф ўқитувчиси

Аннотация: Мақолада Бошлангич таълимда илғор педагогик технологиялар тизимини қўллашнинг амалий аҳамияти ҳақида сўз боради.

Калит сўз: АКТ, бошлангич таълим, педагогик технология

Таълим жараёнига ахборот коммуникатив технологияларин тадбиқ этиш асосида таълимни ривожлантириш, таълим жараёнини бошқариш, ўқитувчининг касбий фаолиятини таъминлаш назарда тутилади. Кичик мактаб ёшидаги болаларга таълим беришда компьютер ривожлантирувчи таълим мухитининг мукаммалаштирувчи элементи сифатида намоён

бўлади. Айнан шу ёшда боланинг ақдий қобилияти интенсив тарзда ривожланишига асос солинади.

Ўқув тарбия жараёнида ахборот коммуникатив технологияларни қўллаш орқали кўйидаги вазивалар вазифаларни ҳал этиш мумкин:

- Ўқувчиларда ўқишига бўлган қизиқиш ва мотивацияни ошириш;
- Ўқувчиларнинг малакаларини шакллантириш;
- Таълимда индвидуал ва табақалашган ёндашувни амалга ошириш;
- Ўқувчиларда компьютер билан ишлашга оид дастлабки малакаларни шакллантириш.

Бошлангич таълимда янги ахборот технологиялари имкониятларидан оқилона фойдаланиш натижасида кўйидагиларга эришилади;

- Билиш фаолияти фаоллашади, ўқувчиларнинг ўзлаштириш даражаси сифат жиҳатдан ортади;

- Бошлагич мактабда дарсларда фойдаланиш учун мўлжалланган замонавий электрон ўқув материаллари ёрдамида таълим мақсадига эришилади;

- Кичик мактаб ёшидаги болаларни мустақил таълим олишлари ва ўз-ўзларини назорат қилишга оид малакалари ривожланади, таълимнинг қулайлиги таъминланади;

- Ўқувчиларнинг дидактик қийинчиликлари камаяди;
- Кичик мактаб ёшидаги ўқувчиларнинг дарсга нисбатан фаоллиги ортади;
- Ахборот информацион тафаккури ривожланади;
- Бошлангич мактаб ўқувчилари хавфсизлик қоидаларига риоя қилган ҳолда компьютерда ишлаш малакаларини эгаллайдилар.

Таълимга янгича қараш унда илғор педагогик технологиялар тизимини қўллашда таълимнинг техника воситаси, яни компьютер технологиясидан кенг фойдаланиш дарс мазмун моҳиятини янада бойитади. Таълимнинг техника воситалари, хусусан, компьютер таълими билим олувчиларни замонавий назарий билим асослари билан қуролланишга,

дастур маълумотларини бир тизимили ва изчиллик билан ўзлаштиришга, эгаллаган билимларни эса амалда тадбиқ этишга ўргатади.

Компьютер технологиясидан турли хил ўйинлар, технологияларни қўллаганда фойдаланиш мумкин. Табиатшунослик дарсларида 3-синфларда "Табиат ва одам", "Табиат жисмлари", "Ўсимлик ва ҳайвонот олами", "Соғлиғимизни сақлаймиз", "Экалогия" мавзуларини ўқитишида, 4-синфларда эса "Атрофимиздаги табиат", "Гиографик харита", "Ерқуёш системасидаги сайёра", "Ўзбекистон-глобус ва дунё харитасидан", "Табиатнинг хилмаҳиллиги", "Ўзбекистон табиатини асраймиз", "Фойдали қазилмалар", "Табиат муҳофазаси" каби мавзуларни ўқитишида электрон слайтлар, интернет хабарлари, видео тасвиirlар дан фойдаланиш самарали натижа беради.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA "HASHAROTLARNING TABIATDA VA INSON HAYOTIDAGI AHAMIYATI" MAVZUSINING O'RGANISHDA SINKVEYN METODIDAN FOYDALANISH

Salayeva Xurshida Ruzmetovna

Vaisova Zulfiya Qurambayevna

Xorazm viloyati Urganch tumani

18-sonli maktab boshlang'ich sinf o'qituvchilari

Annotatsiya: Keyingi yillarda ta'limda o'quvchilar faolligini orttirishga xizmat qiluvchi turli-tuman ishlanmalardan foydalanish yaxshi natijalar bermoqda. SHunday ishlanmalardan biri - sinkveyndir. Adabiyotlarda sinkveyndan foydalanish samarador ekanligi haqida materiallar berilmoqda.

Kalit so'z: Sinkveyn, termit, chumoli, asalari, bit, burga, go'ngxo'r, pashsha.

Sinkveyn frantsuzcha so'z bo'lib, "beshlik" degan ma'noni anglatadi. Sinkveyndan foydalanish natijasida o'rganiladigan mavzudagi ancha murakkab masalalarni qisqa, lo'nda, besh qator she'r tarzida o'zlashtirishga erishiladi.

Sinkveyn besh qatorli she'riy tuzilma bo'lganligi tufayli o'rganiladigan mavzuni she'riy ifodalash uchun, uning har bir qatorini yozishga ma'lum talablar qo'yiladi. Bu talablar grammatikadagi ot, sifat, fe'l kabi gap bo'laklaridan foydalanishlikni taqazo etadi. Sinkveyn tuzishdagi bu talablar quyidagichadir.

1-qator. Sinkveyn nomi yoziladi. Bu qatorda odatda o'rganiladigan mavzudagi tushuncha, narsa yoki hodisa nomi yoziladi. Birinchi qator grammatikadagi ot o'rnida keladigan so'zdan iborat bo'lishi kerak.

2-qator. Birinchi qatordagi otga mos, sifat belgisiga ega bo'lgan (oq, qizil, qora, yam-yashil, kuchli, kuchsiz va xokazo) ikki so'z tanlanadi.

3-qator. Sinkveynga mos harakatni bildiruvchi (fe'l) uchta so'z olinadi.

4-qator. Sinkveyn mavzusiga mos bo'lgan ayrim fikrlar yoziladi.

5-qator. Yuqorida tanlangan barcha so'zlarni bir ma'noda izohlash, bir so'z orqali hukm chiqarish bilan yakunlanadi.

Hasharotlar tabiatda ozuqa zanjirida ishtiroklari bilan ham muhim ahamiyatga ega. Ularning o'zları, qurt va g'umbaklari turli entomofaglar va qushlarga ozuqa bo'ladi. Binobarin, hasharotlar tarixiy taraqqiyot davrida autotrof va getrotroflar orasida ozuqa zanjiri hosil qilishda qatnashadi.

Hasharotlar tuproq hosil bo'lish jarayonida ham qatnashadi. O'simlik qoldiqlari bilan oziqlanadigan hasharotlar tuproqni organik moddalar bilan boyitadi. Termitlar, chumolilar tuproqni qazib in qazishlari orqali tuproqni yumshatib unga suv va havo kirishini yaxshilaydi

Asalari - Qizg'ish, tukli .Uchadi, oziqlanadi ko'payadi. Kollona bo'lib yashaydi (Xazina)

Go'ngho'r-Sarg'ish, silliq.O'rmalaydi, oziqlanadi, ko'payadi. Hayvon go'nglaridan sharchalar yasaydi (Sanitar)

Kuya-Qoramtil, mayda.Uchadi, izlaydi, ko'payadi.Tungi kaplaklar turkumiga mansub (Zarakunanda)
Burga-Qizg'ish, mayda.Sakraydi, so'radi,ko'payadi.Odamlar qonini so'rib yashaydi (Tekinho'r)

Bit-Oq, mayda.O'rmalaydi, oziqlanadi, ko'payadi.Odamlar qonini so'rib yashaydi

(Dushman)

Pashsha-Qoramtil, tukli.Uchadi, o'rmalaydi, ko'payadi. Ikki qanotlilar turkumi vakili (Yovuz)

Bargxo'r-Qizg'ish, ovalsimon. O'rmalaydi, oziqlanadi, ko'payadi. Bargho'r qo'ng'izlar turkumi vakilidir (Zarakunanda)

CHigirtka-Uznchoq,sarg'imtil. O'rmalaydi, uchadi, oziqlanadi.To'g'ri qanotlilar turkumi vakili (Ofat)

Ipakqurt-Kulrang, oqish. Harakatlanadi, uxlaydi, uyg'onadi.Tut bargi sevgan ozuqasi (To'quvchi)

So'na-Yirik, qo'ng'ir. Uchadi, istaydi, so'radi.Ikki qanotlilar turkumi vakili

(A'zob)

Foydalanilgan adabiyotlar.

J.Yo'ldoshev, S. Usmonov Pedagogik texnologiya asoslari. - T.: O'qituvchi, 2004.

A.D.Bahromov, S.M.Sharirov, M.T.Nabiyeva, Tabiatshunoslik- Umumiy o'rtata'llim maktablarining 3-sinfi uchun darslik. -T.: Cho'lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2019

LIDERNING GURUHDAGI NIZOLARNI BARTARAF ETISHDAGI ROLI

Muhammadbobur Salimov

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi Akademiyasi
qoshidagi Yoshlar muammolarini o'rganish va istiqbolli kadrlarni
tayyorlash instituti tinglevchisi
muhammadbobur16@gmail.com

Annotatsiya. Globallashuv jarayonining tezkorligi bilan o'zgarib borayotgan jamiyatda har bir rahbar ma'lum bir sharoitga moslashishi, ma'lum bir jamoada faoliyat yuritish bilan bir qatorda jamoa bilan ishlashda faoliyekni oshirish, ish jarayonida yuz beradigan nizo va stresslarni oldini olishi, noxush holat yuz bergan sharoitda jamoadooshlarini tez va ziyyonsiz chiqishi boshqaruvchi shaxs faoliyat yuritayotgan tashkilotning kelajagini belgilaydi. Biz fikr yuritmoqchi bo'lgan mavzu hozirda O'zbekiston sharoitida dolzarbliji bilan muhimdir.

Kalit so'zlar. Vertikal va gorizontal nizolar, antagonistik, kompromiss, ochiq, yashirin, potensial, asosli nizolar, konfrontatsiya, kompromiss, dissonans.

Demokratik munosabatlar sharoitidagi rahbar hamda uning qo'l ostidagilar yoki xodimlar o'rtaida kelib chiqadigan nizolar yoki ziddiyatlarning tabiatini va mohiyatida shuni e'tirof etish lozimki, insoniy munosabatlarning har qanday tizimida ham fikrlarning rang-barang bo'lishi va ular o'rtaida farq bo'lishi muqarrar xoldir. Lekin ana shunday fikrlardagi farqni salbiy holat deb hisoblab bo'lmaydi. Nima sababdan mehnat jamoalarida turli xil nizolar kelib chiqadi. Buning bir necha sabablari bor:

- ayrim jamoa a'zolari xatti-harakatlarining ijtimoiy normalarga zid kelishi;
- jamoa a'zolari qarashlaridagi nomuvofiqliklar;
- ishni tashkil etish va mehnatga munosabatdagi farqlar;
- ishchi-xodimlar o'rtaida vazifalarning to'g'ri taqsimlanmaganligi. Demak, yuqorida holatlar ko'p hollarda quyidagi turdag'i nizoli vaziyatlarni keltirib chiqaradi:

- 1) ta'sirning yo'naliishiga ko'ra: vertikal va gorizontal;
- 2) nizoni hal qilish usuliga ko'ra: antagonistik va kelishuvga olib keladigan nizolar - kompromiss;
- 3) namoyon bo'lish darajasiga ko'ra: ochiq, yashirin, potensial, asosli;

Agar yuqoridaqlarni tahlil qiladigan bo'lsak, gorizontal nizolar hayotda eng ko'p uchraydi. Bunday nomurosasozliklar aksariyat hollarda xodimlar o'rtaida ayrim a'zolarning ishni yaxshilash, yangi ish metodlarini joriy etish, axloq normalarini himoya qilish, adolat uchun kurash, ilg'or jamoa a'zolarining shu yerdag'i ma'naviy muhitni sog'lomlashtirish borasidagi fikrlarini ayrimlar tomonidan e'tirozlar bilan qabul qilishi natijasida ro'y beradi. Vertikal nizolar esa ko'pincha rahbar bilan xodim o'rtaida sodir bo'lib, u bir qarashda liderlikka da'vogarlik, yuqorida taz'yiq, pastdan turib boshqa xodimlar yoki kuchlar atrofida birlashish, saralanishlar oqibatida kelib chiqadi. Bunda nizoning tashabbuskori va bosh aybdori kimligiga bog'liq tarzda uni hal qilish usuli tanlanadi. Masalan, agar rahbar xodimning ishga mas'uliyatsizligidan noroziligi tufayli paydo bo'lgan nizo bilan uning professionalizm borasida hadeb "o'zini ko'rsatayotganligidan" noroziligi tufayli kelib chiqadigan nizoning ham farqi bor.

Har qanday nizoning asl tub mohiyati shundaki, uning paydo bo'lishi ayrim o'zgarishlarga olib keladi. Bu o'zgarish ijobiy o'zgarishlarni keltirib chiqarsa, uni konstruktiv, salbiy oqibatlar yoki xodimlar qo'nimsizligini keltirib chiqarsa, destruktiv xarakterli deb ataymiz.

Nizolar yuzga kelishida ikki xil shart-sharoit mavjud. Obyektiv shart-sharoitlarga: mehnat qilish uchun sharoitning yomonligi, xodimlar orasida majburiyat va vazifalarning noto'g'ri taqsimlanganligi, boshqaruva tizimidagi nomutanosibliklar, qo'yilgan vazifalarga mos professionallikni xodimlarda kuzatilmasligi, ishchi o'rinalarining yetishmasligi tufayli, ishlarning taqsimlanishidagi adolatsizlik, mehnatni tashkil etish va mehnatga haq to'lashda adolatsizlik holatlarini kuzatilishi.

Nizolar yuzaga kelishida subyektiv shart-sharoitlarga: ishbilarmonlik munosabatlarida negativ yo'llarni ko'rinishi, shaxslararo munosabatlarda shaxsga oid xususiyatlarning namoyon bo'lishi, muomalani tashkil etishda no'noqlik va savodsizlikning kuzatilishi.

Har bir nizo alohida hodisa sifatida tahlil qilinadi, lekin ularning barchasiga xos bo'lgan ayrim qonuniyatlar borki, ularga avvalo uning bosqichlari yoki fazalari kiradi: 1. Nizo oldi bosqich - konfrontatsiya. 2. Nizoning o'zi - kompromiss yoki janjal. 3. Nizodan chiqish - muloqot yoki dissonans.

Demak, birinchi bosqichda konkret masala yuzasidan fikrlar yoki qarashlarda tafovut yoki qarama-qarshilik uchun shart-sharoit paydo bo'ladi. Tomonlar o'rtaiga sovuqchilik tushadi, ular o'zaro kelisholmay

qoladilar, agar bunda tashqaridan qaraganda, ko'zga tashlanadigan nizo bo'lmasa-da, o'sha shaxslarning o'zi bir-birligiga nisbatan munosabatlarida buni his qila boshlaydilar. Agar rahbar aynan shu bosqichda hodisaga aralashib, o'z vaqtida oqilona qarorlar qabul qilolmasa, nizo ikkinchi bosqichga o'tadi. Ikkinchi bosqichda har ikkala tomon o'z qarashlarini qarshi tomonnikidan afzal bilib, ochiqchasiga bir-birlarini ayblay boshlaydilar. Shu paytda rahbar ularni kelishtirishga urinadi, agar bu "urinish" alohida-alohida tarzda tomonlarni kabinetga chaqirib ro'y bersa, vaziyat yanada taranglashib, ziddiyat chuqurlashishi, tomonlar o'z holicha rahbarni ham o'zining tarafdori qilib, u ham nizoning ishtirokchisiga aylanib qolishi muqarrar bo'lib qoladi. Shuning uchun ham psixologiya har qanday nizoni tomonlarni birga chaqirgan holda hal qilish va kompromiss qarorlar chiqarishga tayyor turishni tavsiya etadi. Buning uchun rahbarda nizoning tahminiy obrazi va uni hal qilishga bir nechta alternativ yechimlar bo'lishi kerak. Rahbar biror tomonga ko'proq yon bosa boshlasa ham, nizoning ishtirokchisiga aylanadi. Shuning uchun u xolis tarzda nizoning kelib chiqish sabablari, kimlarning manfaatiga zid ishlar qilinayotganligi, nizo ishtirokchilarining shaxsiy va professional xususiyatlari, kuchli va kuchsiz tomonlarini tahlil qilib, nizoning portretini o'zi uchun tasavvur qila olishi kerak. Shundan keyingina tomonlarni chaqirib, masalaga yanada oydinliklar kiritib, tomonlarni kelishuvga chaqiradi. "Men nima bo'lganini, muammo nimada ekanligini bilish uchun Sizlarni chaqirdim" deb gap boshlashi va har bir tomonning fikri muhimligini ta'kidlab, ayni paytda vaziyatni qattiq nazorat qilishi, uning kechishini boshqarishi lozim.

READING INTERVENTIONS FOR STRUGGLING READERS IN THE UPPER ELEMENTARY GRADES

Saliyeva Madina Pirmanovna

Teacher of English of school

№8-with intensive study Of Chirchiq district

Madi.kashk@gmail.com

+998903509088

Annotation: Considerable research conducted over the past 30 years provides extensive knowledge regarding early intervention for young readers with reading. These reports indicate that the highest student effects result when explicit, systematic instruction is provided in both foundation skills such as phonological awareness and phonics as well as higher level reading tasks, such as fluency, with increased attention to word meaning and understanding text. Incorporating these elements of instruction has been associated with reducing the incidence of reading difficulties.

Key words: treatment foci, word reading, fluency, vocabulary, multi-component addressing multiple, synthesis

In addition, recent syntheses have examined the efficacy of methods to improve reading outcomes for older students with reading difficulties that persist into grades 4-12 (Edmonds et al., 2009; Kamil et al., 2008; Scammacca et al., 2007; Torgesen et al., 2007). These reports indicate positive reading outcomes for older students when providing explicit instruction in (a) word study strategies to decode words, (b) word meanings and strategies for deriving the meanings of unknown words, and (c) comprehension strategy instruction. These findings hold specifically for students with reading difficulties (Edmonds et al., 2009) and learning disabilities (Scammacca et al., 2007) as well. Furthermore, recent reviews indicate that providing ample opportunities to practice and receive corrective feedback during instruction are associated with improved academic outcomes (Hattie & Timperley, 2007; Shute, 2008).

Additionally, the trajectory of a young person's academic success begins in the elementary grades, making it even more crucial to find ways to intervene and remediate deficits that persist into the upper elementary grades. When students experience a lack of success starting in elementary school, they may begin to disengage from school and be more inclined to drop out in the future (Dynarski et al., 2008). It is necessary to determine appropriate methods to intervene with students in the upper elementary years before they reach the secondary grades and are then faced with a multitude of additional academic and social challenges.

Method

The pertinent information coded included the following: (a) participants, (b) methodology, (c) intervention and comparison information, (d) clarity of causal inference, (e) measures, and (f) findings. There were 3 coders for the articles. Interrater reliability was established by having each coder independently code a single article. Responses from each coder were used to calculate the percentage of agreement (i.e., agreements divided by agreements plus disagreements). Interrater reliability was calculated separately for each codesheet category (e.g., participants, design, etc.). An interrater agreement of 90% or above was achieved for each category (range 90-100%). Each study was then independently coded by 2 raters. If disagreements occurred, meetings were held to discuss the coding with final judgments reached by consensus.

Word reading

Six single group or single subject studies examined student outcomes from interventions focusing on word reading instruction (Butler, 1999; Ferkis et al., 1997 [Study 1 and 2]; Gillon & Dodd, 1997; Thaler et al., 2004; Wright & Mullan, 2006). Four of the studies incorporated training in sight word reading: students practicing reading unknown words to mastery with a peer (Butler), an adult (Ferkis Study 1 and 2), or a computer (Thaler et al.). Butler reported an increase in word reading on words taught from 50-79% for students with reading disabilities. Similarly, Ferkis et al. reported students with learning disabilities mastered 12-14 words taught

The primary purpose of this research synthesis was to determine the effectiveness of reading intervention for students in the upper elementary grades (fourth and fifth grade) on reading outcomes. Overall, the number of experimental studies available for analysis was relatively few ($n = 9$) and represented a range of treatment foci that included comprehension, word reading, fluency, vocabulary, and two that were multi-component addressing multiple elements of reading. This synthesis was designed to reveal those instructional practices that research documents are associated with improved outcomes for upper elementary students

with reading difficulties. While this synthesis, like many in education, is only as good as the extant research, we believe that the findings from this report provide initial guidance to teachers and educators about practices that they can integrate into their class

References

Bruce ME, Chan LKS. Reciprocal teaching and transenvironmental programming: A program to facilitate the reading comprehension of students with reading difficulties. *Remedial and Special Education*. 1991;12:44-53.

Bryant FB, Wortman PM. Methodological issues in the meta-analysis of quasi-experiments. *New Directions for Program Evaluation*. 1984;24:5-24.

SHAXMAT - AQL CHIROG'I

Samandarova Farida O'ktamovna
Navoiy viloyati Zarafshon shahar
12-umumiyy o'rta ta'lif maktabi
Jismoniy tarbiya fani o'qituvchisi
Tel: 99897- 284-05-88

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola: O'quvchilarining aqliy, axloqiy va nafosat tarbiyasini shakllantirish, matematik savodxonligini oshirishga qaratilgan. Shuningdek o'quvchilar ongiga pedagogik-psixologik yondashish maqsadida tuzildi. Bunda o'quvchilar o'z faoliyatlarida, amaliyotda unumli qo'llay olsalar ta'limdi, sifat va samaradorligiga erishish, raqobatbardosh kadrlar tayyorlashni kafolatlash imkoniyatiga ega bo'lamiz.

Kalit so'z: shaxmat, o'yin, aql, shaturang, shatranj, tarix, ma'lumot, musobaqa, oid.

Shaxmat - aql zakovatning qadimiy ijod samarasini hisoblanadi. Qariyb ikki ming yillardiki, insonlar bu o'yin sirlarini topishga intiladilar. Shaxmat eng qadimiy o'yinlardan biridir. U go'yoki ikki lashkarning jang san'atini eslatadi. Lekin bu fikrlar kurashiga asoslangan o'ziga xos san'atdir. Hozir yer yuzida yuz millionlab kishilar shaxmat o'yinini o'ynashadi, uni fan sifatida o'rganib, mahoratini oshiradilar. Lekin yuz yillar avval bo'lgani kabi inson hamon shaxmat olamining bepayon dengizida suzib yuribdi, o'yin sinoatlari esa hanuz cheksiz - chegarasiz...

Shaxmatning kelib chiqish tarixi chaturanga o'yiniga borib taqaladi. Arab xalifaligi davrida bu o'yin shatranj nomi bilan ommaviylashadi. Arablar shaxmat yozuvini joriy etgani uchun shaxmat o'yinlari matniga oid qimmatli ma'lumotlar saqlanib qolgan. Addulfath Ahmad ibn Sijziy "Shatranj kitobi" da 819-yilda Xurosonda o'tkazilgan birinchi shaxmat musobaqasi va unda g'olib chiqqan o'rta-osiyolik mashhur shatranjchi Abu Bakr as-Suliq haqida yozgan. As-Suliq ko'plab shaxmat voqealariga qahramon bo'lib kirgan Abulfaraj Layloja ustozlik qilgan. IX asrda shatranj nazariyasiga oid adabiyotlar paydo bo'ldi. Bu hozirgi shaxmat kompozitsiyasining asosi bo'ldi. O'yinni rivojlantirish maqsadida tarbiyalar o'ylab topildi. Tabiiy o'yinning boshlang'ich qismidagi vaziyatlarni anglatса mansubal o'yin oxiriga oid boshqotirmalardan iborat bo'lgan.

Sohibqiron Amir Temur shatranjni ulug'lagan, uni rivojlantirishga katta hissa qo'shgan. Saroyda shatranj oliyasi va nazoratchisi Ali Shatranjiy ayniqa mashhur bo'lgan.

VII - IX asrlarda shatranj Yevropaga kirib keldi. Italiya, Rossiya, Fransiya kabi davlatlarda keng tarqaldi. Yangi nom „, shaxmat " paydo bo'ldi. Bu atama „, shoh " va arab tilidagi „, mot " so'zlaridan olingan edi. Bugungi kunda shaxmat o'yinini dunyo xalqlarining sevimli sport turlaridan biridir. Shaxmat aqliy gimnastika sifatida ham ko'rildi.

Matematik hisoblashlarga ko'ra shaxmat taxtasidagi 32 dona joylashuv holatlari shunchalik ko'p ekanki ularning sonini 52 xonali raqamlar bilan ifodalash mumkin ekan. Bu esa koinotdagi barcha zarrachalardan ham ko'p.....

O'zbekiston zaminida shaxmat chuqur ildiz otganini tasdiqlovchi manbalar mavjud. 1912-yilda Dalvarzintepa (Surxondaryo) da olib borilgan arxeologik qazilmalar vaqtida Kushon davriga oid donalari topilgan. Shatranj o'yini inson tafakkurini cheklagan shashxoldagi xollarning tushishiga qarab yurish shashxolning bekor qilinishi va bu o'yinning rivojlanishida O'rta Osiyo xalqlari muhim rol o'ynagan. Aslida inson shaxmatning oxirgi chegaralariga yetish uchun emas balki, tafakkur va qobiliyatni o'stirish, uning sirli va go'zal dunyosidan zavqlanish, bahra olish uchun o'ynaydilar. Shaxmatning yana bir o'ziga xos xususiyati bor. U o'zida sport, fan va san'atni mujassamlashtirgan. Shaxmat nazariyasini mutolaa qilish jarayonida uning yangi qirralarini kashf etish mumkin. Har qanday yaxshi shaxmatchi esa chiroyli yurishlar-u ajoyib o'yinlardan xuddi musiqa tinglagani, qiziqarli hikoya o'qigani kabi zavqlanadi, o'zi ham shunday „, san'at asarlari" ni yaratishga intiladi. Siz shaxmatning sehrli olami bilan oshno bo'ldingiz. Lekin yaxshi natijalarga erishish , shaxmatni chuqurroq o'rganish uchun hali ko'p mehnat qilishga to'g'ri keladi. Zero, izlanish, mehnat insonni ko'zlagan maqsadi sari yetaklaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.Shaxmat alifbosi. Uslubiy qo'llanma. Mamatqul Xayayev. (Toshkent: „,Tafakkur", 2015 yil).

BIOLOGIYANI O'QITISHDA MUSTAQIL ISHLARNI TASHKIL ETISHNING MAZMUNI

Sanayeva Munisa Ilammonovna

TFI akademik litseyi biologiya fani o'qituvchisi

Telifon: +998977333918

Annotatsiya: Maqolada o'rta maxsus ta'limgiz tizimida biologiya fanini o'qitishda mustaqil ishlarni tashkil etishga oid fikrlar berilgan.

Kalit so'z: Biologiya, biologik viktorina, maktabda biologiya darslari, hamkorlikda o'qitish, ekologiya, biologiyani o'qitishda mustaqil ishlar.

Mavzuning dolzarbliji: Biologiyani o'qitishda mustaqil ishlarni tashkil etish bilan bog'liq bo'lgan o'quv jarayonlar, prinsipler va qonuniyatlar to'g'risidagi mavjud. Mazkur princip va qonuniyatlarini bilish o'qituvchiga matab biologiya kursi bilan bog'liq o'quv-tarbiyaviy jarayonlarni zamon talablariga mos holda tashkil etish va boshqarish imkonini beradi. Biologik ta'limgiz yutuqlari, biologik ta'limgiz politexnik, tarbiyaviy roli, biologiya fanida erishilgan yutuqlar, biologiya fani yutuqlarini boshqa fanlarga bog'liqligi hamda ekologiya, anatomiya, evolyutsiya, zoologiya, biologyaning tibbiyot, agronomiyadagi va genetika yo'nalishidagi roli.

Maqsad: Biologiyani o'qitishda mustaqil ishlarni tashkil etishning asosiy maqsadi:

- O'quvchilarining kasbiy tayyorgarligini amalga oshirish;
- Kadrlar tayyorlash milliy dasturi talablari asosida yuksak umumiy va kasb-hunar madaniyatiga, ijodiy va ijtimoiy faoliyka ega pedagogik kadrlarning yangi avlodini shakllantirish;
- O'zbekiston Respublikasi "Ta'limgiz to'g'risida"gi Qonuni va Kadrlar tayyorlash milliy dasturi uzlusiz ta'limgiz tizimini isloh qilishning ilmiy nazariy asosi. Uzlusiz ta'limgiz oldidagi davlat va ijtimoiy buyurtmalar, maqsad va vazifalar. Biologik ta'limgizning uzlusizligi.

Material va metodlar: O'quvchilarga biologik o'quv fanlar bo'yicha chuqur atroficha bilim berish, ularning har tomonlama rivojlangan shaxs sifatida kamol topishiga ko'mak beruvchi o'quv fanlar mazmunini, o'qitish shakllari, vositalari va metodlarini ishlab chiqishdan iborat. O'qitish metodlarining umumiy tavsifi. Og'zaki metodlar, ko'rgazmali metodlar va ular tarkibiga kiramidan uslublar, amaliy metodlar va ularning turlari. Biologiyani o'qitishda mustaqil ishlarni tashkil etishda zamонави pedagogik (didaktik-uyinli, hamkorlikda o'qitish, muammoli, modulli ta'limgiz) va axborot texnologiyalaridan foydalanish.

"Biologik viktorinalar" nomli risolada o'rta maktablarda biologiya fanini puxta o'qitish, ta'limgiz jarayonini qiziqarli uysushtirish, sinfdan tashqari mashg'ulotlarni mazmunliroq o'tkazish vositalaridan bira sifatida ma'lum mavzular bo'yicha Biologik viktorinalar o'tkazish maqsadga muvofiqligi ta'kidlanadi. Viktorina savollariga javob berish o'quvchilarda fikrlash qobilitini rivojlantiradi va hozirjavoblikni orttiradi, javoblarga aloqador tajribalarini o'tkazish orqali ularda amaliy mashg'ulotlarni bajarishning o'quv va malakalarini shakllanadi. "Maktabda biologiya darslari" jurnalida chop etilgan qator maqolalarda biologiya haftaligini o'tkazish o'quvchilarning olgan bilimlarini kengaytirish va ularni biologiyaga doir tajribalarini mustaqil bajarishga o'rgatish, taniqli biology olimlarning hayoti va ilmiy faoliyatlarini, biologyaning turmush hamda ishlab chiqarishda tutgan o'rnini bilan tanishtirish, qolaversa, o'quvchilarning kelajakda biologiya sohasiga aloqador kasb-korlarni egallashlari uchun omil bo'lib xizmat qilajagi ta'kidlanadi.

Biologiyani o'qitishda mustaqil ishlarni tashkil etishda sinfdan tashqari ishlarni yoritishga bag'ishlangan metodik qo'llanmada Biologiyadan sinfdan tashqari tarzda o'tkaziladigan mashg'ulotlar to'g'risida atroficha ma'lumot olish mumkin, ammo bu ishlarni bevosita sinf darsi bilan bog'lash xususida, ya'ni darsdan tashqari mashg'ulot bilan sinf darsini uziyiyligini ta'minlash va uning o'quvchilar bilim saviyasiga ta'siri haqida jiddiy ma'lumotlar mazkur asarda o'z aksini topmagan.

Xulosha: Shunday qilib biologiyani o'qitishda mustaqil ishlarni tashkil etishda darsdan tashqari mashg'ulotlarni sinf darslari bilan bog'lashning maqsad va mazmuni, asosan quyidagilardan iborat bo'lishi lozim:

1. O'quvchilar ongida modda va uning tuzilishi, xossalari, olinishi va ishlatalishiga mansub bo'lgan Biologik tasavvur va tushunchalarni shakllantirish orqali ularning tabiiy-ilmiy va Biologik bilim olishlarini ta'minlash.
2. Biologik jarayonlar va ularning sodir bo'lish qonuniyatlarini o'quvchilar ongiga singdirish.
3. O'quv ko'nikma va malakalar hosil qilish orqali biologiya eksperimenti texnikasi va metodikasini egallashlariga erishishi.
4. O'quvchilarda ekologik va estetik tafakkurni shakllantirish.
5. Vatanga, jamiyatga, tabiatga va biologiya faniga bo'lgan g'oyaviy e'tiqodni rivojlantirish. Biologiya bo'yicha

darsdan tashqari ishlarning samarali variantlari va turli shakllaridan foydalanildi. Darsdan tashqari ishlar turli shakllarda tashkil qilinsada, ularning mazmun va maqsadi o'quv-tarbiya masalasiga qaratilishi lozimligi ko'pgina metodik qo'llanmalarda o'z ifodasini topgan.

Foydalangan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi "Talim to'g'risidagi" qonuni. Toshkent 1997
2. "Kadrlar taylorlash milliy dasturi" Toshkent 1997 y
3. T. G'ofurov va boshqalar „Biologiyani o'qitishning umumiy metodikasi" O'quv metodik qo'llanma Toshkent 2005 yil
4. Toli povaJ.O., G'ofurov A.T., „Biologiyata'limi texnologiyalari" Toshkent, „O'qituvchi" 2002 yil
5. Toli povaJ.O. Biologiyani o'qitishdapedagogiktexnologiyalar. O'quv qollanma. Nizomiy njmidagi TDPU. 1-qism. Toshkent. 2004y.
6. Toli povaJ.O. Biologiyani o'qitishdapedagogiktexnologiyalar. O'quv qollanma. Nizomiy njmidagi TDPU. 2-qism. Toshkent. 2004y.

BOLA RUHIYATINI SHAKLLANISHINING IJTIMOIY PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

**Sanayeva Shohista,
Navoiy viloyat Xatirchi tuman
87-sonli umumta'lim mактаб psixologи**

Annotatsiya: Maqolada bola ruhiyatini shakllanishining ijtimoiy psixologik xususiyatlari borasida fikr yuritilgan.

Kalit so'z: ruhiyat, psixologik xususiyat, giperaktiv bola

Bugungi kunning dolzarb muammolardan biri, sog'lom va barkamol avlodni tarbiyalab, voyaga yetkazish hisoblanadi. Buning uchun esa, onaning homiladorlik davridan boshlab bolaning ruhiy salomatligini saqlash uchun homiladorlik davrida asab tizimiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi omillardan himoyalashimiz ruhan tetik farzand dunyoga kelishiga zamin hozirlaydi.

Darhaqiqat, tarbiyani ona qornidalik davridanoq boshlashimiz kerak. Mutafakkirlarimizdan biri Abu Ali Ibn Sino ham, tarbiya erta bolalik davridan boshlanishi va u bolani qo'rkoq, g'amgin yoki juda erka qihb o'stirmaslikni, ota-ona bola nimani istayotganini doimo sezishi va o'sha narsani bolaga yetkazib berishga harakat qilishi, yomon narsalardan esa yiroqlashtirishlari zararligini uqtirgan. Bu qoidalarga rioya qilish bolaning zehnini o'tkir, tanasining sog'lom o'sishini ta'minlashi haqida fikrlar bildirgan .

Bizga ma'lumki, bolalar yashashni hayotdan o'rganadilar. Agar bola tanqid qilinaversa, nafratlanishga, adovatda yashasa, tajovuzkorlikka o'rganadi, masxara qilinsa, u indamas, odamovi bo'lib qoladi, hadeb tanqid qilinaversa, u o'zini gunohkor his qilib o'sadi. Agar sabr-toqat, xotirjamlik bilan o'stirilsa, u boshqalarni tushunishni, maqtalsa, u minnatdor bo'lmoqlikni o'rganadi. Agar bola vijdoniylilik va halollikda ulg'aysa, uadolatli bo'lismi, xavfsizlikda yashasa hamda qo'llab-quwatlansa, unda o'z kuchiga ishonch paydo bo'ladi va boshqa insonlarga ishonish lozimligini o'rganadi.

Yuqorida fikrlardan kelib chiqib, biz gi peraktiv bolalar haqidabir oz fikr yurutmoqchmiz.

Xo'sh bu sindromning kelib chiqish sabablari nimalardan iborat?

- homiladorlik vaqtidagi turli kasalliklar (anemiya, avitaminoz, infeksiyalar, aroqxo'rlik, chekish, nevrologik kasalliklar va hokazo);

- tug'riq paytidagi asoratlar;
- go'daklik davridagi kasalliklar;
- ota-ona orasidagi urush-janjallar;
- noto'g'ri tarbiya bu sindromning asosiy sabablaridandir.

Bu sabablar asosida bolada iroda, his-tuyg'ular va xulq-atvorning buzilishilari kuzatiladi. Buning natijasida bolalarda bir joyda tinch o'tira olmaslik, boshlagan o'yinning oxiriga yetkazmaslik, birov (ayniqsa, ota-ona)ning gapiga qulq solmaslik, o'z bilganidan qolmaslik, qaysarlik, diqqatning pasayishi, uquvsizlik, atrofdagilar ishi va boshqa bolalar o'yniga aralashish, ularga xalaqit berish, tez-tez janjal chiqarish, ukalariga azob berish yoki ularga butunlay befarqlik, o'zining narsalarini bog'cha, mактаб yoki boshqa joyda unutib goldirish, berilgan savolga shoshib javob berish, tez xafa bo'lismi, yig'loqilik, enurez, boshi og'rib turishi, fikrining tez chalg'ishi, sergaplik holarlari namoyon bo'ladi.

Giperaktiv bolalarning aksariyati o'z tengqurlaridan zehni o'tkirligi bilan ajralib turadi. Shunday bo'lsa-da, ularning nutqi yaxshi bo'lmasligi, nozik harakatlar talab qiluvchi ishlarni bajarish yoki yangi mashg'ulotlarni o'zlashtirishda qiyonalishlari mumkin. Ulaming ba'zilari, umuman, rasm solishga no'nog bo'lsa, boshqa birlari (ayniqsa, chapaqaylari) juda kuchli rassom bo'lismi.

Yuqoridasanab o'tilgan simptomlaming 70 foizi aniqlangan bolalargagi peraktiv sindrom tashxisi qo'yiladi.

Buday sindrom aniqlangan bolalarni ota-onalarida quyidagilarni tavsiya etamiz:

- to'g'ri munosabatda bo'lising;
- sabr-toqat doimiy hamrohiz bo'lsin;
- qattiqqo'llilikni va rahmdillikni me'yorini biling;
- ortiqcha tanqid qilmang;
- qo'yilgan talab uning yoshiga mos bo'lishsin;
- bola tarbiyasi haqida uning yonida bahslashmang;
- har bir kamchilik unga yotig'i bilan tushuntiring.
- bolani turli to'garaklar va sportning o'zi istagan turiga qatnashting;
- ushlarini rag'batlantirib turing;

- "Yo'q", "Mumkin emas", "Hali mendan ko'rasan", "Bas qil" kabi iboralarni ko'p ishlatmang;
- iloji boricha bolaga alohida xona qilib bering va uni turli narsa (o'yinchoqlar, qiziqarli kitoblar, "lego" va hokazo) lar bilan boyiting, ular yaltiroq va qizil rangda bo'lmasin;
- bolani uzoq davom etuvchi multfilmlar va kattalar ko'ruvchi kinofilmardan asrash kerak. Televizor yonida uzoq o'tirish bolaning asabi va ruhiyatiga yomon ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa o'rnida shuni aytish lozimki, yuqorida fikrlarga amal qilinsa, mustaqil Respublikamizning kelgusidagi rivoji, ravnaqi har tomonlama barkamol, o'ziga, boshqalarga, jamiyatga, tabiatga va mehnatga to'g'ri munosabat bildira oladigan, mustaqil faoliyat ko'rsata oladigan, ijodkor va tadbirdor shaxslarni tarbiyalashga hissa qo'shgan bo'lar edik.

MAKTAB O'QUVCHILARIGA SCRATCH DASTURLASH TILINI O'RGATISH METODIKASI. DASTURLASH ASOSLARI

Sarimsoqov Odiljon

Bozorov Qodirjon

Namangan viloyati Yangiqo'rgon tumani

6-maktab o'qituvchilari

+998994352304

Odiljon1994@gmail.com

Annotatsiya: ushu tezisda bugungi kunda ommalashib borayotgan scratch dasturida dasturashni maktab o'quvchilariga o'rgatishni samaralari, foydali jihatlari va dasturning bohqan fanlarni o'qitishdagi tadbiqlari haqida so'z yuritmoqchimiz.

Kalit so'zlar: scratch dasturi, dasturlash tillari, c++, python, pascal

Bu yil prezidentimiz tomonlaridan ilm-ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili deb belgilandi. Bosqichma-bosqich barcha soxalar kompyuter tizimlariga ularishi aholiga va jamiyatga kata foyda keltiradi. Bu o'z navbatida kuchli malakaga ega bo'lgan dasturchilarga ehtiyoj sezilishiga olib keladi. Dasturchilar tayyorlash vaqt talab qiluvchi ishlardan biri hisoblanadi. Shu sababdan maktab davridanoq bu sohaga jiddiy etibor qaratish kerak. Bugungi kunda maktablarimizda pascal dasturlash tili o'rgatiladi. Dasturlash nuqtai nazaridan bu dasturlash tili qulay hisoblansada bu dasturlash tilini o'rganish uchun o'quvchidan ko'plab matematik bilimlar talab qilinadi. Bundan tashqari ko'plab o'quvchilar orasida bu dasturlash tili zerikarli hisoblanadi. Bu dasturlash tili o'rta maktablarda 9-sinfdan boshlab o'tilishini hisobga olgan holda bu kam vaqt. Bu muammoga yechim sifatida scratch dasturlash tilini taklif qilish mumkun. Bu dasturlash tilini bolalarga 7 yoshligidan boshlab o'rgatish mumkun. Bu dasturlash tilining qulayligi

Aytaylik pascal dasturida biror obyektni harakatlantirish uchun ancha ter to'kish ko'plab operatorlardan va funksiyalardan foydalaniadi. Scratch dasturida esa bu ishni qilish uchun harakat vaqtini koordinatasini va harakat masofasini kiritish kifoya. Dastur interfeysi intuitiv yani istalgan komyuterdan boshlang'ich bilimga ega bo'lgan foydalanuvchi qisqa muddat ichida bimalol dasturdan foydalana oladi.

Dastur interfeysida o'zbek tilining mavjudligi, bu dasturning bizningcha eng kata yutuqlaridan biri. Dasurni o'rganish uning menusida mahsus darsliklar va tayyor shablonlarning borligi bunda biz dastur menusidan biror bir shablonni tanlayiz dasturning o'zi bizga bajariladigan ishlar ketma-ketligini berib turadi. Ishnihoyasida biz shablondagi scratchni tayyorlagan hisoblanamiz. Dastur interfeysi bir-biriga kirishuvchi bir nechta bo'lakli komandalardan iborat. Dastur ishchi menusida yashil bayroqcha harakat qizil belgi esa stop belgisi deyish mumkun. Scretch dasturida sodda harakat bilan ishlashni ko'rib chiqaylik:

Dastlab tilni ingliz tiliga o'girib olamiz. Buning uchun ekrandagi globus tugmachasini bosamiz. English ni tanlaymiz. Getting started with scratch buyrug'ini tanlaymiz. Move on stepsni ishchi maydonga qo'yamiz. Ad songs buyrug'ini tanlaymiz. Play drumni tanlaymiz. When clicked tugmachi orqali yo'naliш qo'yamiz. Yana bir bor move on steps buyrug'ini tanlaymiz. Sound buyrug'ini tanlab play drumni qo'yamiz. Keying qadamda control bo'limidan repeat on buyrug'ini qo'yamiz. Looks bo'limidan sayni tanlaymiz. For 2 secs ni tanlaymiz. Bu buyruqdan 2 raqamini o'zimizga moslab o'zgartirib olishimiz mumkun. Bu ikki sekund gapir degan manoni beradi. Shu buyruqdagi darchaga istalgan so'zimizni yozamiz: masalan salomraqsga tushamizmi?

Keyingi qadamda say buyrug'ini repeat on ni boshiga qo'yamiz. Events bo'limida when clicked tugmasini tanlaymiz. Buni ham sayni tepasiga qo'yamiz. Keying qadamda stop tugmasini bosib qo'yamiz. Menyuda qizil rangli doira shaklida. Looks bo'limidan change color effect buyrug'ini tanlaymiz. Events bo'limidan when space key pressed buyrug'ini tanlaymiz. Shu buyruq darchasidan space ni righ arrowga o'zgartiramiz.

Keying qadamda mushukcha rasmi yonidan orqa fon belgisini tanlaymiz. Rasmlar ro'yhati paydo bo'ladi. U yerdan o'zimizga kerakli rasmni tanlaymiz. Keying qadamda o'zimizga kerakli spreyni tanlab olamiz. Spraytni oldin tanlab olgan fonimizning kerakli bo'limiga qo'yamiz. Bu markazroqda bo'lsa tayyorlagan ishimiz chiroqli ko'rindi. Keying qadamga o'tishda tanlab olgan spraytimizni yana bir bor bosib qo'yamiz. Sababi keyingi screytlar biz tanlagan sprayga yozildi. Quyidagi qadamlarni bajaramiz. When clicked ni qo'yamiz. Forever buyrug'ini tanlaymiz. Next costume buyrug'ini tanlaymiz.

Natijada biz tayyorlagan harakat tayyor bo'ldi. Bu harakatni ishga tushirish uchun. Bayroqchani tanlaymiz. Bizning harakatimiz ishga tushadi. O'ng tugmani bossak ranglar almashadi bu buyruqni oldin tanlaganmiz.

Bu buyruqlarni ingliz tilida bajardik hohlagan tilga o'girib bajarish mumkun.

Foydalanilgan adabiyotlar:

Патаракин Е.Д. Учимся готовить в среде Скетч.

Рындақ - Проектная деятельность школьников в Scratch

Learn to Program with Scratch

EXPERIENCE OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE SKILL OF SPEECH COMMUNICATION OF A UNIVERSITY STUDENT OF AN UNPHILOLOGICAL PROFILE

Saydullaeva Xusnora Utkirovna

Senior Lecturer, Navoi State Mining Institute

saydullaevaxusnora_@mail.ru

+99977970455

Abstract: This article discusses the experience of the formation and development of speech communication skills of a non-philological university student.

Keywords: English, student, university, speech, subject

English language and culture of speech is a subject of great worldview potential, of great functional importance, is an integral part of the training of specialists in various fields, who are called upon, in accordance with the requirements of the State Educational Standard, to achieve a level of English language proficiency and speech culture to facilitate communication between business in many countries. This means that the student must master the spelling, orthoepic, lexical and grammatical norms of the language being studied within the program requirements and use them correctly in all types of speech communication.

As a result of the planned preparation by the student, such proficiency in the English language and culture of speech should be achieved, which requires knowledge, skills that allow:

-To master professionally significant oral and written genres of scientific, official-business, journalistic styles;

-Use various linguistic dictionaries;

-Know about the scientific style of speech and the features of the language of business documents, as well as about social factors that influence the change in the language situation;

-- to understand the connection between the culture of speech and the culture of communication and have the basic skills in practical language skills necessary for successful communication in various areas of communication. Meanwhile, the formation of the skills of speech activity in any language cannot and should not be fragmentary and finite. Speech-thinking processes, as fundamental in our life, should be formed in the space-time continuum. Compliance with these conditions will allow you to achieve your goals and implement the process of continuing education.

Experience shows that a person experiences the greatest difficulties in communication, perceiving speech by ear. However, oral communication, whose role has now become particularly significant, is impossible without understanding the interlocutor's speeches, since in the process of verbal communication everyone acts both as a speaker and as a listener. If verbal communication is an exchange of verbal messages in order to ensure mutual understanding and interaction between members of social groups, then communicative activity, like any other expedient activity, is based on social motives and goals, and its content is the solution of behavioral problems. The success of communication training depends on how motivated, appropriate and feasible the tasks assigned to students are. All of the above convinces us that English as a subject of a university program can be an effective factor in the comprehensive development of a student's personality. However, this requires a profound restructuring of the teacher's training, the search for and the introduction into the university practice of psychologically adequate methodological methods of educational work on the subject.

Literature:

Zimnyaya I. A. Psychological aspects of teaching speaking a foreign language. M.: Education, 1998.- 158 p.

Novikov A.I. Semantics of the text and its formalization. M.: Nauka, 1983 .-- 216 p. Bogoslovskaya I.V. Denote structure of the text content. M.: VEGU Bulletin No. 5, 2011.- 60-66 p.

Passov E.I. Communicative method of teaching foreign language speaking. M.: Education, 1996.- 207 p. Passov E.I. Foreign language lesson. M.: Glossa-press Phoenix, 2010 .-- 256 p.

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINI TEXNOLOGIYA FANIDA QURISH-YASASHGA O'RGATISH

Sayyora Qazaqova

Xorazm viloyati XTXQTMONHM

katta o'qituvchisi

Darmonjon Madaminova

Xorazm viloyati Urganch tumani 15-sон

maktabning boshlanchig' sind o'qituvchisi

tel: +998978594159

sayyoraxon@inbox.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sind o'quvchilarini texnologiyafanida qurish-yasashga o'rgatish usullari va ulardan samarali foydalanish texnologiyalari haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Politexnik bilim, texnologiya, qurish-yasash, qog'oz turlari, tejamkorlik, xayfsizlik qoidalari.

Boshlang'ich sind texnologiya fanlarida keng ma'nodagi ilmiy asoslar haqida emas, politexnik ta'llimning elementlari to'g'risida gap boradi. Bu o'quvchilarda fan-texnika yutuqlariga nisbatan qiziqish uyg'onishiga yordam beradi. Biroq, umumta'lim predmetlarini o'qitish texnologiya darslarini ma'lum darajada politexnik asoslarda, darsdan darsga politexnik bilimlarni qo'shib olib borishga yordam beradi. Politexnik tayyorgarlikka ega bo'lish qo'yilgan mehnat vazifalarini bajarishda asboblardan to'g'ri foydalanishga yordam beradi. Shuningdek, bu tayyorgarlik kerakli ishlab chiqarish bosqichlarini qanday va qaysi izchillikda amalga oshirish, qanday asboblarni qo'llash va undagi sabablarini anglashga ko'maklashadi. Texnologiya fanida dasturning istalgan bo'limini o'tishda o'qituvchi bolalarga ma'lum hajmdagi politexnik bilimlarni beradi.

Boshlang'ich politexnik bilim bilan qurollantirish- o'quvchilarga predmetni yasash, ishlov berilayotgan materialning xususiyatlari, texnologik o'ziga xosliklari, materialga qo'lida ishlov berilganda qo'llaniladigan asbob-moslamalarning xususiyatlari, ulardan foydalanish qoidalari haqida mahlumot berishdan iboratdir. O'quvchilarga berilayotgan politexnik bilim, amaliy ko'nikma va malakalarga o'rgatishni ma'lum nazariy darajada amalga oshirishga imkon beruvchi zamindir.

Boshlang'ich ta'linda o'quvchilarga qurish-yasash faoliyatini o'rgatishda qurilish materiali, turli konstrukturlar, qog'ozdan, tashlandiq materiallaridan foydalaniladi. Qurish-yasash faoliyati - amaliy faoliyat bo'lib, oldindan belgilangan, biror maqsadga qaratilgan real voqealikdir. Qurish-yasash faoliyatiga o'rgatish jarayonida aqliy, ahloqiy, estetik va mehnat tarbiyasi yanada shakllanib boradi, tevarak-atrofdagi hodisalarini tahlil qilish ko'nikmasi, mustaqil fikrlash, badiiy did, shaxsning irodaviy sifatlaridan tarkib topa boshlaydi.

O'quvchilar ko'pincha kattalarning qurilishdagi faoliyatlariga taqlid qilib, turli kasb egalarini rolini bajaradilar. O'quvchilarning qurilish o'yinlarida qurilishlarni transport harakati, kattalarning mehnati haqidagi taassurotlarini aks ettiradilar. Bunday o'yinlar o'quvchilarda tashabbuskorlikni uyg'otishga, ularni fikr yuritish va harakat faoliyatlarini faollashtirishga keng imkon yaratadi. Ushbu maqsadni quyidagi tartibda amalga oshirsak maqsadga muvofiq bo'ladi.

1. Kichik qurilish materiallari. Bunda qurilish materiali-mayda va yirik geometrik figuralardan (kub, silindr, prizma va hokazo) iborat bo'lib darslarda qurilish materiallaridan turli xil to'plamlaridan foydalaniladi. O'quvchilar tevarak- atrofdagi ma'lum narsalarni yasaydilar.

2. Konstrukturlardan (taxtali, plastmassa, metall va keramika) foydalanish orqali turli konstruksiylar yasash mumkin. O'qituvchi rahbarligida o'quvchilar oddiy birlashtirish usulidan suratlar bo'yicha turli xil harakatli konstruksiylar yasaydilar. Asosiy diqqat o'quvchilarni ma'lum qismlarini birlashtirish malakalarini shakllantirishga qaratiladi. Bunda o'quvchilarning qo'l muskullari ishtirot etadi. O'qituvchi avval konstruktur yig'ish usulining metodik ko'rsatmalarini o'rgatadi. Qurilish materiali va konstrukturlar o'quvchilarga ketma-ket beriladi. O'qituvchi rahbarligi ostida o'quvchilar yangi birlashtirish yo'llarini va turli xil xarakterdag'i konstruksiyalarni rasmga, chizmaga qarab yaratishga o'rganadilar. Bu ishlarni o'quvchilarga taklif etishdan oldin, o'qituvchining o'zi bu konstrukturlar, ularga berilgan metodik ko'rsatmalar bilan yaxshilab tanishib, o'rganib chiqishi zarur. O'quvchilarga qurilish materiallari va konstrukturlar to'plami hammasi birdaniga berilmaydi, balki asta-sekin, ketma-ket o'quvchilarning o'zlashtirishlariga qarab beriladi. Ayniqsa, sehriy aylanalar geometrik to'plamlari o'quvchilarni konstrukturlik, dizaynerlik, yaratuvchanlik qobiliyatlarini shakllantiradi va rivojlantiradi.

Boshlang'ich sinflarda o'quvchilar, eng avvalo, faqat texnologiya darsi mashg'ulotlaridagina emas, balki boshqa darslarda ham duch keladigan materiallar bilan ham tanishadilar. Bularga barcha o'quv anjomlari daftarlari, kitoblar, o'quv qo'llanmalari bosiladigan qog'oz turlar, yozadigan muqova qilinadigan, bosma, rasm solinadigan kitob va gazeta qog'ozlar kiradi.

Qog'oz va karton bilan boshlang'ich sinflar texnologiya darslarida eng ko'p qo'llanadigan materiallardir. O'quvchilar bu materiallarga kundalik hayotda ham ko'p marta duch keladilar. Ta'lim jarayonida o'quvchilar turli qog'ozlarning asosiy jismoniy xususiyatlari rangi, qaliligi, zichligi, siyohni ishlatalish xususiyati, silliqligi, g'adur-budurligi bilan tanishadilar. Ba'zi narsalarni tayyorlashda bolalar yelimdan foydalanadilar. Demak, bolalar boshlang'ich sinfdayoq tayyor yelimlarining asosiy xususiyatlari: yopishqoqligi, saqlanishi, yelimlashni o'rganish malakasiga ega bo'lishi kerak.

Qog'oz va kartonga ishlov berish usullari unchalik murakkab emas, bolalar ularni osonlik bilan o'zlashtirib oladilar. Qog'oz va kartonga ishlov berish yuzasidan egallangan malakalar keyinchalik texnologiya fanida keng qo'llaniladi. O'qituvchi o'quvchilarning yig'ma chizmani o'qishga, chizma va namunadan barcha detallarni, ularning o'lchamini aniqlash va har qaysi detalni mustaqil belgilab olishga o'rgatadi. Har bir mashg'ulot oxirida o'quvchilar keyingi mashg'ulotda kerakli bo'ladigan narsalarni yozib oladilar. O'quvchilar ishlayotgan materiallarga tejamkorlik bilan munosabatda bo'lishlari, o'z ishini rejalashtira bilishlari, vaqtдан unumli foydalanishlari shu bilan birga ish joyolarini toza va ozoda, sinf xonasini tozalab qo'yishlari kerakligini o'rganadilar. Boshlangich sinf o'quvchilarini qo'l mehnatiga o'rgatish jarayonida texnologiya fanining boshlangich elementlar bosqichlari (qog'ozlarni buklash, qirqish, yelimlash, geometrik figuralarini yasash, applikatsiya ishlari)ni yasash konikmasini hosil qilish barorida ular matematika, geometriya, tasviriy sa'nat va chizmachilik fanlari bilan ham bog'lab olib boradailar. Bu esa o'quv jarayonini takomillashtirish, o'qitishning yangi shakl hamda metodlarini tadbiq qilishga, o'quvchilarda qiziqishni oshirishga, darslarning samaradorligini kuchaytirishga, bilish faolligini oshirishga yordam beradi. Shu boisdan ham mazkur mavzuni mukammal darajada olib borish har bir o'qituvchidan ijodkorlik va fidokorlikni talab qiladi...

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati :

- 1.R.A.Mavlonova,O.T.To'raeva,K.M.Xoliqberdiev Pedagogika T., "O'qituvchi" 1998
2. X.Sanaqulov ,M.Haydarov "Boshlang'ich sinflarda qog'ozdan amaliy ishlar" ,1996
- 3.J.Haydarova "Mehnat darslarida estetik tarbiya"."O'qituvchi" nashriyoti Toshkent - 1999

YOSH BASKETBOLCHILARDA QO'L KUCHINI EKSPERIMENTAL NOSTANDART MASHQLAR YORDAMIDA SHAKLLANTIRISH SAMARADORLIGI

Shabonova Vazira Tulayevna,
Navoiy viloyat Qiziltepa tuman 12-umumta'lim maktab
Jismoniy tarbiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada yosh basketbolchilarda qo'l kuchini eksperimental nostandart mashqlar yordamida shakllantirish samaradorligi haqida so'z yuritilgan.

Kalit so'z: eksperimental mashq, qo'l kuchi, basketbolchi

Pedagogik tajriba bo'yicha o'tkazilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Qo'l-qorin-bel mushaklari kuchi tadqiqot yakunida tadqiqot guruhidagi basketbolchilarda nazorat guruhidagilarga nisbatan 5,8 kg ga o'sdi. Nazorat guruhidagi bokschilarda ushbu farq faqatgina 3,1 kg ga teng boldi. Ya'ni nazorat guruhida ushbu ko'rsatgich tadqiqot boshida 53,2 kg ni tashkil etgan bo'lsa, tadqiqot yakunida 56,3 kg gacha oshdi.

Tadqiqot guruhida bu ko'rsatgichlar 53,9 va 59,7 kg miqdorida qayd etildi.

Qo'llarni bukuvchi mushaklar kuchi tadqiqot guruhida 3,4 martaga ortgan bo'lsa, nazorat guruhida faqatgina 1,1 martaga teng bldi xolos.

Qo'llarni yozuvchi mushaklar kuchi: nazorat guruhida 4,8 - 6,0 marta; tadqiqot guruhida 4,9 - 7,2 marta miqdorida o'z ifodasini topdi.

Qo'llarga tayanib gorizontal yotgan xolatda qo'llarni bukish-yozish soni: 8,2 - 9,2; 8,0 - 11,3 martaga teng bo'ldi. Qayd etilgan qo'rsatgichlar dinamikasidan ko'rinish turibdiki, tajriba guruhida kuch sifatini belgilovchi barcha natijalar nazorat guruhidagi yosh basketbolchilarnikidan nihoyatda yuksak darajada o'zgarganligidan darak bermoqda. Ushbu vaziyat yana bir bor tajriba guruhi mashg'ulotlari davomida qo'llanilgan nostandart maxsus mashqlar kuch sifatini rivojlantirishda o'ta samarali ekanligini isbotlayapti. Shu bilan bir qatorda tajriba guruhida qayd etilgan kuch sifati boshqa sport turi bilan shug'ullanuvchi shu yoshdagagi bolalar kuchidan ancha kam rivojlanganligi ma'lum bo'ldi.

Ma'lumki, malakali basketbolchi tayyorlashda bel, qorin, ql va oyoq mushaklariga xos kuch sifati nihoyatda katta ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa bu borada portlovchi kuch (tezkor kuch) hal qiluvchi xususiyatga egadir. Bizning tadqiqotimizda ishtirok etgan yosh basketbolchilarda eguvchi va yozuvchi mushaklar kuchinining sezilarli farq asosida kam rivojlanganligi shu bolalarning bog'cha yoshidan boshlab tezkor-kuch mashqlari bilan juda kam shug'ullanganligidan dalolat beradi. Binobarin, olingan tadqiqot natijalari yosh basketbolchilarning o'quv-treningva mashg'ulotlarida kuch va tezkor-kuch mashqlari xajmini orttirish chorasini ko'rish taqozo etiladi.

Aytish zarurki, bunday mashqlar xajmini oshirish faqatgina standart mashqlar hisobiga bo'lmasdan, balki ko'proq nostandart maxsus mashqlarni musobaqa tariqasida qllash yaxshi natija beradi. Bundan tashqari, dastlabki o'rgatish bosqichida yosh basketbolchilar tarkibidan tezroq ist'e'dodli

sportchi tayyorlash maqsadida kuchni rivojlantirishga oid mashqlarni zo'rma-zo'raki qo'llash ko'ngilsiz oqibatlarga olib kelishi diqqat markazida bo'lishi kerak.

Demak, kuchga oid mashqlar bolalarning jismoniy va funksional imkoniyatlariga mos bo'lishi darkor.

Xulosa qilib aytganda, dastlabki tayyorgarlik bosqichida kuchni rivojlantirishga oid mashqlarni nostandart o'yinsimon tarzda qo'llash maqsadga muvofiq.

THE ROLE OF TECHNOLOGY IN DEVELOPING READING AND WRITING SKILLS OF STUDENTS

Shamsiyeva Maksuda,
The English teacher of the secondary school №18
Navoi region Uchkuduk district

There are several ways in which technology can be used to improve reading ability. Most simple reading texts are also very primary in content. Older children may consider themselves too old to be reading such primary content books. Computers, however can increase the interest level for older students while keeping the text simple and easy to read. Another benefit of using computers for reading instruction is that the computer offers immediate feedback on performance. They also can provide added practice when necessary. According to Case and Truscott, students have been able to improve their sight word vocabulary, fluency, and comprehension. Computer based reading instruction also allows for increased interaction with texts, attention to individual needs, and increased independence through an ability to read texts they would not otherwise be able to read'. Computer software and games provide many fun opportunities for students to practice literacy skills. There are numerous software packages for improving spelling, phonics skills, grammar and sight word vocabulary. When English language learners are learning their second language, any and all languages experiences are valuable to assist in reading ability.

As demonstrated computers and software can help English language learners develop vocabulary skills and knowledge. Computers can also help ELL students develop their writing skills. Composition for beginning learners should be a guided activity so students do not become frustrated. Writing paragraphs in a language that is still somewhat unfamiliar to students can be difficult. When using a computer however, the use of graphics can make this much more enjoyable. Using clip art can also help students to convey their thoughts more clearly.

reading like listening comprehension is totally unobservable, it is important in reading as it is in listening to be able to accurately assess students' comprehension and development of skills. Consider some of the following overt responses that indicate comprehension.

- doing - the reader responds physically to a command.
- choosing - the reader selects from alternatives posed orally or in writing.
- transferring - the reader summarizes orally what is read.
- answering - the reader answer questions about the passage
- condensing - the reader outlines or takes notes on a passage.
- extending - the reader provides an ending to a story.
- duplicating - the reader translates the message into the native language or copies it.
- modeling the reader puts together a toy for example, after reading directions for assembly.
- conversing - the reader engages in a conversation that indicates appropriate processing of information.

Following are excerpts from two different ESL textbooks designed to teach reading skills.

The first excerpt on rain forests, is designed for beginners. It illustrates the use of natural authentic language and tasks at the beginning level. Some attention is given to bottom up skills, but not at the expense of top down processing, even at this level.

The second excerpt on genetic engineering and DNA is for advanced students. It illustrates the use of an article from a newspaper as the main focal point for reading. Notice that the lesson begins with top down processing, on the assumption that at this level, the greater need is for activating schemata and understanding the organization and purpose of the article. Another genre is also presented: a chart of the human genome. Students are then led to take a more detailed look at their level of comprehension of each genre, which calls for students to articulate their beliefs. Open discussion or writing is then encouraged and followed by an exercise in strategic study.

LITERATURE:

1. Jalolov J. Chet tili o'qitish metodikasi.-T.: "O'qituvchi", 1996-yil.
2. Hoshimov O.U., Yakubov I.Ya. Ingliz tili o'qitish metodikasi.-T.: "O'qituvchi", 1993-yil
3. Landerholm, Karr J. Mushi S.(2000) A.Collaborative Approach to Family literacy evaluation strategies.

163, 65-79.

4. Silberstain, Dobson and Clarke, 2002, pp 379-385.

БОШЛАНГИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИДА МУСТАҚИЛ ЎҚИШ КҮНИКМасини инновацион технологиялар асосида шакллантириши

Шарифова Моҳинур Анвар қизи,
Навоий вилоят Навбаҳор туман 21-умутаълим мактаб
Бошлангич синф ўқитувчиси

Аннотация: Мақолада бошлангич синф ўқитувчиларида мустақил ўқиши күникмасини инновацион технологиялар асосида шакллантириши ҳақида сўз юритилган.

Калит сўз: ДТС, мустақил ўқиши, инновацион технология, АКТ

Бошлангич синф ўқитувчиси Давлат таълим стандарти бўйича болаларнинг мантиқий тафаккур қила олиш салоҳиятини, ақлий ривожланишини, дунёқарашини, коммуникатив саводхонлигини ва ўз-ўзини англаш салоҳиятини шакллантиришга, эркин фикрлай олиш, ўзгалар фикрини англаш, ўз фикрини оғзаки ва ёзма равишда равон баён қила олиш кўникмаларини эгаллашларига эришиши лозим. Шу боисдан ҳам бошлангич синфлар ўқув жараёнидаги бир хилликга барҳам бериш дарс жараёнини турли туманлигини, ранг баранглигини таъминлаш мақсадида илгор педагогик ва инновацион технологияларини кенг жорий этишга мўлжалланган ўқув-методик кўлланмаларни яратиш ва тадбиқ қилиш давр талабидир. Шу билан бирга дарс жараёнда маҳсус тайёрлаган мультимедиали иловалардан, видеолавҳалардан, турли анимацион материаллардан фойдаланиб ўқув жараёни ташкил қилинганда, ўқувчиларнинг амалий тафаккур ва тасаввурларини шакллантиришда мавзуга бўлган қизиқишиларини ортиради ва тез тушуниб олишларига имконият яратади. Умумий ўрта таълим мактабларининг бошлангич синфларида ўқув жараёнини ахборот коммуникация воситаларидан фойдаланган ҳолда шакллантириш ўқитувчидан ўқувчига ўқитувчининг иштирокисиз мустақил тарзда амалга ошириш учун зарур бўлган элементларни, дидактик материалларни бериш (ўқув масалаларини қўйиш, амалий предметли мазмунини аниқлаш, ҳар битта алоҳида амалларнинг бажарилиши бўйича намуналарни кўрсатиб бериш, ҳар бир ҳаракат ва амалларнинг бажарилишини назорат қилиб бориш, масаланинг ечишларигини, тугалланганлигини баҳолаш) узлуксиз тарзда кетма-кет кечадиган жараёндир. Бошлангич синфларда компьютерли ўқитиши - предметлар муҳитини элементларини ўзгартирувчи ва бойитувчи сифатида қаралади. Бошлангич синф ўқувчиларида айнан бундай ёшда боланинг ақлий қобилиятларини жадал ривожланиш жараёни кечади, унинг интеллектуал салоҳиятини ривожланиши учун асос яратилади. Ўқув жараёнда педагогик, инновацион ва ахборот технологияларидан фойдаланиш бошлангич таълимнинг долзарб масалаларини самарали ечиш учун имконият яратади, жумладан: ўқув жараёнини қизиқарли ва маҳсулдор қилиш ҳисобига ўқувчидан материални англаб олиш мотивацияси ортади; мустақил ишлаш ва ўзини-ўзи назорат қилиш кўникмаси ривожланади; дарснинг самарадорлигини ва ҳар бир ўқувчининг ўзлаштиришини таъминлади; ҳар бир ўқувчининг фикрлашини, билиш ҳиссиётини, мақсад сари интилишларини, маънавий тасаввурларини ривожлантириш ҳисобига умумий фаол ривожланишга эришилади; синфдаги барча болаларнинг фаол ишлаши таъминланади. Инновацион ва ахборот технологияларини таълим жараёнига тадбиқ қилишни замонавий ахборот дунёсини ривожланишидаги мантиқий ва зарурий қадам деб характерлаш мумкин. Компьютерларнинг ўқув жараёнига жадал кириб келиши педагоглар ҳаётида мисли кўрилмаган даражада ўқитишининг янги турларини, шаклларини келтириб чиқарди. Бошлангич таълимда ахборот технологияларидан фойдаланиш иккита асосий масалани ечиш билан боғлиқ: болаларни янги техникавий воситалардан фойдаланишга ўргатиш ва ўқувчиларнинг ўқиши ва ўқищдан ташқари фаолиятида янги имкониятларини очиш ва такомиллаштириш мақсадида компьютер технологияларидан фойдаланиш.

Дарсларда ахборот технологияларидан фойдаланиш педагоглар олдига жуда катта муаммоларни келтириб чиқарди. Чунончи, замонавий педагог компьютердан фойдаланишини билиши, компьютер ёрдамида ўқитиши воситаларидан фойдалана олиш ва уни ўқув жараёнига тадбиқ қилиш кўникмаларига эга бўлиши, ўз билимини компьютерли ўқитиши бўйича доимо такомиллаштириб бориши ва ҳаказолар зарур. Амалиётда шуни таъкидлаш жоизки, масалан, 3-синф математика дарсларида, ўқув материалини ўргатиш компьютерли технология асосида ташкил қилинганда ўзлаштириш сезиларли даражада яхшиланган, ўқувчиларда дарсга бўлган қизиқишиларига оғизиши ва такомиллаштириш мақсадида компьютер технологияларидан фойдаланиш.

ўзига ва билимiga бўлган ишонч шакллана бошлаган. Айниқса бошлангич мактабда ахборот коммуникация технологияларидан фойдаланиб дарс жараёнини ташкил қилиш долзарб ҳисобланади. Чунки 1-4 синф ўқувчиларида кўргазмали-образли фикрлаш ривожланган, шу боисдан ҳам дарс жараёнини компьютер технологияларидан фойдаланиб ташкил қилиш жуда муҳим. Бунинг учун сифатли кўргазмали материалларни мақсадли тарзда жуда кўп билимни қабул қилиш жараёнига янги кўринишларни тадбиқ қилиш, товушлар, слайдлар, анимациялар тайёrlаш ва ундан фойдаланиш зарур,. Бошлангич мактабда турли дарсларда АКТдан фойдаланиш ўқитишининг кўргазмали-тасвирили-тушунтириш услугидан фаолиятли услугга ўтишга имконият яратади, бунда ўқувчи ўқув жараёнининг фаол иштирокчисига, субъектига айланади. Бу эса ўқувчидаги билимни англаган ҳолда ўзлаштиришга имкон яратади. Шу боисдан ҳам замонавий таълим тизимида бошлангич синфларда компьютер технологияларини қўллаб дарс жараёнини ташкил қилиш жуда кўп новатор педагоглар томонидан амалга оширилмоқда, бу жуда кўпчилик педагогларнинг ҳаётий иш нормасига айланаб бормоқда.

АКТ - бу ўқитувчи қўлидаги жуда қувватли, кўп қиррали, универсал инструментал восита ҳисобланади, буни эгаллаб олиши ва ўзининг предмети бўйича дарсларда ундан мақсадли фойдаланиши зарур. Компьютер бошлангич мактаб таълим технологиясига замонавий технологиялардан ҳисобланган лойихалаш технологияси элементларини олиб киришга имконият яратади. Лойихаларни яратиш бошлангич синф ўқувчисида билим олишга бўлган қизиқишиларини, ижодий ва интеллектуал сифатларини шаклланишига, эстетик жиҳатдан тарбияланишига, мустақил ҳаракат қилишини ривожланишига олиб келади. АКТ дан фойдаланиш дарсни юқори савияда, тушунарли, ўзимиз ўйлагандай, замонавий дарс кўринишида бўлишини таъминлади. Бундай ҳолат икки томонлама ривожланишига олиб келади, биринчидан ўқитувчининг фаоллиги ортади, илмиy услубий салоҳияти янги погонага кўтарилади, замон талабидаги етук мутахассисига айланади, иккинчидан таълим сифати ортади, бу эса таълимнинг асосий масаласини самарали бажарилишига олиб келади. Шундай қилиб, ахборот коммуникация технологияларини бошлангич таълим жараёнига тадбиқ қилиш ўқувчиларда мустақил ўқув фаолиятининг шаклланишига ва ривожланишига ижобий таъсир кўрсатади. Дарсларда презентациялардан, анимациялардан, тарқатма материаллардан, ахборот қоғозларидан мақсадли фойдаланиш, мавзулар бўйича буклетларни яратиш, ўқувчиларнинг хабарлари, оғзаки чиқишилари ва бошқа жиҳатлари мустақил ўқув фаолияти кўникмасини шакллантиради. Бошлангич мактабда турли дарсларда АКТ дан фойдаланиш тажрибасини таҳлили қўйидагиларда шаклланган дейиш мумкин: ўқитишининг ижобий мотивациясини таъминлайди; ўқитишини юқори даражада дифференциация қилишини таъминлайди; дарс жараёнини бажариладиган иш ҳажмини 1.5 - 2 бараварга оширишга имконият яратади; билимни назорат қилишини такомиллаштиради; ўқув жараёнини фаол ташкил қилишини таъминлайди, дарснинг самарадорлиги ортади; ўқувчилар фаолиятида изланиш кўникмалари шаклланади ва бошқалар.

ZAMONAVIY O'QITUVCHI MAHORATINI SHAKLLANTIRISH TA'LIM-TARBIYA SAMARADORLIGI OMILI

Sharofaddinov Shixnazar Anvarovich,

Pedagogik innovatsiyalar, kasb-hunar ta'limi

**boshqaruv hamda pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshrish
instituti mustaqil izlanuvchisi**

Annotatsiya. Mazkur maqolada ta'lism-tarbiya jarayonini modernzatsiyalashda zamonaviy o'qituvchi mahoratini shakllantirish, bu esa ta'lism-tarbiya samaradorligi kabi masalalar yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: ta'lism-tarbiya tizimi, zamonaviy o'qituvchi, mahorat, omil, samaradorlik .

Ta'lism-tarbiya tizimini tubdan isloh qilish, uni zamon talablari darajasiga ko'tarish, kadrlar tayyorlashning yangi tizimini barpo etish, kelajak uchun barkamol, salohiyatli avlodni tarbiyalash maqsadida: "Ta'lism to'g'risida"gi Qonun va kadrlar tayyorlash bo'yicha milliy dasturni hayotga tatbiq etish ishlari davlat siyosatining ustuvor yo'nalişlaridan biridir.

Shaxsni tarbiyalash ishi nihoyatda murakkab faoliyat jarayoni bo'lib, juda qadimdan ushbu faoliyatga jamiyatning yetuk namoyondalari jalb etilgan. Mazkur holat yosh avlod tarbivasi, uning tashkil etilishi mazmuni nafaqat shaxs kamoloti, balki jamiyat taraqqiyotini ham belgilashda muhim ahamiyatga ega ekanligini anglatadi.

O'zbekiston Respublikasida o'qituvchi kadrlarning ma'naviy qiyofasi, aqliy salohiyati hamda kasbiy mahoratiga nisbatan jiddiy talablar qo'yilmoqda. Chunonchi, bu borada O'zbekiston Respublikasi Birinchi Prezidenti I.A.Karimov quyidagilarni qayd etadi: "Tarbiyachi - ustoz bo'lish uchun, boshqalarning aql-idrokini o'stirishi, ma'rifat ziyyosidan bahraramand qilish, haqiqiy

vatanparvar, haqiqiy fuqaro etib yetishtirish uchun, eng avvalo, tarbiyachining o'zi ana shunday yuksak talablarga javob berishi, ana shunday buyuk fazilatlarga ega bo'lishi kerak".

Yuqorida qayd etilgan fikrlardan kelib chiqib bugungi kun o'qituvchisi shaxsiga nisbatan qo'yilayotgan talablar mazmuni zamonaviy o'qituvchini talab etadi. Zamonaviy o'qituvchi qanday bo'lishi zarur? Uning pedagogik mahorati zaminida qanday koppanentlar mo'jassam etilgan?

Mustaqillikning ilk kunlaridan boshlab ushbu muammo bo'yicha ko'plab pedagog va psixolog olimlar o'z fikr va mulohazalari bilan chiqdilar. O'qituvchilarning kasbiy mahoratlarini milliy an'ana va urf-odatlarimizdan, qadriyatlarimizdan kelib chiqib yanada takomillashtirish, ularning pedagogik faoliyatini hozirgi zamon talablari darajasida rivojlantirish uchun metodik

qo'llanmalar, tavsiyanomalar paydo bo'ldi. Hozirgi kunda ham ushbu muammo bo'yicha ilmiy izlanishlar, ilmiy tadqiqotlar davom etmoqda.

XXI asrga kelib o'qituvchining vazifasi yanada takomillashtib bormoqda. Endilikda global o'zgarishlar, fantexnika va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining kun sayin rivojlanib borishi o'qituvchidan yuksak mahoratni, o'tkir irodani, psixologik quvvatni, chuqr bilim va mulohazali bo'lishni talab qiladi.

Hozirgi zamon o'qituvchisi o'z mutaxassisligiga oid bilimlar bilan birga, pedagogik va psixologik bilimlarni hamda turli fan yo'nalişlari bo'yicha maxsus bilimlarga ega bo'lgan, kasbiy tayyorgarlik, yuksak axloqiy fazilatlami egallagan, ta'lim muassasalarida faoliyat ko'rsatuvchi shaxsdir. Ushbu nuqtai nazardan kelib chiqqan holda hozirgi kunda zamonaviy o'qituvchi quyidagi pedagogik mahoratni hamda ijobjiy fazilatlarni o'zida shakllantirmog'i lozim.

1. O'qituvchi, eng avvalo, mas'uliyatni his etuvchi tarbiyachi, tajribali notiq, madaniyat va ma'rifat targ'ibotchisidir.

2. O'qituvchi tabiatan o'quvchilami seva olishi, o'z mehrini, his- tuyg'ularini har lahzada o'quvchilar ichki dunyosi bilan bog'lay olishi, ularning ham mehriqa, hurmatiga sazovor bo'lishi kerak,

3. O'qituvchi jamiyat ijtimoiy hayotida ro'y berayotgan o'zgarishlar, olib borilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar mohiyatini chuqr anglab yetishi va ularga xolisona baho berib, bu borada o'quvchilarga to'g'ri, asosli ma'lumotlami doimiy bera olishi lozim.

4. Zamonaivi o'qituvchining ilm-fan, texnika va axborot-kommunikatsion texnologiyalari yangiliklaridan va yutuqlaridan xabardor bo'lib borishi talab etiladi.

5. O'qituvchi o'z mutaxassisligi bo'yicha chuqr va puxta bilimga ega bo'lishi, barcha fanlar integratsiyasini o'zlashtirib borishi, bunda o'z ustida tinimsiz ilmiy izlanishlar olib borishi zarur.

6. O'qituvchi pedagogika va psixologiya fanlari asoslarini puxta bilishi,

o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda ta'lif-tarbiya faoliyatini tashkil etishi kerak.

7. O'qituvchi kasbiy pedagogik faoliyatida ta'lif va tarbiyaning eng samarali zamonaviy shakl, metod va vositalardan unumli foydalana olish imkoniyatiga ega bo'lmos'i lozim.

8. O'qituvchi ijodkor, ta'lif-tarbiyaviy faoliyat tashabbuskori va yosh avlod kelajagi uchun javobgar shaxsdir.

9. O'qituvchi kasbiy faoliyati jarayonida yuksak darajadagi pedagogik mahorat, kommunikativ layoqati, pedagogik texnika (nutq, yuz, qo'l-oyoq va gavda harakatlari, mimika, pantomimika, takt) qoidalarini chuqur o'zlashtirib borishi shart.

10. O'qituvchi nutq madaniyatiga ega bo'lishi zarur, uning nutqi quyidagi xususiyatlarni o'zida aks ettirishi kerak: turli sheva so'zlardan holi bo'lib, faqat adabiy tilda ifoda etilishi; o'qituvchining nutqi sodda, ravon va tushunarli bo'lishi; hikmatli so'zlar, ibora va maqollar, matallar hamda ko'chirma gaplardan o'rinni foydalana olishi lozim. Jargon (muayyan kasb yoki soha mutaxassisliklariga xos so'zlar), varvarizm (muayyan millat tilida bayon etilayotgan nutqda

o'zga millatlarga xos so'zлarni noo'rin qo'llanilishi), vulgarizm (haqorat qilish, so'kishda qo'llaniladigan so'zlar) hamda konselyarizm (o'rni bo'lmanan vaziyatlarda rasmiy so'zlardan foydalanish) kabi norasmiy so'zlardan holi bo'lishi.

11. O'qituvchining kiyinish madaniyati o'ziga xos bo'lishi, ya'ni sodda, ozoda, bejirim kiyinishi, ta'lif-tarbiya jarayonida o'quvchining diqqatini tez jalb etuvchi turli xil bezaklar (oltin, kumush taqinchoqlar)dan foydalanmasligi, gavda tuzilishi, yuz qiyofasi, hatto, soch rangi va turmagiga muvofiq ravishda kiyinishi talab etiladi.

12. O'qituvchi ta'lif muassasasida sinf jamoasining asosiy tashkilotchisi va ta'lif sohasida olib borilayotgan islohotlarning eng

13. O'qituvchi pedagogik muioqot jarayonining faol ishtirokchisi ekanligini unutmasligi shart. Shuning uchun kasbiy faoliyatida pedagogik mahoratning bir qator sifatlarini uzuksiz tarkib toptirib borishi zarur.

14. O'qituvchi, eng avvalo, mulohazali, bosiq, har qanday pedagogik vaziyatni to'g'ri baholay oladigan hamda mustaqil ravishda mavjud ziddiyatlarni bartaraf etishning uddasidan chiqa olishi kerak.

Pedagoglar unutmasliklari kerakki, o'quvchi, ota-onalar hamda hamkasblari bilan muloqot jarayonida fikrini aniq va lo'nda bayon etilishiga ahamiyat qaratishlari maqsadga muvofiqdir. Ular bilan munosabat jarayonida so'zni salbiy holatlar haqidagi dalillarni keltirishdan boshlamasligi, aksincha, o'quvchilaming (yoki hamkasbi, ota-onalar) muvaffaqiyatlarini e'tirof etishlari, ulami

yanada boyitishga ishonch bildirishi bilan muloqotni tashkil qilishi lozim. Muloqot jarayonida o'qituvchining so'zlaridan suhbatdoshiga nisbatan xayriyohlik, samimiylig, do'stona munosabat, yaxshi kayfiyat sezilib turishi lozim.

O'qituvchining mazkur talablarga muvofiq keluvchi qiyofasi uning o'quvchilar, hamkasblari hamda ota-onalar o'rtasida obro'-e'tibor qozonishini ta'minlaydi.

Hozirgi sharoitda jamiyatning o'qituvchilik kasbiga nisbatan qo'yayotgan talablari kun sayin ortib bormoqda va bu talablarni amalda to'g'ri tashkil qilish vazifasi o'qituvchiga bog'liq.

Zamonaviy o'qituvchi qator vazifalami bajaradi. O'qituvchi avvalo tarbiyaviy jarayonning tashkilotchisidir. O'qituvchi tarbiyachi sifatida quyidagi talablarni bilishi lozim:

Shaxsni ma'nnaviy va ma'rifiy jihatdan tarbiyalashda milliy uyg'onish mafkurasining hamda umuminsoniy boyliklaming mohiyatini bilishi, bolalarni mustaqillik g'oyalariga sodiqlik ruhida tarbiyalashi, o'z Vataniga, tabiatga va oиласига bo'lgan muhabbati;

Kasbiy bilimlarni puxta bilish bilan birga, turli bilimlardan xabardor bo'lishi; yosh pedagogik psixologiya, pedagogika va psixologiya, yoshlar fiziologiyasi, tarbiyaviy ish metodikasi, gigiyena talablardan o'z kasbiga oid bilimlarni mukammal bilishi; o'z kasbi bo'yicha jahon fanida erishilayotgan so'nggi yutuqlar, tarbiya texnologiyasi, kompyuter va axborot texnologiyalari, yangiliklaridan doimiy xabardor bo'lib borishi;

Ta'lif-tarbiya metodikasidan ko'nikma va malakalarini oshirib borishi;

O'z kasbiga ijodiy yondashishi; pedagogik texnika (mantiq, nutq ta'liming ifodalari vositalari) va pedagogik taktiga ega bo'lishi; o'z bilimi va pedagogik mahoratini doimiy ravishda oshirib borishi.

Muvaffaqiyatl ishlash uchun har bir o'qituvchi pedagogik mahoratga ega bo'lishi zarur.

Pedagogik mahoratning asosiy qonuniyati oz mehnat sarf qilib, o'lkan natijalarga erishish.

Ijodkorlik uning hamisha hamrohi bo'ladi. Pedagogik faoliyatga qiziqqan, qobiliyatli, iste'dodli kishidagina pedagogik mahorat hislatlari shakllanib boradi. Pedagogik faoliyat o'z mohiyatiga ko'ra ijodiy xapakterga ega. O'qituvchi o'quvchi shaxsini shakllantiradi, kutilmagan vaziyatlarda mustaqil qarorlar qabul qiladi, pedagogik muammolami yechadi, o'quv jarayonini mustaqil

boshqaradi. Bularning hammasi ijodkorlikning tub mohiyati, ishning maqsadi va harakteri bilan bog'liq.

Ijodiy faoliyat olib boruvchi o'qituvchi faqatgina bolalarni muvaffaqiyatli o'qitish va tarbiyalash, iig'or o'qituvchilar ish tajribalarini o'rganish bilangina cheklanib qolmasdan, tadqiqotchilik ko'nikma va malakalariga ham ega boishi zarur. Hozirgi zamон o'qituvchisi fan va texnika taraqqiyotining eng so'nggi yutuqlaridan foydalanishi, o'z kasbiy faoliyatida yangi pedagogik texnologiyalrni unumli qo'llay olishni taqozo etadi. Davlatimiz bugungi kun o'qituvchisi

zimmasiga mas'uliyatlari vazifalarni qo'yimoqda. Ushbu mas'uliyatlari vazifalarni har bir o'qituvchi o'z burchi deya qabul qilmog'i shart va zarur. Bu esa barkamol avlod tarbiyasiga qo'yilgan muhim qadam hisoblanadi.

Adabiyotlar ro'yxati:

- 1.Sayidahmedov N.S. Yangi pedagogik texnologiyalar. - T.: "Moliya" - 2003.
- 2.Farberman B.L., Musina R.G., Jumaboeva F.A. Oliy o'quv yurtlarida o'qitishning zamonaviy usullari. O'quv qo'llanma. - T.: 2002.
- 3.Shodieva Q.S. Bo'lajak o'qituvchilarni innovatsion faoliyatini shakllantirish. O'quv qo'llanma. - T.: Istiqlol, 2006.

COMMUNICATIVE APPROACH TO TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Shermatova Kamolaxon Zoxidovna

Teacher of English of school

№8-with intensive study Of Chirchiq district

AsilbeksalimjonovO@gmail.com

+998912270877

As far back as the history of language instruction goes, conscientious teachers have sought new and better ways to facilitate and accelerate language learning. Challenging questions have always confronted them: What else can we do in our language instruction programs, beyond or beside what we are already doing, to promote more efficient learning for students? What principles, beyond or beside those we now base our teaching on, could better guide our instructional approaches? Which of the present assumptions that underlie what we teach and how we teach might be faulty? What new techniques, new insights, new ideas, new emphases or new aims could increase the rate and quality of learning of our students. Innovations in methodology used in the educational process of higher institutions are connected with the use of new technologies. Interactive training as a new methodological approach to the foreign language teaching gives a chance to solve communicative-cognitive tasks through foreign language communication.

Where does communicative language teaching come from? Its origins are many, insofar as one teaching methodology tends to influence the next. The communicative approach could be said to be the product of educators and linguists who had grown dissatisfied with the audiolingual and grammar-translation methods of foreign language instruction.

They felt that students were not learning enough realistic, whole language. They did not know how to communicate using appropriate social language, gestures, or expressions; in brief, they were at a loss to communicate in the culture of the language studied. Interest in and development of communicative-style teaching mushroomed in the 1970s; authentic language use and classroom exchanges where students engaged in real communication with one another became quite popular.

In the intervening years, the communicative approach has been adapted to the elementary, middle, secondary, and post-secondary levels, and the underlying philosophy has spawned different teaching methods known under a variety of names, including notional-functional, teaching for proficiency, proficiency-based instruction, and communicative language teaching.

So, in terms of methodology, the meaning of a category of communicative language teaching will be considered as: a) a dialogue training in the course of which interaction between a teacher and a student occurs; b) training the purpose of which tackles linguistic, communicative and action tasks. Communicative activity involves the organization and development of dialogue speech aimed at mutual understanding, interaction, solving of modern and general but significant tasks for every participant of the educational process.

How do the roles of the teacher and student change in Communicative language teaching? Teachers in communicative classrooms will find themselves talking less and listening more--becoming active facilitators of their students' learning (Larsen-Freeman, 1986). The teacher sets up the exercise, but because the students' performance is the goal, the teacher must step back and observe, sometimes acting as referee or monitor. A classroom during a communicative activity is far from quiet, however. The students do most of the speaking, and frequently the scene of a classroom during a communicative exercise is active, with students leaving their seats to complete a task.

Due to the increased responsibility to participate, students may find they gain confidence in using the target language in general. Students are more responsible managers of their own learning (Larsen-Freeman, 1986).

In the process of dialogue training the students learn: to solve complex problems on the basis of analysing the circumstances and corresponding information, to consider alternative opinions, to take well-considered decisions, to take part in discussions, to associate with different people.

The starting point for task design should be the goals and objectives which are set out in the syllabus or curriculum guidelines which underpin the teaching programme. The next step is selecting or creating input for Ss to work with. The use of authentic input is a central characteristic of communicative tasks. Where possible, it is desirable to build up a "bank" of data. Texts, audio or video recordings can be classified and filed under topics or themes (e.g. Work/Jobs; Holidays; Future Plans; The Media), and provide a ready-made resource to be drawn on when designing tasks. It's necessary to organize different forms of activity at

the foreign language classes that is individual, pair, group and team. Among the most well known form of pair and group work the following kinds should be mentioned: inside (outside) circles, brain storm, line-ups, jigsaw reading, think-pair-share, debate, pair-interviews etc. E. g., jigsaw reading is an activity which involves the splitting of a text into different parts or the use of different texts on the same topic. The parts are given to different learners to read. They must communicate with each other in order to find out the whole message or different views on the topic.

To summarize the interactive methods of teaching give the foreign language teachers the possibility to master some new techniques of communicative methods of foreign language training. Risk taking and conversational interaction play a major part in language acquisition. It is hoped that this brief survey will encourage many language teachers to learn more about the interactive methods of training. Such knowledge will give some healthy perspective in evaluating the innovations or new approaches to methodology that will continue to emerge over time.

Literature

1. Bangert-Downs, R.L. Effectiveness of computer-based education in secondary schools. N.Y. 1985. pp.59-68.
2. Negroponte, N. Being digital. New York. 1995.
3. Pelgrum, W.J. The educational potential of new information technologies. Helsinki: SITRA 180. 1998.
4. Sinko M., Lehtinen E. The challenges of ICT. Finland. 1999. pp.195-199.

FIZIKA FANINI O'QITISHDA "DAVRA SUHBATI", "MUAMMOLI VAZIYAT" USULLARIDAN FOYDALANISH

Shermetova Sadoqat Azadovna
Yangibozor tumani 18-maktab
fizika fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ta'lism-tarbiya jarayoniga pedagogik texnologiyalarni muvaffaqiyatlari ravishda tadbiq etish har bir fan o'qituvchisining maxsus bilim va ko'nikmalarga hamda pedagogik amaliyotda zarur bo'ladigan metodik tayyorgarlikka ega bo'lishini taqozo etadi.

Ta'lism-tarbiya jarayoniga pedagogik texnologiyalarni muvaffaqiyatlari ravishda tadbiq etish har bir fan o'qituvchisining maxsus bilim va ko'nikmalarga hamda pedagogik amaliyotda zarur bo'ladigan metodik tayyorgarlikka ega bo'lishini taqozo etadi.

Davra suhbati texnologiyasi? aylana stol atrofida berilgan muammo yoki savollar yuzasidan ta'lism oluvchilar tomonidan o'z fikr-mulohazalarini bildirish orqali olib boriladigan o'qitish metodidir. Davra suhbati metodi qo'llanilganda stol-stullarni doira shaklida joylashtirish kerak. Bu har bir ta'lism oluvchining bir-biri bilan "ko'z aloqasi"ni o'rnatib turishga yordam beradi. Davra suhbatining og'zaki va yozma shakllari mavjuddir.

Og'zaki davra suhbatida ta'lism beruvchi mavzuni boshlab beradi va ta'lism oluvchilardan ushbu savol bo'yicha o'z fikr-mulohazalarini bildirishlarini so'raydi va aylanma bo'ylab har bir ta'lism oluvchi o'z fikr-mulohazalarini bayon etadilar.

So'zlayotgan ta'lism oluvchini barcha diqqat bilan tinglaydi, agar muhokama qilish lozim bo'lsa, barcha fikr-mulohazalar tinglanib bo'lingandan so'ng muhokama qilinadi. Bu esa ta'lism oluvchilarning mustaqil fikrashiga va nutq madaniyatining rivojlanishiga yordam beradi.

Maktablarda fizika fanidan o'quvchilarga o'tiladigan "Dinamikanining vazifasi. Nyuton qonunlari. Inersial va noinersial sanoq sistemalari" mavzusini o'tishda bu metodni qo'llashni ko'rib chiqaylik.

O'qituvchi yangi mavzuni doskaga yozib e'lon qiladi. Nyutonning 1-qonunini, inersiya bo'yicha harakat, Nyutonning 2-qonunini tushuntiradi va bu mavzularga tabiatdan misollar keltiradi. Nyutonning 3-qonuni ta'rifi, mohiyati ochib beriladi va ko'rgazmali qurollar vositasida bayon etiladi. Mavzuni o'tish jarayonida o'quvchilar faolligini oshirish maqsadida "muammoli vaziyat" yuzaga keltiriladi.

Masalan, jismlarning inertligi, inersiya bo'yicha harakatni tushuntirishda quyidagi savollar o'rtaga tashlanadi:

1.Nima uchun avtobus joyidan birdan qo'zg'algan vaqtida orqaga qarab og'ib ketamiz-u, yurib ketayotgan avtobus birdan toxtaganda esa aksincha oldinga qarab harakatga kelamiz.

2.Nima uchun polga qoqlib yiqilib tushgan kishi orqaga emas, oldinga qarab yiqiladi?

3.Nima uchun avtomobil, samolyot yoki raketalar birdaniga katta tezlikka erisha olmaydi?

Natijada o'quvchilarning faolligi oshadi va bir-birlarining savollariga javob izlashga shoshiladilar, javob topadilar va javobni og'zaki aytadilar. Javobning to'g'rilingini savol tuzgan o'quvchi o'qituvchi ishtirokida baholaydi.

Ushbu metod orqali ta'lism oluvchilar berilgan mavzu bo'yicha o'zlarining bilimlarini qisqa va aniq ifoda etadilar. Bundan tashqari metod orqali ta'lism oluvchilarni muayyan mavzu bo'yicha baholash imkoniyati yaratiladi. Bunda o'quvchilar o'zlarini bergan savollariga guruhdoshlari tomonidan aytilgan javobga baho beradilar va aniq savolga aniq javob berishga o'rganadilar.

Foydalilanigan adabiyotlar.

1. Tolipov O'.Q., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbiqiy asoslari(O'quv qo'llanma) Toshkent.OzRFA "Fan" nashriyoti 2006.

2.Saidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar (nazariya va amaliyot).-Toshkent:Moliya nashriyoti 2003.

3.Akbar Bahromov, Mohidil Yo'ldosheva.Fizika 8-sinf.O'qituvchilar uchun metodik qo'llanma. "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi". Davlat ilmiy nashriyoti.T-2010.

TA'LIM VA TARBIYA JARAYONIDAGI INTERFAOL METODLARNING O'RNI

**Shukurova Nafisa,
Navoiy viloyat Qiziltepa tuman 28-maktab
fransuz tili fani o'qituvchisi**

Annotatsiya: Ushbu maqolada dars mashg'ulotlarisamaradorligini oshirishda o'quvchilarining yoshi va imkoniyatlarini inobatga olgan holda tashkil etish hamda zamonaviy innovatsion usullardan foydalanish jarayonida kafolatlangan bilimlarni bera olish muhimligi haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: davlat ta'lif standarti, pedagogik texnologiya, samaradorlik.

"Biz o'g'il-qizlarimizni o'zlarini anglashga, mustaqil, ongli fikrlashga, ularning tafakkurida bo'shliq vujudga kelishiga yo'l qo'ymasligimiz lozim."

Islom Karimov

Dars mobaynida ma'lum nazariy bilimlarni o'quvchiga yetkazish, unda ayrim faoliyat yuzasidan ko'nikma va malaka hosil qilish, ma'naviy-ahloqiy sifatlarni shakllantirish, o'quvchi bilimini nazorat qilish hamda baholash o'qituvchidan yuksak mahorat va tezkorlik talab qiladi. Zamonaviy o'qituvchi har bir darslida yangi rol ujro etuvchi aktyordir. U o'z o'quvchilarini fanga ijodkorlik nuqtayi nazari bilan qarashlarini tashkil qilishi, ularda izlanuvchanlik xususiyatlarini shakllantirishi va albatta, yangi pedagogik texnologiya usullaridan foydalangan holda darsni tashkil etishi kerak bo'ladi. Buning uchun o'qituvchi ta'lif texnologiyasini zamonaviy usullarini yaxshi bilishi kerak.

Interfaol metodlar ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarflamay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishish maqsadini nazarda tutadi. Bu borada o'qituvchi darslarda foydalanishi mumkin bo'lgan ayrim pedagogik vositalar: ta'kidlovchi savollarbunda o'quvchining bergan savoliga qarab, uning fikrlash darajasini aniqlash mumkin. O'qituvchi alternativ, o'quvchini faollikka chorlovchi savollar orqali sinfdá ijodkorlik, izlanuvchanlik, qiyoslash, o'xshashlik va farqini topish singari xususiyatlarni rivojlantiruvchi muhitni yaratadi. Bu usullar asosan bosqichlarga ajratilgan dars jarayonida qo'llaniladi (chaqiruv, anglash, fikrlash) va har birida o'qituvchi o'quvchilarga tegishli topshiriqlar beradi. Bu metodlar va usullar o'quvchida kommunikativ qobiliyatning o'sishiga, o'quvchilar orasida hissiy aloqa o'rnatilishiga, muammoli vaziyatlar yechimiga, guruhda ishlashni, o'zgalarining fikrini tinglay olishni va o'z fikrini mustaqil bayon etishni o'rgatibgina qolmasdan, unda o'ziga ishonch, bilimiga tayana olish, qiziqishlarining kuchayishiga, keng fikrlashiga olib keladi.

Bu so'zlarni shunchaki keltirmadik, chunki yoshlarimizni ma'naviy barkamol, aqliy salohiyati yuqori, mustaqil va erkin fikrlovchi, ijodkor bo'lib shakllanishida pedagogik innovatsiyalarni qo'llash, integrativ jarayonga asoslanish, interfaol metodlar danfoydalanish kamlik qiladi. Biz o'quvchi shaxsining ichki olamini hisobga olishimiz kerak bo'ladi. Ya'nı uning shaxsiy fikri bilan hisoblashishimiz, undagi qobiliyatlarni payqamog'imiz, uning so'z boyligini oshib borishiga ijobjiy ta'sir ko'rsata olishimiz zarur. Interfaol metodlarni qo'llash dars samaradorligini oshirishga yordam beradi. Interfaol ta'lifning asosiy mezonlari: norasmiy bahs-munozaralar o'tkazish, o'quv materialini erkin bayon etish va ifodalash imkoniyati, ma'ruzalar soni kamligi, lekin seminarlar soni ko'pligi, o'quvchilar tashabbus ko'rsatishlariga imkoniyatlar yaratilishi, kichik guruh, katta guruh, sinf jamoasi bo'lib ishlash uchun topshiriqlar berish, yozma ishlar bajarish va boshqa metodlardan iborat bo'lib, ular ta'lif-tarbiyaviy ishlar samaradorligini oshirishda o'ziga xos ahamiyatga ega. Interfaol usullarni qo'llash natijasida o'quvchilarining mustaqil fikrlash, tahlil qilish, xulosalarchiqrish, o'z fikrini bayon qilish, uni asoslagan holda himoya qila bilish, sog'lom muloqot, munozara, bahs olib borish ko'nikmalari shakllanib, rivojlanib boradi.

Interfaol mashg'ulotlarni amalda qo'llash bo'yicha ayrim tajribalarni o'rganish asosida bu mashg'ulotlarning sifat va samaradorligini oshirishga ta'sir etuvchi ayrim omillarni ko'rsatishimiz mumkin. Ularni shartli ravishda tashkiliy-pedagogik, ilmiy-metodik hamda o'qituvchiga, o'quvchilarga, ta'lif vositalariga bog'liq omillar deb atash mumkin. Ular o'z mohiyatiga ko'ra ijobjiy yoki salbiy ta'sir ko'rsatishini nazarda tutishimiz lozim. Tashkiliy-pedagogik omillarga quyidagilar kiradi: o'qituvchilardan interfaol mashg'ulotlar olib boruvchi trenerlar guruhini tayyorlash; mashg'ulotda faol ishtiroy etish uchun zarur bilimlarni o'zlashtirganlik, muloqotga tayyorgarlik, o'zaro hamkorlikda ishlash, mustaqil fikrlash, o'z fikrini erkin bayon qilish va

himoya qila olish ko'nikmalari va boshqalardan iborat. Mashg'ulotlarda vaqtidan unumli foydalanish zarur shart hisoblanadi.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, interfaol ta'lim bir vaqtda bir nechta masalani hal etish imkoniyatini beradi. Bulardan asosiyi o'quvchilarning muloqot olib borish bo'yicha ko'nikma va malakalarini rivojlantiradi, o'quvchilar orasida emotsiyonal aloqalar o'rnatilishiga yordam beradi, ularni jamoa tarkibida ishlashga, o'z o'rtoqlarining fikrini tinglashga o'rgatish orqali tarbiyaviy vazifalarning bajarilishini ta'minlaydi.

Foydalanimgan adabiyotlar ro'yxati

- 1.Ishmuhamedov R., Yuldashev M. Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar.-T.: "Nihol nashryoti, 2013-yil 278 bet.
2. Abduquodusov O. Kasb-hunar pedagogikasi. Darslik. - T.: O'MKHTTKMO va UQTI, 2014 -340 b.
3. Yo'ldoshev J.G', Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. -T.: "O'qituvchi", 2004. -102 b.
4. Xodjayev B.X. Innovatsion ta'lim texnologiyalari modulidan ma'ruza matnlari. -T.:2015.
5. Qo'ysinov O.A. va b. "Kasb ta'limi metodikasi" fanidan mustaqil ta'limni tashkil etish. - T.: yangi nashr", 2012. - 60 b.

**TADQIQOT.UZ
ТОМОНИДАН ТАШКИЛ ЭТИЛГАН**

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 14-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(5-қисм)

Маъсул мұхаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаххих: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Хуршид Мирзахмедов

Эълон қилиш муддати: 31.03.2020

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амир Темур пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000